

ΑΙΩΝΑΣ

ΜΑΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
Ο
ΑΙΩΝΑΣ
ΜΑΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΑΘΗΝΑ
ΙΟΥΝΙΟΣ 1951
ΦΥΛΛΟ

6

(48)

Ο ΑΙΩΝΑΣ ΜΑΣ

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΟΔΟΣ ΜΑΡΝΗ 26 - ΑΘΗΝΑ

Συνδρομές: Έσωτερικού: Έτησια: δραχ. 60.000 - Έξάμηνη: δραχ. 30.000
Έξωτερικού: Έτησια: Δολλάρια 16, Λίρες 5.

Χειρόγραφα: Κώσταν Δαρρίγον • Εικόνες - Σχέδια: Σπύρον Βάρλαν • Αρχιτεκτονική ύλη: Σόλ. Κυδωνιάτην
Έμβάσματα - Παραγγελίες: Σ. Βάρλαν (Μάρνη 26 - Αθήνας).

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ . . .	Ό 'Ηγεσίας. Ποίημα . . .	114
FILIPPO MARIA PONTANI . . .	Η σύγχρονη ελληνική ποίηση. Μελέτη (Μτφρ. Ρί- τας Μπούμη-Παπᾶ) . . .	115-120
ΡΕΝΟΣ ΗΡ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ . . .	Τὰ δάσπρα μάγουλα τῆς εἰρήνης - Η ὑπόψια. Ποιήματα . . .	120, 127
ΚΩΣΤΑΣ ΜΑΚΙΣΤΟΣ . . .	Πικρή μοναξιά. Διήγημα . . .	121-2
ΛΕΩΝ ΚΟΥΚΟΥΛΑΣ . . .	Έκφαντίδες. Ποίημα . . .	122
R. H. ROBBINS . . .	Ο μύθος τοῦ T. S. Eliot. Μελέτη . . .	123-7
ΤΑΤΙΑΝΑ ΓΚΡΙΤΣΗ-ΜΙΛΛΙΕΣ . . .	Τὸ ἄλογο, ὁ δοῦλος κ' ἡ ἀγάπη τους. Διήγημα . . .	127
ΙΩΝΑ . . .	Προφητείες. (Μτφρ. Κώστα Φριλιγγου) . . .	128
ΛΕΝΑ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ . . .	Άναμονή. Ποίημα . . .	128
ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ . . .	Ποιήματα. Άνθολόγηση 'Ηρ. Άποστολίδη . . .	129-136
ΗΡ. Ν. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ . . .	Έλληνικά Διηγήματα . . .	137-144
	Κ. Χατζόπουλος: Τ' ὄνειρο τῆς Κλάρας . . .	137
	Ι. Πολυλάς: Ένα μικρό λάθος . . .	138-141
	Γ. Βλαχογιάννης: Τῆς φτώχειας τὰ στερνά . . .	141-143
	Α. Τραυλαντώνης: Ο Κοψοπόδαρος . . .	143
ΜΑΝ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ . . .	Τρία Ποιήματα . . .	145
ΦΑΙΔΡΟΣ ΜΠΑΡΛΑΣ . . .	Isabelle. Ποίημα . . .	145
ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗΣ . . .	Η χώρα με τούς ανέμους. Μυθιστόρημα . . .	146-7
ΘΑΝΑΣΗΣ ΦΩΤΙΑΔΗΣ . . .	Δυὸ τραγούδια. Ποίημα . . .	148
GIOVANNI PAPINI . . .	Ένας ξοφλημένος ἄνθρωπος. (Μτφρ. Κ. Λασιθιω- τάκη) . . .	149-150

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ

ΚΩΣΤΑΣ ΔΑΡΡΙΓΟΣ . . .	Όμίχλη... Χρονικό . . .	151
ΠΕΤΡΟΣ ΓΛΕΖΟΣ . . .	Ένας εορτασμός. Τὸ ἔργο τοῦ Μανόλη Τριαντα- φυλλίδη . . .	151-2
ΛΕΩΝ ΚΟΥΚΟΥΛΑΣ . . .	Κριτική Θεάτρου. α) «Άννα Βοράνου» τοῦ Π. Κα- για στήν Έλληνική Σκηνή, β) «Τρεῖς κόσμοι» τοῦ Δ. Ρώμα στὸ Έθνικό Θέατρο . . .	152-3
ΡΕΝΟΣ ΗΡ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ . . .	Κριτική Πεζοῦ Λόγου Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου: «Αἰχμάλωτοι» . . .	153-6
ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ . . .	Κριτική Ποιήσεως. Γ. Θέμελη: «Άκολουθία» . . .	156-7
ΡΙΤΑ ΜΠΟΥΜΗ-ΠΑΠΑ . . .	Τὰ ξένα Γράμματα: α) Τὸ Συνέδριο «Ποίηση τῆς Εὐρώπης», β) Τὰ 70 χρόνια τοῦ Φράντς Έλλενς, γ) Ο «Λυρικός Ρεαλισμός» ἢ τὸ «Τρίτο Ρεῦμα», δ) Τριλόουσα... . . .	157-159
ΑΝΔΡΕΑΣ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ . . .	Έπιστολή. Άπάντηση στὸν κ. Άλ. Κοντόπουλο γιὰ τὸν Ντὲ Κίρικο . . .	159-160
ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ . . .	. . .	160

ΕΙΚΟΝΕΣ

Α. ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΣ . . .	Κονσέρτο — Νοσταλγία τῶν ἤχων . . .	113, 148
ΖΑΝ ΛΕ ΜΟΑΛ . . .	Πρόσκληση γιὰ ταξίδι . . .	148

"NOTRE SIECLE", REVUE MENSUELLE RUE MARNI 26 - ATHÈNES GRÈCE

Τιμή φύλλου δραχ. 5000

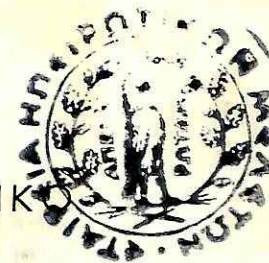
Ο ΑΙΩΝΑΣ ΜΑΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

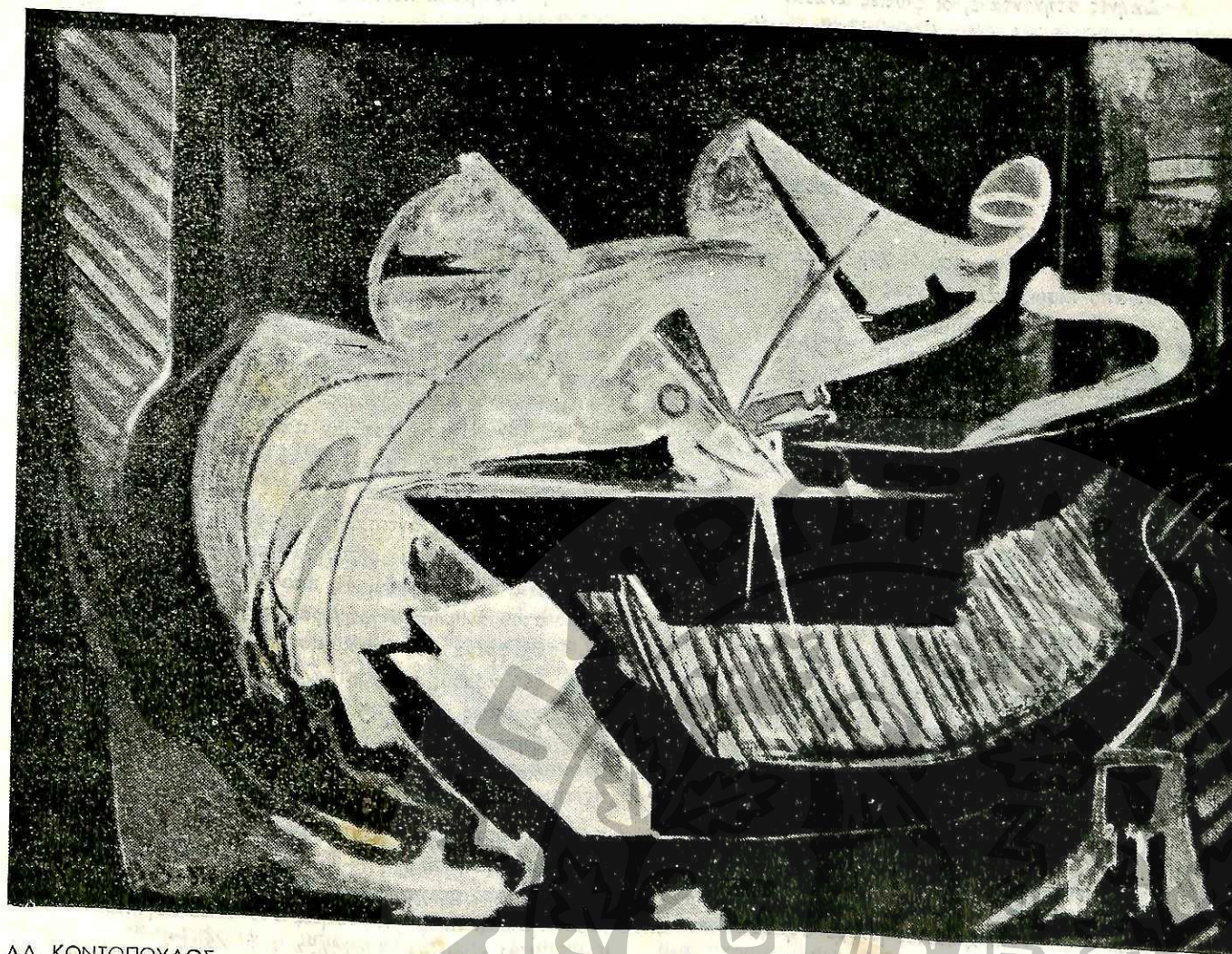
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ-ΣΥΝΤΑΞΗ : ΚΩΣΤΑΣ ΔΑΡΡΙΓΟΣ
ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ . . . : ΣΠΥΡΟΣ ΒΑΡΛΑΣ

ΧΡΟΝΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ — ΤΟΜΟΣ Ε'

ΑΘΗΝΑ — ΙΟΥΝΙΟΣ 1951 — ΤΕΥΧΟΣ 6

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΟΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ
ΚΟΣΜΗΤΕΙΑ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΑΡΧΕΙΟΥ ΚΑΛΕΚΔΟΣΕΩΝ
ΔΩΡΕΑ *Δρ. Ν. Ν. Ν.*
ΗΜΕΡΟΜ. 20.6.51
ΑΡΙΘ. 38311

ΑΛ. ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΚΟΝΣΕΡΤΟ

Ὁ Ἥγεσίας(*)

Ὡ, ἀπ' ὅλα
τοῦτο σκληρότερο νὰ πῶ... Τὴ μνήμη
νὰ σύρω καὶ νὰ φέρω, καθὼς ἔτι
ποῦ τὸ περιδιαβάζουν νὰ ξεθιώσει
ὅταν ὁ ἀγώνας πάρε τέλος! Κι ἔμωζε
στὴν ἀρχὴ τοῦ κακοῦ μου, στήσ' τ' ἀφτί σου,
ἐνῶ σιγᾶ βαθιά μου λίγο ὁ πόνος...

Τῶν ἀγώνων γινόνταν, πρὶν ν' ἀρχίσουν,
τὸ πανηγύρι στὴ Νεμέα. Ὁ χρόνος
νὰ κλείσει πάει... Στὸν κάμπο, ἀπὸ τρεῖς νύχτες
πρωτότερα, ἀπ' ὁλοῦθε ξεκίνησαν,
κι ὅσοι μὲ πλοῖο ταξίδευαν, καὶ κείνοι
ποῦ μὲ τὰ ζῶα τοὺς μύριους φορτωμένοι
τῆς γῆς καρπούς, ἐρχόνταν νὰ πουλήσουν...
Σκηνὲς στηρόνταν, οἱ φωτιὲς ἀνάδαν
στὴν πλατωσιὰ τοῦ κάμπου ἐδόθη - κείθε,
καὶ στ' ἀπάνειμο, οἱ φλόγες ὥσ' ἄλμυρες
τὴ νύχτα ἀντίσκοβαν. Ἡ βοή τ' ἀνθρώπου
πλήθαινε καὶ τῶν ζώων μαζὶ χυμένη,
τῶν πουλαριῶν χλιμίντρισμα, τῶν χοίρων
τὸ γροῦσμα, τὰ κουδούνια τῶν προβάτων,
ὁ κόκυλας τοῦ πουλητῆ κ' ἡ γκάδα
στὶς φωτιὲς δίπλα, ποῦ οἱ χοροὶ ἀρχινοῦσαν.
Κι ἀπὸ πίσω, ἀκλουθώντας μὲ κειμέρι
γεμάτο, μάγερτοι Ρωμαῖοι καὶ δοῦλοι,
σταματώντας παντοῦ, καὶ μὲ τὸ χέρι
πασπατεύοντας, ζυάζοντας, μετρώντας
τῆς γουρούνας τὸ πάχος, ποῦ ἀπλωμένη
σὲ μιὰ λάκα ἀπ' ὁλοῦθε δυζαίνονταν,
τὸ κορμί τοῦ κριαριοῦ, ποῦ κουρεμένο,
ὥσ' ἀπ' ἀσπρὴ πέτρα ἔδειχνε βάρος...
Κι ἐγὼ μὲς σ' ὅλα αὐτὰ κι ἀναλογιζόμουν
τὴ γλῶσσα τοῦ ἀγγιλοῦ ποῦ ἐφτὰ εἶχε στέψει
φορὲς τὸ μέτωπό μου, καὶ μιὰ θλίψη
μὲ κάρφωνε στὸν τόπο μου, νὰ βλέπω
τῆς νίκης τὴν εἰκόνα, ὅπως δεμένον
ἔτι κοιτᾷ ἀπὸ μέσα ἀπὸ χωράφι,
στυλώνοντας τ' ἀφτί του, ἀπὸ τὸ δρόμο
νὰ διαβαίνει λαμπρὸ γοργότατο ἄρμα,
κι ὅς τιναζέται ἑξάνου, τὸ λαϊμὸ του
τεντώνοντας κι ἀνέρεα χλιμιντρώντας,
σὺν ἡ εἰκόνα περάσει πάλι, σκύβει
τὸ κεφάλι του ὑπάκουο στὴ βοσκὴ του.
Ἀλλ' ἐμένα δὲ μούδανε τὰ χέρια
κανεῖς, οὐδ' ἄλλος πόθος μούχε σπρέει
τὸ λογισμόν ἀπ' τὸν καθάριο ἀγώνα...
Ἡρε κ' ἡ μέρα ἡ διαταμένη. Πλήθος
ἦταν πολὺ στὸ στάδιο μαζεμένο,
κι ἀπ' τὴν αὐγὴ, ὡς περνοῦσα, τ' ὄνομά μου

νὰ μουρμουρίζουνε ἀκουγὰ, οἱ Ρωμαῖοι
κ' οἱ Ἕλληνες, κρυφὰ θαυμάζοντας με...
Στὴ θρόση ἐλούστηκα· ἄλειψα μὲ λάδι
τὰ μέλη μου ὅλα ἐσπώνδισα τοῦ Δία,
κι ὡς ἄνθρωπος ποῦ ἀκούει τ' ὄνομά του
στὸν ὕπνο, ἐμπήκα μέσα στὴν κονίστρα.
Σιγὴ ἦταν γύρω, σὺν τὸ μεσημέρι
τὶς καρδιὲς ν' ἀποκάρωνε τοῦ κόσμου·
ὁ ἄμμος ξεστός ὅπου γυμνὸ τὸ πόδι
πατοῦσε· γύρω ἀνέτρομος ὁ ἀγέρας,
σὰ σὲ ἀργυρὸ νὰ κἀπνίζε λουτρῶνα.
Μιὰ θύμηση εἶχα στὴν καρδιά μου μόνο,
τοῦ σπιτιοῦ μου βαθιά, μιὰ παιδικίαν
ἀνάμνηση... Κι ὁ ἀντίπαλος, ἀντίκρυ,
Ρωμαῖος αὐτός, γερός, ἀλλ' ἀλειμένος
μὲ ἀρώματα πολλὰ καὶ μὲ φιασίδι
στὰ μάγουλα, μὲ κοίταξε ὡς γυναῖκα
ποῦ πείθεται στής σάρκα της τὸ πλοῦτος
γιὰ νὰ στίψει ἕναν ἔφηβο στὴν κλίνη.
Ἐπροχώρησα· ἐπέταξεν ἐκεῖνος
τὴ χλαῖνα σ' ἕνα δοῦλο του κι ἀπῆκα
νὰ μὲ πιάσει ἀπ' τὴ μέση. Ὅπως ἀργάτης
ἀγκυαλίζει μιὰ ἀνάλαφρη κολώνα
Ἐρμή, νὰ τὴ στηρίξει ἐκεῖ ποῦ πρέπει,
μὲ σήκωσε στὸν ἀέρα. Ἀπὸ τοὺς θόκους
δίχως ἀχνὸ μιλιὰς ἐδέλπαν ὅλοι·
καὶ κάποιος, ἑξάνου, φώναζε, ὡς φωνάζει
ἀναπάντεχα, μὲς στὸ μεσημέρι,
πετεινὸς ὅπου ἀνέθηκε σὲ στέγη:
«Τὸν Ἥγεσία ποτίσαν παπαρούνα
καὶ κοιμάται ἑυπνός, ἢ τὸ εἶδωλό του
στὸ στίβο ἐστειλὰν οἱ Θεοί!» Καὶ πάλι
μὲ τίναξε ὁ ἀντίπαλος στὰ χέρια,
μὲ δίχως νὰ μὲ ρίξει, σὺν παιχιδί.
Καὶ τότε ἑξάνου, ὡς πιάνει τὸ φαρκάκι
στοῦ ἀνθρώπου γρήγορα τίς φλέβες μέσα,
τὰ φρένα μου ἐτρικύμισε τὸ χνῶτο
τοῦ κόρου, τοῦ ἀντιπάλου μου ἡ ἀνάπνια,
κι ὅπως μικρὸ παιδί, ὅπου ἕνας γέρος
ζητάει νὰ τὸ φιλήσει μὲς στὸ στόμα,
καὶ κείνο, δίχως σκέψη, μὲ τὸ χέρι
τὸ βρεφικὸ, τὸ πρόσωπο τοῦ σπρώχνει
μ' ὅση ἔχει δύναμη, ὅμοια, μ' ἕνα μόνο
σάλευμα τοῦ κορμιοῦ μου ξεγλιστρώντας
ἀπ' τὸ σφιχτὸ τοῦ ἀγκάλιασμα, μὲ δίχως
μιλιὰ, ὅπως μπήκα μὲς στὸ στίβο ἐβγήκα.
Καὶ βιαστικὸς ἐτράβηξα στὸν κάμπο,
ἐνῶ πίσω μου ἐρχόντανε, σὰ βόγγος
πλοίου ἀνάκατο σὲ θύελλα γέλιου,
ναυαγισμένο μέσα τ' ὄνομά μου...

(*) Ἀπόσπασμα ἀπ' τὴν ἀνέκδοτη καὶ ἡμιτελὴ τραγω-
δίᾳ «ΑΣΚΛΗΠΙΟΣ», τὸ τελευταῖο ἔργο τοῦ ποιητῆ.

FILIPPO MARIA PONTANI

Ἡ σύγχρονη Ἑλληνικὴ Ποίηση

Ἡ παρακάτω μελέτη τοῦ ἱταλοῦ νεοελληνιστῆ Filippo Maria Pontani, δημοσιεύθηκε στὸ περιοδικὸ τῆς Ρώμης «Rivista di Critica» (Ἐπιθεώρηση Κριτικῆς), ποῦ ἀφιέρωσε ἐξολοκλήρως τὸ ἑκατονταεσέλιδο ἔκτο τεῦχος τῆς Νοεμβρίου-Δεκεμβρίου 1950, στὴ Νεοελληνικὴ Λογοτεχνία, μὲ συνεργασία τῶν: Μπρόνιο Λαδανίη, Φ. Μ. Ποντάνι, Πάολο Στομέο, Μάριο Βίττι, Ἀλμπέρτο Σαβίνιο, καὶ κείμενα στὰ ἱταλικά τῶν: Κωστῆ Παλαμᾶ, Ἀγγελου Σικελιανοῦ, Κ. Καδόφης, Γεωργ. Ἀθάνα, Γ. Δροσίνη, Γ. Σεφέρη, Γ. Μ. Πα-
ναγιωτόπουλου, Κ. Καρυωτάκη, Ὁδ. Ἐλύτη, Δ. Ἀντωνίου, Στράτη Μοριέλλη καὶ Ἡλία Βενέζη.

Τὴν ἐκδοσὴ τοῦ εἰδικοῦ αὐτοῦ τεύχους ἐνίσχυσε ἡ ἐλληνικὴ πρε-
σβεΐα στὴ Ρώμη, μὲ τὸν ἀκόλουθο τοῦ γραφείου τύπου,
κ. Γ. Γαίκα.

«Ὁ Αἰὼνας μας», δημοσιεύοντας σὲ μετάφραση ἐξολοκλήρως τὴ
μελέτῃ τοῦ κ. Pontani, μὲ ὅλες τίς τιμὲς ποῦ πρέπει
σὲ ἕνα φίλο τῆς ἐλληνικῆς μουσῆς, θὰ τὴν κρίνει πλα-
τιά στὸ ἐρχόμενο τεῦχος.

ΜΕΣΑ ἀπ' τὸ μωρόλογο τραγούδι, τὸ τονισμένο
στὸν ἀγροτικὸ ἀσκαυλὸ, ἡ ἀρχαία ψυχὴ ἀγωνί-
ζεται γιὰ ν' ἀνυψωθεῖ σὺν κορυδαλὸς καὶ ν' ἀν-
θίσει σὺν κρίνος. Τὰ λείψανα τοῦ παρελθόντος ἐμφυ-
λώνονται καὶ ἐπιζοῦν στὴν ποίηση μὲ καινούργια καὶ
παντοτινὴ ζωὴ.

Ἔτσι ἕνας ποιητὴς, ὁ Κωστὴς Παλαμᾶς, γί-
νεται ἀντιπροσωπευτικὸς, τραγουδώντας μὲ θαυμασία
ἐμμονὴ στὴ γλῶσσα καὶ στὸ τραγούδι τῆς γῆς του.

Θαυμαστὴ συνέχιση, ἂν λάβει κανένας ὑπόψη, τὴ
βαρὴ καὶ βασανισμένη ἱστορία τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, ποῦ,
ἀναστημένος μόλις πρὶν ἕνα αἶωνα στὸ φῶς τῆς ἀνεξαρ-
τησίας καὶ τῆς ἀνοικτῆς ἀνάπτυξης τοῦ πνεύματος καὶ
τῆς τέχνης, ξαναβόηκε τίς κλωστὲς τῆς κλασσικῆς καὶ
βυζαντινῆς παραδόσης καί, μὲ μορφὲς καὶ θέματα ποι-
κίλα καὶ νέα, ἐπέτυχε νὰ συζεύξει σὲ μιὰ τέχνη τὸν κα-
ταγωγικὸ χαραχτήρα μὲ τὴν πρόδηλη κληρονομιά τοῦ
παραλθόντος.

Λογοτεχνία νεαρὴ, μὲ πολλὲς ξένες ἐπιδράσεις, ἀπλη-
στα καλλιεργημένες, ἰδίως σὲ ὁρισμένα «εἶδη». Προπαν-
τὸς ρωμαλεὰ, στὴν ποίηση, ὅπου μὲ ἀντενεργητικὲς ἱκα-
νότητες, φιλοτράρει τίς ξενογέννητες φωνές, τίς βυθίζει
καὶ τίς πνίγει σὲ μιὰ πάτρια φωνή, τὴν ἐλληνική.

Δὲν πρόκειται μόνο γιὰ ἀναμνήσεις τοῦ παρελθόν-
τος, ἢ γιὰ ἐπέτειες τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας, (καὶ ὑπάρχει
τόση ποίηση, σ' αὐτὴ τὴ γραμμῇ, ἀπ' τοὺς ὕμνους τοῦ
Σολωμοῦ καὶ τίς πινδαρικές ὁδὲς τοῦ Κάλβου, ὡς
τὸν Παλαμᾶ!), ἀλλὰ γιὰ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο
ἀντιλαμβάνονται καὶ τραγουδοῦν, καὶ ἀκόμα, γιὰ τὴ
μορφὴ τῶν στροφῶν καὶ τῶν στίχων, ποῦ εἶναι ὡς ἐπὶ
τὸ πλεῖστον καὶ κατὰ προτίμηση, κλειστή, μὲ ὁμοιοκατα-
ληξία καὶ τὸν πατροπαράδοτο δεκαπεντασύλλαβο στίχο,
ποῦ καὶ σύγχρονοι μεταχειρίζονται.

Στὴ ρίζα τοῦ τραγουδιοῦ ὅλων τῶν ποιητῶν, μέγχι
καὶ τῶν μεγαλύτερων, μαζὶ μὲ τὴν δροσερὴ καθαρότητα
τῶν εἰκόνων καὶ τὸ ἀσπλο τῆς ἑκφρασης, συχνὰ φλο-
γισμένο ἀπὸ δύναμη, ὑπάρχει μιὰ παραγωγὴ λαϊκοῦ τρα-
γουδιοῦ, ποῦ συνοδεύει μὲ σπάνια εὐρύτητα, τὴ μεγάλη
καὶ μικρὴ ἱστορία τοῦ ἐλληνικοῦ πλήθους, μιὰ ποίηση
ποῦ μερικὰ μᾶς εἶναι γνωστὴ ἀπ' τὸν Τορμαζέο, τὸν
Παβολίνι, καὶ ποῦ ἀκόμα ἀνθίζει καὶ σήμερον.

Τὰ χαρακτηριστικὰ σχήματα αὐτῆς τῆς νεοελληνικῆς
τέχνης, εἶναι φανερά, καὶ εἶναι πολὺ φυσικὰ, μόνο σὲ
ὅποιον μπορεῖ νὰ ἐκτιμῇ τὴν λυγερὰδα, τὸ ρυθμὸ, τὴ
ρῶμη καὶ τὴ χάρη τῆς θαυμαστῆς πρωτότυπης γλώσσας.

Ἡ προσωπικότητα τοῦ Παλαμᾶ, στεριωμένη στήν,
ὅπως λέγεται, λαϊκὴ γλῶσσα, τὴ δημοτικὴ, ποῦ μέχρι
σήμερα ἐξελίσσεται μὲ χιλιότροπες ποικιλίες καὶ ἀτέλειω-
τα μορφολογικὰ σχήματα, καὶ κάτω ἀπ' τὰ μάτια μας
ἀναπτύσσεται μὲ ταχύτητα καὶ ἀπίστευτο πλοῦτο, κυ-
ριαρχεῖ πάνω στὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἐπὶ μιὰ σχεδὸν
πεντηκονταετία μὲ τὴ σύνθετη μορφή τοῦ ποιητῆ, ποῦ
γεννήθηκε στὴν Πάτρα στὰ 1859 καὶ πέθανε στὰ 1943.

Ὁδοντογροῖ τόνοι ποῦ γεννιοῦνται ἀπὸ τὴν περισυλ-
λογὴ τοῦ ποιητῆ πάνω σὲ συμβάντα τῆς ζωῆς του (τυ-
πικὸς εἶναι ὁ Τάφος, μακρὸ μοιρολόγι στὸ θάνατο ἐνὸς
μικροῦ παιδιοῦ του) καὶ ἀγγίζουν ἕναν κοσμικὸ πεσιμι-
σμό, ποῦ δὲν περιτέφτει στὴν ἀπελπισία, μὰ πονεμένα
ρωτᾷ δίχως ἀπάντηση, ὅταν κάθε σημαῖα ἔχει σμιστεῖ
καὶ σβήσει κάθε φῶς, ὑψώνονται ἀγωνιώδεις στὴν πα-
λαμικὴ ποίηση, κι ἀνακατεύονται γιὰ νὰ διοχετευτοῦν
σὲ θεωρίες καὶ σκέψεις, γιὰ ἕναν κόσμο δημοφιλῆ, μέσα
σὲ μιὰ αἰσθητικὴ ἐξιδανίκευση τῆς ὁδύνης καὶ τοῦ θά-
νατου, μέσα στὸ βασίλειο τοῦ ἔρωτος, ὅπου ὄχι μόνο ἡ
γυναῖκα, ἀλλὰ κ' ἡ φύση καὶ τὰ λουλούδια καὶ τὸ φῶς
γεμίζουν τὸ τραγούδι, ἕνα τραγούδι ποῦ φρίσσει ἀπὸ
ἐμπνοὴ καὶ πάθος.

Ἡ ποίηση τοῦ Παλαμᾶ, πλούσια ἀπὸ ἐπινοητικὴ
λύμφη, ἀνυψώνεται μέχρι τὸν κόσμο τῶν πιδ σεπτῶν
ἐλληνικῶν ἰδανικῶν, ἰδανικῶν ποῦ ἐπιζοῦν καὶ ξαναζωη-
ρεῖται τὰ ἴχνη τους (Ἀνδεκάλογος τοῦ Γύφτου) στὸν
πολιτισμὸ κάθε λαοῦ. Ὅχι μόνο οἱ ἀξιοθαύμαστες αἰ-
σθητικὲς ὕψεις τοῦ ἐλληνικοῦ βασιλείου τῆς ἀρμονίας,
ἢ ἡ προσεσχὴ σὲ αἰῶνα εἰδωλα (ἡ καλοκαγαθία πα-
ροῦσα στὸ «παλικάρι»), μὰ ἀκόμα μιὰ ἀντίληψη εἰδω-
λοατρικὴ, θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κανένας, γιὰ τὴ ζωὴ,
κινοῦν τὸν ποιητὴ πρὸς μιὰ κλασσικιστικὴ ἐλληνικότητα,
μέσα στὴν ὁποία τὸ ὄνομα τοῦ Καρνεοῦται δὲν πῆγε
χαμένο.

Ἡ ἰσχυρὴ λογοτεχνικὴ ἀφομοίωση, ποῦ μπορεῖ νὰ
ψηλαφηθεῖ σὲ ἀναρίθμητες ἀναμνήσεις κληρονομημένες,
ἐνωμένη μὲ μιὰ συλλογισμένη προσήλωσι, ποῦ ἂν καὶ
λοξοδρομημένη ἀπὸ προκαταλήψεις, εἶναι διαπερασμένη
ἀπὸ αἰσθημα καὶ προκαλεῖ τὸ αἰσθημα, εἶναι τὸ σύν-
ολο, μπορεῖ νὰ πεῖ κανένας, ὅλης τῆς ἐλληνικῆς ἱστορίας,
ἀπ' τὴν πιδ μακρινὴ ὡς τὴ βυζαντινὴ (Ἡ Φλογέρα τοῦ
βασιλῆ) καὶ τὴ νεώτερη, ποῦ ξεχειλίζει τὴν ψυχὴ του
καὶ τὸ τραγούδι του, καὶ ποῦ δίνει στὸ ἔργο τοῦ Πα-
λαμᾶ τὴ σφραγίδα τοῦ μεγάλου κ' αἰωνόβιου τραγου-
διοῦ τῶν Ἑλλήνων. Ὁ λυρισμός του, ποῦ φλεβοχορμα-
τίζει τὸ ἔπος, ἢ σκέψη ποῦ ἐμψυχώνεται ἀπὸ λυρισμὸ,
ἢ προσωπικὴ ἐμπνευση ποῦ διεγυρνάται σὲ ἐθνικὴ καὶ
παγκόσμια, ἢ παγκοσμιοῦτητα τῶν θεμάτων ποῦ παίρνει
τὴ σφραγίδα τῆς δημιουργικῆς ἀτομικότητος, κάνουν
ἔτσι, ὥστε τὸ παλαμικὸ τραγούδι, συχνὰ φαντασιώδες
καὶ ἀφθονο, συχνὰ μολυσμένο ἀπὸ ἀνασκευὲς καὶ μιὰ
ἕλη πελώρια μὰ ξένη, συχνὰ ἀπὸ στόμφο ὑπερκορεσμένο,
μὰ στίς πιδ εὐτυχισμένες στιγμὲς ὑποστηρικμένο ἀπὸ
μιὰ γνήσια ὁρμὴ αὐτογνωσίας καὶ βασιλικὰ μελωδικὰ
στὶς κάμψεις τῶν στίχων, στοὺς φωνητικούς ἤχους καὶ
στὴ γεύση τῶν λέξεων, νὰ παρουσιάζεται τὸ πρότυπο
τοῦ ἐλληνικοῦ λογοτεχνικοῦ δέκατου ὀγδοοῦ αἰῶνα.

Ἐνδοξο καὶ ἐμπειρικὸ πρότυπο μιᾶς ζωῆς ὁλότελα
ἀφοσιωμένης στὶς ἀγνότερες πνευματικὲς ἀναζητήσεις
καὶ στὸ ἀδιάκοπο ἀφούργημα μιᾶς ὁλῶς διόλου ἐξαι-
ρετικῆς ποιητικῆς φύσης, ὅπως ἦταν ἡ δική του! Αὐτὸ

δίνει μια εξήγηση στο πώς ή επίδραση του Παλαμά στη νεοελληνική λογοτεχνία του πρώτου μέρους του αιώνα μας είναι τόσο βαθιά και, μάλιστα, κατά κάποιον τρόπο, επίλειψή ακόμα και σήμερα. Το κύκνειο άσμα του Παλαμά, από πολλούς ερμηνεύτηκε ως ύμνος των προσφύγων, εμπνευσμένος απ' την ελληνική τραγωδία του 1922. Ο χρόνος αυτός είναι το διακριτικό σημείο ανάμεσα σε δυο ποιητικές γενεές. Ο πατριώτης ποιητής είχε πιά δώσει πριν απ' αυτή τη χρονολογία, το καλύτερο της λυρικής του παραγωγής κ' ήταν πιά ένας κλασικός.

Ο Παλαμάς μελετήθηκε και μεταφράστηκε, και στην Ήταλία, αν και κάπως άμεσα. Αυτό μας απαλλάσσει απ' την υποχρέωση να προσφέρουμε στα Ιταλικά νέες αποδόσεις ποιητικών του κειμένων, που, άλλωστε, δεν θ' ανταποκρίνονταν στο σημερινό ενδιαφέρον του κοινού.

Ν' αναρωτηθούμε εδώ τους ποιητές, που με τον ένα ή με τον άλλο τρόπο ακολούθησαν το αὐτάκι που χάραξε ο Παλαμάς ή που σιχουόρησαν κάτω απ' τη σκιά της προσωπικότητάς του, είναι αδύνατο και άνοητο. Φτάνει να θυμηθούμε την υποβλητική μελαγχολία των τραγουδιών του Λάμπρου Πορφύρα (ψευδώνυμο του Δημητρίου Σύμφωνου, 1879-1932), που γοήτευαν μια γενιά νέων, και απ' τα όποια τραγούδια, ένα-δυο εύτυχεις μεταφράσεις δόθηκαν στα Ιταλικά από το Λαβανί. Ποιητές με περιορισμένη εμπνευσση και μέτρια αναπνοή, είναι οι λεγόμενοι «ρουμειώτες»: ο Μιλτιάδης Μαλακάσης (1869-1943), ο Αθανάσιος Κυριαζής (γεν. στα 1883) και ο Γεώργιος Αθανάσιος (γεν. στα 1894). Αν και ευαίσθητοι σε επιδόσεις μιας «αθηναϊκής» παραγωγής, κι ακόμα μιας ξένης, αυτοί οι ποιητές οδυσιαστικά, είναι μέσα στην παραδόση του δημοτικού τραγουδιού, που οι φωνές του ξανακούστηκαν έντονα και συνεχίστηκαν ιδιαίτερα απ' το μεγάλο Κώστα Κρυστάλη (πεθ. στα 1894). Η ζωή της επαρχίας, των αγρών και των βουνών, με το αγνό και το πρωτόγονο της ευγένειας και της δύναμής της, το θέαμα της φύσης, τα ερωτικά συμβάντα, τα ειδυλλιακά μυστικά, προσφέρουν άφορες ατελείωτες στην εμπνευσση των ευγενικών αυτών τραγουδιστών.

Τα μεγάλα προβλήματα, οι αλληγορίες, ποτέ σχεδόν δεν επεμβαίνουν να διαταράξουν τη δροσερότητα ενός άπλου και πηγαίου λυρισμού.

Είπαμε πως ο Παλαμάς είναι ή ένδοξη μαρτυρία του Όχτακώστα. Μα ο Παλαμάς δεν είχε εξαντλήσει την εμβάθυνση και τη λυρική αναπόληση των πνευματικών αξιών της ελληνικής παράδοσης, και ή προσπάθειά του να μεταγγίσει καινούργιο αίμα στις πατροπαράδοτες φωνές με εύρωπα και προιόντα, αποτολμούσε μια συνέχιση αλλά και μια σύνθεση.

Ακριβώς με την άκμή της ευφορίας του συμπέρτει ή επιβολή του Σικελιανού (γεν. στη Λευκάδα στα 1884), πραγματοποιημένη από καιρό, που, ύστερα απ' το θάνατο του Παλαμά, κληρονομεί το σκήπτρο του εθνικού ποιητή και ήγέτη.

Η πρώτη φάση της ποιητικής του δραστηριότητας χαρακτηρίζεται από ένα διονυσιασμό της φύσης και του ανθρώπου, που θυμίζει το Ντανούντζιο της Laus Vitae. Ο χαρμόσυνος και φλογερός πλεονασμός του αισθησιασμού άντανάλα στο σύνολο της έκφρασης, αναγγέλλοντας μια κάπως συγκερασμένη πληρότητα, προσοιμένη να παραμείνει τυπική και στην παραπέρα ποίηση του Σικελιανού. Ο Πρόλογος στη ζωή, πλούσιος από σφρίγος αντιπροσωπευτικό, διευρύνει και περισσότερο εσωτερικεύει το όραμα του ποιητή, όπου μέσα απ' τη «συνείδηση» της γής, της φυλής, της γυναίκας, της πίστης, της προσωπικής δημιουργίας, δξύνει όλο και πιο

πολύ μια μυστική τάση, με την οποία φέρεται πρὸς μια θεοσκευτικότητα που συνταυτίζει τη Δήμητρα με τη Μαρία (τη θεότητα-μητέρα) και το Διόνυσο με το Χριστό. Στην περίοδο που ή ελληνική παράδοση τροφοδοτεί ακόμα και εμπνέει τη συνθετικοθεοσκευτική επικότητα του Πάσχα των Ελλήνων, το ενδιαφέρον του ποιητή για το δυτικό λυρισμό, το μαρτυρούν εξωτερικά «ιστορικά» ποιήματά του, όπως Τζών Κήτες και Η μάνα του Ντάντε και εσωτερικά ή ακατάπαυτη αναζήτηση μορφής και ύφους, που αν δεν μεταβάλλεται ποτέ ολοκληρωτικά, όμως πλουτίζει τη χαρακτηριστική φυσιογνωμία του ποιητή. Ας διαβάσουμε τα δυο ποιήματα που αναφέραμε.

[Ακολουθεί το ποίημα «Τζών Κήτες» και «Η μάνα του Ντάντε»]

Ο πόνος εισβάλλει στην ποίηση του Σικελιανού, μα τον ξεπερνά πάντα μια όρμη πρὸς κάτι το μεταφυσικό και το αιώνιο, που τότε είναι ή ιδανική ελληνικότητα, τότε το θείο, και τότε ή ίδια τούτη δημιουργία στο cotidie resurgo της (βλ. Μήτηρ Θεού). Μέσα σ' αυτό το φῶς νοείται και το περίφημο δελφικό όνειρο του ποιητή, που τόσο γενναϊόδωρα ενίσχυσε ή πλουσιώτατη αμερικανίδα σύζυγός του Εύα Πάλμερ Κότλαν. Ο ποιητής όνειρεύτηκε την ίδρυση ενός παγκόσμιου θεοσκευτικού κέντρου και πρώτ' απ' όλα ενός κέντρου πνευματικής συναδελφσύνης, στηριγμένου πάνω στα απολόγια ιδανικά, που στην αρχαιότητα πήραν έκτινισχολία απ' το προφητικό τέμενος των Δελφών, και σε όρφικο-διονυσιακά και χριστιανικά στοιχεία. Τα μηνύματα του Σικελιανού είχαν παγκόσμια διάδοση, και στο μαγικό σενάριο της μυστηριακής ελληνικής φύσης, στους πρόποδες των Φαιδρυάδων, δόθηκαν στα 1927 και στα 1930, τελετές που ή σημασία τους ξεπέρασε την αληθινότητα αισθητική γοητεία των αισχύλειων παραστάσεων.

Ο πλατιάς πνοής και ποιητικής διαμόρφωσης μυστικισμός του Σικελιανού, πλάτυνε ακόμα πιοτερο, όταν ο ποιητής ένιωθε πὸ έντονη την ανάγκη να εκπαιδωνήσει με τα πλήθη, και μαζί με το καθαρό καλλιτεχνικό χρέος, ένιωθε ένα είδος ευθύνης πνευματικού και εθνικού ήγέτη, που τον ώθησε ν' αναζητήσει στο λυρικό δράμα τον περίγυρο της εμπνευσής του. Ύστερα από το Ο τελευταίος όρφικος διθύραμβος ή Ο διθύραμβος του ρόδου (1932), ο ποιητής έδωσε, την τελευταία τούτη δεκαετία, τέσσερις τραγωδίες, μέσα στις οποίες ο λυρισμός υπερέχει των δραματικών ιδιοτήτων, και όπου, τα σύμβολα και ο αλληγορισμός συχνά κυκλοφορούν στους στίχους των, στίχους που επιδεικνύουν μια τεχνική έφθαρμένη και συχνά μια σφριγηλή έντονότητα. Ο ένθουσιασμός για την όμορφη και το αισθητικό «επιστεύω» του Σικελιανού βαθύνονται ακόμα και από πνευματικές αξίες, όπως στα πιο τελευταία του ποιήματα, απ' τα όποια δεν λείπουν οι επιδόσεις απ' τη ναπή ποιητική της Εδρώπης. Στην Ήταλία είναι γνωστό από μετάφραση του Λαβανί το Απόκρυφο (1941).

Στην περίοδο της Αντίστασης ιδιαίτερα, είναι που ή μορφή του Σικελιανού υψώθηκε σε όλο το σεπτό μέγεθός της και εμφανίστηκε τόσο στην Ελλάδα όσο και στο έξωτερικό, (μαρτυρούν οι Πάολ Έλυόρ, Όκτάβιος Μερλιέ κ.λ.) με το φωτιστέφανο του προφήτη. Ένα ιδιαίτερα ενδιαφέρον τεκμήριο της ψυχής του ποιητή κατά την περίοδο της ξένης εισβολής, είναι ο Όρκος της Στυγός, γεμάτο από το νόημα της ελληνικής αιωνιότητας και του άρρήτου δεσμού αίματος, που συνδέει τους ένδοξους νεκρούς με τους επιζήσαντες.

[Ακολουθεί το ποίημα «Όρκος Στυγός»]

Αλλά και ο Σικελιανός είναι κατά ένα τρόπο βαλσαμωμένος στο χρυσό μανσωλείο των εθνικών ποιη-

τών. Ο στίχος του συχνά είναι περιλαμπρος, στηριγμένος, εύγλωττος, μεγαλειώδης και παρ' όλο αυτό, άγρυπνα καλαισθητός. Οι νεότερες όμως γενεές, ενώ κλίνουν με σεβασμό μπροστά του και τον βλέπουν στην καθοδηγητική γραμμή της νεοελληνικής ποίησης, εν τούτοις αισθάνονται σύγχρονα, πὸς αυτή ή γεύση είναι πιά ξεπερασμένη και πὸς ο Σικελιανός, από ζωντανός άνήκει κιόλας στην ιστορία μιας εποχής που έχει δύσει.

Διαφορετικός απ' τον Παλαμά, ο Σικελιανός βρίσκεται στο ύστατο κατόφλι της ποιητικής εκείνης εποχής, που στη λύρα του Παλαμά βρήκε μια ένδοξη άνθοφορία. Η προσέγγιση των δυο ποιητών στο ποίημα που έγραψε ο ένας με την ευκαιρία του θανάτου του άλλου (1), που προτάσσεται στην αρχή του ειδικού τούτου τεύχους, έχει λοιπόν, και θέλει να έχει, μια συμβολική σημασία. Ας θυμηθούμε την πρόθεση του Ντανούντζιο στο θάνατο του Καρντούτσι που έδινε από πολλές πλευρές πραγματικότητα: «Τη δάδα που αναμένη μου εμπιστεύεται/ σ' τις πιο ψηλές κορφές θά τηνε σείσω». Η θέση άμφοτέρων των Ελλήνων εθνικών ποιητών δεν απέχει πολύ και δεν παραλλάζει από κείνη των δυο Ιταλών που αναφέραμε. Και δε διαφέρει από κείνη του Ντανούντζιο, ή τοποθέτηση του Σικελιανού στις συγκρίσεις μιας λογοτεχνίας που, αν κ' οι πνευματικοί έθνικοί ήγέτες ζούσαν και δρούσαν, αυτή ζητούσε έναγώνια (και στην Ελλάδα όπως και στην Ήταλία) καινούργιους δρόμους, τόσο στις εμπνεύσεις όσο και στην έκφρασή της.

Πλάι στο Σικελιανό τοποθετείται από πολλούς ή μορφή του Νίκου Καζαντζάκη (γεν. στα 1882). Η άπεραντη και πολύμορφη παραγωγή του τον αναδεικνύουν σαν μια λογοτεχνική προσωπικότητα μεγάλου κύρους. Αλλά ή εξαιρετική του γονιμότητα (μη ξεχνούμε την Οδύσσεια με τους 33.333 στίχους) δε συμβαδίζει με υψηλές ποιητικές αρετές. Στον κόσμο του συρρέουν φωνές δυσανάλογες και ασύμφωνες. Τα προβλήματα και ή ανεξάντλητη έρευνα στις ξένες λογοτεχνικές εμπειρίες, χαρακτηρίζουν πὸ πολύ έναν άνδρα όξυτατο και υπερχαλλιεργημένο, παρὰ ένα γνήσιο δημιουργό. Ο Καζαντζάκης μετάφρασε στα ελληνικά τη Θεία Κωμωδία.

Ενώ ή Ελλάδα κυριεύονταν όλο και περισσότερο απ' τα ύψη της εμπνευσσης και την υπεράφθονη και μελωδική φλέβα του Παλαμά, στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου, ένας μεγάλος ερημίτης ποιητής, ο Κωνσταντίνος Καβάφης (1868-1933) τύπωνε ένα-ένα, σε φέιν-βολάν, περισσότερα από 150 ποιήματα, με τα όποια απεκάλυπτε ένα δραματικό αισθησιακό κόσμο, έν' αστόλιστο και περίλυπο νόημα έξορίας και καταδίκης, και ζητούσε την πνευματική του συνήχηση με μορφές και επεισόδια της ιστορίας. Οι μελέτες μου έχουν ήδη εικονογραφήσει στην Ήταλία τις όψεις αυτής της ποίησης και όσο μπόρεσα αναζήτησα τις πηγές, τη μετρική, τους τόνους της. Στα περιοδικά «Ποίηση» και «Φιέρα Λεττεράρια», έδωσα μεταφρασμένα δεκαπέντε ποιήματα, απ' τα καλύτερα του Καβάφη. Η ιδιότυπη τέχνη του, αυτός ο τύπος ο καβαφικός κόσμος, είναι ο κόσμος της αποκομμένης και στυφής άρνησης και της περιφάνης άνδρείας. Μια μοιραία και παράξενη καταδίκη βαρύνει πάνω στη ζωή και εκδηλώνεται σαν το αναπόφευκτο της καταστροφής, του θανάτου και του χρόνου:

[Ακολουθεί το ποίημα «Κερί»]

Η όμορφη δεν άντέχει στη φθορά. Οι χωρισμοί κι ο καιρός μαδούνε τ' άνθη της. Και ή γοητεία δεν άντέχει.

[Ακολουθεί το ποίημα «Γκρίζο»]

(1) Πρόκειται για το ποίημα του Σικελιανού «Στο θάνατο του Παλαμά» που ο ποιητής άπάγγειλε πάνω απ' το σκήνωμα του νεκρού συναδέλφου του.

Αλλά ή καταδίκη παρουσιάζεται σαν το πρόσταγμα της μοναξιάς. Στη βάση της ζωής του ποιητή ύπάρχει ή μεγάλη άρνηση. Και το ΟΧΙ δεν είναι δείγμα κωθρότητας, μα υπερίφανης παραδοχής. Ο ποιητής είναι τότε περιζωμένος από κλειστά τείχη έσχατης απομόνωσης.

[Ακολουθεί το ποίημα «Παράθυρα»]

Στη σκιερή έξορία, περιφέρονται επίμονα τα φαντάσματα των σφοδρών παθών. Όλος ο κόσμος των ήδονών, ο κόσμος της σάρκας, γεμίζει την έρημία. Το σώμα έχει μια μνήμη, ξανααισθάνεται, ξαναβλέπει: Γεύση από έκστατικές αναπολήσεις, φοιτάσματα ταραχής, έρωτικές υποταγές, μυστικά όργια. Είναι μια ήδονη άφύσικη και παράνομη: la confusion des sentiments. Ακόμα και στη δίψα και στον κορεσμό με δυνατό κρασιά, και στην απόλαυση των πιο φλογερών πόθων, πόθων καταδικασμένων και άτιμωτικών, ύπάρχει ή άνδρεία. Η ήδονη απολαμβάνεται στα πιο διαφορετικά περιβάλλοντα, συχνά σε άισχρα και ρυπαρά καταγώγια:

[Ακολουθεί το ποίημα «Μια νύχτα»]

Οι άναμνήσεις της προσωπικής του πείρας συνταυτίζονται με τις ιστορικές άναμνήσεις. Στα άλεξανδρινά μυστικά ο Καβάφης άναζητεί με περιέργεια μαθητή κ' ευαίσθησία ποιητή, μορφές και γεγονότα μαρτυρών εποχών. Στο μυαλό του άγρυπνα ή ελληνικότητα με την όποια τόσο έρωτοτρόπησε ο Παλαμάς. Η Ελλάδα είναι μια πνευματική πραγματικότητα συναφής στις αξίες της όμορφιάς και της άρμονίας, στην ελεύθερη ειδωλοατρική υγεία, στην τολμηρή και όξυτατη υπερφάνεια, που την άνυψώνει και πέρα απ' τη δύναμη, ένάντια στη Ρώμη. Ακόμα και στην ελληνική παράδοση ύπάρχει ή άνδρεία. Μα ο ποιητής συγκινείται πὸ πολύ στην άνάμνηση της άλεξανδρινής εποχής, απ' τη ζωή εκείνης της άργοπορημένης ελληνικότητας, που ζυμώνονταν μέσα σ' αυτή την πόλη που ζούσε, κατά την περίοδο της πιο έξημμένης πολυτέλειας και του άνακατώματος κόσμων και φυλών.

Από τις σελίδες της ιστορίας άναδύνονται μορφές εφήβων, κι ο αισθησιακός κόσμος του ποιητή προβάλλεται στο παρελθόν και ο πάγος των επικλήσεών του λύνει μέσα σε μια θερμότητα άναπόλησης και επιθυμίας. Έτσι για τη ρωμαϊκή εποχή, όσο και για τη βυζαντινή.

Η ποίηση του Καβάφη παρουσιάζει ένα ενδιαφέρον όχι λιγότερο ζωηρό για το γλωσσικό και μορφικό σχήμα. Στη γλώσσα του άναμιγνύονται κατά τρόπο άσυνήθιστο και έκπληκτικό, άρχαϊσμούς και λαϊκότητες λέξεις. Στη μορφή, το μουσικό στοιχείο από πρώτη όψη άπουσιάζει, και το γνώρισμα της ποίησής του, είναι ή περιφρόνηση πρὸς την κίνηση και το ρυθμό, ένα είδος λεκτικής πεζολογίας. Ένας απ' τους όρισμούς της καβαφικής ποίησης είναι ή συζητητική, ή άφηρηματική κλίση, αισθητή περισσότερο στα «ιστορικά» ποιήματα, που συχνά τα χαρακτηρίζουν πλατυασμοί, άδράνεια και σιγνές επαναλήψεις, που δεν καταφέρνουν να επιτύχουν μια έκφραστική λειτουργία. Έξάφρεση, σ' β,τι προάφερα, άποτελεί το ποίημα που δίνα μεταφρασμένο, όπου ο σαρκισμός διασκεδάει να ξεκολλήσει τη μάσκα για να ξεσκεπάσει την τιποτένια άθλιότητα και ή «κρίση» του ποιητή κυκλοφορεί πὸ πολύ στον τόνο, παρὰ στις λέξεις.

[Ακολουθεί το ποίημα «Περιμένοντας τους βαρβάρους»]

Απ' την άλλη άκρη, βρίσκεται μια αξιοπρόσεκτη παραγωγή έπιγραμματικού χαρακτήρα, που ξαναζει, όπως φαίνεται, στην Ιταλική Antologia Palatina. Μερικά απ' αυτά τα συντομώτατα ποιήματα, συχνά επιτύμβια

για φανταστικά πρόσωπα της δοξασιότητας, παρουσιάζουν μια σπάνια καθαρότητα, σχεδόν και μια τόμη που δεν αποκλείει το συνασθηματικό έσωτερικό γίγνη. Άλλες φορές θηγεύει μια δίχως προσηγομένο γυμνότητα σ' ένα ύφος λογοτεχνικής μαθητικής άσκησης. Σ'ε μια ομάδα ποιημάτων διάφορων καιρών, όπου ο ποιητής εγκαλείται στις αναμνήσεις με μια δειρική και συγκινημένη επίκληση, που όμως συγκρατείται ατσάλι και μακριά από διαχυτικές λαγνείες, αδυναμίες και ωδικές ευκολίες, μπορεί κανείς να διαπιστώσει το πιο αληθινό μεγαλείο του ποιητή.

[Ἀκολουθεῖ τὸ ποίημα «Ἀπὸ τὶς ἐννέα»]

Ἡ ἀκαταστασία καὶ τὸ ἀφύσικο τῆς ζωῆς καὶ περισσότερο οἱ ὕψεις τοῦ ποτηρικοῦ του κόσμου καὶ τῆς ἔκφρασης, ἔξ αἰτίας τῆς δυσάρεστης καὶ ἡγήρης ἀντίθεσης ποὺ ἀντιπροσώπευαν μὲ τὰ πῦρ τυπικὰ σχήματα τῆς νεοελληνικῆς λυρικῆς παράδοσης, ἔκαμαν τὸν ἀλεξανδρινὸ ποιετὴ ἕναν Ἀντιπαλάμη. Τὸ ποιητικὸ ἀνίστημι τοῦ Καβάρη καθ' ὅλην τὴν τῶν ἐν εἰς εἶχε δοκιμασθεῖ παρὰ σποραδικὰ καὶ ἀργοπορημένες ἀναγνώσεις. Ὁ ποιητὴς ἔγινε γιὰ πολλὰ χρόνια στόχος ἀντίρρησης ἐκ μέρους τῶν ἀντιπαράδοσιακῶν καὶ τῶν πιστῶν παθόντων «ἐθνικῶν ποιητῶν», τῶν «ποιητῶν ἡγετῶν».

Ἡ ἑπομένη ποιητικὴ, τῶν «ποιητῶν ηγετώνων», Ἄλλα ἐνὸς σ' ἐνα ὁρισμένο χρονικὸ σημεῖο τοῦ γόητρο τοῦ Παλαμᾶ φαινόταν ἀνέπαφο καὶ τοῦ ἄστρο τοῦ Σικελιανοῦ ὑψόνονταν στὸ ἑλληνικὸ λογοτεχνικὸ στερέωμα, πολλοὶ νῆοι στροφάρηκαν στὸν Καβάφη, τὸν μελέτησαν, τὸν ἐλάτρευαν σὰν εἰδωλόν, κ' ἔκμαν τὴν ποίησίν του πολεμικὴν τοὺς σημαία, μιμοῦμενοι ἐκείνου ποὺ δὲν μπορούσε νὰ ἐπαναληφθεῖ. Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς τοὺς νέους, συγκαταλέγονταν οἱ καλύτεροι ποιητὲς τῆς λεγόμενης γενεᾶς τοῦ '20, μιᾶς γενεᾶς ποὺ μετέβαλε τὸν πεσσιμισμόν σὲ ὅλο καταλυτικὸν κάθε πίστης: Ὁ Τέλλος Ὑάγρας (πεθ. στὰ 1945) καὶ Ὁ Κώστας Καρυωτάκης (πεθ. στὰ 1928). Εἶναι φανερό πὺς σ' αὐτοὺς τοὺς δυὸ ποιητὲς, ὅπως καὶ σὲ μερικοὺς ἄλλους τῆς γενεᾶς τους, ἡ ἀγανῶριση ἐνὸς ἰδανικοῦ δασκάλου στὸ πρόσωπο τοῦ Καβάφη, δὲν συντρίψε τὴν ἀρχικὴν τους προσωπικότητα. Εἶναι κ' οἱ δυὸ ποιητὲς «ἐλάσσονες», ἀλλὰ παρουσιάζουν, ἰδιαιτέρα ὁ Καρυωτάκης, ἕνα ἀξιοσημεῖο τοῦ ἐνδιαφέρον. Στὸν Καρυωτάκη μιὰ μπιριόζα, κομψή, χιουμοριστικὴ καὶ χλευαστικὴ φλέβα, ξεβιδῶνει τὴν ἰδανικὴ κατασκευὴ τοῦ ἀνθρώπου μ' ἕναν περίλυπο σκεπτικισμό καὶ ἐνώνεται σὲ γλυκύητες αἰσθηματικῶν ἐγκαταλείψεων, σὲ προσωπικὲς νοσταλγικὰς καλῶν καὶ ἀληθινῶν πραγμάτων. Ἐξορισμένος στὴν Πρέβεζα, ἀρρωστημένος ἀπὸ ἀπογοτενεῖσεις καὶ τὴν ἄγρια μονοτονία ἀνισρῶν καὶ ἄχρηστων ἡμερῶν, ὁ ποιητὴς θῆλεσε μὲ τὴν αὐτοκτονία του νὰ «πληρώσει γιὰ τοὺς ὅσους δὲν ὑπῆρξαν, σὰν καὶ αὐτὸν, λεία τῆς λυπηρῆς ἀβεβαιότητας καὶ θεώρησαν τὴ ζωὴ σὰν μιὰ κοροιδία δίχως νόημα καὶ τίποτ' ἄλλο». Ὁ Καρυωτάκης εἶναι, κατὰ προσέγγισιν, ἕνας ποιητὴς «κρεποσκολάρες». Οἱ ἐπιδοράσεις τοῦ Καβάφη εἶναι βέβαια αἰσθητὲς στὴν ποίησίν του, ἀλλὰ ὁ Καβάφη εἶχε πολὺ διαφορετικὴν ἰδιοσυγκρασία καὶ ψυχρικὴ ἰσχὺ. Ἐπιδοράσεις ἀκόμα ἀπὸ γάλλους καὶ βέλγους ποιητὲς, ἐκείνης ἀκριβοῦς ποὺ γοήτευσαν καὶ τοὺς ἰδιοὺς μας «κρεποσκολάροι», εἶναι στὸν Καρυωτάκη φανερές. Ὁ Καρυωτάκης, ἐξ ἄλλου, καθιεφετίζει στὴ φωνὴν του τὴν πνευματικὴν ἰδιοσυστασίαν τῆς ἐποχῆς του, μιᾶς ἐποχῆς κρήσις καὶ ἄρνησις, τοῦ πρώτου μεταπολέμου. Ἡ ποίησίν του ἔχει μέτρον τόνο, κάποτε ἄτακτη καὶ ἀτημέλητη, ὅμως προσωπικὴ ἐντονα, καὶ αὐτὸ εἶναι κίβλας ἀρετὸ γιὰ νὰ ἐκτιμηθεῖ σὰν ποιητής.

Νά κάποιοι ποιητικοὶ τόνοι του.

[Ἀκολουθοῦν τὰ ποιήματα «Ὑπνος», «Τελευταῖο ταξίδι»,
«Ἰδανικοὶ αὐτόχειρες»]

Ἡ ποίησις τῆς γενεᾶς τοῦ *20, ὅπως εἶδαμε, ἐκφρά-
ζει μὴ κρίση. Λίγα πνεύματα, σὺν τὸν Τάκη Παπα-
τῶν, ποιητὴ ἐν δράσει, τοῦ, διαποτισμένους ἀπὸ μὴ
χριστιανικῆς ἔμπνευσης σχεδὸν χριστιανοκαθολικῆ, βοήζε-
τον τρόπο μὴ κατανικήσας καὶ μὴ ξεπεράσας τὶς ἀνήγει-

Τὰ ἱστορικά γεγονότα, καὶ γιὰ τὴν ἀκριβεία, ἡ καταστροφὴ τοῦ *22 στὴ Μικρὰ Ἀσία, ὅπου αἱματηρὰ ἔδωσε ἡ Μεγάλῃ Ἰδέᾳ, ὅσων καὶ ἔκαμαν τὴν κρίση ἀνεπισημνῆ, ἀνοίγοντας μὴ τραγικὴν ἄβυσσον ἀπὸ προβλήματα ὄχι μονάχα πνευματικά, μὰ καὶ πρακτικά, καὶ ποὺ οἱ συνέπειές τους εἶναι αἰσθητὲς καὶ σήμερα. Μιὰ δεκαετία σύγχυσης καὶ σκοτεινῆς γονιμοποίησης νέων σπάρων, ὑπῆρξε τὸ χωνευτήρι, ἀπ' τοῦ ὁποῦ, βλάστησε μιὰ καινούργια λογοτεχνικὴ ἀνθοφορία στὴν ποίηση, καὶ παράλληλα, ὅπως θὰ ἴδωμε, καὶ στὴν πεζογραφία. Μεγάλως σημασίως ἦταν τὸ μῶλοισμα ποὺ ὑπῆσθη ὁ ἑλληνικὸς κορμὸς ἀπ' τὴν ἁσιατικὴ δραστηριότητά τὸν προσφύγων ποὺ εἰσέρευσαν. Ἡ λύση τῆς κρίσης ἐπιτευχθήκε πρῶτα μ' ἓνα θρασὺ ἐξαλίνωμα ἀπὸ ἀτακτοποιητὲς ἐμπειρίες, μέσα σ' ἓνα ἐπαναστατικὸν ριζοσπαστισμὸ, ἐπηρεασμένο ἀπ' τὰ κινήματα τοῦ φουτουρισμοῦ, τοῦ ντανταϊσμοῦ καὶ τοῦ σουρρεαλισμοῦ, κινήματα εὐρωπαϊκά, ποὺ ἀποροφῆθηκαν γρήγορα, στὶς πὺς ἀσύνδετες καὶ θεαματικὲς ὄψεις τους. Κατόπιν ἐπακολούθησε τὸ χρέος, ἡ συναίσθησις, ἡ εὐθύνη τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας, καὶ ἐμφανίστηκε στὴν αὐλακωμένη φύσιν-μὴ γδην κοινότητα, ἡ λεγόμενη γενεὰ τοῦ *30, μὲ τὶς πὺς σημαντικὰ καταιχθίσεις.

Μία ομάδα συγγραφέων, που συγκεντρώθηκαν γύρω ἀπ' τὸν περὶ τὸν τοῦ περιοικοῦ «Τὰ Νέα Γράμματα», μπόρεσε ν' ἀποκτήσει ἐμπειρία βαθιά ἀπ' τὴν εὐνοπαί- κη ποιητική, καὶ νὰ δώσει στὰ ἔργα της τὰ ὑποείγμα- τα μιᾶς νέας ἐλληνικῆς ποιητικῆς. Οἱ λογοτέχνες τοῦτου κατηγοροῦνταν πὼς ἐξευρωπαϊσάν τὴν ἐλληνικήν ποίηση, ὅμως αὐτοί, καθόλου δὲν ἀρνῶνταν τὴν πάτρια παρὰ- δοση σὰν ἀξιοκατάκριτοι εἰκονοκλάστες, ἀλλὰ ἀπόρριψαν ἀπ' αὐτὴ τὴν σαθεὴ πλευρά, τὰ γερασμένα στοιχεῖα, τίς πιδ ἐξαντλημένες μορφές.

Ἀκόμα κι ἀπὸ τὴν κριτικὴ ἀποψη, ἀνακαλύφθηκε τότε καὶ ἐπανασυνδέθηκε ἡ ἰδιανικὴ φλέβα ποὺ ἔβρινε τὴν δημοτικὴν ποίηση, τὸ Σολωμὸ καὶ τὸν Κάλβιο μὲ τὸν Καβάφην καὶ τοὺς νεώτερους ποιητὲς, ψάχνοντας περνώντας τὸ Σικελιανό, καὶ ἀπορίπτοντας τὸν Παλαμᾶ, ὅχι λιγότερο ἀπ' τοὺς ποιητὲς τοῦ '20. Ἀρκεφευτῶς τὴν σημασία τοῦ Οὐγγαρεῖτι στὴν ἰταλικὴν ποίηση καὶ τὴν ἐνημέρωσε, τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν, ποιά θέσφι ἀνήκει μέσα στὴν ἑλληνικὴ, στὸ μεγαλύτερον ποιητὴ τοῦ '30, Γιώργος Σεφέρης (γεν. στὴ Σμύρνη, στὰ 1900).

Ὁ νεοτερισμός πού κόμισε τὸ νέο αὐτὸ ρεύμα δὲν ἦταν ἐξωτερικός, μὰ οὐσιαστικός καὶ βαθύτατος. Ὁ Σολωμός εἶχε «γεμίσει μὲ ὀνόματα τὴν σιωπῇ», εἶχε σκληρὰ ἀναζητήσει μέσο ἔκφρασης, πλάθοντας μιὰ γλῶσσαν, καὶ ἐγκαινιάζοντας τὴν ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς ποίησης. Ὁ Σέφερης καὶ οἱ ποιητὲς τῆς ομάδας του, ξαναβρῆκαν τὴ λέξη καὶ ἐδίδαν τοὺς ἄλλους τὰ ξανα-συναρβίζουν. Προβλήματα μορφολογικά, λεκτικά, ρυθμοῦ, προβάλλονταν γιγάντια, καί, ἐνῶ οἱ ἀνόητοι ἐχλεύαζαν ἀπροσανατόλιστοι καὶ ἀβασάνιστα, μπροστὰ στὶς κατακτήσεις πού δὲν καλοκαταβαίνουν, ὁ κίνδυνος τοῦ ρυθμοῦ ἐνέδρανε τόσο ἀγρυπνῶ, ὅσο παρὰτοῦ μὴ ἦταν καὶ τὸ ἐγχείρημα. Ἡ ποίηση ἔπρεπε νὰ λευτερωθεῖ ἀπ' τὴν λεγόμενη «ἀντικειμενικότητα», ἀπ' τὰ περιγροφικά καὶ μοραλιστικά στοιχεῖα, καὶ πάει λέοντας, ἐνῶ, ἡ ἐσώτερη λογικὴ οὐσία τοῦ ὑποκειμένου, ἀναζητοῦσε νὰ διαχυθεῖ

ἄμεσα σὲ μιὰ μορφή ἀποσπασμένη ἀπ' τ' ἀπορχαίωμένα
καὶ τὰ «κωνίτιλε», ἀγδιασμένη ἀπ' τοὺς ἐπεξεργα-
σμένους ρυθμούς καὶ τ' ἀφύσει καὶ παραγενέματα, πο-
θώντας σφοδρὰ μιὰν ἀραιότητα καὶ μιὰ οὐσιαστικότητα,
θμελιωμένη στὴ γλωσσικὴ καθαρότητα, στὴν ἔνταση
τῆς μεταφορᾶς καὶ τῆς ἀναλογίας, στὴ διέδοσση καὶ
στὴν ἀνάλυση τῶν σημαντικῶν καὶ φωνητικῶν ἀξιών.

Οἱ προθέσεις αὐτὲς δὲ θάνατον ἀξία καὶ δὲ θά τις ὑπενηθυρίζαμε καὶ ἔδω, ἂν τ' ἀποτελέσματα δὲν ἀνταποκρίνονταν στὶς ἐντολὲς καὶ ἂν, στὸ τέλος, ἡ «ποιητικὴ» δὲν ἔβγαине στὸ φῶς μεταγενέστερα ἀπὸ τὴν ποίηση.

Ὁ Σεφερης κατηγορήθηκε γὰρ ἔγγεφαλμόν, γὰρ ἐμνητισμόν, γὰρ ξηρότητα. Τοῦ ἀντιπαράτάθηκε μὴ ποίησιν καρδιάς, μὴ διανύγῃς λυρική ὁμιλία, καὶ μορφῆς λιγότερον ψυχρὸς μὲ τὴν παράδοσιν. Οἱ ἀρνήτες τῆς νέας ποίησης δὲν μᾶς φαίνονται σπονδιὰ ἀποδόμα: Στὴν ὁμάδα τῶν λογοτεχνῶν ποὺ ἀρχηγεύουν οἱ σύζυγοι Ρίτα Μπουύμη καὶ Νίκος Παππᾶς (γυνῶστοι στὴν Ἱταλία, ἰδίως ἀπὸ τῆς τελευταίας διαμάχης), δὲν λείπουν βέβαια μορφῆς ποιητῶν μὲ ἀληθινὸ πάθος γιὰ τὴν ποίησιν, καὶ μὲ πολὺ τάλαντο. Μερικὰ ἀπὸ τὰ εἰδῶλα τῆς ὁμάδας αὐτῆς, καὶ πρῶτο ἀπ' ὅλα ἴσως, ὁ Γιάννης Ρίτσος, ἔδωσαν στὰ ἑλλήνων γράμματα θετικὰ ποιήματα. Ἀλλὰ ὅχι μόνον οἱ καλύτερα ἐνημερωμένοι Ἕλληνες κριτικοί, μὰ κριτικοὶ καὶ ἀνθρωποὶ τῶν γραμμάτων ἀπὸ κάθε μέρου τοῦ κόσμου, ποὺ δίχως συμφέρον καὶ μὲ ἐπιμέλεια ζήτησαν νὰ συλλέξουν τίς πρὸ ἀξιοσημειώτες ἀξίες στὴν ἑλληνικὴ ποίησιν τῶν ἡμερῶν μας, δὲν μπόρεσαν νὰ μὴ ἀναγνωρίσουν τὴν μεγίστης σημασίας προσφορά τοῦ ἐκδόμου σ' αὐτὴ τὴν ποίησιν ὁ Σεφερης καὶ λίγην ἄλλοι ἀκόμα ποὺ στέκονται πλάι του, ἀπὸ συγγένεια τάσεων.

Ὁ θανατωρὸς διαπιστώθηκε ἀπὸ μελέτες καὶ μεταφράσεις ἀφιερωμένες σ' αὐτοὺς τοὺς νέους ποιητές, στὴ Γαλλία, Ἀγγλία, Ἀμερική, Ἰταλία καὶ ἀρφείταται στὴν παγκοσμιότητα τῆς φωνῆς τους πού, μολοντοῦτο, παραμένει ἑλληνική. Ἔτσι οἱ εὐρωπαϊκὲς ἐμπειρίες μπόλιασαν βαθιὰ τὴν «ἐλληνικότητα» καὶ οἱ ποιητὲς αὐτοὶ ἐπέτυχαν νὰ τὴν ἀνανεώσουν καὶ νὰ τὴ διευρύνουν. Ἀπ' τὴν ἄλλῃ πλευρὰ, οἱ ἑλληνικοὶ χαραχτῆρες ἀπορρόφησαν καὶ διάστειλαν γενικὰ τοὺς εὐρωπαϊκοὺς καὶ σύγχρονους ἐκφραστικοὺς τρόπους, δίνοντάς τους τόνο καὶ γέυση προσωπική. Περιφρονώντας τὶς κατηγορίες πού ἀπεύθυναν στὴν ποίησιν τοῦ Σεφέρη καὶ τῶν συνοδοιπόρων του, περιφρονοῦμε τὶς κυριότερες κατηγορίες πού ἔξετόξευσαν οἱ ἴδιοι οἱ κατηγορητέες στὴν ποίησιν μιᾶς ὀλέκρης λογοτεχνικῆς ἐποχῆς, πού ἀρχίζει ἀπ' τὸ Μαλλαρμέ καὶ τὸν Βαλερὺ καὶ φτάνει στὸ Μοντάλε καὶ στὸν Ἑλιοτ. Ἐδῶ ὅμως δὲν εἶναι τόπος γιὰ λογομαχίες, μὲ τίς ὁποῖες, ἄλλωστε, ἔμειψ ἔξοφλίσαμε. Ὅσο γιὰ τὴν ἑλληνικότητα τοῦ Σεφέρη, ἐδεῖξαμε ἥδη τὴ θέση του μέσα σὲ μιὰ ἰδεωδῆ γραμμὴ τῆς ἑλληνικῆς ποίησης, ἀπὸ τὴν ἀπογνῶν τῶν μορφικῶν ἀναζητήσεων καὶ κατακτήσεων. Καί, ὅσο ἔχομε ὑπόψη, ἐν ἀναλύσει, τὸν ποιητικὸ κόσμον τοῦ βροῦμε, πὺς ἡ ἀποθαρομένη πικρία, ἡ ἀνεπαρόρρωτη ἀπογοήτευση, ἡ ἀγωνία τοῦ «λυπημένον ἀνθρώπου», τὸ πρῶτον τοῦ ὁποῖου, ὅλοι οἱ σημερινοὶ ἀνθρώποι ἀναγνωρίζονται, δὲν μένει ποτὲ γενική καὶ ἀνόνημη· εἶναι ἡ ἀγωνία τοῦ Σεφέρη, ἑλληνα τῆς Σμύρνης, πού ἔφτασε μέσα ἀπ' τὴ μικρασιατικὴ τραγωδία πού ἔζησε, καὶ ἀργότερα, μὲς ἀπ' τὸ δεύτερο παγκόσμιον πόλεμον, σὲ μιὰ συναίσθησιν γιὰ τὸ χιλιόχρονο πρόσωπον τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, σὲ μιὰ ταύτισιν μὲ τὴν ἱστορία τῆς πατρίδας του, ἀπὸ τὴν πὺς μακρονῆ μέχρι τὴν πὺς πρόσφατη. Ἐνὰ αἰσθημα βραχὺῶδες ἀνιήσας, πού ἀναδύεται ἀπὸ τὰ λείψανα τῶν μαρμάρων, ἀπ' τὶς φρυγογυ-

μίες τῶν μύθων, γίνεται ζέστα καὶ χεῶμα αἰσθηματικὸ
 μὲ τόνους σκυθρωποὺς καὶ λυπητεροῦς, ἀπὸ τὴν ψυχὴ
 τοῦ ποιητῆ.

Ἡ Ἑλλάδα στὰ μάτια τοῦ Σαφέρη, εἶναι μιὰ αἰχμηρὴ καὶ κλειστὴ γῆ, κατοικημένη ἀπὸ σεπτὰ τεκμήρια ἑξαφανισμένων κόσμων, θλιβερὰ ἀπονεκρωμένα στὴν πέτρα. Γύρω εἶναι ἡ θάλασσα, ἀνοιχτὸς δρόμος ταξιδιῶν, δίχως τέλος καὶ γυρισμό, δίχως νόημα. Μικροὶ ἀνθρώποι πᾶνε κ' ἐρχονται στὸ πετρωμένο σενάριο, κομίζοντας τὴ λύπη τους στὸν κόσμο. Τὴ λύπη τῶν Ἑλλήνων. Ὁ κόσμος τοῦ ποιητὴ πλουτίζεται μὲ νέα δῶρητα ἢ, καλλίτερα, τ' ἀρχαῖα μοτίβα τραγουδιούτῃν μὲ μιὰ εὐαισθησία πρὸς πονεμένη καὶ λαχταριστὴ καὶ μὲ βαθύτητα δομικότητα, τὴν ἐποχὴ τοῦ τελευταίου πολέμου καὶ τῆς ἀντίστασης.

Ἡ Ὁ Σεφέρης ἐνίσωσε σημαντικά τὴν ἐπίδραση τοῦ Ἑλιού (τὸν ὁποῖο ἀπόδωσε ἔξωκα στὰ ἑλληνικά) καὶ ἀπὸ πολλὰ σημεῖα, θὰ μπορούσαμε νὰ πούμε, πλησιάζει τὸ Μοντάλε. Ὁ Σεφέρης ἐπέδειξε καὶ στὸ κριτικὸ δοξίμιο δεῦντητα καὶ λεπτότητα γούστου. Ἀλλὰ, εἶναι καιρὸς ν' ἀφήσουμε τὸν ποιητὴ νὰ μιλήσει. Στὰ πέντε του ποιήματα, (ἀνάμεσα στὰ ὅποια τὸ λαμπρὸ Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀσίτης) ποὺ ἔδωσα ἥδη μὲ ἕνα εἰσαγωγικὸ σημεῖωμα στὸ περιοδικὸ «Ρασσένια ντ' Ἰτάλια», καὶ τὰ ἄλλα ποὺ ἐπακολούθησαν στὸ περιοδικὸ «Ποίηση», προσθέτω σήμερα καὶ ἄλλα παρμένα ἀπ' τὸ «Μυθιστόρημα» (1935), ποὺ εἶναι, ἴσως, τὸ καλὺτερο βιβλίον τοῦ Σεφέρη, καθὼς καὶ ἀπὸ τὸ «Ἡμερολόγιον τῆς γέφυρας» (*) καὶ ἀπὸ τὴν «Κίχλη» (1947).

[Ἀκολουθοῦν τὰ ποιήματα «Ἀργοναῦτες», «Σορόκος», «Μέρες τοῦ Ἰουνίου 1941», «Υστερόγραφο», «Τὸ πρόσωπο τῆς μοίρας»].

Ἄν ἡ φωνὴ τῆς θάλασσης ἀντηχεῖ συχνὰ σὴν
ποίησιν τοῦ Σεφέρη, μὰ ἀπλότητα σχεδὸν μεσογειακή,
χαλαττοῖε τὴν ποιήσιν τοῦ Ὁδυσσεᾶ Ἐλύτη.
Ὁ Ἐλύτης νεώτερος τοῦ Σεφέρη, μαθητὴς ἐπιμελὴς
τῆς παγκόσμιας ποίησης, (ἐτοιμάει νὰ παρουσιάσει στὰ
ἐλληνικά τὸν Οὐγγαρέτι), παρουσιάστηκε στὰ 35, ὅταν
ὑπερρεαλιστής. Πειπεινόμενος τῆς λεγόμενης τεχνικῆς,
τοῦ συμβόλου καὶ τῆς ἀναλογίας, προικισμένος μὲ μὴ
εὐαισθησία φλογερῆ, ποὺ διαφαίνεται στοὺς χρωματι-
στοὺς καὶ φωτεινοὺς τοπογραφικοὺς πίνακες τῶν ποιη-
μάτων του, εἶναι ὥστόσο ἱκανὸς ν' ἀναδιδλῶναι τὴ
σχέσιν του πρὸς τὸν ἔντιμον πόνο, ἀπ' τὸν ὁποῖο ἀντλεῖ
νότες ἀνθρωπισμοῦ. Ὁ Ἐλύτης ἀνάμεσα στ' ἄλλα,
ἔγραψε μὴ ἥρωικὴ θρηνηδία γιὰ τὸν ἀνθυπολοχαγὸν
ποῦ ἔπεσε στὴν Ἀλβανία, ποῦ πρέπει νὰ συγκιναρ-
θῇ ἀντάμεσα στὰ λίγα ἄξια ποιήματα ἀντίστασης
ἐκείνῃ χώρας.

[Ἀκολουθοῦν τὰ ποιήματα «Ἑπτὰ Νυχτωδίεις», «Ἑλένη», «Δεκαπενταύγουστο»].

Ἀπὸ τοὺς «ἐλάσσονες» ἄλλους, ὑπενδυρίζω μονάχα τὸ Δημήτριο Ἀντωνίου, ποιητὴ ὀλιγαριθμῶν ποιημάτων (1939), μοναδική μορφὴ ἀνθρωπίνου τοῦ πλανήτου στὶς θάλασσες, ἀπὸ λιμάνι σὲ λιμάνι, καὶ ἑξαίρετη ποιητικὴ ψυχὴ, στὸν ὁποῖο ὁ Σεφέρης ἀφιέρωσε ἓνα «ποροῦρατό» γεμάτο ἀγάπην στὰ Δοκίμια του. Νά καὶ ἓνα πoίημα τοῦ Ἀντωνίου:

[Ἀκολουθεῖ τὸ ποίημα «Ὅταν θὰ γυρίσουμε»]

Ὅπως ἡ παρατηρήθηκε καὶ στὴν πεζογραφία, ἔτσι καὶ σ' αὐτὴ τὴ νέα ποίηση, γεννημένη γιὰ ν' ἀνανεώσει μιὰ παράδοση δοξασμένη καὶ πλούσια, τὸ καλλιτεχνικὸ ἀποτέλεσμα εἶναι τέτοιο, ποὺ ἡ τιμὸς δολοφονεῖται.

(*) Σημ. τ. μετ. Ἐννοεῖ προφανῶς τὸ «Ἡμερολόγιο Κατο

λογοτεχνία. Παρ' όλες τις δυσχέρειες της γλώσσας, τη σοβαρότητα των όποιων είναι αδύνατο να υπολογίσει ένας ξένος αναγνώστης που δεν γνωρίζει τα νεοελληνικά, αυτή η ποίηση, ίκανη να ερμηνεύει κάθε πτυχή της σύγχρονης ψυχής, έχει ανυψωθεί ήδη για τις πιο γοητευτικές κατακτήσεις, πετώντας σαν κορυδαλός, κ' ευωδιάζοντας σαν κρίνος.

Με τη φωνή του αηδονιού ο γερο-Παλαμάς φανταστικά εταύτιζε τη θαυμαστή επιβίωση της γλώσσας και του τραγουδιού στην πατρίδα του Σοφοκλή. Άλλα κι αυτή η ποίηση, έτσι όπως είναι, και περισσότερο ίσως από κάθε άλλη, μπορεί να ονομασθεί ένα θαύμα.

Υστερόγραφο: Το αιώσιο δῆλυ

Μερικές ευγενικές μορφές ποιητριών διακρίνονται στην πλατιά περιοχή των νεοελληνικών γραμμάτων, από τη Μαρία Πολυδούρη, τη μεγαλύτερη απ' όλες, ως τη Μυρτιώτισσα, την Αίμιλία Δάφνη, τη Μελισσάνθη, τη Λιλή Ίακωβίδη. Πολλοί απ' τους μεγαλύτερους Έλληνες ποιητές και λογοτέχνες αναγνώρισαν με πολλούς επαίνους τη γνήσια φλέβα, τη συγκινημένη έμπνευση, το λεπτό καλλιτεχνικό γούστο της ποιήτριας Ρίτας Μπούμη-Παππά, που ποιήματά της είχαν απήχηση και στο Έξωτερικό και έγιναν πάρα πολύ γνωστά, ιδίως στην Ίταλία. Πιθανώς υπερβολές στα εγκώμια, (μέσα απ' τα όποια η Μπούμη χαιρετίστηκε σά μιὰ «νέα Σαπφώ», ή σαν «την πιο καθαρή, ρωμαλέα και γυμνή φωνή στη σύγχρονη ευρωπαϊκή ποίηση»), έγιναν τελευταία άφορη,

τόσο στην Ίταλία όσο και στην Ελλάδα, για μιὰ πολυμική που η δομικότητά της τελείωσε με το να θολώσει τα νερά. Έμεις προσωπικά, δηλώσαμε πολλές φορές και καθαρά προσδιορίσαμε τους προσανατολισμούς των προτιμήσεών μας και αρνούμεθα ακόμα και τη δυνατότητα μιὰς αντίθεσης και μιὰς σύγκρισης ανάμεσα στους λογοτέχνες της ομάδας της ευγενικής ποιήτριας και του συζύγου της Νίκου Παππά απ' τη μιὰ, και τους νεώτερους ή σεφερικούς, ή όπως αλλιώς θέλουν να λέγονται, από την άλλη.

Όμως αυτή η αντίληψή μας, ποτέ δεν μᾶς εμπόδισε ν' αναγνωρίσουμε τις καλές λυρικές ιδιότητες της Μπούμη και να της είμαστε ευγνώμονες για το έργο που αυτή άσκησε και άσκει, για τη διάδοση της Ιταλικής ποίησης στην Ελλάδα.

Όσο και αν αυτοί οι Ιταλοί ποιητές, που μεταφράζει και παρουσιάζει στα ελληνικά, διαλέγονται κάποτε άκριτα και δίχως σωστή γνώση της αξίας τους και της σημασίας τους στα γράμματά μας, ή Ρίτα Μπούμη έδωσε δείγματα φιλίας προς τη λογοτεχνία μας και γι αυτό αξίζει κάθε έπαινο, αναγνώριση κ' ενθάρρυνση. Περισσότερο ακόμα, που, για πρωτότυπους στίχους της στα Ιταλικά, διακρίθηκε στα 1949 στο Διεθνή διαγωνισμό Βραβείου Συρακουσών, τ' όνομά της μπορεί να σταθεί πλάι σ' εκείνο της Μαριέττας Μινώτου (Έπτανησίας), μελετηρής μεταφράστριας του Φόσκολο και του Λεοπάρντι, γεγονός που αξίζει να υπενθυμίσουμε.

Μτφρ. Ρ. Μ. - Π.

ΤΑ ΟΛΑΣΠΡΑ ΜΑΓΟΥΛΑ ΤΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ

Πρωί - πρωί
το χωριό μύριζε
φρεσκοαυμεγμένο,
ζεστό,
κατσιόσιο γάλα.
(*Ήταν ή χαρά μου,
που οι δρόμοι της επιστροφής
με περιμένουν!..)

Πρωί - πρωί,
το κατάδροσο
διαμαντέιο πούσι
άπεραντο απλώθηκε μπρός μου,
κι άπάνω του παίζαν
κυνηγητό
πιο χαρούμενες κι από ζαρκάδια
οι μέρες μου της άλλοτε ζωής,
που θα ξανάρθει...
(*Ήταν ή χαρά μου,
που οι δρόμοι της επιστροφής
με περιμένουν!..)

Πρωί - πρωί,
οι νύχτες όλες πέταξαν
απ' τα μαλλιά μου,
με το πρώτο νερό
που τις ράντισα...
Φτερούγισαν όλες μαζί,
φοβισμένες,
και κούφτηκαν...
(Γιατ' ήταν ή χαρά μου
της επιστροφής
που τις έδιωξε!..)

Πρωί - πρωί,
σηκώθηκε,
το κορμί μου έστησα δλόρθο,
τεράστιο,
κι άνακλαδίστηκε
κατάντικρυ στον ήλιο τον πρωινό...
Κ' ήταν ή πρώτη μέρα που ευχαρίστησα
για το άστρο της...
(*Ήταν ή χαρά μου
και το άστρο της ημέρας
ήταν αυτή μου, ή ίδια,
ή θεότρελη χαρά
γιατ' με περιμένουν πιο αγαπώγια
οι δρόμοι της επιστροφής!..)

«Τώρα γυρίζω,
τώρα γυρίζω!..»
Κατέβα
πρωί πρωί τώρα
και σκούπισε
την τελευταία σκόννη
της νοσταλγίας
από τα σκαλοπάτια μας!..

Θαρθώ,
όπου νάναι,
και θα σκύνω
να τα φιλήσω
τα δλάσπρα μάγμαρά τους,
τα δλάσπρα μάγονλα
της ειρήνης.

ΡΕΝΟΣ ΗΡ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΑΗΣ

Πικρή μοναξιά

ΚΑΤΗΦΟΡΙΖΑΝ τὰ γίδια κι άντηχούσε ο τόπος από κουδουνίσματα και μπελάρματα, σαν ξανανέβηκε απ' τη ρεματιά ή Τίνα, το δεκατεσεράχρονο κορίτσι της μάντρας. Όπου, νάσου κι ο παραγιός τους ο Χουλιάς, να τρέχει καταπάνω της και να φωνάζει το λόγο που χουνιάζουν στους νικημένους καβαλάρηδες, που ξέμειναν πίσω στ' άγώνισμα της τρεχάλας:

— Μάζεψε τὰ πέταλα, Μούκο!.. Ξεπέζεψε και μᾶσε τὰ πέταλα!..

— Τί ξεφωνίζεις έτσι; Ζουrolάθηκες;

— Όχούου!.. Μεσάνυχτα έχεις, βλέπω, άφεντούλα!.. Νά, ο χωριανός μας!.. Ο δικός μας χωριανός, ο Μπουντούρης, σκότωσε το λάφι... Είναι με τον πατέρα σου. Τρέχα να τὰ μάθεις.

Μαρμάρωσε ή Τίνα στον τόπο της. «Ή αυγινή τουφεκιά!.. Τὰ μεγάλα, ήμερα μάτια του λαφιού, που άντίκρισε για μιὰ μονάχα στιγμή ψές νύχτα στο φεγγαρόφωτο... Τό πληγωμένο λάφι που κλαίει, λένε, σαν άνθρωπος... Τ' άλλοκοτο τ' άρσενικό ζο που πιλαλούσε στη σκεπή τους, στ' όνειρό της...».

Ο Χουλιάς εξακολουθούσε το χαβά του:

— Που λές, άφεντούλα: Τί σκότωσε ο χωριανός του Μούκου;.. Τό θηλικό λάφι... Πφ!.. Τ' άρσενικό... Τ' άρσενικό είναι ή δύσκολη δουλειά!..

Χίμηξε καταπάνω του ή Τίνα, του κατέβασε τη γερή μπατουλιά της στα μούτρα κ' ύστερα βάλθηκε να τρέχει κατά το ξοχικό τους σπίτι. Ο Χουλιάς άπόμεινε μ' άνοιχτό το στόμα, μουμουρίζοντας:

— Μά... γιατί;

— Πούναι, ρέ, το λάφι;

Είδε την Τίνα, πούζε σταματήσει στο πεζούλι του πεύκου και τον ρόταγε.

— Στο ρουμάνι. Πάνω απ' το γκρεμό, μουρμούρισε. Τό βρήκε. Τὰ μεγάλα μάτια του ήταν άνοιχτά, με πηχτά σκοτιδιασμένα. Ή μισή γλώσσα κρεμόταν απ' το στόμα και την είχε δαγκωμένη. Μπουρμύτισε πάνω του, άγκαλιάζοντας το, και τό φίλησε στην κρυερή μουσούδα. Άνασηκώθηκε, κοίταξε περίγυρα και ξεκούμπωσε τό πολκάκι της. Πάλι λοξοκοίταξε ολόγυρα. Βούτηξε τό δείκτη του χεριού στο χυμένο, πηχτό αίμα και με τό ματωμένο δάχτυλο έκανε σταυρουδάκι πάνω στη σάρκα της, ανάμεσα στ' άγουρα στηθάκια. Έτσι, ένα σταυρουδάκι, σαν κι αυτά που κάνουν στα κούτελά τους, μικροί και μεγάλοι, απ' το αίμα του κουρμπανιού στο πανηγύρι του πενκοδάσου.

Λαχάνιαζε ξανακουμπώνοντας τό πολκάκι και σταμάτησε συλλογισμένα, σαν έπιασαν τὰ δάχτυλα τό στερόν κουμπί. Ξαφνικά, πετάχτηκε ολόρθο και, χωρίς πιά να ξαναγυρίσει πίσω τό κεφάλι να ιδεί, βάλθηκε να τρέχει την κατηφόρα. Σταμάτησε όμως μισοδρομής, λές και κόλλησαν τὰ πόδια της χάμω. Τό πρώτο τ' αναφυλλητό έφυγε απ' τὰ στήθια της σαν τσιριχτός λόβευκας. Σωριάστηκε μπρούμυτα στη γής και έξεσπασε σέ κλάμα με πανωτά τρέμουλα αναφυλλητά. Βόγγιζε πνιχτά, έβγνε τό χῶμα με τὰ νύχια και τό κορμί της τσαντάζόταν.

Ή σπασμένη, βραχνή φωνή του Πατέρα στα ψεινά μπουρίνια του: «Στό διάβολο!.. Λιγωθήκαμε για τό σκατολάφι!..».

Χούφτιασε ό,τι βρήκε τό χέρι της, ξερόφυλλα, χῶμα και λιθαράκια, τινάχτηκε άνακαθίζοντας και τὰ σφεντόνισε μανιασμένα χάμω:

— Νά, ρέ!.. Θά κλάψω!.. Θά κλάψω!.. Χού!..

Και μπουρμύτισε ξανά στη γής. Ήταν όμως πιά τό κλάμα της χολιασμένο παράπονο παιδιού. Καί: «Όχι, όχι... Δέν είναι μονάχα για τό λάφι... Είναι μαζί και

για τό Γονιό... Νά, και για τόν πικραμένο τό Γονιό, με τόν άβάσταχτο καημό για τό χαμένο ταίρι του... Και που

κάποια στιγμή, ψές νύχτα, δέθηκε στο νού της σαν τό ίδιο άξεδιάλυτο πράμα μαζί με τό κυνηγημένο απ' δλουθε ζωντανό του πενκοδάσου, τό σκοτωμένο τώρα... Κ' ήταν μαζί και τ' άλλο, τ' άμολόγητο, για τ' άλλοκοτο τ' άρσενικό τ' όνειρου της, που χμουσε άναζητώντας αυτήν... Την Τίνα!.. Νά την άρπάξει και να την πάει μακριά, λέει, μακριά...».

Χορταίνεις κάποτε απ' τό κλάμα, με τό φουρτούνιασμα καταβυθίζεται και λαγουμιάζει τὰ μέσα σου. Σκούπισε με τ' άπανωχέρι τὰ μάτια και κατηφόρισε άργοπεπατήτη. Είδε τό Χουλιά, που, καθιστός στο κούτσουρο του δαδιού, καμπούριαζε και τράβαγε χαράκις στο χῶμα με τό τσομπανοράβδι.

(«— Γιατί, μορή, τόν καταζέρισης; είπε ή Τίνα στο κορίτσι του βουνού. Και που τό βρήκες γραμένο του λόγου σου, μορή, να δέχουν κείνον που θα του τύχει να σου φέρει άσχημο μαντάτο;...»).

Έκαμε να πάει σιμά του, με τό μετάνιωσε. Πήγε στο λεβέτι, που ήταν για τ' άρμεγμα και τό πήρε απ' τό χερούλι για να τό ξεπλύνει. Μά και τούτο, μονάχα που τ' άνασήκωσε και πάλι τό ξανάφησε χάμω. Γύρισε κ' είδε κατά τό ξοχικό τους: «Χωρίς άλλο, γι' αυτό ήρθε δώ ο Μπουντούρης: Να γυρέψει απ' τόν Πατέρα τό ζό μας, για να κουβαλήσει τό σκοτωμένο λάφι στο χωριό. Μά, να σκάσουν και να πλαντάζουν, δέ θα τούς τό δώσω!..» Χτύπησε γινατεμένα τό πόδι χάμω και μουθούισε.

Κείνη τη στιγμή έβγαине ο Μπουντούρης απ' την εξώπορτα και στάθηκε, κοιτάζοντας την. Ύστερα άνασήκωσε τούς ώμους, έτσι σαν που δέν καταλαβαίνουμε τί θέλε να μᾶς πεί ο άλλος και πήρε τόν άνήφορο.

«Νά, ο Πατέρας δέν του τόδωσε τό ζό μας.»

Όμως, ούτε κι αυτό δέν την ξελάφρωσε.

«Άμ και να μούλεγε: δώσου το!, θα σούμπαινα

στο ρουθούνι, που χού!.. Στό διάβολο, λέγω!..».

Έσκυψε ξανά στο λεβέτι, με και πάλι τό ξανάφησε.

Όχι, όχι! Τὰ τεζαρισμένα νεύρα δέν έλεγαν να καλμάρουν. Άρπαξε τότε την παράμερα πεσμένη βέργα της λυγαριάς και κίνησε κατά τό Χουλιά, που εξακολουθούσε να τραβά με τό τσομπανοράβδι χαράκις στο χῶμα και να συλλογίζεται. Πήγαινε ίσια καταπάνω του και τό κάτω τ' άχείλι της τρεμούλιαζε. Στάθηκε μπροστά του και τόν κοίταξε με καρφωτή ματιά. Κείνος ξεροκατάπινε τό σάλιο του, κοιτάζοντας την, και τάχε χαμμένα.

— Πάρε την στο χέρι σου, του φώναξε ή Τίνα δίνοντας του τη βέργα, και βάρα μού την στη ράχη!

Ο Χουλιάς πετάχτηκε ολόρθος, χιλιλίζοντας σαστισμένα:

— Χι, χι... χωρατατζού είσαι, άφεντούλα, λέγω!..

— Πρώτα, νόγα τούτο: Άμα και με ξαναπείς άφεντούλα, θα σου την κατεβάσω έγώ στο μούτρα!.. Τίνα με βάφτισε ο Νουνός μου, ρέ!.. Και σου τις χέζω τις άφεντούλες σου... Τ' άκους; Σου τις χέζω όλες σου τις άφεντούλες!..

— Καλά... καλά... Μη θυμώνεις. Τό στέργω και θα σέ λέγω Τίνα.

— Έ, και τώρα χωρίς χασμέρι: Έτσι και μετόησω ός τὰ τοία και δέ βαρέσεις, θα σου αλλάξω τόν άδόξαστο!.. Και κοίτα, ρέ, μήν τύχει και την κατεβάσεις στα ψεύτικα!..

«Όχι!.. δέ χωρατεύει...» συλλογίστηκε ο Χουλιάς, παίρνοντας τη βέργα στο χέρι. «Κοίτα, πώς μελαιάζει!.. Γιατί τό κάνει άμα;.. Είναι και τούτο σαν τὰ

κοντραμπαντζήδικα γυμνάσια του Πατέρα της τάχατες ή που βαρυνόρδισε για τὸ λάφι;...».

— Ένα! μέτρησε ή Τίνα καί σταύρωσε τὰ χέρια στο στήθος.

Ὁ Χουλιάς δὲ χασομέρισε. Ξετινάχτηκε πλαγινὰ καί τῆς κατέβασε τὴ βεργιά. Μονομιᾶς ὅμως κίολας ἀμόλυσε τὴ βέργα, πισωκώλωσε κ' ἦταν ταραγμένος.

— Καλὰ τὰ κατάφερες, εἶπε ή Τίνα καί φύσηξε τὴν ἀνάσα τῆς.

Ξανάρθε στο σύγκαλά του ὁ Χουλιάς καί ἀμολούθηκε ή γλώσσα του :

— Σὲ ζόρικη δουλειὰ μ' ἔβαλες, Κυρά... Βλέπεις, τέ-
τια πράματα δὲν τάχαμε στο τσιφλίκι. Καί σεις, ἐδῶ,
εἴστε ἀλλιώτικοι... Εἶναι ἅμα πολὺ ζόρικη δουλειὰ, νὰ
δεῖρεις τὸν ἄλλον. Καί νὰ μὴ σοῦχει φταίξει, εἶναι ἀκόμα
πὺδ ζόρικη, κατάλαβες;

— Ἄντε τώρα ν' ἀρμεξοῦμε.

Πρόγχιζε τὶς γίδες ὁ Χουλιάς καί ἄρμεγε ή Τίνα.

— Τὴ στερνὴ χρονιά, πὺδ λές, Κυρά, τ' ἀφεντικὸ
στο τσιφλίκι μᾶς ἔβαλε καινούριο Κεχαγιά. Μὰ δὲν ἔξ-
ρεις, τὶ σκοτυφλῆς ἄνθρωπος ἦταν!.. Σκοτυφλῆς καί
ἀναποδιασμένος. Ἦταν σποριάρης μήνας καί ὀργώναμε.
Ὅπου, νάσου τον καβάλα στ' ἄλογό του ὁ σκοτυφλῆς.
Στάθηκε μπροστὰ στὸν πρῶτο ζευγολάτη :

— «Γιατί, ρέ, τάξες ἔτσι τὰ καματερά;» τοῦ λέει.

— «Ἐμ πὺς ἀλλιώτικα νὰ τὰ ζέσω;» τοῦ εἶπε
κεῖνος.

— «Παλιοκερατά, ἔχεις στόμα καί μιλάς κίολας;...»
καί σοῦ τὸν ἀρχίζει στὶς καμουτσικιές.

— Καί γιατί βουρλίστηκε τόσο για, πὺδ λές, Κυρά;
Ἦθελε, λέει, τὸν Καψάλη ἀπ' τὰ δεξιά καί τ' ἄλλο τὸ
βόδι ἀπὸ ζερβά. Σοῦ λέγω για!.. Ἀναποδιασμένος
σκοτυφλῆς. Ἀφορμὲς γύρευε νὰ δεῖξει πὺς εἶναι ἀνα-
ποδιασμένος καί σκοτυφλῆς Κεχαγιάς... Στὴν ἀρχὴ
εἶπαμε, πὺς τόκαμε για νὰ μᾶς πάρει τὸν ἀγέρα μὲ τὸ
πρῶτο. Μὰ δὲν ἦταν αὐτό. Ἔδερνε κ' ὕστερα, ὅλο κ'
ἔδερνε. Ἔτσι, γιατί αὐτὸς ἦταν ἀλλιώτικος καί τὸ βρι-
σκε γουστοζίκια δουλειὰ νὰ δέρνει, κατάλαβες;

— Σοῦ τὶς ἔβρεξε καί σένα; τὸν ρώτησε ή Τίνα.

— Νά, τὸ καλοκαίρι στο θέρισμα ἔγινε αὐτό. Μ'
ἔπιασε ή θέρη καί τὸ τούρτουρο. Ἔστησα ὀλόρθα δυὸ
δεμάτια καί λούφαξα στον ἴσκιό τους, νὰ μοῦ περάσει.
Ὅπου, νάσου τον ὁ σκοτυφλῆς κοντὰ μου καί μπή-
γει τὶς φωνές :

— «Καί πὺδ τὸ βρήκαμε γραμένο, ρέ, κάθε τέσσε-
ρεις μέρες, γραμμὴ κορδόνι, ν' ἀρχίζουμε τὶς τεμπελιές
μὲ τὰ τούρτουρα καί τὶς σαχλαμάρες;».

Κλώτσησε τὰ δεμάτια κ' ὕστερα κλώτσησε καί μένα.
Ἦ Τίνα σταμάτησε τ' ἄρμεγμα καί τὸν κοίταξε κα-
τσούφικα :

— Καί δὲ θύμωσες, νὰ χιμήξεις πάνω του;

— Θύμωσα για! Ἄμ πὺς, ξύλο εἶμαι νὰ μὴ θυμώ-
σω; Μά, ἔχω ἄλλο χούι ἐγώ. Ἀποτραβιέμαι μονάχος
καί λέω: Τοῦτο τὸ ράχτο εἶναι ὁ Κεχαγιάς ὁ σκοτυφ-
λῆς. Καί τότες τὸν ἀρχίζω στο βροϊδί καί στὶς πετριές
— τὸ ράχτο δηλαδὴ, κατάλαβες; — καί μοῦ περνᾷ. Ξα-
λαφρώνω καί ξενοιάζομαι.

— Εἶναι, πὺδ εἶσαι παραγιὸς κ' εἶσαι καί ζαίφης.
Νάσουν Κεχαγιάς καί νάχες καί μπράτσα γερά καί θὰ
βλέπαμε!.. Χί!..

Ὁχι, ὄχι. Πολλὲς φορὲς ἔγινε Κεχαγιάς, — ἔτσι στὰ
σχέδια πὺδ κάνει κανένας μονάχος του, κατάλαβες; —
καί τὰ βόλευα ὅλα στο τσιφλίκι, χωρὶς καμουτσικιά-
σματα καί κλωτσιές. Νά, μὲ τὸ μίλημα τὰ βόλευα. Ὁ
πάσα ἕνας ἄνθρωπος, μπορεῖ νὰ κάνει τὸ πρεπούμενο,
ἅμα τοῦ μιλήσεις... Νά, ἔτσι ἅμα καί τοῦ μιλήσεις ἄλ-
λιώτικα...

— Τὴ βεργιά ἅμα, σὲ μένα, τὴν κατάφερες στὰ καλὰ!..
— Σὲ λυπήθηκα, γι αὐτό... Εἶδα πὺδ μελάνιαζες
καί σὲ λυπήθηκα, πὺδ σ' ἔπιασε τέτια βαριά ἔγνοια για
τὸ λάφι...

— Σὲ καταχέρισα ὅμως, χωρὶς νὰ φταῖς. Αὐτὸ δὲν
τὸ σκέφτηκες;

— Ὁχι, ὄχι... Ἐφταιγα. Τὸ συλλογίστηκε τὸ πρᾶμα
καί βρήκα πὺς ἔφταιγα... Πρῶτα, μοῦ κακοφάνηκε
τοῦτο: πὺδ ἔπιασε καί κοιμήθηκε ὁ Μπουντούρης κοντὰ
στο σκοτωμένο τὸ λάφι. Ἦταν, λέει, κουρασμένος πὺδ
γύριζε ὅλη τὴ νύχτα καί γι' αὐτὸ τὸν πήρε μονορούφι
κανεδνὸ ὀρίτσες. Ὁχι, ὄχι... Αὐτοὶ οἱ ἀβτζήδες εἶ-
ναι ἀλλιώτικοι... Διαστραμένοι εἶναι. Σκοτώνουν τὸ
ζωντανὸ καί ἀπὲ κοιμοῦνται κοντὰ του σὰν ζωντόβολα...

Ἔστερα βουρλίστηκε — τότε πὺδ καθόμουν στο κού-
τσουρο τὸ δαδί καί τὰ συλλογιόμουν, τότε βουρλίστηκε,
κατάλαβες; — βουρλίστηκε, πὺδ λές, Κυρά, πὺδ σὰ μὲ
εἶδε ὁ Μπουντούρης κορδώνηκε. Μούλεγε, πὺς τοῦ τὴ
βάρσσε τὴν τουφεκιὰ καί ὅλο καί κορδωνόταν. «Κανένα
θεριὸ σκότωσες, ρέ, καί μοῦ κορδώνεσαι;.. Λάφι, ρέ,
σκότωσες. Ἡμερο λαφάνι...» συλλογιόμουν πάνω καί γώ,
πὺδ κορδώνηκα γιατί ἦταν, λέει, χωριανὸς μου ὁ Μπου-
ντούρης καί ξεπεράσαμε τὸ Μοῦκο καί ἄλλες τέτιες χα-
ζομάρες... Κ' ὕστερα, τσοῦξανε τὰ μάτια μου για τὸ
λάφι... Πὺδ ἦταν ἕνα τέτιο ἀλλιώτικο κ' ἡμερο ζων-
τανό... Κ' ἦταν τὸ στερνὸ λάφι τοῦ νησιοῦ. Καί γύριζε
τὸ βροϊόμοιρο χαροκαμένο καί ἀφανό...

Γύρισε καί τὸν κοίταξε κατὰματα ή Τίνα. Πεταλού-
δισε γρήγορα τὶς ματοφλάδες του ὁ Χουλιάς καί τὴν
κοίταξε καί αὐτὸς, σωμαίνοντας.

«Γουστοζίκιο εἶναι τοῦτο τ' ἄρνάκι», συλλογίστηκε
ή Τίνα. «Τὸν ἀκούς νὰ παρλάρει καί καλμέρνεις. Κ'
εἶναι ναί, αὐτὸ πὺδ διαλογίστηκε καί ἄλλη φορὰ: Ὁ
ἄνθρωπος σὲ φουρτουναῖζει καί πάλι, κοντὰ σ' ἄνθρωπο
θὰ βρεῖς τὸ ξανάσασμά σου...».

Τ' ἄρμεγμα εἶχε τελειώσει. Πῆρε τὸ μισόγεμο λε-
βέτι καί βγήκε ἀπ' τὴ μάντρα.

ΚΩΣΤΑΣ ΜΑΚΙΣΤΟΣ

ΕΚΦΑΝΤΙΔΕΣ

Ὅταν θολὰ εἶναι τῆς θαλάσσης τὰ νερά,
τότε τὸ βάθος τους δὲ φαίνεται.
Ἄν φνίκια ή πέτρες ή ἄμμος ή κοράλια
τοῦ ἡλίου ὀνειρεύονται τὸ φῶς στὴν κρύα τους νύχτα,
αὐτὸ εἶναι δύσκολο κανεὶς νὰ τὸ μαντέψει.
Κανεὶς δὲ βλέπει — πὺς νὰ δει; — μὲς στο βυθὸ τους
ποιοὶ ἀρχαῖοι, πανόρχαιοι τάφοι χορταριάζουν,
ποιοὶ Ἀτλαντίδων ή σιωπὴ θρηρολογεῖ
τὸν περασμένων τους τὴ δόξα καί τὸν ὄλβο
καί ποιά νανάγια πὺδ ἀντιστέκονται μὲ πείσμα
στὴς ἀποσύνθησης τὴ μοῖρα τὴ στυγνὴ
λυκνίζουν τῆς ἀνάστασης τὴν προσδοκία.
Ὅμως τὰ διάφανα, τὰ λαγαρά νερά
βάθους ἀνύπαρχτου ὑποπτες πὺδ δὲν ξυπνᾶνε,
ἄφοβα δείχνουν τὸ κρυμμένο βίος τους.
Λίγο ή πολὺ, δικὸ τους εἶναι καί ὄχι ξένο.
Γι αὐτὸ μὲ πάθος ὁ Κρατίνος πολεμοῦσε
τοὺς Ἐκφαντίδες τὸν παλιὸ καιρό.
Τοὺς ἔλεγε σαρκαστικὰ Καπνίτες,
γιατὶ ἀγαποῦσαν τὴν καταχνιὰ στὴν τέχνη τους
κ' ἐπίτηδες θολώνανε ὅλοι τὰ νερά τους.
Ἔτσι φαντάζανε βαθύτερα καί ἀπύθμενα
καί σὰ δικὸς τους ρόχθος ἀκουγόταν
ὁ ἀντίλαλος τὸν βουλαγμένον Ἀτλαντίδων.

ΔΕΔΝ ΚΟΥΚΟΥΛΑΣ

ROSSEL HOPE ROBBINS

Ὁ μύθος τοῦ Θωμᾶ Ἐλιοτ (*)

III. Ἡ αὐτοκριτικὴ στὴν ποίηση τοῦ Ἐλιοτ

Α μπορούσαμε νὰ περιμένουμε νὰ μᾶς φωτίσει
ἀποφασιστικὰ πάνω στὴν πορεία τῆς ποίησης
κάποιος πὺδ ἔχει τὴ φήμη τοῦ μεγαλύτερου ἁγ-
γλου κριτικοῦ τοῦ αἰῶνα μας. Βέβαιο εἶναι πὺς ὁ Ἐλιοτ
ἔχει γράψει πολλὰς ἔξοχες κριτικὲς σκέψεις για τὴν ποί-
ηση. Δυστυχῶς ὅμως ὑπάρχει κάποια διαφορὰ ἀνάμεσα
στὴ θεωρία καί στὴν πράξη.

α) Ὁ Ἐλιοτ λέει πὺς οἱ μεγάλοι ποιητὲς θάπρεπε,
κατὰ γενικὸ κανόνα, νὰ εἶναι καταληπτοί.

«Πιστεύω, ἀλήθεια, πὺς σὲ μιὰ γενρὴ κοινωνία, ὁ
πραγματικὰ μεγάλος ποιητὴς θάπρεπε νὰ γίνεται κάπως
καταληπτός καί νὰ βρίσκει ἀνταπόκριση στοὺς συμπα-
τριώτες του, τόσο στοὺς πὺδ ἀδαιεῖς ὅσο καί στοὺς πὺδ
καλλιεργημένους» (*).

Γίνεται ὅμως καταληπτὴ ή ποίηση τοῦ Ἐλιοτ, ἔστω
καί μερικὰ, ἀπὸ ἀνθρώπους μὲ κατώτερο ἐπίπεδο καλ-
λιέργειας; Ὅπως φαίνεται δὲ γίνεται καταληπτὴ ἀκόμα
καί ἀπὸ τοὺς πὺδ καλλιεργημένους. Καί τότε, τί συμπε-
ρασμα πρέπει νὰ βγάλουμε ἀπὸ τὶς ἄλλες του δηλώσεις,
ὅπου υποστηρίζει τὴν ἀσάφεια;

«Ἄν τὰ δύο τελευταῖα Κουαρτέτα φαίνονται σκο-
τεινὰ σὲ μερικούς, αὐτὸ πᾶει νὰ πεί πὺς ή ἀσάφεια εἶ-
ναι σύμφωνη μὲ τὶς ιδέες πὺδ ἐκφράζονται... Τελικὰ,
καί στὰ μεγαλύτερα ἔργα τέχνης, ποτὲ δὲ νιώθεις νὰ
ἔχεις φτάσει σ' ἕνα σημεῖο ἀπόλυτης κατανόησης» (**).

β) Ὁ Ἐλιοτ λέει πὺς οἱ μεγάλοι ποιητὲς θάπρεπε
ν' ἀντιπροσωπεύουν τὴν ἐποχὴ τους. Ὁ μεγάλος ποιη-
τὴς «ὀφείλει νὰ ἐκφράζει μέσα στὰ πλαίσια τῶν προσω-
πικῶν του ἀπόψεων τὴ γενικὴ νοοτροπία, ὄχι ἀπὸ κ-
α-θ ἡ κ-ο ν, ἀλλ' ἀπλῶς ἐπειδὴ δὲν μπορεῖ νὰ μένει ἀμέ-
τοχος» (**). Ἀλλοῦ ὁ Ἐλιοτ γράφει :

«Ὁ μεγάλος ποιητὴς, περιγράφοντας τὸν ἑαυτοῦ του,
περιγράφει τὴν ἐποχὴ του. Ἔτσι ὁ Δάντης, χωρὶς σχε-
δὸν νὰ τὸ γνωρίζει, ἔγινε ή φωνὴ τοῦ 13ου αἰῶνα. Καί
ὁ Σαίξπηρ, καί αὐτὸς σχεδὸν ἀθελά του, ἀντιπροσώπευε
τὸ τέλος τοῦ 16ου αἰῶνα, μιὰ κρίσιμη ἱστορικὴ καμπή» (**).
Παρ' ὅλα αὐτὰ, ὁ Ἐλιοτ κατέβαλε μεγάλες προσπάθειες
για ν' ἀποδείξει πὺς ή ἐποχὴ του δὲ συμφωνεῖ μαζί του
καί πὺς ή φιλοσοφία του δὲν ἀντιπροσωπεύει τὸν 20ὸν
αἰῶνα, γιατί : «τὸ σύγχρονο περιβάλλον δὲν εὐνοεῖ καθό-
λου τὴν πίστη» (*).

«Τὸ πρόβλημα μιᾶς χριστιανικῆς διαβίωσης μέσα σὲ
μιὰν ὄχι χριστιανικὴ κοινωνία μᾶς παρουσιάζεται τώρα
ζωηρά... Δὲν εἶναι μόνο τὸ πρόβλημα μιᾶς μειοψηφίας
μέσα σὲ μιὰ κοινωνία ἀ τό μ-ο ν μὲ ἀντίθετες ἀντιλή-
ψεις... Ὅσον ἀφορᾷ τὸ χριστιανὸ πὺδ δὲν ἔχει συνειδη-
τοποιήσει τὸ δίλημά του — ἂν καί τὶς περισσότερες φο-

(*) Συνέχεια ἀπ' τὸ προηγούμενο.

(27) «The social function of poetry» (μορφὴ 1945),
The Adelphi, XXI (Ἰούλιος, 1945), σ. 152-161, ἀναδημο-
σιεύεται ἀπὸ τὸν Unger, προαναφερθέν ἔργο, σ. 113.

(28) John O'London's Weekly, ἀναφέρεται στὸ τμήμα
κριτικῆς βιβλίου τῶν Times τῆς Νέας Ὑόρκης, 11 Σεπτεμ-
βρίου 1949, σ. 10.

(29) Τὸ ἀναφέρει ὁ F. O. Matthiessen, «The achieve-
ment of T. S. Eliot» (Νέα Ὑόρκη, 1947), σ. 19.

(30) «Shakespeare and the stoicism of Seneca», σ.
117. Ὁ Ἐλιοτ, εἰρησθὼ ἐν παρόδῳ, ἐκφράζει ἐντελῶς τὴν
ἀντίθετη ἀποψη σ' ἕνα κύριο ἄρθρο στο Criterion, XII, σ. 77.

(31) «After strange gods» (Λονδίνο, 1934) σ. 52.

ρὲς τὸ ἔχει — αὐτὸς ὅσο πᾶει καί ἀποχριστιανοποιεῖται
κάτω ἀπὸ τὴν πίεση λογῆς-λογῆς ἀσύνειδων ἐξαναγκα-
σμών: Ὁ παγανισμὸς ἔχει εὐνοϊκότερες πιθανότητες
νὰ διαδοθεῖ» (**).

Ἄν ὁ Ἐλιοτ ἔχει μείνει τόσο πίσω ἀπὸ τὰ σύγ-
χρονα πνευματικὰ ρεύματα, τότε, σύμφωνα μὲ τὸν ἴδιο
του τὸν ὀρισμὸ, δὲν εἶναι μεγάλος ποιητὴς. Μιὰ ἀγο-
πορημένη διαπίστωση τῆς ἀδυναμίας νὰ συμφιλωθεῖ ή
θεωρία μὲ τὴν πράξη ἴσως νὰ δὴγήσει τὸν Ἐλιοτ τὸ
1941 νὰ κάνει μεταβολὴ καί νὰ υποστηρίξει μιὰν ἀντί-
θετη ἀποψη : «Ἐνας ποιητὴς, πὺδ φαίνεται πὺς ἔχασε
κάθε ἐπαφὴ μὲ τὴν ἐποχὴ του, δὲν ἀποκλείεται νάχει
ἀκόμα καί πολὺ ἐνδιαφέρον νὰ τῆς πεί.» (**).

γ) Ὁ Ἐλιοτ εἶπε πὺς οἱ μεγάλοι ποιητὲς θάπρεπε
νὰ εὐχαριστοῦν ἕναν εὐρὺ κύκλο ἀνθρώπων (**). Ἀλλὰ
κανένας κριτικὸς, ἀκόμα καί ὁ εὐνοϊκότερος, δὲν ἰσχυρί-
στηκε ποτὲ πὺς ὁ Ἐλιοτ εἶναι δημοφιλὴς ποιητὴς. Καί
σίγουρα δὲν μπορεῖ νὰ συγκριθεῖ ἀπὸ ἀποψη κυκλοφο-
ρίας, ἀνάμεσα, σὲ διάφορα κοινωνικὰ στρώματα, μὲ γί-
γαντες ὅπως ὁ Whitman ή ὁ Sandburg. Ἀλλὰ κ' ἐδῶ
πάλι πέφτει ἔξω, ἂν κριθεῖ μὲ τὰ δικά του κριτήρια. Για
μιὰν ἀκόμα φορὰ ἔκανε μιὰν ἀποτομὴ στρόφῃ υποστη-
ρίζοντας στὴν πρώτη μορφὴ (1943) τοῦ παραπάνω δο-
κιμίου τὴν ἀκριβῶς ἀντίθετη γνώμη : «Καθόλου δὲν
ἔχει νὰ κάνει τὸ ἂν ὁ ποιητὴς εἶχε πλατὺ κοινὸ ἐφ' ὅσο
ζοῦσε. Αὐτὸ πὺδ ἔχει σημασία εἶναι πὺς θάπρεπε πάντα
νὰ ἔχει ἕνα μικρὸ, ἔστω, κοινὸ σὲ κάθε γενιὰ» (**). Φαί-
νεται καθαρὰ πὺς σύμφωνα μὲ τὴν ποιητικὴ του παρα-
γωγὴ καί τὰ κριτήριά του ή θέση τοῦ Ἐλιοτ ὡς με-
γάλου ποιητὴ ὑπερεκτιμήθηκε. Καί ὁ μέσος ἀναγνώστης
μπορεῖ ν' ἀρχίσει ν' ἀναρωτιέται ἂν ἀξίζει ὁ Ἐλιοτ σὰ
φιλολογικὸς κριτικὸς ὕστερα ἀπ' αὐτὰ τὰ παραδείγματα
ἀντιφατικότητας καί ἀκροβατισμοῦ.

IV. Ἡ κριτικὴ ἀποσύνδεση τοῦ Ἐλιοτ

Μιὰ ἀπὸ τὶς κύριες ἀντιρῆσεις για τὴν ποίησή του
— ή σκοτεινότητα — ἀποτελεῖ στὴν πραγματικότητα ἕνα
ἀπὸ τὰ θέματα πὺδ ὁ Ἐλιοτ συχνότατα συζητεῖ στὰ
φιλολογικὰ του δοκίμια, χωρὶς ὅμως νὰ τὸ χειρίζεται
ἀμεσα. Οὐσιαστικὰ ὁ Ἐλιοτ ἴσως νὰ ὑπερασπίζεται
τοὺς στίχους του, γιατί κάποτε παραδέχτηκε πὺς «ὅταν
οἱ κριτικοὶ εἶναι καί ποιητὲς, μπορεῖ νὰ δώσουν λαβὴ
στὴν ὁποῖα πὺς σχημάτισαν τὰ κριτήριά τους μὲ ἀπο-
κλειστικὸ σκοπὸ νὰ δικαιώσουν τὴν ποιητικὴ τους δη-
μιουργία» (**). Ὁ Ἐλιοτ, πὺδ γενικὰ περνᾷ για ἀπό-
στολος τῆς «Νέας Κριτικῆς», μὲ τὰ δοκίμια τοῦ πὺδ
βγήσαν σὲ συλλογὴ τὸ 1920 μὲ τίτλο «Τὸ Ἰερὸ Δάσος»,
ἔσεσκωσε μιὰν ἐπανάσταση ἐναντία στὶς πεπειθῆσεις
τοῦ Matthew Arnold πὺς ή «μεγάλη οὐρανοκρατία» εἶ-
ναι οὐσιώδης για τὴν ποίηση — μὲ ἄλλα λόγια, πὺς
ἔχουν κάποια σημασία αὐτὰ ποίησι νὰ πεί ὁ ποιητὴς.
Ὁ Ἐλιοτ ἀναποδογυρίζοντας αὐτὴ τὴ θέση εἶπε πὺς
ή ποίηση θάπρεπε νὰ κινεῖται σὰν ποίηση! Καί ὁ I. A.

(32) «The idea of a christian society», σ. 22.

(33) «A choice of Kipling's verse» (Λονδίνο, 1941), σ. 7.

(34) «The social function of poetry», Unger : προανα-
φερθέν ἔργο, σ. 111.

(35) «The social function of poetry» (Μορφὴ 1943),
προαναφερθέν μέρος, σ. 454.

(36) «The use of poetry», σ. 32.

Richards άρπαξε αυτή την κουβέντα και την έκανε σύνθημα, σύνθημα που ο Έλιοτ συχνά το αναφέρει επιδοκιμαστικά :

« Η ποιητική έμπειρία, όπως όλες οι έμπειρίες, μόνο μερικά μεταφράζεται με λόγια, και για παράδειγμα, όπως λέει ο κ. Richards, δεν ενδιαφέρει ποτέ αυτό που «λέει» ένας ποιητής αλλά αυτό που «είναι» (37).

Ο Έλιοτ έχει αναπτύξει αυτή του την άποψη πολλές φορές, όπως στο δοκίμιό του, « Η χρησιμότητα της Ποίησης και η χρησιμότητα της Κριτικής » (38). Καθώς επίσης και στην εισαγωγή του στα « Ρόδα της φωτιάς » του Knight, όπου ο Έλιοτ έγραψε :

« Συνήθως οι άνθρωποι έχουν την ιδέα πως για να χαρούμε ένα ποίημα πρέπει όπωσδήποτε να ανακαλύψουμε το νόημά του. Έτσι, όλων τα μυαλά βασανίζονται ν' ανακαλύψουν ένα νόημα, που θα το αναπτύξουν στον καθένα που θα δεχτεί να τους ακούσει, με το σκοπό ν' αποδείξουν ότι χαίρονται το ποίημα. Ωστόσο, οι πιθανές εκδοχές για το νόημα στην ποίηση είναι τόσο πολλές, ώστε ν' αντιλαμβάνεται κανένας πως και το να πλησιάσει το νόημα, ακόμα και σ' ένα προσωπικό ποίημα, είναι κάτι εξαιρετικά δύσκολο. Και πως έφ' όσον υπάρχει ένας τρόπος να συνεννοούνται μεταξύ τους άνθρωποι φαινομενικά κατάλληλοι να κατανοήσουν ένα έργο, το νόημα αυτό για πολλούς δε βγαίνει μόνο δογματικά από το ποίημα αλλά και από την προσωπική συμμετοχή τους » (39).

Επομένως μπορεί να υποστηριχτεί πως η ποίηση του Έλιοτ από τη μια δεν μπορεί να λάβει μια γενική έρμηνεία κι από την άλλη εκφοράζει τις πιο συντηρητικές απόψεις. Και στις δυο περιπτώσεις ο ποιητής θα μπορούσε να μās αντιτάξει το επιχείρημα πως δεν έχουν σημασία οι διάφορες γνώμες προκειμένου να εκτιμήσει κανείς την ποιητική του αξία. Στην « Χρησιμότητα της Ποίησης » δηλώνει κατηγορηματικά : « Ο πιο εγκληματισμένος αναγνώστης, αυτός που αντιμετωπίζει τα ζητήματα αυτά με τη μεγαλύτερη άγνότητα, δεν σκοτίζεται να καταλάβει, τουλάχιστον στην αρχή » (40). Ακόμα και στην ποίησή του, στο « Κομάτι ενός αγώνα », το 1927, εκφοράζει αυτό το δόγμα :

Πρέπει να μεταχειρίζομαι λέξεις όταν σās μιλώ
άλλ' είτε με καταλαβαίνετε είτε όχι
αυτό δεν ενδιαφέρει ούτε μένα ούτε σās.

Είναι όμως καιρός να αξιολογήσουμε οριστικά αυτές τις απόψεις του Έλιοτ. Στην πραγματικότητα πρόκειται για μια σκοτεινή άνοησία, που ταιριάζει σε κείνον που, ή δεν έχει τίποτα το αξιόλογο να πει στον κόσμο ή ντρέπεται γι' αυτά που λέει.

Όταν αναλύσουμε λεπτομερειακά τα κριτικά και λογοτεχνικά του δοκίμια βρίσκουμε τρία ελαττώματα που δεν είναι ανεκτά σε κείμενα συγγραφέα πρώτης σειράς :

α) Ο Έλιοτ συχνά αντιστρέφει τις γνώμες του, όπως κιόλας αποδείχτηκε. Αυτές οι αλλαγές συνήθως αποδίδονται στην εξελικτική ανάπτυξη της πείρας του Έλιοτ. Καθώς όμως θ' αποδείξουμε δεν είναι δυνατόν να έχουν αναπτυχτεί οι λογοτεχνικές του δυνάμεις τη στιγμή που η βιοθεωρία του έχει μείνει στάσιμη. Από τα τριάντα ο Έλιοτ έχει αλλάξει τις γνώμες του πάνω σε πολλά ζητήματα : Τώρα, ξαφνα, επαινεί τον Μίλτον, σε πολλά ζητήματα : Τώρα, ξαφνα, επαινεί τον Μίλτον, τον Τένyson και τον Yeats (41). Αλλά όταν υπάρχει

τόση σύγχυση σ' ένα και το αυτό δοκίμιο, καθώς απέδειξε ο Ivor Winters (42), δεν μπορούμε να δώσουμε άλλη εξήγηση παρά πως όλα αυτά οφείλονται σε διανοητική σύγχυση.

Θα μπορούσαμε να περιμένουμε πως ο άνθρωπος που διαφημίζεται από πολλούς ως ο μεγαλύτερος ποιητής της Αγγλίας θάταν σε θέση να μās δώσει κάποιον ορισμό της ποίησης. Α. γ. αν είναι ουσιώδης ή όχι ή χρησιμοποίηση του στίχου. Το 1917 είπε πως η ποίηση πρέπει να γράφεται σε στίχους (μέτρο) : « ... ύστερα από πολλή σκέψη έβγαλα το συμπέρασμα πως η ειδοποιός διαφορά ανάμεσα στην ποίηση και στην πρόζα είναι ότι η πρώτη γράφεται σε στίχους και η δεύτερη σε πρόζα » (43). Κι όμως στο ίδιο αυτό δοκίμιο λέει πως τόσο ο Δάντης όσο κι ο Rimbaud ήταν ποιητές, μολονότι ο πρώτος έγραφε έμμετρα και ο δεύτερος στο πεζό. Στα 1921 πάλι έγραψε : « Δεν υποστηρίζω πως ποίηση και πρόζα είναι ένα και το αυτό » (44). Τούτη του τη γνώμη την κράτησε ίσαμε το 1930, όταν πάλι, γράφοντας την εισαγωγή της « Ανάβασης » του St. John Perse, είπε πως ποίηση μπορεί να γίνει είτε σε στίχους είτε σε πρόζα (45). Αλλά το 1933 οι γνώμες του Έλιοτ ξαναγύρισαν εκεί απ' όπου είχαν ξεκινήσει το 1917 : « Τι είναι γενικά η ποίηση ; Κάθε τι που γράφεται σε στίχους και που οι έγκυρότεροι από τους διανοούμενους το θεωρούν για τέττα » (46).

β) Ο Έλιοτ προβάλλει με αξιώσεις θεσμών ένα σωρό επιπόλαιες γνώμες. Ελάχιστα από τα περιεχόμενα των δοκιμίων του είναι άρετα για να χαρακτηρίσουν τον Έλιοτ σαν πρωτότυπο ή ακόμα και σά βαθύ στοχαστή. Στην πραγματικότητα τα περισσότερα είναι κοινοτοπίες. Οι απόψεις του, λ. γ., πάνω στον πόλεμο θα γελιοποιούσαν ανεπανόρθωτα κάθε άλλο άνθρωπο που χωρίς να έχει το κύρος του Έλιοτ θα τολμούσε να τις διατυπώσει :

« Νομίζω πως όλοι θα παραδεχτούν ότι ο πόλεμος, στη μορφή που τον γνωρίσαμε στην εποχή μας, αν και δίνει σε ορισμένους συνειδητούς χριστιανούς την ευκαιρία να πραγματοποιήσουν έμπράκτως την άρετή τους — είτε με την ύποταγή είτε με την αντίδρασή τους — και μολονότι το πέρασμά του παρακινεί συχνά τον άνθρωπο να επιτελεί καταπληκτικούς ήθλους φυσικής άρετης, στο σύνολό του ταπεινώνει και εξευτελίζει. » (47)

Στην τελευταία του κριτική εργασία « Σημειώσεις για τον προσδιορισμό του πολιτισμού », υπάρχει μια αξιοσημείωτη για τον παραλογισμό της δήλωση : « Κάθε αλλαγή τείνει να δημιουργήσει ένα νέο πολιτισμό, που αγνοούμε τη φύση του και που πρόκειται να μās κάνει όλους δυστυχισμένους » (48). Πως είναι δυνατό να εκφοράζει κανείς γνώμη για ένα πράγμα που αγνοεί τη φύση του ; Ο προσεχτικός αναγνώστης θα βρει πολλά αποσπάσματα σαν αυτά που αναφέραμε. Επιπλέον ο Έλιοτ συχνά δογματίζει πάνω σε πολιτιστικά ζητήματα με υπεροπτική αλαζονεία, όπως σ' αυτή τη φορά : « Εξεχωρίζουμε τρεις τάσεις στην παιδαγωγική όπως και στην πολιτική : τη « φιλελεύθερη », τη « ριζοσπαστική », και αυτή που θέλω πολύ να την ονομάσω, ίσως έπειδι την

(42) Ivor Winters, « The anatomy of nonsense » (Νότφολκ, 1943), σ. 121-130.

(43) « The borderline of prose », New Statesman, IX (19 Μαΐου, 1917), σ. 158.

(44) The chapbook, άριθ. 22 (1921).

(45) Anabasis (Λονδίνο, 1930), σ. 8.

(46) « The use of poetry » σ. 139.

(47) « Catholicism and international order » (1933), Essays ancient and modern, σ. 133.

(48) Notes towards the definition of culture (Νέα Υόρκη 1949), σ. 16.

άσπαζομαι, « δοθόδοξη » (49). Στις « Σημειώσεις για τον προσδιορισμό του πολιτισμού », ο Έλιοτ οικειοποιείται τη χρήση μιας λέξης, και αδιάλλαχτα αρνείται να παραδεχτεί οποιαδήποτε άλλη έρμηνεία :

« Να τι θέλω να πώ : αυτές είναι οι ουσιώδεις συνθήκες για την ανάπτυξη και την επιβίωση του πολιτισμού. Αν έρχονται σε αντίθεση με τις έμπαθείς αντιλήψεις κανενός από τους αναγνώστες μου — αν λ. γ. κάποιος απ' αυτούς βρίσκει φανερό το γεγονός πως ο πολιτισμός δε συμβαδίζει με την ιδέα της ισότητας, αν βρίσκει τερατώδη το θεσμό των κληρονομικών προνομίων — δεν του ζητώ ν' αλλάξει αντιλήψεις, του ζητώ μόνο να πάψει να ύμνει υποκριτικά τον πολιτισμό. » (50) Αυτή η στάση δε χαρακτηρίζει το σοφό που ζυγίζει προσεκτικά τις διάφορες αντιλήψεις. Έδω πρόκειται μάλλον για τις έκτραχηλισμένες καυχησιές ενός άγοραίου ρήτορα που δεν έχει και πολλή έμπιστοσύνη στο κύρος του.

γ) Ο Έλιοτ έπιτρέπει στις πολιτικές του προλήψεις να επηρεάζουν τις λογοτεχνικές του κρίσεις. Έχει γίνει κοινή συνείδηση πως ο θρησκευτικός και πολιτικός συντηρητισμός του Έλιοτ έχει επηρεάσει τις απόψεις του για ορισμένους ποιητές. Είναι αξιοπρόσεχτο το μίσος που έδειξε αρχικά για τον Μίλτον. Το μίσος αυτό ελαττώθηκε κάπως στο άρθρο του το 1948, όπου για μιαν ακόμα φορά ο Έλιοτ αλλαξοδρόμησε (51). Χαρακτηριστική είναι η έκλογη που έκανε των συγγραφέων του δέκατου έβδομου αιώνα. Ίσως νόμιζε κανείς πως ο Έλιοτ, σαν άστος που είναι, γοητεύτηκε από μια μεγάλη περίοδο της άστικής λογοτεχνικής παραγωγής, σαν τον δέκατο έβδομο αιώνα. Ωστόσο, την προσοχή του την τράβηξε ιδιαίτερα εκείνη ακριβώς η περίοδο που ακολούθησε το άπώγειο, τότε δηλαδή που ο αιώνας είχε πάψει πιά να είναι στην άνοδό του κι άρχιζε να δείχνει σημεία παρακμής. Έτσι, οι ήρωές του είναι ο Webster (« η τελευταία όρμότητα » των Ελισαβετιανών) και ο Donne. Απ' την άλλη μεριά, ο Έλιοτ δε λέει σχεδόν ούτε λέξη για τις φιλελεύθερες διάνοιες της εποχής εκείνης, για τον Μίλτον, τον Bacon, τον Bunyan, τον Hobbes. Λέει πως ο Μίλτον δεν έχει « οπτική φαντασία » και πως η αισθητικότητά του « μαρμάρινη χωρίς μές στα βιβλία. » (52) Παραδόξως ο Έλιοτ προτιμά τον Marvell που μιλά « από καθαρά και λιγότερο διφορούμενα από τον Μίλτον, με τη λογοτεχνική φωνή της εποχής του » (53). Η αίτια γι' αυτό, να βρίσκεται τάχα στη θεολογία του Μίλτον, την οποία, όπως γράφει ο Έλιοτ, βρίσκει « σε μεγάλο βαθμό αποκρουστική » ; (54). Με δυο λόγια ξεμπερδεύει τον Bacon για « τη βαριά του αποφθεγματικότητα. » (55) Το πάθος του Έλιοτ ενάντια στο Hobbes δεν είναι άδικαιολόγητο, γιατί ο Hobbes ήταν ο πρόδρομος του σύγχρονου κόσμου, που πολέμησε

(49) « Modern education and the classics », σ. 167.

(50) Notes towards the definition of culture, σ. 14.

(51) « Milton », Proceedings of the British Academy, XXXIII (1947), παμφλέτο, το αναδημοσιεύει η Sewance Review, LXVI (Άνοιξη 1948), σ. 185-209.

(52) « A note on the verse of John Milton », essays and studies by members of the English association, XXI (Οξφόρδη 1936), σ. 33.

(53) « Andrew Marvell » (1921) Selected essays, σ. 253.

(54) « A note on the verse of John Milton », προαναφερθέν μέρος, σ. 38. Δες επίσης το After strange gods, σ. 32 : « Δεν έχει σημασία το να ισχυριστούμε πως αν ο Μίλτον είχε λιγότερο άνώμαλες δοξασίες θα έγραφε καλύτερη ποίηση. Σά, λογοτεχνικό παραδεχόμαστε το έργο του όπως είναι. Ωστόσο, μπορούμε να χαϊρούμαστε πλέρια την ποίησή κι από την άλλη μεριά να διαχωρίζουμε τις πνευματικές και ήθικες παρεκτροπές του συγγραφέα. »

(55) « The use of poetry », σ. 54.

με αδιαλλαξία τις σχολαστικές ιδέες και τις άπάτες της μεσαιωνικής θρησκείας. « Ο Thomas Hobbes », καταγγέλει ο Έλιοτ, « ήταν ένας από τους καταπληκτικούς εκείνους μικρονεόπλουτους που τα χαρτικά κινήματα της Αναγέννησης τους έσπρωξαν σ' ένα επίπεδο που δεν τους άξιζε και που, όστόσο, δεν τόχασαν ποτέ. » (56) Έτσι έκρινε ο Έλιοτ τον συγγραφέα του « Λεβιάθαν ».

Ο Burns είναι ένας παρακμαϊκός αντιπροσώπος μιας μεγάλης ξένης παράδοσης (57), — « παρακμαϊκός » ίσως γιατί έγραψε για την ισότητα μεταξύ των ανθρώπων. Από τους πιο σύγχρονους συγγραφείς ο Dickens είναι άπλως μια « παρακμασμένη διάνοια. » (58) « Η άτομικιστική ήθικη » της George Eliot είναι αξιοθρήνητη (59). Ο Χάρντυ « αδιαφορούσε ακόμα και για τις άρχες του καλού γραφίματος. » (60) Ο Ουέλς « γλιστράει από τη χυδαιότητα στην ύψηλή σοβαρότητα. » (61) Ο Μπέρναρ Σό « αποκαλύπτεται ένας καλλιτέχνης που η ανάπτυξη του σταμάτησε άπτομα στην έφηβεία. » (62)

Για τον Σέλλεϋ ο Έλιοτ λέει : « βρίσκω τις ιδέες του αποκρουστικές » (63) και οι πεποιθήσεις του « μου προκαλούν απέχθεια. » (64) Κανένας δε θα συζητούσε αν αυτές ήταν άπλως γνώμες του Έλιοτ. Αλλά όταν κάποιος που ποιάει για λεπτεπίλεπτος κριτικός της ποίησης έχει την τόλμη να κανχίεται ότι η γνώμη του αντιπροσωπεύει την αυθεντικότερη φωνή της έπίσης και έγκυρης κριτικής, τότε είναι ώρα πιά να έλέγξουμε με αυστηρότητα τα κριτικά του προσόντα. Απ' τη μια μεριά λέει : « Ένας κριτικός της λογοτεχνίας θάπρεπε να δέχεται εκείνες μόνο τις συγκινησεις που του προκαλούν άμεσα τα έργα τέχνης με τα οποία επικοινωνεί. » (65) Από την άλλη όμως μεριά μās πετάει ένα μαργαριτάρι σαν αυτό : « Δεν μπορώ να χαρώ πραγματικά όσα ποιήματα του Σέλλεϋ εκφορζουν άπόψεις που είναι για μένα δυσάρεστες ή παιδαριώδεις. » (66) Αντιθέτως, ο Έλιοτ δε βρήκε τίποτα ένοχλητικό στις φασιστικές ιδέες του Pound, που τον χαρακτήρισε μάλιστα ως « τον σημαντικότερο, πιθανώς, ζωντανό ποιητή της άγγλικής γλώσσας. » (67)

Η παράξενη έρμηνεία που έκανε ο Έλιοτ στην άγγλική λογοτεχνία (ειδικά η ένοχοποιητική κριτική του για το Σέλλεϋ) φανερώνει για ποιούς λόγους ο ποιητής δεν κατόρθωσε να ξεπεράσει το επίπεδο των πρώτων του νεανικών έπιτευξεων και έξηγει τον κατήφορο που πήρε άργότερα σαν ποιητής και σαν κριτικός. Ποιές όμως αίτιες τον όδηγησαν να κρίνει τη λογοτεχνία με πολιτικά κριτήρια ;

V. Η αναλυτική κριτική του Έλιοτ για το σύγχρονο κόσμο

Ένα μόνο δείγμα σταθερότητας γνώμης έχει να επιδείξει ο Έλιοτ σε όλη του τη σταδιοδρομία και τούτο είναι η διάγνωση που έκανε για την κοινωνία του 20ού

(56) « John Bramhall » (1928), Essays ancient and modern, σ. 33.

(57) « The use of poetry », σ. 106.

(58) « Marlowe » (1918), Selected essays, σ. 105.

(59) After strange gods, σ. 54.

(60) Ως άνω, σ. 54.

(61) « The idea of a literary review », The Criterion, IV (Ιούλιος 1926) σ. 6.

(62) Ως άνω, σ. 6.

(63) The use of poetry, σ. 89.

(64) Ως άνω, σ. 96.

(65) « The perfect critics », The sacred wood (Λονδίνο, 1920), σ. 11.

(66) The use of poetry, σ. 91.

(67) After strange gods, σ. 42, και στο Criterion, XVI (Ιούλιος 1937), σ. 668, και στο Poetry, LXVIII (Σεπτέμβριος 1946), σ. 326-338.

(37) Ως άνω, σ. 17.

(38) Ως άνω, σ. 30.

(39) Wilson Knight : « The wheel of fire » (Οξφόρδη, 1930) σ. XIV.

(40) « The use of poetry », σ. 151.

(41) Το 1933 ο Yeats είχε « μια κάπως φτιαχτή ποιητικότητα. » After strange gods », σ. 44.

αίωνα. Η σύγχρονη κοινωνία υποφέρει από «ήθική
δνηρία και φνυγή»⁽⁶⁸⁾, από πλήξη, ξεπεσμό (accidia) ή
πνευματική αποχαύνωση. Είναι μια κοινωνία «που την
έχουν φάει τα σκουλήκια του φιλελευθερισμού»⁽⁶⁹⁾. «Η
μεγάλη πλειονότητα των ανθρώπων δεν ανήκει πουνθενά
και ζει σε μια νεκρή ζώνη»⁽⁷⁰⁾. Τι πρόκειται να συμ-
βεί; «Υπάρχουν τρεις πιθανότητες, λέει ο Έλιοτ:

«Προσβέω, απλώς, πως μια κοινωνία που βρίσκεται
σε μια φιλελεύθερη ή άρνητική κατάσταση, ή θα προ-
χωρήσει σε μια βαθμιαία παρακμή, που δε βλέπουμε το
τέλος της, ή θα μεταρρυθμιστεί θετικά παίρνοντας μια
μορφή πραγματικά λαϊκή (secular) αδιάφορο αν αυτό
θάνατο ή όχι αποτελεί μια καταστροφική αλλαγή...
Στην περίπτωση όμως που καμιά από τις δυο αυτές
εξελίξεις δεν μας ικανοποιεί, μας απομένει σαν τελευταία
καταφυγή ή προοπτική μας σταθερή χριστιανική κοι-
νωνία»⁽⁷¹⁾.

Το 1922, ο Έλιοτ, μολονότι προπαγάνδιζε σχεδόν
φανερὰ στην «Ερημη Χώρα» την επιστροφή στη θρη-
σκεία, ήταν, ωστόσο, πρωταρχικά απασχολημένος με την
άπεικόνιση της σύγχρονης κοινωνίας, που «το σύστημά
της είναι, τις περισσότερες φορές, όχι μόνο άδικο αλλά
και σε τελευταία ανάλυση ανεφάρμοστο και καταστρο-
φικό»⁽⁷²⁾. «Υστερ» από την εμφάνιση των «Ποιημάτων
1909-1915», παρουσιάστηκε ιδεολογικά ταυτισμένος με
μιαν από τις πιθανότητες που περιέγραψε στο απόσπα-
σμα που αναφέραμε πιο πάνω. «Υπάρχουν δυο και μόνο
δυο λύσεις που μπορεί κανείς τελικά να υποστηρίξει στη
ζωή: ο Καθολικισμός και ο Ματεριαλισμός»⁽⁷³⁾. «Πρέ-
πει να προσβέυεις ή τη θεωρία του φυσικού ή τη θεω-
ρία του υπερφυσικού»⁽⁷⁴⁾. Άλλοι ο Έλιοτ αντιθέτει
τις δυο θεωρίες: οι δπαδοί της θεωρίας του φυσικού εί-
ναι οι εξηγητές του «λαϊκισμού» (Secularism), που «μα
την αλήθεια, δεν γνωρίζουν, ή μάλλον δεν είναι σε θέση
να καταλάβουν το νόημα της πρωταρχικότητας της υπερ-
φυσικής πάνω στη φυσική ζωή»⁽⁷⁵⁾. Έπεκτείνει την
κριτική του πάνω στο νόημα του ματεριαλισμού, του
νατουραλισμού ή του λαϊκισμού. «Πρόκειται», λέει, «για
μια υπερβολική πίστη στην ανθρώπινη λογική»⁽⁷⁶⁾. «Εί-
ναι η πίστη στην ανθρώπινη δυνατότητα για τελειοποι-
ηση»⁽⁷⁷⁾. Σε μια περίπτωση ταυτίζει τη φιλοσοφία αυτή
με τον κομμουνισμό⁽⁷⁸⁾, αν και γενικά μεταχειρίζεται
τουτό τον όρο μάλλον ανεύθυνα: «Δε δυσκολεύομαι να
πώ ότι μόνο ένας μικρός αριθμός ζωντανών ανθρώπων
έχει καταφέρει να ξεφύγει από την επίδραση του κομμου-
νισμού, που είναι η πίστη της ημέρας»⁽⁷⁹⁾. Και ο Έλιοτ
συμπεραίνει τελικά πως η πλειοψηφία των ζωντανών
ανθρώπων είναι αδιάφορη, αν όχι έχθρικά διατεθειμένη
απέναντι στον Καθολικισμό. Συζητώντας για τη «ζωτι-
κή σημασία της επανασύνδεσης της χριστιανοσύνης»
λέει:

«Εναντίον της ή χριστιανοσύνη δε θάχε μόνο τη
σημαντική και ισχυρή μερίδα που έχει πάρει ξεκάθαρα
αντιχριστιανική θέση, αλλά όλες τις δυνάμεις που έμεις
ονομάζουμε φιλελεύθερες και που αγκαλιάζουν όλους
τους ανθρώπους που πιστεύουν πως οι κοινές υποθέσεις
του κόσμου τούτου, καθώς και εκείνες του μέλλοντος,
δεν έχουν καμιά σχέση μεταξύ τους»⁽⁸⁰⁾.

Ο Έλιοτ τότε βλέπει πως η άστική κοινωνία έχει
πολύ λίγες δικές της αξίες, και πως πρέπει ν' αντιστα-
θεί. Όπως θα μπορούσε κανείς να περιμένει από ένα
θιασώτη της μεγαλοαστικής, ή, ακόμα, της άρχουσας τά-
ξης, ο Έλιοτ διάλεξε για αντίδοτο τον ιδεαλισμό. Η
μορφή που πήρε αυτός ο ιδεαλισμός φαίνεται πιο κάτω.
Βέβαια ο Έλιοτ δε θεώρησε ποτέ σά σοβαρή λύση το
διαλεκτικό ματεριαλισμό, γιατί, καθώς συχνά καυχείται,
δε σκαμπάζει γρή από οικονομικές επιστήμες, πράγμα
που θα μπορούσε ίσως να τον οδηγήσει προς αυτή την
κατεύθυνση⁽⁸¹⁾. Νά τι όρισμ δίνει:

«Οι οικονομικές επιστήμες αποτελούνται από άρκε-
τά πολύπλοκες και αντιφατικές θεωρίες. Αποτελούν
ένα θέμα που για την ώρα δεν πήρε ακόμα τη μορφή
της αληθινής επιστήμης. Συνήθως βασίζονται πάνω σε
αθέμιτες υποθέσεις. Είναι ένα νόθο βλαστάρι που δεν
έννοει ν' αναγνωρίσει τη ρίζα του- την ήθική»⁽⁸²⁾.

Με την πρόκληση αγάπη που έδειξε στον υπερσυντηρη-
τισμό είναι ίσως άπορίας άξιο πως ο Έλιοτ δεν προχώ-
ρησε, όσον αφορά την πολιτική, πέρα από την προτίμη-
σή του στη «μοναρχία», σε μια ανοιχτή υπερασπίση του
φασισμού, όπως έκανε ο φίλος του Pound. Τον Οκτώ-
βριο του 1939 είπε αρκετά ευγενικά λόγια για κάποιον
στρατηγό J. F. C. Fuller που αυτοονομαζόταν «Βρε-
τανός φασίστας»: «Αν με ρωτούσε κανένας προσωπικά
θάλεγα πως ο στρατηγός Fuller έχει, όπως κάθε άλλος,
το δικαίωμα να λέγεται πιστός θιασώτης της δημοκρα-
τίας»⁽⁸³⁾. Αλλά ο φασισμός δεν έχει παραδόσεις: δεν εί-
ναι σκοπός παρά μόνο μέσο (για το σταμάτημα του σο-
σιαλισμού), κι ο Έλιοτ, προφανώς, χρειαζότανε τη σι-
γουριά που προσφέρει η παράδοση-έκειθεν η κίνησή
του προς τον κλασικισμό, τον καθολικισμό και τη μο-
ναρχία.

Καθώς είδαμε, ο Έλιοτ προεξοφλεί συνήθως τη
σημασία της «έννοιας» ενός ποιήματος. Ωστόσο στη
«Θρησκεία και Φιλολογία» ισχυρίζεται:

«Η φιλολογική κριτική θάπρεπε να συμπληρώνεται
με την κριτική μας δοσμένης ήθικης και θεολογικής
σκοπιάς... Το μεγαλείο της φιλολογίας δεν μπορεί να
καθοριστεί μόνο από φιλολογικά κριτήρια. Δεν πρέπει
δμως να ξεχνάμε πως το αν είναι ή όχι φιλολογία, αυτό
προσδιορίζεται μόνο με φιλολογικά κριτήρια»⁽⁸⁴⁾. Ο
Έλιοτ λέει άλλοι πως «ο συγγραφέας ενός έργου της
φαντασίας προσπαθεί να μας επηρεάσει γενικά σαν αν-
θρώπινα όντα, είτε εν γνώσει του είτε όχι. Και επη-
ρεαζόμαστε απ' αυτό το έργο σαν ανθρώπινα όντα, είτε
το θέλουμε είτε όχι»⁽⁸⁵⁾. Ο Έλιοτ έκανε ό,τι μπο-
ρούσε για να ξαναφέρει στη ζωή τον Dryden. Και ποιός
είναι ο Dryden; Ο Dryden είναι «ένας άλλος μεγά-
λος άγγλος συγγραφέας που ανακάτωσε την πολιτική
με τους στίχους του»⁽⁸⁶⁾. Τελικά ο Έλιοτ δηλώνει (έπι-
δοκιμαστικά) ότι «η φιλολογία-έννοια πάλι πρωταρχικά
τα έργα της φαντασίας- ύπηρεξ, είναι, και πιθανώς θα

- (80) Catholicism and international order, σ. 113.
(81) Ως άνω, σ. 114.
(82) Modern education and the classics, σ. 168.
(83) The idea of a christian society, σ. 69.
(84) Religion and Literature, σ. 93.
(85) Ως άνω, σ. 102.
(86) A choice of Kipling's verse, σ. 25.

Τὸ ἄλογο, ὁ δοῦλος κ' ἡ ἀγάπη τους

Ο Πῶλος ήταν ἄλογο, ὁ Μαμέτης δοῦλος, ἡ Τίνα
ήταν ἡ ἀγάπη τους.

Θὰ σὰς πῶ ἀκόμα πῶς ζούσανε κ' οἱ τρεῖς στὸ ἴδιο
κτῆμα: Ὁ Πῶλος στὸ ἀχούρι, ὁ Μαμέτης στὴ σιταποθήκη
καὶ τὸ κορίτσι στὸ ἄσπρο σπίτι μὲ τὴ βοκαμβίλια.

Ἀπὸ καὶ κ' ἐπειτα δὲν ξέρω τίποτ' ἄλλο νὰ ἱστορίσω.
Εἶχανε δική τους γλώσσα, δική τους ζῶη, καὶ κάθε κίνη-
σή τους εἶχε σημασία. Εἴχασα ἀκόμα νὰ πῶ, πῶς στὸ
ἴδιο σπίτι ζούσανε καὶ τῆς Τίνας οἱ γονεῖς. Ὁ Ἀλκις καὶ
ἡ Μαργαρίτα. Πολὺ νέοι κ' οἱ δύο τους.

Ἔτσι ἦσαν:
Τῆς φορᾶνε τότες ἄσπρα νυχτικὰ μὲ δαντέλες καὶ
ρῶς κορδελάνια, ὅμως δὲν πρόφτανε νὰ περάσει στὰ πόδια
τῆς τὶς παιδικὲς παντοφλές, τὶς ἄφηνε στὸ κρεβάτι μπρο-
στά. Ὁ Πῶλος χλιμίντριζε κ' ἡ Τίνα ἔτρεχε πάνω στὶς
μύτες τῶν ποδιῶν της γιὰ νὰ γίνεῖ πιὸ γρήγορη καὶ νὰ λύ-
σει τὸ σκαίνι ἀπὸ τὸ παχνί. Τὸ ἄλογο λύγισε τὰ μπροστινὰ
ποδάρια.

Πιανόταν ἀπ' τὴ χαίτη του καὶ σιαρφάλωνε ἴσα πάνω
στὸ μακρὸ λαιμό.

Ἄκουγε κι ὁ Μαμέτης τὸ κάλεσμα, μὰ τὶς περισσότε-
ρες φορὲς ἔμεινε στὴν πίσω πόρτα τοῦ σπιτιοῦ — ἦτανε πρά-
σινη καὶ τριπλῇ — μὲ τὰ παντοφλάκια στὸ χέρι. Λογάριαζε
μὲ τὸ μάτι τὴν ἀπόσταση ποὺ τὸν χώριζε ἀπὸ τὸ κορίτσι
κ' ἔπαιρνε φόρα.

Τρέχανε. Τὸ ἄλογο, τὸ κορίτσι, ὁ δοῦλος.
Ὅταν προλάβανε νὰ τῆς ντύσει τὰ πόδια, στεκότανε
λαχανιασμένος καὶ μασούλιζε τὴν κίτρινη βεργούλα τοῦ ξε-
ριζωμένου σταχυοῦ. Δὲν ἤθελε νὰ φανεῖ τὸ γέλιο του. Ἀλ-
λοτες πάλι καθότανε στὴν ἄσπρη στρογγυλὴ πέτρα καὶ
καρτερούσε νὰ γυρίσουν. Ἦταν ἡ λαχτάρα του βαθιὰ καὶ
βράδιαζε σὰ νάταν μέρα.

Ὁ Πῶλος τῆς μάθαινε τὸ μάκρος τοῦ ὀρίζοντα.
— Ἄντε καὶ φτάσαμε τὴ γαλάζια γραμμὴ!
Σταμάτησαν κ' οἱ δύο σαστισμένοι.
Ὅση εἶπα καὶ νάχανε δὲν θὰ στέρευσέ το νερό.
Πιαστήκανε τὰ δάχτυλά της στὰ μακριὰ μαλλιά τῆς
χαίτης του.

— Φοδᾶμαι Πῶλο. Κ' ἐσύ;
Τοῦ γύρισε ὅσο μπορούσε τὸ κεφάλι γιὰ νὰ κοιτάξει
μέσα στὰ μάτια του.
Τὰδε νάχουνε κύματα. Τὰ κύματα δὲν τὰ ἤξερε, δὲν
τὰ εἶχε ξαναδεῖ. Μῆτε τὴ θάλασσα τὴν ἤξερε.
Τώρα τὰ γνώριζε καὶ τὰ δύο. Δὲν θὰ ξεγυῖοσε πιά.
Ποτὲ πιά.

.....
εἶναι καὶ στὸ μέλλον, ὑποκείμενη σὲ ὁρισμένα ἠθικὰ
κριτήρια»⁽⁸⁷⁾.

Ἐχοντας κανεὶς ὑπόψη αὐτὲς τὶς δηλώσεις του θὰ
ἦταν δικαιολογημένος ἂν, ὡς ἓνα σημεῖο, ἀξιολογοῦσε
τὴ λογοτεχνικὴ φυσιογνωμία τοῦ Έλιοτ μὲ βάση τὴ φι-
λοσοφία του. Αὐτὸ ἄλλωστε ὑποστηρίζει κι ὁ ἴδιος:
«Εἶτε εἴμαστε ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων, εἶτε ὄχι, δὲν
πρέπει νὰ κριθοῦμε μόνον γιὰ τὶς εἰδικευμένες γνώσεις
μας, ἀλλὰ προπάντων γιὰ τὴ συνολικὴ συγκομιδὴ τῆς
σκέψης μας, τῶν αἰσθημάτων μας, τῆς ζωῆς μας καὶ
τῶν παρατηρήσεών μας γιὰ τοὺς συνανθρώπους μας»⁽⁸⁸⁾.

(Τὸ τέλος στὸ ἐπόμενο)

Μιτσο. Α. Σ.

(87) Religion and literature, σ. 94.

(88) The idea of a christian society, σ. 7.

Στὴν ἄσπρη πέτρα ὁ Μαμέτης περίμενε.

— Ἄκου Μαμέτη...

Κάθισε στὰ πόδια της κι ἄκουσε νὰ τοῦ μιλάει γιὰ τὴ
θάλασσα. Πρόσταζε καὶ τὸν Πῶλο νὰ κάνει πάλι κύματα
γιὰ νὰ τὰ δεῖ ὁ Μαμέτης.

Κατάλαβε τὸ ἄλογο, ὅμως τὸ χωράφι ἦτανε θερισμένο
καὶ δὲν μπόρεσε νὰ βρεῖ οὔτε μιὰ κορυφὴ κυπαρισσιῶ
ποὺ νὰ μαστιγώνει τὴν ἰσάδα τῆς πεδιάδας.

Στάθηνε ὀρθὴ καὶ διάταξε:

— Θέλω κύματα!

Χτυπήσαν οἱ παλάμες της καρτὲς τὴ μουσοῦδα του.

Τὸ ἄλογο ἔφαχνε νὰ βρεῖ τὴ γαλάζια γραμμὴ. Ὁ δοῦ-
λος ἔτρεπε στὴ ρίζα τῆς πέτρας.

— Θέλω τὴ θάλασσα!!

Ξεκίνησε μὲ βῆμα ἀργό, ὅστερα ἔτρεξε ὅπως ἔκανε μέ-
σα στὸ σταῦλο γιὰ νὰ ξεμουδιάσει, κ' ἐπειτα ἀκούσανε κ'
οἱ δύο, μὲ τ' ἀφτί στημένο στὴ γῆ, νὰ σκίξει τὸ δρόμο καὶ
τὰ χωράφια.

Μόλις ἄρχισε νὰ ριζώνει τ' ἀφτί πάνω στὸ χῶμα ξανα-
κοῦσαν τὰ βῆματα, κ' ἴσαμε νὰ σηκώσουν τὸ κεφάλι στά-
θηκε ὁ Πῶλος μπρός τους, μὲ βρεγμένη τὴ χαίτη καὶ τὰ
μάτια γιομάτα φουρτούνα.

— Κατάλαβες τώρα Μαμέτη;..

TATIANA ΓΚΡΙΤΣΗ - ΜΙΛΙΕΣ

Η ΥΠΟΨΙΑ

Ὁ Ένας πέθανε ἀπὸ λάθος.

Ὁ ἄλλος ἔφυγε μὲ μιὰ σχεδιά γιὰ τὸ Johannesburg,
γιατί οἱ δικοὶ του πήγαν ἐκεῖ κάτω
λές κ' ἦτανε Σεπτέμβρης κι ἄλλᾶζαν συνοικία.

Ὁ τρίτος αὐτοχτόνησε.

Ἡ ἀγάπη σου παντρεύτηκε - τὴν πήρες ἐσύ, τὸ ἴδιο κάνει!

Ἄλλοι σκοιῶθηκαν, ἄλλοι τρελάθηκαν...

Ὅλοι, τελοσπάντων, κατὰ κάποιο τρόπο λείψαν.

Παρατήσαν τὰ σπῖτια τους σὰ ἔθνη,

νὰ περᾶνε ἀπὸς,

νὰ τ' ἀναγνωρίζουμε

καὶ νὰ μὴν τολμᾶμε νὰ σφουρίζουμε.

Νὰ λέμε: «— Πάει αὐτός!»

Ἡ: «— Σπوندάζει στὴ Σορόβονη!» - καὶ τέτιο.

Καὶ τὸ ἀποτέλεσμα:

νάχουνται καὶ ἀπογέματα

δλόδια μὲ τ' ἄλλοιτᾶ,

καὶ νὰ λές: «— Πάω στὸ Νίκο...»

(Ἀλλὰ δὲν πᾶς. Ἐκεῖ πεθάνει).

«— Πάω στὸ Γιάννη...» (Ἀλλὰ δὲν πᾶς,

μῆτε σ' αὐτόν,

δὶχως σημάδι στὸν κρόταφο!..)

Κ' ἐτσι, δὲν ἔχεις πουνθενά πιὰ νὰ πᾶς,

καὶ κάθεσαι μονάχος σου καὶ πλῆττες

μὲ τὴν ἐποψία

μήπως ἔχεις ἀγοπορήσει.

ΡΕΝΟΣ ΠΡ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΑΝΣ

Ὁ Αἰὼνας μας

127

(68) «Catholicism and international order», σ. 130.

(69) After strange gods, σ. 13.

(70) The idea of a christian society, σ. 49.

(71) Ως άνω, σ. 25.

(72) Ως άνω, σ. 10.

(73) «Modern education and the classics», σ. 172.

(74) «Second thoughts about humanism» (1929), Se-
lected essays, σ. 397.

(75) «Religion and literature» (1934), Essays ancient
and modern, σ. 108.

(76) «Catholicism and international order», σ. 120.

(77) «In memoriam» (1936), Essays ancient and mo-
dern, σ. 187.

(78) «Όπως μόνο οἱ καθολικοὶ καὶ οἱ κομμουνιστὲς εἶναι
σὲ θέση νὰ γνωρίζουν, ἡ ἐκπαίδευση γενικά πρέπει νὰ εἶναι
τελικὰ θρησκευτική», «Modern education and the classics»,
σ. 173.

(79) The Criterion, XII (Ἀπρίλης, 1933) σ. 473.

Σαλπίζετε σάλπιγγα στη Σιών.
 'Αγιάστε νηστεία. Κηρύξτε σύναξη επίσημη.
 Μαζέψτε το λαό. 'Αγιάστε σύναξη. Συνάξτε τους γέροντες,
 μαζέψτε τα νήπια, και τα θυζανιάρικα ἀνέμια.
 'Ας ἐβγει ὁ γαμπρός ἀπὸ τὸν κοιτῶνα του
 κ' ἡ νύφη ἀπὸ τὴν κάμαρά της.
 'Ανάμεσα στὴ στοὰ καὶ στὸ θυσιαστήριον,
 ἄς κλάψουν οἱ ἱερεῖς, οἱ λειτουργοὶ τοῦ Κυρίου, καὶ ἄς ποῦν:
 Σπλαχνίσου, Κύριε, τὸ λαό σου
 καὶ μὴν παραδώσεις σ' ἐξευτελισμὸ τὴν κληρονομιά σου
 καὶ τοὺς ὑποτάξουν τὰ ἔθνη.
 Γιατί νὰ ποῦν οἱ λαοί, ποῦ νὰ ὁ Θεός τους;

Γιατί θὰ ζηλέψει γιὰ τὴ γῆ του ὁ Κύριος
 καὶ θὰ σπλαχνιστεῖ τὸ λαό του.
 Ναί, θ' ἀπαντήσει ὁ Κύριος, καὶ θὰ πεῖ στὸ λαό του:
 Νᾶ, 'Εγὼ θὰ σᾶς σταίλω τὸ σῆμα, τὸ κρασί καὶ τὸ λάδι.
 Καὶ θὰ χορτάσετε ἀπ' αὐτά.
 Δὲ θὰ σᾶς ξανακαταντήσω πιά περίγλω ἀνάμεσα στοὺς
 Θ' ἀπομακρύνω ἀπὸ σᾶς τὸν ὄχτρο τοῦ βορᾶ [λαούς].
 καὶ θὰ τὸν πετάξω σὲ χέρσα καὶ σ' ἀνυδρὴ γῆ.
 Μὲ τὸ πρόσωπό του πρὸς τὴν ἀνατολικὴ τὴ θάλασσα
 καὶ τὰ πίσω του πρὸς τὴ δυτικὴ τὴ θάλασσα.
 Καὶ θ' ἀνέβει ἡ ὄρεα του καὶ θὰ ψηλώσει ἡ σιχαμερὴ μν-
 Γιατί ἔκανε μεγάλα πράγματα. [ρωδιά του.

Μὴ φοβάσαι, γῆ. Χαίρου κ' εὐφραίνου.
 Γιατί πράγματα σπουδαῖα θὰ κάνει ὁ Κύριος.
 Μὴν τρομάζεστε, ζωντανὰ τοῦ κάμπου,
 γιατί πρασίνισαν τὰ βοσκοτόπια τῆς ἐρημίας.
 Καρπίσαν τὰ δέντρα. 'Η σικιά καὶ τὸ ἀμπέλι δείξανε τὴ
 Χαρεῖτε, τέκνα τῆς Σιών. [δύναμή τους.
 Εὐφρανθεῖτε γιὰ τὸν Κύριο, τὸ Θεό σας.
 Γιατί σᾶς ἔδωκε στὴν ὥρα του τὸ πρωτοβρόχι
 καὶ θὰ σᾶς ρίξει πρῶτην καὶ ὕψιμν βροχή, ὅπως πρῶτα.
 Καὶ θὰ γεμίσουνε σῆμα κ' ἄλωνα
 καὶ τὰ ποτάμια θὰ ξεχειλίσουν ἀπὸ κρασί καὶ ἀπὸ λάδι.
 Καὶ θὰ σᾶς πληρώσω ἐκεῖνα τὰ χρόνια
 ποῦ τάχα καταφάει ἡ ἀκρίδα, ὁ θρούχος, τὸ σὺρίκι καὶ ἡ κάμπια,
 ὁ στρατός μου ὁ μέγας ποῦ εἶχα ξαμολήσει ἐνάντια σας.

Καὶ θὰ φάτε ἀπλόχερα καὶ θὰ χορτάσετε
 καὶ θὰ δοξάσετε τ' ὄνομα τοῦ Κυρίου, τοῦ Θεοῦ σας,
 ποῦ ἔκανε θαυμάσια, γιὰ σᾶς, πράγματα.
 Καὶ δὲ θὰ ντροπιαστεῖ πιά ποτὲς ὁ λαός μου.
 Καὶ θὰ καταλάβετε πῶς 'Εγὼ 'μαι ἀνάμεσα στὸν 'Ισραήλ.
 πῶς 'Εγὼ 'μαι ὁ Κύριος, ὁ Θεός σας. Κι ἄλλος κανένας δὲν
 Καὶ δὲ θὰ ντροπιαστεῖ ὁ λαός μου ποτέ. [εἶναι.

Μετάφραση + ΚΩΣΤΑΣ ΦΡΙΑΓΓΟΥ

(Απὸ τὸ Κοῦλεθ, μεγάλη 'Εκλογὴ ἀπὸ τὴ Βι-
 βλικὴ λογοτεχνία, ποῦ θὰ ἐκδοθῇ προσεχῶς)

ΑΝΑΜΟΝΗ

Φύγανε οἱ αὐγερινοὶ
 μὲς ἀπ' τὰ μάτια τῶν παιδιῶν μας.
 Στὰ μακριὰ ἄσπρα δάχτυλα
 ἔμειν' ἡ λησμονιά μὲς τρυφερότητας,
 ἔτσι ποῦ νὰ μπορεῖς νὰ σκέφτεσαι
 πῶς κάποτε θαρθεῖ λίγη δροσιά
 στὰ μάτια τὰ μεγάλα, τὰ δοθάνοιχτα,
 τὰ χιλιετομαγμένα.

Κάποτε θαρθεῖ,
 στίς παραλίες ἑνας περιπάτος,
 σὲ κάτι μακριὰ βραδιάσματα
 κάτω ἀπὸ τὰ πλατάνια,
 κάτω ἀπ' τὰ ἔλατα,
 ἕνα ὄνειρο βαθύ-βαθύ,
 ἕνα ὄνειρο ποῦ ἔδωσε στὴ θάλασσα
 καὶ τόσους τὸ κύμα
 σ' ἄλλες ἀκτές.

Πῶς νάρθουν τὰ μηνύματα
 καὶ πῶς νὰ φύγουν πίσω;
 Οὔτε ἄνεμος πιά μᾶς ἔμεινε,
 οὔτε φεγγάρι,
 οὔτε ἄσπρα.

Μονάχα ἕνα κοματάκι ψυχῆ
 καὶ κεῖ ἔχουν μαζευτεῖ ὅλα τὰ μηνύματα,
 ὅλα τὰ χαρετίσματα,
 ὅλες οἱ ἀγάπες.

'Ενα κοματάκι ψυχῆ,
 τεττωμένο καὶ σφιγμένο,
 ποῦ ὅλο πάει νὰ φύγει
 καὶ ὅλο τὸ κρατᾶμε,
 περιμένοντας.

Μὲς στὴν ἀναμονὴ διαβαίνουν
 οἱ νύχτες καὶ οἱ μέρες μας
 καὶ τὰ μεσάνυχτα, ποῦ σταματᾶν οἱ ὥρες.

Μὲς στὴν ἀναμονὴ διαβαίνουν
 τὸ πλοῖσο δόσιμο τῆς νύχτης μας,
 τὰ μάτια γέλια μας κ' οἱ πίκρες μας
 μὲς στὴν ἀναμονὴ διαβαίνουν.

Περιμένοντας.
 Μετρώντας τίς πέτρες,
 μιὰ-μιὰ.

Μετρώντας τοὺς ἡλίους π' ἀνατέλλουν.
 Μετρώντας τοὺς χτύπους τῆς καρδιάς μας.
 Μετρώντας τὴν κάθε συλλαβή,
 τὸν κάθε ψίθυρο,
 τ' ἀνθρώπινα βλέματα,
 τ' ἀνθρώπινα βήματα,
 μεγάλες καὶ μικρὲς χειρονομίες
 ποῦ φέρουν τὴ σιωπὴ
 τὴν ὀρθία, τὴν ἀλύγιστη,
 ἀκόμα πιότερο κοντὰ μας.

Μὲ τὸν ἰδρώτα τοῦ προσώπου σου,
 μὲ τὸν ἰδρώτα τῆς ἀνάσας σου,
 μὲ τὸν ἰδρώτα τῆς καρδιάς σου,
 ἔτσι μπορεῖς νὰ σκέφτεσαι
 γιὰ τὴ δροσιά ποῦ φέρνει ἡ θάλασσα,
 γιὰ τὴ δροσιά ποῦ φέρνει ὁ θάνατος,
 σὰ φτάνουν ἀπὸ πέρα τὰ μηνύματα
 ἀναστενάζοντας πάνω στοὺς βράχους.

'Όταν κουράζεται ν' ἀναμετρᾷ ἡ θύμηση
 τὸ κομπολόι τῆς μοῖρας τῆς ἀγιάτρευτης,
 ὅταν κουράζεται ἡ καρδιά
 νὰ ξενοχτᾷ ἀναδεύοντας.

Λίγη δροσιά νὰ πιοῦν τὰ χεῖλη ποῦ μαρτύρισαν
 γιὰ νὰ μᾶς ποῖνε «καλημέρα»,
 λίγη δροσιά στὰ χεῖρα ποῦ ματώθηκαν,
 στὰ χεῖρα π' ἀρνήθηκαν τὸ ταπεινῶμα,
 στὰ πληγωμένα χεῖρα
 ποῦ χαιρετοῦν περήφανα
 τὸν κουρασμένο, μετρημένο ὀρίζοντα:

Γιὰ νὰ μπορέσουνε ξανά
 οἱ νύχτες μας νὰ ποῦν τὰ μυστικά τους.
 Γιὰ νὰ μπορέσουνε ξανά
 ν' ἀπλώσουν στὸν ἀέρα τὰ μαλλιά τους
 ὅλες οἱ ἀγαπημένες.

Γιὰ νὰ μπορέσουνε ξανά
 τὰ ὀρφανέματα λόγια μας
 νὰ γίνουνε τραγούδια.

Γιὰ νὰ μπορέσουνε ξανά
 νὰ πιάσουνε τὸ χῶμα στίς παλάμες τους
 τὰ παλιόκρια μας
 καὶ νὰ τὸ νιώσουνε ξεστό, δικό τους.

ΛΕΝΑ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ

1884 - 1951

Δὲν εἶναι ἡ Τέχνη γιὰ τὸ «διαβασμένον ὄχλο», ἀλλὰ γιὰ τοὺς λίγους
 καὶ γιὰ τὴ Φυλὴ, γιὰ τὴ Φιλία καὶ γιὰ τὴν Ἀνθρωπότητα.

Πάσχα τῶν Ἑλλήνων

Τὸ σῶμα τῆς Ποίησης, ὅσο κι ἂν μεράζεται, δὲν κομματιάζεται οὐσιαστικά
 ἀλλὰ ἐπάγχει πάντα δλόκληρο μέσα σὲ κάθε τῆς κομμάτι.

Ἀντίδωρο

Δεῖπνος

Πάει κι ὁ τελευταῖος μας βάρδος! Καὶ πῶς! Ἀφοῦ πρῶτα
 φημώσαμε στὰ λόγια του τ' ἀφτιά μας, καὶ ἀμπαρώσαμε τὰ
 μέγαλα, τὰ ἰδρύματα, τὰ νοσοκομεῖα, τὰ μεγαλεῖα μας
 μόνο γι' αὐτόν! Ἄν ἔλεπε ἡ τολμηρὴ πρωτοβουλία τοῦ Κόκ-
 κινου στὴν Ἀκαδημία, ἡ ἐλεῖμνη προαφορὰ τῆς ἐτερό-
 δοξῆς «Παμμακαρίστου», τὸ ἀληθινὰ κατανοητικὸ ἔξοδι του
 μὲ τὸν παλαίμαχο Πρωθιεράρχη μας νεκροπομπό, καὶ τὸ
 βροντερὸ ἀνάκρισμα τοῦ ἐθνικοῦ μας ὅμου στὸν τάφο
 του, θὰ νιώθαμε καταντροπιασμένοι. Ἰδιαίτερα ἐμεῖς, τοῦ
 «Αἰῶνα μας», ἀποσβολωμένοι! Γιατί δεκαπέντε μό-
 λης μέρες πρὶν ἐπαίρναμε, φτερωμένοι ἀπὸ ἐλπίδες γιὰ τὴν
 ὑγεία του, τὸν Ἡγεσία, πρῶτο στὴ σειρά μᾶς τιμη-
 τικώτατης συνεργασίας του, ποῦ λογάριάζε νὰ βαστάξει
 χροῖο. Κ' εἶχε τυπωθεῖ κιόλας ὅταν... Ἄς μᾶς συχωρεθεῖ,
 λοιπόν, ὅπου δὲν προφταίνομε νὰ δόσουμε στὸ τεῦχος
 τοῦτο ἄλλα ἀπ' τὰ φτωχὰ αὐτὰ λόγια, μαζὶ ὅμως καὶ ὁ τι
 καλύτερο: Σικελιανό, πολὺ Σικελιανό!..

Τὸ πρωτοβρόχι

Σκυμμένοι ἀπὸ τὸ παραθύρι...
 Καὶ τοῦ προσώπου μας οἱ [νᾶρι,
 ἡ ἴδια μας ἦταν ψυχῆ.
 Ἡ συνεψία, χλομὴ σὰ θεῖαφι,
 θάμπωνε ἀμπέλι καὶ χωράφι.
 ὁ ἀγέρας μὲς ἀπὸ τὰ δέντρα
 μὲ κρύφια βοῦξε παραχΐ.
 ἡ χελιδόνα, μὲ τὰ στῆθη,
 γοργή, στὴ χλόη μπρος-πί-
 [σω ἐχύθη
 καὶ ἄξαφνα βρόντησε κ' ἐλύθη
 κρουνοῦ, χορεύοντα, ἡ βροχή!
 Ἡ σκόννη πῆρ' ἀνέδρο δρό-
 [μο...
 Καὶ μετὲς στῶν ρουθουνιῶν
 [τὸν τρόπο
 στὴ χωματίλα τὴ βαριά,
 τὰ χεῖλα ἀνοίξαμε σὰ δρύση,
 τὰ σπλάχνα νάμπει νὰ πο-
 [τίσει
 (ὃλ' εἶχεν ἡ βροχὴ ραντίσει
 τὴ διψασμένη μας θωριά,
 σὰν τὴν ἐλιά καὶ σὰν τὸ φλό-
 [μο)
 καὶ ὁ ἕνας στ' ἄλλουνοῦ τὸν
 [ῶμο,
 ρωτάμε: «Τ' εἶναι πόχει
 [σκίσει
 τὸν ἀέρα μύρο, ὁμοῖο μελίσι;

ἀπ' τὸν πευκιά τὸ κουκου-
 [νάρι,
 ὁ θάραμος ἡ τὸ θυμάρι,
 ἡ ἀφάνα ἡ ἡ ἀλυσγάρια;
 Κι ἄχνισα —τόσα ἦταν τὰ
 [μύρα—
 ἄχνισα κ' ἔγινε ὁμοῖα λύρα,
 ποῦ χάιδε' ἡ ἄσπρη πνοή...
 Μοῦ γιόμισ' ὁ οὐρανίσκος
 [γλύκα,
 κίως τὴ ματιάσου ξαναβρήκα,
 ὅλο μου τὸ αἶμα ἦταν βοή!..
 Κ' ἔσκυψα ἀπάνω ἀπὸ τ'
 [ἀμπέλι,
 ποῦ ἐσειόνταν σύφυλλο, τὸ
 [μέλι
 καὶ τ' ἄνθι ἀνέριο νὰ τοῦ πιῶ.
 βαριά τσαμπιά καὶ οἱ λογι-
 [σμοί μου,
 θάτοι βαθτοὶ οἱ ἀνασασμοί
 [μου
 καὶ ὅπως ἀνάσαινα ἀπ' τὰ μύρα
 δὲ μπόρια νὰ διαλέξω ποῖό!
 Μὰ ὅλα τὰ μάζεψα, τὰ πῆρα,
 καὶ τάπια ὡσὰν ἀπὸ τὴ μοῖρα
 λύπη ἀπροσδόκητη ἡ χαρά.
 Τάπια καὶ ὡς ἀγγίζα τὴ
 [ζώνη,
 το αἶμα μου γίνηνεν ἀηδόνι,
 καὶ ὡς τὰ πολύτρεχα νερά!..

Θαλερὸ

Φλογάτη, γελαστή, ζεστή, ἀπὸ τ' ἀμπέλια ἀπάνωθεν
 ἐκοίταγε ἡ σελήνη.
 καὶ ἀκόμα ὁ ἥλιος πύρωνε τὰ θάμνα, βασίλευοντας
 μὲς σὲ διπλὴ γαλήνη.

Βαριά τὰ χόρτα, ἰδρώνανε στὴν ἀψηλὴν ἀπάνωθεν
 τὸ θυμωμένο γάλα,
 καὶ ἀπὸ τὰ κλήματα τὰ νιά, ποῦ τῆς πλαγίας ἀνέβαιναν
 μακριὰ-πλατιά τὴ σκιά,

σουρίζανε οἱ ἀμπελοῦργοι, φτερνίζοντας, ἐσειόντανε
 στὸν ὄχτο οἱ καλοῖοι ἀνέμοι,
 καὶ ἄπλων' ἀπάνω στὸ φεγγάρι ἡ ζέστα ἀραχνούφαντο
 κεφαλοπάνα...

Στὸ σύρμα, μὲς στὸ γέννημα, μονάχα τρία καματερά,
 τόνα ἀπὸ τ' ἄλλο πίσω,

τὴν κρεμαστή τους τραχηλιά κουνώντας, τὸν ἀνήφορο
ξεκόβαν τὸ βουνίσο.

Σκυφτὸ τῇ γῆς μυρίζοντας καὶ τὸ λιγνὸ λαγωνικὸ
μὲ τὰ γοργὰ ποδάρια,
στοῦ δειλινοῦ τῇ σιγαλιᾷ θράχο τὸ θράχο ἐπήδαγε,
ζητώντας μου τὰ χνάρια.

Καὶ κάτου ἀπ' τὴν κληματαριά τὴν ἀγουρη μ' ἐπρόσμενε,
στὸ ξάγναντο τὸ σπίτι,
στρωτὸ τραπέζι, πόφειγε, λυχνάρι ὀμπρός του κρεμαστό,
τὸ φῶς τοῦ Ἀποσπερίτη...

Ἐκεῖ κερήθρα μόφερε, ψωμί σταρένιο, κρύο νερὸ
ἢ ἀρχοντοθυγάτερα,
ὅπουχε ἀπὸ τῇ δυνάμει στὸν πετρωτὸ τῆς τὸ λαίμω
χαράκι, ὡς περιστέρα.

ποῦ ἡ ὄψη τῆς, σὰν τῆς θραδιάς τὸ λάμπο, ἔδειχνε διάφωτη
τῆς παρθενιάς τῇ φλόγα,
καὶ ἀπ' τῇ σφιχτῇ τῆς ντυμασιᾷ στὰ στήθια τῆς τ' ἀμάλλαγα
χωρίζ' ὁλόρθη ἡ ρόγα.

που ὀμπρός ἀπὸ τὸ μέτωπο σὲ δυὸ πλεξούδες τὰ μαλλιά
πλεγμένα εἶχε σηκώσει,
σὰν τὰ σκοινιά τοῦ καραβιοῦ, ποῦ δὲ θὰ μπόρει ἡ φύχτα
νὰν τῆς τὰ χερανιώσει.

Λαχανιασμένος στάθῃ ἔκει καὶ ὁ σκύλος, π' ἀγανάχτησε
στὰ ὀρτὰ τὰ μονοπάτια,
καὶ ἀσάλευτος στὰ μπροστινὰ μ' ἐκοίταγε, προσμένοντας
μιὰ σφήνα μὲς στὰ μάτια.

Ἐκεῖ, τ' ἀηδόνια ὡς ἀκουγα, τριγύρα μου, καὶ τοὺς καρ-
γευσίμου ἀπ' τὸ δίσκο, [ποὺς
εἶχα τῇ γέψῃ τοῦ σταριοῦ, τοῦ τραγουδιοῦ καὶ τοῦ μελιοῦ
βαθιά στὸν οὐρανίσκο...

Σὰ σὲ κυβέρτι γιάλινο, μέσα μου σάλευε ἡ ψυχὴ,
πασίχαρο μελίσσι,
που ὅλο κρυφὰ πληθαίνοντας γυρεύει σιμάρια ὡσὰν τσαμπιά
στὰ δέντρα ν' ἀμολήσει.

Κ' ἐνιωθα κρούσταλο τῇ γῇ στὰ πόδια μου ἀποκάτωθε
καὶ διάφανο τὸ χῶμα,
γιατὶ πλατάνια τριέτινα τριγύρα μου ὑψωνόντανε
μ' ἄδρὸ, γαλήνιο σῶμα.

Ἐκεῖ μου ἀνοῖξαν τὸ παλιὸ κρασί, ποῦ πλείριο εὐώδισε,
μὲς στὴν ὑδρένια στάμνα,
σὰν τῇ βουνίσια μυρουδιά, σύντας βαρεῖ κατὰψυχη
νύχτια δροσιὰ τὰ θάμνα...

Φλογάτη, γελαστή, ζεστή, ἔκει ἡ καρδιά μου δέχτηκε
ν' ἀναπαυτεῖ λιγάνι
πὰ σὲ σεντόνια εὐωδερά ἀπο βότανα καὶ γαλανὰ
στῇ δάψῃ ἀπὸ λουλάκι...

Στὰ κρύα νερά, υτοῦς Πενταυλοῦς...

Στὰ κρύα νερά, στοὺς Πενταυλοῦς, π' ἀσπροβολᾷν οἱ ρεμα-
καὶ μυστικὸ θεριεύουν περιβόλι [τιές
—κάθε χαλίκι αὐγερινὸς ἀστράφτει μὲς ἀπ' τὰ νερά—
βαθὺ μιὰ νύχτα πούθρα ἀραξοβόλι!

Πλατάνια, λευκὲς ξέχειλες, ποῦ οἱ ρίζες τους θυβᾷν,
τῆς νερομάνας θρέμα,
στῇ γάρφαρῃ πολύφωνῃ κατεβασιά, καὶ ἀκολουθᾷν
κατήφορες τὸ ρέμα,

καὶ μὲς στὸ βούσιμα τὸ θαρὺ, στὸν ἀμολόγητο τὸ θρό
τῶν δέντρων ἀπ' τὸν ἀνεμο μὲ ζόρι
πιὸ βιαστικὴ καὶ ἀδάμαστη, στὴν ἄγρια μέσα νύχτα,
ἀπὸ τὸ θῶρι

τῶν οὐρανῶν, π' ἀλλάζανε τ' ἀστέρια ἀρίθμητα νερά,
χίλιω λογιῶ πετράδια,
ἀπὸ τ' ἀηδόνια ἀνέβαινε, ποῦ τὸ λαίμω σηκώνανε
στοῦ μυστηρίου τὰ χάρδια,

τ' ἀνάρθρωμα ποῦ πληθύνει τὸ σείσιμα τῶν ἀστερισμῶν
καὶ τῶν νερῶν τὰ γέλια...
Καὶ τόσο ὁ νοῦς μου ἀγάλλονταν, λουσιμένος μὲς στὸν ἀναρχο
ρυθμὸν ὡς τὰ θεμέλια,

που, ὁ θεὸς ἀν' ἦταν ἔρωτας, καθόλου δὲν τὸ λόγιαζεν,
ἢ, στὰ δικὰ του βύθη,
τὸ μαιρασμένο του ἱερὸ τραγοῦδι ξάφνου πόθγαινε
ἀπ' τῇ λήθῃ

καὶ μὲ ψωνὴν ὁλόθερμη μὲς στὰ σκοτάδια, μυστικὰ
καὶ πλέρια,
μὲ τὰ νερά χυνόντανε καὶ μὲ τὸν ἀνεμο ἔφευγε,
καὶ σίγαε μὲ τ' ἀστέρια!..

Στὰ κρύα νερά, στοὺς Πενταυλοῦς, π' ἀσπροβολᾷν οἱ ρεματιές
καὶ μυστικὸ θεριεύουν περιβόλι
—κάθε χαλίκι αὐγερινὸς ἀστράφτει μὲς ἀπ' τὰ νερά—
βαθὺ μιὰ νύχτα πούθρα ἀραξοβόλι!..

Ἀπ' τὸν «Ὑμνο στὸν Ἐωσφόρο»

Ἦρτε γυναῖκα ἀπ' τὰ βουνά, σκιρτώντας
σὰν ἀλαφίνα, σειώντας τὰ μαλλιά τῆς
σὰ νεὸ λιοντάρι, καὶ στὴν ἀγκαλιὰ τῆς,
σὰ μὲ ψηλὸ κρατώντας τῇ ζωνάρι,
σὲ μυστικὸ κανίσκι τὴν καρδιά τῆς.

Ἦρτε γυναῖκα, πούχε στὴν ποδιά τῆς,
σὰν τὸ μαυροαῖματο λαγὸ ποῦ τρέμει
καὶ ἀπόνα φύλλο, τὴν ἀποθυμὰ τῆς.

Κ' ἦρτε σὲ μὲ ὀλοῖσα, σὰν οἱ ἀνέμοι,
στὸ μοναχὸ τὸ δέντρο ποῦ διγλίζει
τεράστιο σὲ κορφὴ καὶ συνορίζει
τὰ σύμπαντα, καὶ ξάφνου βοῇ νὰ γέμει
προφητικὴ τὸν οὐρανὸν ἀρχίζει,

Κ' ἦρτε καὶ μ' ἦθερε, ὡς ὅταν πλημμυρίζει
ποτάμι στὴν ὀχτιά του τὸ πλατάνι
τὸ δυνατὸ καὶ γύρα του, ἀφρισμένο,
μετράει τῇ δυνάμει του καὶ τὸ κάνει
νὰ σαλεύει ἀπ' τὴ ρίζα εὐτυχισμένο.

Ἦρτε ἡ γυναῖκα ποῦ προσδόκα τώρα —
καὶ ἀνέξερα — καιρὸ, κρυφὰ, μονάχος,
στὴν κορυφῇ τοῦ πόθου μου ὡς θά βράχος.
Κ' ἦρτε γιὰ πάντα, Κ' ἦρτε σὰν ἡ μπόρα...

Κι ἀπὸ τὰ σπλάχνα ὡς μέσα ποτισμένα,
καὶ ἀπ' τὴν καρδιά μεμιᾶς π' ἀνοίχτηκε ὀλη
σὰν κόκκινο δεφτέρι, καὶ ἀπ' τὰ φρένα
τ' ἀντρίκια, ποῦ τὸ μέγα δροσοβόλι
βαθιά τους χύθη, ξάφνου, κοσμοφλόγος
στὰ βάθη τῆς ψυχῆς μου ἀπολυτρώθη
ἀπ' τὰ δεσμά του ὁ θεὸς ἀντρίκιος λόγος...

Κι ὡς ὅταν μὲς στὸ πλοῖο μεμιᾶς ὀρθώθη
ὁ Διόνυσος ἀπ' τ' ὄνομα τὰ χέρια
τῶν Τυρρηνῶν καὶ ὀλάνκερος ὑψώθη
μὲ θρυλήθιμὸ π' ἀκούστηκε ὡς τ' ἀστέρια,
ὅμοια καὶ μὲ ἡ καρδιά μου, σὰν ἐλύθη
στοῦ πόθου τῆς τὸν ἀνεμον ἀνέτρια,
ἀναβακχεύτη καὶ ἀμετρα ἐβρυχήθη.

Μὰ πρὸς αὐτὴν ἐσήκωσα τὰ χέρια
βουδός, τί μὲ τὸ βλέμα μου ντυμένη
μπροστὰ μου σὲ σιγὴ ὑψωνόνταν πλέρια.
Κι ἀπ' τὸ λαίμω τῆς μέτωπο, ὅπου ὄλα
τὸ στέφαν τὰ μαλλιά τὰ φεγγοβόλα,
ἀπ' τὰ πλατιά δοξαρωτὰ τῆς χεῖλια,
σὰ βυσσινιά τοῦ ὠκεανοῦ κοχύλια,
καὶ ὡς μέσα ἀπὸ τὸ φλόγινο χιτώννα,
π' ἀκουα κρυφῇ πηγῇ τὸ νεὸ τῆς γόνα,
γιὰ μένα εὐώδαγε ὀλη, ὡς ὅταν δύνει
σὲ μέγαν κάμπο ὁ ἥλιος καὶ ἀπ' τὰ σπλάχνα
ἀνέτρια ἡ γῇ μπροστὰ του, δίχως ἄχνα,
τὴν εὐωδιά τῆς καίει καὶ παραδίνει...

Ὁ ἀνοιχτομάτης ὕπνος

Ὑπνος μᾶς ἔπαιρνε γλυκὸς
ἀπὸ τῆς γῆς τὰ βύθια,
ἀνοιχτομάτης καὶ γλυκός,
σὰν ἑσωπαῖναν τὰ βαθιά,
τὴν πλάση ὅπου ξεσκέπαζαν,
μεγάλα παραμύθια.

Κι ὡς νὰ λαγοκοιμώμωνα
μὲ διάφωτα ματόφυλλα,
ἐμάντευα ὀλοτρόγωνα,
τὸ σιωπηλὸ κοπάδι,
ἀν' σειόντανε ἕνα πρόβατο,
ἀν' γλύστρα ἀπὸ τὸ μέτωπο,
ποῦ ἔλαμπε σάντὸ κρούσταλο
μύρου ἢ ἀγέρα χάδι.

Καὶ κάποτε τοῦ φεγγαριοῦ
τὰ πλάνεψεν ἡ γέμισή
στὸν ὕπνο μου. Τὸ κριάρι
[εἶχε σκαρίσει.

Νέα μονοπάτια ἐχάραξε
τὸ φῶς. Καί, λαγοκοιμήτα,
τὰ μάγια τὰ ἄλυτα ἄθελα
εἶχανε ἀργὰ ἀκλουθήσει.
Καὶ τὸ κοπάδι, ἀρνὶ μ' ἀρνί,
ἐπῆβαινε νὰ σκορπίσει!

Κ' ἐγὼ, ὅπου ὄλα τάβλεπα,
ἤθελα μέσα μου ἡ καρδιά
νὰ κράξει ἢ νὰ μιλήσει.
Σὰ φωτεινὸ ἕνα πέλαγο
νὰ μ' εἶχεν ὄλο κλείσει,
μέσα ἦταν ἑσπερὴ ἡ φωνή,
μὰ ἀπάνω δὲν ἀνέβαινε.
Ἐ! μὲς στὰ στήθῃ ἐφώναζα,
εἰ! μὰ δὲν μπόρειν ἡ καρδιά
τὰ χεῖλια νὰ μὲ λύσει.
Καὶ γύρισα στὸ βῆμα μου
κ' ἡ κρύα δροσιὰ μοῦχε βαθιά
τὰ μέλη ἀποκοιμίσαι.

Ἡ συνειδησι τῆς γυναίκας

III.—Ὁ χωριάτικος γάμος

[] «Στοῦ κατωφλιοῦ τὴν πλάκα,
καὶ ἀν' τὸ γράβει, θυγατέρα,
δὲ στέκει τ' ὄνομά σου.

Πέρνα καθὼς περνάει τὸ χελιδόνι!
Κι ἀν' θὲς νὰ μὴ σταθεῖς, μὴ ἴδεις μπροστὰ σου,
διάβα καθὼς μὲ τὸ θαρὸ λαγῆνι,
τὸ γεμάτο νερὸ, ποῦ μὲ μονάχα
τὸ κεφάλι το ἀνέβαζες στὸ σπίτι
καὶ δὲν ἐκοίταζες μπροστὰ, οὔτε πίσω
—δεξιά, ξερβὰ δὲν κοίταζες— καὶ μήτε
τὰ χέρια γύρα σου ἐθαχναν ὀλοένα,
μὰ ἐστρεβαν τὸ μαλλὶ κ' ἦταν πιασμένα·
τὸ κατώφλι ἔτσι πέρνα, θυγατέρα!

Καὶ κεῖ, γαμπρέ, πόχει ὁ λαίμω χαράκι,
σὰν ἡ τρυγὸνα καὶ ὡς ἡ περιστέρα,
ἐκεῖ μονάχα ἐγράφτη τὸ σημάδι
(καὶ ὡς τότε ἀπάνου τῆς μὴ βάλλεις χέρι)
τὸ κορμί νὰ χωρίσει ἀπ' τὸ κεφάλι,
τῆς ἀπιστίας ἀν' ξημερώσει ἡ μέρα!

Θυγατέρα, σὰν ἔδγεις παρακάτου,
στοῦ πηγαδιοῦ θ' ἀνέβεις τὸ ζωνάρι,
νὰ πιεῖς στερνὸ ἀπ' τὸ χέρι μου ποτήρι,
νὰ χαιρετίσεις τὰ νερά τοῦ τόπου.
Θὰ πιεῖς νερὸ, ὅσο ζῇς ἡ καρδιά σου,
καὶ ὅσο μείνει, τῆς μάνας σου θὰ μείνει,
π' ἀδειασ' ὀλη ἡ καρδιά τῆς ἀπ' τὸ κλάμμα.

Θυγατέρα, στὸ σπίτι ὅπου πηγαίνεις,
ἀπὸ μιὰ θύρα ὡς θὰ διαβαίνει σ' ἄλλη,
νὰ μὴν ἀκούγεται τὸ πάτημά σου!
Σὰν τὸ σπιτόφειδο ἂς γενεῖ ἡ καρδιά σου!
Σὰ ζυγαριά μπροστὰ ἀπ' τὸν ἀντρα στάσου!

Τὸν ὕπνο κράτει καθαρὸ θεμέλιο,
στὶς τέσσερις γωνιὰς ἡ δυνάμει σου
νὰ φέγγει τοῦ σπιτιοῦ, καὶ τὰ ὄνειρά σου
νὰ λὲν τῇ μέρα, ὄρθρο βαθύ, δική σου.

Πέρνα, ἡ θύρα εἶν' ἐλεύτερη μπροστὰ σου!

Στ' Ὁσίου Λουκά τὸ μοναστήρι

Στ' Ὁσίου Λουκά τὸ μοναστήρι, ἀπ' ὅσες
γυναῖκες τοῦ Στερινοῦ συμαζευτήκαν
τὸν Ἐπιτάφιο νὰ στολίσουν καὶ ὅσες,
μυρολογητρες, ὡς με τοῦ Μεγάλου
Σαββάτου τὸ ξημέρωμα ἀγρυπνήσαν,
ποιά νὰ στοχάστη —ἔτσι γλυκὰ θρηνοῦσαν!—
πῶς κάτου ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους, τ' ὀλόαχο σμάλτο
τοῦ πεθαμένου τοῦ Ἀδωνη, ἦταν σάρκα
ποῦ πόνεσε βαθιά;

Γιατὶ καὶ ὁ πόνος
στὰ ρόδα μέσα, καὶ ὁ Ἐπιτάφιος Ὁρῆνος,
κ' οἱ ἀναπνοὲς τῆς ἀνοῖξης ποῦ μπαίνουν
ἀπ' τοῦ ναοῦ τῇ θύρα, ἀναπτερώναν
τὸ νοῦ τους στῆς Ἀνάστασης τὸ θάμα,
καὶ τοῦ Χριστοῦ οἱ πληγές, σὰν ἀνεμῶνες
τοὺς φάνταζαν στὰ χέρια καὶ στὰ πόδια—
τί πολλὰ τὸν σκεπάζανε λουλούδια,
ποῦ ἔτσι τρανά, ἔτσι βαθιά εὐωδοῦσαν!..

Ἀλλὰ τὸ θράδι τὸ ἴδιο τοῦ Σαββάτου,
τὴν ὥρα π' ἀπ' τὴν Ἀγία Πύλη, τὸ ἕνα
κερὶ ἐπροσάναψε ὄλα τ' ἄλλα, ὡς κάτου
καὶ ἀπ' τ' Ἅγιο Βῆμα, σάμπως κύμα, ἀπλώθη,

τὸ φῶς ὥσπερ τὴν ξυπόρτα, ὅλοι κι ὅλες,
ἀνατριχιάζαν π' ἄκουσαν στὴ μέση
ἀπ' τὰ «Χριστὸς Ἀνέστη» μιὰν αἰφνίδια
φωνὴ νὰ σκούξει: «Γιώργα, ὁ Βαγγέλης!»

Καὶ νὰ ὁ λεβέντης τοῦ χωριοῦ, ὁ Βαγγέλης,
τῶν κοριτσιῶν τὸ λάμπασμα, ὁ Βαγγέλης,
ποὺ τὸν λογιάζαν ὅλοι γιὰ χαμένο
στὸν πόλεμο· καὶ στέκονταν δόλοτος
στῆς ἐκκλησιᾶς τῇ θύρᾳ, μὲ ποδάρι
ξύλινο, καὶ δὲ διάβαινε τὴ θύρα

τῆς ἐκκλησιᾶς, τί τὸν κοιτάζαν ὅλοι
μὲ τὰ κεράτ' στὸ χέρι, τὸν κοιτάζαν
τὸ χροεὺτ' αὐτοῦ, τὸν κοίταζε τ' ἄλῳ
τοῦ Στεριοῦ, μιὰ στὴν ἄψ' αὐτοῦ, μιὰ στὸ πόδι,
ποὺ ὡς νὰ τὸ κάρφωσε ἦταν στὸ κατώφλι
τῆς θύρας, καὶ δὲν ἔμπαινε πιὸ μέσα!.. []

Γράμμα ἀπὸ τὸ Μέτωπο

«Σοῦ γράφω... Κι ὅμως τόση εἶν' ἡ σιγὴ ποὺ μὲ κυκλῶνει,
πού, λέω, ἂν ἄνοιγα τὰ χεῖλιά μου θ' ἄκουες τὴ φωνή μου...

Ἐχτὲς ἀκόμα ὅλο θροντοῦσε τὸ κανόνι
σὰ νὰ θρουχίσονταν γύρω-γύρω στίς κορφές λιοντάρια
σ' ἄγρια σφαγή, κι ἀπάνωθ' ἡ μάχη, οἱ ἀσπιδόφθοροι
γυρνοῦσαν γυπαῖτοί, γυρνοῦσαν δλοένα,
τὸν ἴσκιό ρίχνοντας τοῦ Χάρου καὶ τὸ Χάρο
στὰ νύχια τοὺς κρατῶντας...

Ἄλλ' ἀπ' ὅλα
εἶναι τρανότερη ἡ σιγὴ π' ἀκολουθεῖ
κατόπι ἀπὸ τὴ μάχη, σὰ βαθιὰ μας
τὸ μεσότοιχο τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου
γκρεμίζεται καὶ δλόγυμνη ἡ ψυχὴ μας,
θωρώντας ζωντανούς καὶ πεθαμένους
νὰ τοὺς τυλίγει γύρω ἕνα σουδάρι
μονάχα, τὸ σουδάρι τοῦ χιονοῦ, δὲν ἀπαντέχει
σὰν ἄλλοτε ἕνα ξυπόνημα μὰ κάποιοι
ἀνάσταση ἀπὸ σάλπισμα μεγάλο,
μιὰ ἀνάσταση σὲ ὀρίζοντες ποὺ πρῶτα,
ξυπνώντας, δὲν τοὺς ζούσαμε...

Καὶ μήπως -
θαρεῖς ποὺ ἐδῶ ψηλά κρατοῦμε ἀχνάρια
φτωχὰ τοῦ χρόνου, ἢ γνοιάστηκε ἡ ψυχὴ μας
ἂν θὲ νὰ λιώσουν κάποτε τὰ χιόνια,
ἂν εἶναι νὰ γυρίσουμε στὴν ἴδια
ποὺ ξέραμε ἀνοιξή;..

Ἀπὸ τόνα στ' ἄλλο
ποὺ παίρνουμε ὕψωμα ὁ ὀχτρός κυλιέται
στὰ βάραιρα· μὰ τώρα ἔχουμε φτάσει
σὲ μιὰ κορφὴ ποὺ λέω πῶς ἀνταντῶει
τὰ μέλλοντα... Τί, ἀλήθεια, τὰ κανόνια,
εἴτ' ἐχθρικά ἢ εἴτε δικὰ μας, κάθε μέρα
γκρεμίζουν τοὺς στενοὺς ὀρίζοντες ἀπὸ μπροστά μας,
κ' ἡ σιγή μας, καθὼς ἡ λόγχη μας, πλαταίνει
τὰ σύνορα... Καὶ νὰ ποὺ ἀπόψε, ὅπως στεκόμουν
φρουρὸς κ' εἶχα τριγύρω μου κοπάδι
τὰ νέφη ὡς μπιστικὸς (νὰ μὲ ρωτοῦσες
ἂν ἦσαν δεῖλι ἢ νάταν μεσημέρι,

δὲν ξέρω νὰ στὸ πῶ), μιὰ ἀχτίδα ξάφνου
σαῦτεψε τὸ διάστημα, κι ὡς πρῶτα
στὴ λόγχη μου ἀντιχτύπησεν, ἀνέριες
τίς κορυφὲς ἐχρῶσσε, τὰ βάθη
ξεσκέπασε τῆς ἄβυσσος, λαγκάδια,
νερά, ποτάμια· ὅμως ἀπάνω ἀπ' ὅλα
σάμπως ρομφαία μου διάβη τὴν καρδιά μου,
γυρίζοντας τὴ μονομιά ξοπίσω,
ἀπ' τίς κορφές τοῦ λυτρωμοῦ στὴν ἔνοια
ὅλων ἐσῆς ποὺ μένετε αὐτοῦ κάτω,
μὲ κρυφοχτυποκάρδι καρτερώντας
τὴν ἀνοιξή ἀπὸ μᾶς... τί ἀλίμονό μας,
ἂν καρτερεῖτε μιὰ ἀνοιξή σὰν πρῶτα
κι ὅχι τὴν ἀνοιξή ποὺ λέω πῶς θάρτει
σπαθὶ κρατῶντας δίστομο, φερμένη
μὲ τὰ φτερά τῆς νίκης, νὰ θερίσει
ὅτι δὲν εἶν' ἀνάμεσό σας ἄξιο
νὰ τὴ δεχτεῖ...

Κι αὐτὸ ἔτσι ποὺ μὲ κάνει
τὴν ὥρα τούτῃ νὰ σοῦ γράψω, φίλε,
νὰ σὲ ρωτήσω: «Εἶστ' ἐτοιμοὶ ἢ δὲν εἶστε
νὰ τὴ δεχτεῖτε τέτιαν ἀνοιξή;»

Ἴσως
νὰ πεῖς μπορεῖ τὴν περιμένουν κάποιοι
τέτιαν ποὺ λέω, θαλαμένη ἀπ' τὸ καμίνι
τῆς μάχης, ἀπ' τίς μάχες πυρωμένη,
σάμπως χαλκὸ ἀναμένο, μὲ τὴ ζῶνη
πολεμικὰ ζωσμένη, μὲ τὰ μάτια
σὰ φλόγα καὶ στὰ χεῖλιά τῆς ἀπάνω
τοῦ λαοῦ τὴ γλώσσα, ἀπόκριση ζητώντας
στὴν ἴδια γλώσσα ἀπ' ὅλους σας...

Ἔτσι, ἴσως
μ' ἀποκριθεῖς, τὴν περιμένουν κάποιοι,
καὶ πῶς σ' αὐτόν, ποὺ ἔν ἑτοιμος, τὸ θάμα
τῆς δυνάμεις τῆς νὰ κατέβει αἰφνίδια
μπορεῖ, καθὼς, τὴν ὥρ' αὐτὴ ποὺ γράφω,
δὲν ξέρω ποῦθε, ἀντίκρου μου, στὸ σύρμα
τ' ἀγκαθωτὸ ποὺ χτέες εἶχαμε κόψει
τοῦ ὀχτροῦ γιὰ νὰ περάσουμε ἀγνάντια,
κατέβη ἕνα μικρὸ-μικρὸ πουλάκι,
κι ὡς μιὰ στιγμὴ ἐστάθηκε κι ἀφήκε
μιανῆς στιγμὴς κελαιθιδισμό, ξεχύθη
θάλας παντοῦ, ἐπῆς παντοῦ, ξαπλώθη
παντοῦ, βαθιὰ στὰ σύμπαντα ἢ Ἀλήθεια...

Μὰ οἱ ἄλλοι; ἀκόμα εἶναι πολλοὶ αὐτοῦ κάτω;
αὐτοὶ, ποὶ στὸ ζεστό τους τὸ κρεβάτι
τρεμολογᾷ νὰ ὀνειρευτοῦν τὸ χιόνι,
μὰ ἀπ' τὰ παχιά τὰ στρώματά τους ξάφνου
πετιῶνται ὡς ὀγκόλακες, νὰ μποῦνε
στὸν ψεύτικὸ τους τάφο, νὰ γλιτώσουν
μιὰν ἐρμὴ ζωὴ ποὺ οἱ ἴδιοι ὀρίζοντες τῆς
πλατύτεροι ἀπ' τὸν τάφο αὐτὸ δὲν εἶναι;
αὐτοὶ, ποὺ τρέμουνε τοῦ λαοῦ τὴ γλώσσα
σὰν ἄκουσμα σειρήνας;

Πές μου, φίλε...

Ἄλλ' ὅχι... ἄλλ' ὅχι... Τί θὰ πεῖς, τὸ ξέρω!

— Πνέμα γυμνὸ! Εἰδοδιὰ σπαθιοῦ πλυμένου
μὲς στ' ἄχαρο αἷμα τῶν ὀχτρῶν! Νίκη,
νίκη στὰ σκιαχτρα ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη!.. Τρόμος,
ναί, τρόμος στὰ φαντάσματα!..

Ἡ Ἑλλάδα
θὲ νὰ γυρίσει νάβρει τὴν Ἑλλάδα!..
Φίλε, χαῖρε!

[] Στεφάνι ἄλκα ρόδα ἦταν ἡ θέρη
στὸ μέτωπό μου ὀλόγυρα, στεφάνι
σφιχτό, ποὺ νὰ τὸ βγάλω δὲν μποροῦσα,
καὶ παραμύλημα ἱερὸ βαθιὰ μου,
τὴν ὥρα π' ἀπ' τὴν ἄγρια πύλη τοῦ ἴσκιου,
μὲς στὴν ἀχλὺν ὀποῦ ἔχα θυσιμένα
τὰ βλέφαρα, μισάνοιξες τὴ θύρα,
μὲ τὰ μαλλιά λυτά, ὅχι ὅπως φτάνει
θηρηνητικὴ, πικρὴ μοιρολογήτρα,
ἀπάνω ἀπὸ τὸ σῶμα μου νὰ κλάψει
ποὺ στὴν καινούριαν ἀνοιξή ἀπλωνόταν
σάμπως νεκρὸ στὴν κλίνη μου·

ἄλλα ὅπως
μέρες πολλὲς πρωτότερα, ἢ Ἀστάρτη
τὸ κορμί τῆς ἐτοίμαζε γιὰ νάμπει
μέσα στὸν Ἄδη ὀλόκερη, νὰ μπᾶσει
τοῦ κορμιοῦ τῆς τὸ φῶς μέσα στὸν Ἄδη,
νὰ λάμψει ἀπ' τὸ κορμί τῆς ὅλος ὁ Ἄδης·

καὶ μετροῦσε γαλήνια τίς ἡμέρες
τῆς τρανῆς τῆς θεϊκῆς δοκιμασίας
τρεῖς μέρες γιὰ τὴ νήστεια, καὶ ἄλλες τόσες
γιὰ νὰ πλουθεῖ στίς θεῖες πηγὲς ἀνέριες,
γιὰ νὰ λουστῇ, νὰ εὐφράνῃ τὴν κορφή τῆς,
νὰ χτενιστεῖ, τὰ χεῖλιά τῆς νὰ βάψει,
κι ἀφοῦ ντυθεῖ μ' ἐφτὰ στολές, ὅπου ὅμοιες
μὲ πλανήτες ἢ μιὰ πάνω ἀπ' τὴν ἄλλη
γύρ' ἀπ' τὴ θεῖα τῆς γύμνια ἀργοδινοῦνταν,
νὰ κατεβεῖ σκαλὶ-σκαλὶ τὰ ἐρέβη,
μπροστὰ ἀπὸ κάθε πύλη παραιτώντας
κι ἀπὸ τὴ μιὰ στολήν, ὥσπου στὸ βάθος,
τὸ ὕστερο βάθος τὸ ἱερὸ, νὰ μπᾶσει
τὸ ἀνέσπερό τῆς φῶς μέσα στὸν Ἄδη,
νὰ καταλύσει ἢ γύμνια τῆς τὸν Ἄδη·

ὅμοια κ' ἐσὺ κατέβεις ὡς σ' ἐμένα,
ἐτοιμασμένη, κι ἀπλωσες σιμά μου,
βουβὴ ξαπλώθηκες καὶ ἄσειστη σιμά μου,
καὶ καταλύθη ὁ Ἄδης στὴν καρδιά μου,

κ' ἔγινε ἀνάσταση καὶ νίκη ὁ Ἄδης,
καὶ πῆρα τὸ τρανὸ μαργαριτάρι
στὴ φούχτα μου, καὶ πῆρα στὴν καρδιά μου
τὴν ἀνοιξή, καὶ τ' ἄλκα τὰ ρόδα
τῆς θέρης τάνωσα ἄξαφνα ἕνα στέμα,
κ' ἡ μαύρη κλίνη μου ἔγινε καρδί,
τοῦ Θεοῦ καρδί ἀσπέντιστο, κι ὁ μόχτος
τοῦ νοῦ μου ἀρμενιστὴς στὴ μέση ἀπ' τ' ἄστρα...

Ἄ, δὲν ξαπλώθηκες ἐσὺ ἡ Σουλαμίτις,
τοῦ Δαβὶδ νὰ ζεστάνει μὲς στὴν κλίνη
τὰ παγωμένα μέλη, τοῦ προφήτη
καὶ βασιλιὰ Δαβὶδ ποὺ τοῦχε ἀφήσει
τὸ πνέμα τοῦ ὁ ψαλμὸς κι ἀπ' τὴν καρδιά του
ἐξανέμιστη ἡ ἄγια ἀντρίκια ζέστη
ποὺ βασιλιά τὸν ξύπνασε καὶ προφήτη,
κι ἀγωνιστὴ καὶ χορευτὴ, καὶ πρῶτο
γύρα στοῦ Θεοῦ τὴν κιβωτὸ προμάχο·
δὲν ξαπλώθηκες ἐσὺ ἡ Σουλαμίτις
πλάι στὸ Δαβὶδ, καθὼς ἔσθ' σιμά μου
σὰν ἡ καρδιά μου βούλιαξε στὸν Ἄδη!

Τί ἔσθ' δὲν ἦρτες μὲς ἀπὸ τοὺς δρόμους
ὀποῦ βαδίζουν οἱ θνητοὶ νὰ σμίξουν
τοὺς θησαυροὺς τοῦ πόνου μου· ἄλλ' ὡς σμίγουν
σὲ περιπόληση ἀμετρῶν αἰῶνων
δου ἀστέρια, ξάφνου, τόνα πλάι ἀπ' τ' ἄλλο,
κι ἀνέρια ἢ γῆ κι ὁ οὐρανὸς γεμίζουν
στὸ ταίριασμά τους, πλάγιασες σιμά μου,
κι ἀπλωσας τόνα χέρι μου ν' ἀγγίξω
τὸν οὐρανόν, κι ἀπ' τ' ἄλλο κάτω ἐπῆρα
γαλήνια τὸ κεφάλι Σου, κι ἀνέρια
γέμισ' ἡ γῆ πλατὰ ἀπ' τ' ἀγκάλιασμά μας,
κι ἀρμενίζεν ἡ γῆ μὲς ἀπὸ τ' ἄστρα,
καὶ ψαλμωδοῦσε ἡ γῆ, κι ἀνηφοροῦσε
τοῦ κλινανοῦ μου ἡ πλώρα πρὸς τὸν πόλο,
συντρίβοντας τὰ κύματα τοῦ χρόνου,
κι ἀρχή, ταξίδι, τέλος ἦταν ἕνας
κατακλυσιμὸς θεϊκοῦ φωτός μπροστὰ μου!

Βλαχογιάννης

Ἐψυχομάχα ὁ Διγενὴς στὸ σιδερό κρεβάτι.
Τὸν τριγυρίζαν οἱ γιατροὶ μὲ τὰ χαρτιά στὸ χέρι,
κι ἀπόξω καρτεροῦσανε δικοὶ καὶ συντοπίτες·
θέλαν νὰ μποῦνε νὰ τὸν δοῦν, κι ἀκόμα ἀκροφθοῦνταν...

Σηκώνει τὸ κεφάλι του καὶ λέει στὴν ἀδερφή του:
«Ἄσ' τοὺς νὰ μποῦνε νὰ μὲ ἴδουν, κ' ἔχω καλὰ μαντάτα.
Τί τώρα δὲ εἶχ' ἀντάμωση μὲ τὸν Καραϊσκάκη,
κι ὁ Μακρυγιάννης ἔστειλε σιμά κι ἀφουκρίζοταν;
Ἐγὼ νῆ, ἐτοιμάσου νάρχεσαι νὰ στήσουμε ταμπούρι
στὸν κάτω-κόσμο μυστικόν, καὶ θέμε τ' ἄρματά Σου.
καὶ θέλουμε τὴ γνώμη Σου, καὶ θάχεις τὴ δική μας.
Τί τώρα κρίνεται ἡ ζωὴ δοριὰ τῆς Ρωμοσύνης.
καὶ πρωτοσυδουλάτορα Σὲ κράζουμε κοντά μας!»

Ἀκούμπησεν ὁ Διγενὴς στὸ σιδερό κρεβάτι,
κι ἀπὲ τὰ μάτια γύρισε στὴν πόρτα καὶ ἐξανάπε:
«Πές τοὺς νὰ μποῦν ὅλοι μαζί, κι ἂς μὴν ἀκροφθοῦνται.
Τ' ἦρτ' ὁ καιρὸς γιὰ σὺναξη τρανὴ παλικαριῶν.
Μιὰ ὀρμήνεια θέλω νὰ τοὺς πῶ, καὶ διάζομαι νὰ φύγω:

Τὴ Λευτεριά, τὴ Λευτεριά, τὴ Λευτεριά ὡς τὰ ὕψη,
τὴ Λευτεριά ὡς τὸ θάνατο, τὴ Λευτεριά ὡς τὸν Ἄδη,
κι ἀπέκει τ' ἄλλα εἶναι καλὰ, ἀπάνω ἢ κάτω - κόσμος!

Χιμῆζανε ν' ἀκούσουνε ὅσοι ἔσταναν στὴ θύρα,
κι ὅσοι δὲ μὴνέκανε προχτὲς τριγύρα Σου εἶναι τώρα.
Μὰ δὲν τοὺς παίρνει, δὲ χωρεῖ τόσο μικρὸν ἀλῶνι
νὰ σὲ κυκλώσουν καὶ χορὸ τριγύρα Σου νὰ στήσουν...
Τὸ πανηγύρι εἶναι πολὺ, κι ὁ τόπος εἶναι λίγος.

Τραβῆμε στὴν ἀπλοχωριά, πᾶμε στὸν ὄξω ἀγέρα·
πιάστε ἀπ' τὴ μιά της τὴ γωνιά στὴν ἄλλη τὴν Ἑλλάδα,
γιὰ νὰ γιομίσουν τὰ βουνά, καὶ νὰ γιομίσουν οἱ κάμποι,
τότε νὰ στήσουμε χορὸν ἄξιο Σου, ἀντρειωμένε!
Ν' ἀκούς ἀχὼ ἀπ' τὴν κάσα Σου τριγύρα ν' ἀνεβαίνει,
ν' ἀκούς τὸ ποδοβολητό, ν' ἀκούς καὶ τὸ τραγούδι,
νὰ σεῖεται ἡ γῆ ὡς τὰ Τάρταρα γιὰ Σένα, Βλαχογιάννη!

Ἀπ' τὸ «Λυρικὸ Βίο»

[Ἀποσπασματικά]

Ἄλλοι οἱ ναοὶ κι ἄλλοι οἱ θεοί!

Στὸν ἐλαιώνα ἐκοίτομον, ποὺ εὐώδαγε τὸ λιόφυλλο, ξερό, καὶ τὸ χορτάρι.

Τὰ διάφωτα ματόκλαδα μόκλειεν ὁ βόγγος τῶν ἐλιῶν, τὰ χάδια ἀπὸ τ' ἀγέρια· στῆς ἴδιας μου ψυχῆς τὸ φῶς ἀγνάντευα τ' ἀστέρια. Ἀνάτρεψε ἡ μυριόφυλλη σπιθοβολὴ στὰ αἰθέρια!

Καὶ λές, αἰθεροπλάνητη τὸ μεσημέρι, ὡς λάβαρο στὸ ἀγέρι καὶ ὡς εἰκόνα, ἔπλεε μὲ τ' ἀνοιχτὰ φτερά στὴ χλιὰ μεσημεριάτικη γαλήνη τοῦ ἐλαιώνα!

Καὶ σύγκορμος ἐπήδησα· τ' ἀχνὰ ἀσφοδιλία ἐπέρασα, καὶ, μὲς στὸ ἀκράτο κάμα,

Κάτου ζευγάρια ἀλάτρευαν· τ' αἶτια τ' ἀνεμοπόδα στ' ἀλῶνια — ἀπὸ τὸ πέταλο καὶ τὸ σκουρναρί εὐώδα σπιθοβολώντας — ἔλαμπαν· οἱ ἀθεμονιὲς ἐδάραιναν· νὰ ξαναμποῦνε ἐπάλευαν στοὺς σβώλους τὰ σκουλήκια· ἀνακοχλάανε στίς ἐλιὲς μιά θράση τὰ τσιτζίκια.

Ἔτρεψε ἡ χλόη δολούθενες. Τὸ λυγρὸν ἀγέρι

Τὴ σάρκα μου ἐπνευμάτωσε. Μου ἔδωκες φῶς νὰ ζήσω.

Μὲς στὴ σιωπὴν ἐρίψωσα.

ἢ πείνα μου ἔσκουζε ψηλὰ στὸ μεσημέρι ὀρόβραζε καὶ τὸ λαιμὸν ἐλύγαε σ' ὅλη τὴν πλάση ἀντάμα! Καὶ ἀγνάντεψα δαφνόδετρο σὲ μιά κορφήν, ἔπου κυκλώπειαι θράχοι ἀκόμα ἐκράταγαν ὄρτοι, φράζοντας κύματα ἀπ' ἀ- [στᾶχι.

Κι ὡς μέσα νὰ γαλήνεψαν τὰ σωτικά μου, ἐστάθη ἡ ἀκράτη ὀρμή μου· κ' ἔ- [σκωσα τὸ χέρι, κι ἀπ' τὰ βάθη τὰ δλόπυκνα ἔκοψα τὸ ἄδρὸ δαφνόφυλλο - καὶ χύθη ἡ ἀνάσα μου ὀλοεύωδη στὰ σαλεμένα στήθη!

ἔσήμαινε αἰθερόηχοι ψηλὰ τὸ μεσημέρι· στίς λαγκαδιὲς ἐσειόντανε σὰν ποταμὸς ἡ φτέρη.

Ἄστω γύρα πέλαγο. Τὸ αἰθέριο σημαντήρι στὴν πλώρα ἐκτύπα ἢ στὸ τὸ τρεχαντήρι, ἐκτύπαε στοῦ φαρὰ τὸ ἀφτί, ποῦ, τοῦ πελάου τὴ στρώση κοιτώντας, ἔαφνου ἐν ἀλαφρὸ ἀποκάρωμα εἶχε νιώσει.

Καθὼς σὲ πέλαγος ἀσάλευτο, πετώντας δυὸ χαλίκια, ἀπλώνοντας τοῦ ἐνὸς ὁ κύ- [κλος μπαίνει μὲς στὸν ἄλλο, δίχως νὰ σπάσει ὁ γύρος τους, ἐμπτήκες στὴν ψυχὴ μου ὡσὰν ψυχὴ ἀδερφῆς στὸν ἀ- [δερφὸ!

Κι ἔπως ἂν τύχει,

ἔμοια γυμνὴ σὲ γνῶρισα στὸ νοῦ μου ἀτάραχος μὲ μάτι τέλεια λυτρωμένο ἀπ' τὴν ἐπιθυμίαν!

Ὅπως τὸ καθάριον ἄλογο τὸ [εὐγενικὸ δὲ λαχανιάζει, ὅσο νὰ τρέξει, καὶ δὲν τοῦ χτυπᾶνε τὰ [πλευρά κι ὁ ἀγῶνας του μονάχα δεῖ- [χνεται

ἀλαφριά στὴν ἀναπνοή, καθὼς ἔταν τὸ Μάη, βόσκοντας δίπλα ἀπὸ ἄνα [θάμνο,

Ὅπως τὸ ζῶο τὸ εὐγενικὸ, ἄλογο ἐξαιρετὸ ἢ ζαρκάδι, ἔταν τοῦ δίνεις κάτω μὲς στὴ [φούχτα νὰ γευτεῖ, ὡς τὸ γεύεται τὰ δάκρια ἔαφνου τρέχουνε [ἦσυχά ἀπ' τὰ μάτια του - μεγαλονόητη καλοσύνη,

Μαῦρο, ἀνεπίδατο αἶμα, ὡ αἶμα τῆς Φυλῆς!

ἄξαφνα ἀνοίγοντας τὴ θύρα τὴν παρθενική της ἀδερφῆς [τοῦ ὁ ἀνθρώπος, νὰ τὴν εἶδε γιὰ μιά στιγμὴν [δλόγυμνη, ν' ἀλλάζει τὸ χιτῶνα — μὰ ὁ νοῦς του δὲν ταράζεται, γιὰτ' εἶναι ἀμύριστος σὰ [μάρμαρο τῆς ἀδερφότητος ὁ ἀνθός —

μ' ἕνα φρούμασμα ἀλαφρὸ διώχνει δυὸ πεταλοῦδες ὁποῦ παιχιδίζοντας στριφογυρίζουνε μπροστὰ ἀπὸ τὰ ρουθούνια [του·

ἔμοια κ' ἐσὺ μπροστὰ ἀπ' τὸ ἔαστερό σου [πρόσωπο διώχνεις τοὺς μάταιους στο- [χασμούς!

εὐγνωμοσύνη ἀπόκρυψη τῆς [φύσης, πηγὴ τοῦ ἀδούλωτου ἀγα- [ἔτσι κ' ἐσὺ, [θεοῦ- ἔταν ἔκδοα μπροστὰ σου τὴν ἀπάραχη κερήθρα τῆς [καθάριας ἡδονῆς.

Δίχως φτερά, σὰν πίδα, καὶ σὰ χελιδόνι γλήγορο κι [ἀστραφτερό!

Εἶναι ἡ γαλάζια μέρα, ἡ [Κυριακή, κι ἀπὸ τὰ βάθη τοῦ χωριοῦ τῆς νιάς καμπάνας χύνεται ἡ σὰ μιὰς γελιάδας, [βοή

Ὅπως τῆς μάνας ὁποῦ, ἀκούγοντας στὸν ὕπνο [τῆς αὐγῆς νὰ κλαίει στὴν κούνια τὸ μωρὸ τῆς φεύγει πρὶν τὸ στοχαστεῖ,

Δέσποινα ὑπομονή· σὰ μαζωχτήκαν ὄξω ἀπὸ τὴ [θύραν ὁ σταυρὸς καὶ τὰ κερὰ καὶ νεκρολίθανο πλημμύρισε [τὸν ἀέρα, σιωπηλά, καὶ τέσσερις ἀνθρώποι σκύψαν νὰ σηκώσουν γιὰ τὸ τὸ βαριὸ νεκρὸ, [ξόδι

ποῦ ἀγκουσεύει τὸ περίσσιο [γάλα, τὸ πονετικὸ μουκανητό· κι ὅλο ἔχει ἀδειάσει τὸ χωριὸ στὸ λιόχαρον ἀλῶνι δμπρὸς στὴν ἐκκλησιά!

τὸ ἥμερο γάλα, πλημμυρώντας τὰ δυζιά, παρόμοια ξεχειλίζει ὁ νοῦς [τὴν εὐφροσύνη στὴν πιὰ ἀπόκρυψη φωνή!

εἶδα μιά μέρα τὸ μαντίλι ποῦ κρατοῦσες στὰ κλαμένα μάτια σου [μπροστὰ, νὰ τὸ σαλέψεις κατακειθε, [δραστικά, σὰ σὲ θαρκοῦλα πόφευγε [γοργά,

μ' ἕνα «ἔχε γειά» γλυκότερο [ἢ σὲ γάμου συνοδείᾳ, μὲ μᾶτια ποῦ ἔβλεπαν μα-

Στενὸς ἦταν ὁ τόπος τῆς ὑπομονῆς μου καὶ πηχτὸ τὸ σκότος ποῦ μὲ δύζαινε ὡς κισὸς!

Κρασάτο ἦταν τὸ χῶμα ἀπ' τὴ βροχὴ ποῦ διάβη,

Σὰν ἀνθρώπος ποῦ παίρνει μὲ τὰ δυὸ του [χέρια, τὸ χεῖμῶνα, μὲς σὲ τάσι τὸ ζεστὸ κρασί π' ἀχνίζει μπρὸς στὴν κρύα [του ἀναπνιά, λαμπρὴ σιωπῇ, σ' ἐκράταγα σφιχτά!

[κρια-μακρια, γιὰ τὴν καλὴν ἀντάμωση ὀψωμένα μυστικά!

στὰ θαλάνια ἢ στὰ ἐσπι- [θοδόλα κρεμαστή...

Δὲ σφίγγει ἡ πουργαρόριζα [σφιχτότερα τὴν πέτρα, μῆτε ὁ ἀρραδῶνας πόγιν' ἕνα μὲ τὸ δάχτυλο [τοῦ ἀνθρώπου πιὰ καὶ χώνεψε καὶ τ' ὄνομα, κρυμμένο μὲς στὴ σάρκα τοῦ [χεριοῦ!

Ἡ πέτρα αὐτὴ ποῦ μόλαχε γιὰ νὰ σταθῶ, καὶ φτάνει τοῦ νεκρολίθανου ἡ πνοὴ τὴν πλάση νὰ ζεστάνει... Ὡς νέφη σ' ἀνεκλύμαντο πλατιοῦ πελάου κρουστάλι, λιτανευτὰ ἢ μιά θύμηση ἀκολουθεῖ τὴν ἄλλη

Ἄ! σὲ ποῖο χῶμα, γνώριμον ἀπὸ παιδί, γυρίζω, ποῦ δίχως χνάρι χαίρομαι, δίχως ἀφῆ γνωρίζω;

Σὰν τὸ κλειδί, ποῦ τὴ σκουριά τοῦ καταλεῖ τὸ λάδι, μοῦ περιχύνει τὴν καρδιά, βαθιά, τὸ πλούσιο χᾶδι,

κι ὅλο ἕνας σᾶλος μέσα της καὶ μιὰν ἀνατριχίλα, σάμπως τοῦ ρόδου ἢ μέλισσα ψάχνει μὲ διὰ τὰ φύλλα!

Στὸν ἦχο τὸν ἀνήκουστο, ποῦ μᾶς καρφώνει τὸ αἶμα, τὰ μάτια μας πεντάνοιχτα ξανοίγουν τὸ θυθὸ, μαντεῖα γεμίζ' ἢ φρένα μας, καὶ τὸ ἀναγώνιο πνέμα τρυγᾷ τὸν πρωτοτρύγητο τῆς προφητείας ἀνθός...

Ὁ ἀρματωμένος Ἐρωτας θεὸ νάρτει, θὰ ξανάρτει ἀπ' τῶν αἰτῶν τίς σὺναξες κι ἀπὸ τῶν λιονταριῶν, ἀπ' τὴν πνοή, σὰ νικητὴς στρατὸς ποῦ πάει, τοῦ Μάρτη, ἀπ' τὴν καρδιά τῆς ἀνοιχτῆς καὶ τῶν καλοκαιριῶν!

Θεὸ νάρτει στέρεο θάδισμα, ἐτοιμασία τοῦ θρόνου· θ' ἀχρεῖ ἡ καρδιά μας μίαν ἀχὼ γιὰ κόσμους μακρινούς· κρυφὸ, βουθὸ θὰ χύνεται τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου· θεὸ νάρτει ἀπ' τοὺς βαθύτερους ποῦ βρίσκονται οὐρανούς!

Γλυκὰ θὰ φέγγει τοῦ παντὸς ἡ λάτρα, ἡ δόξα, ἡ τάξη... Στὰ σπλάχνα θάχει ὁ ἀνθρώπος βαθιόνε τρανταγμό... Ὀλόκαρδα θὰ νεῖρεται, θὰ πάσκει νὰ πετάξει, τὴν ἄβυσσο κοιτάζοντας μὲ κρύφιο στεναγμό...

Καημοὶ θὰ δίνουν τὰ φτερά, ποῦ πρῶτα τὰ καρφῶνα... Κι ἄξαφνα ἀκέρως θὰ θρεθεῖ καὶ π' ἀνθίσαν μὲ μιά τῆς πλάσης ὅλο οἱ νεραντίδες τὸ μυστικὸ νυμφῶνα καὶ παταλοῦδες γίνανε τῆς κόμπιας τὰ κορμιά!

Θ' ἀκούει ἀδιάκοπη βοὴ μικροῦ φτεροῦ στ' ἀφτιά του... Τόσα λουλούδια θεὸ νὰ καῖν ἀγνάντια τοῦ ἀνοιχτά

Έσσι καρποί θά δένουνε τή γέψη του μπροστά του,
Έσα θ' ακούει στά βάθη του κρυφά μωρμουρητά...

Ἀπό τή μέραν ἡ θερμή δὲ θά χωρίζει νύχτα·
ὀλοκερίς στά σπλάχνα του μιὰ γνώμη θά μιλεῖ·
«Στά πέλαα μέσα τὰ βαθιά, τὰ δίχτια τώρα ρίχτα,
ρίχτα ἔπου λέει ὁ πόθος σου, καί ἡ ὥρα νά ν' καλή!»

Σάν ὁ δραγάτης, ξυπνητὸς ἀπάνω ἀπὸ τ' ἀμπέλι,
ὄλη τή φύση θ' ἀγρυπνᾷ, μὲ μυστική στοργή·

θὲ νὰ θαρραίνει σύγκαιρο μὲς στά κρινὰ τὸ μέλι,
καί τὸ μελισσοτρύγημα θ' ἀρχίζει αὐγὴν - αὐγή...

Σφιγτὰ στά χέρια του τὰ δυὸ τὴν πλάση θὲ νὰ πιάνει,
ὡς ὁ ἕνας μὴνας ξάνθισε καί φτάνει ὁ καρπιστής·
μὲ τὸ νὰ τὸ χερόβολο, μὲ τ' ἄλλο τὸ δρεπνί
θὰ σφίγγει, καί στά σπλάχνα της θὰ μπαίνει θεριστής!

Ὅλα ἕνας τόπος τὰ κρατεῖ βαθιά του καί τ' ἀγιάζει·
σ' ἔλα μιὰ σκέπη ἀπλώνεται, μιὰ λάμψη, μιὰ βουλή.

Τὴν ὥρα σ' ἔλα τὰ πουλιὰ γλυκὺς ποὺ πέφτει ὁ ὕπνος
καί στὸ χαμηλοθώρητο σθῆμένο δειλινὸ
τῶν ἀσταχιῶν ὁ ἀνασασμὸς εἶναι μεστός σὰ δεῖπνος·
π' ὁ ἀποσπερίτης ἀρχινᾷ νὰ τρέμει στὸ βουνό·

ποὺ στήν καρδιά μας ἀφθαρτὴ ξεχύνεται ἡ πραότης,
τοῦ σπλάχνου μας σὰ νάφτανε, πανάχραντη θροφή,
λίγο ψωμί γιὰ νὰ γευτεῖ κατὰβάθα τὴ θεότην,
κι ἀκολουθεῖ τὸν Ἐσπερον ὁ νοῦς μας στήν κορφή·

ποὺναι ἀγαθὴ στά πόδια μας ἔλου τοῦ δρόμου ἡ σκόνη
καί μιὰ συμπνόνια ἀξήγητη στά πάντα ἀναρροεῖ,
ἕνας καημὸς ἀμίλητος τὰ στήθια μας φουσκώνει
σάν ἀρχινᾷ ἀπὸ πάνω μας τῶν ἀστεριῶ ἡ ροή·

ποῦ, κι ἂν μὲ μόνο ἓνα σκυλὶ στή σιγὰ ἀπαντηθοῦμε,
κρυφὴ ἡ εὐλάβεια μέσα μας ἀνθίζει περισσὴ,
τὴν ἴδια λάτρα ὡς νάχουμε, τὸν ἴδιο ὡς νὰ ποθοῦμε
πόθο, ζωσμένοι ἀπ' τ' ἀπειρο, σάν ἔρημο νησί·

λύχνο νὰ ἰδοῦμε ἀπὸ μακριὰ σὲ σπῖτι νὰ σαλεύει,
θαροῦμε κ' ἥλιος ἔλαμψε στήν ἡσυχὴ βραδιά,
κι ὡς πεταλούδα, γύρα του, σπουδαχτικὰ παλεύει
νὰ ζεσταθεῖ σ' ἀντίκρισμα τ' ἀνθρώπινο ἡ καρδιά·

κι ὁ Ἰησοῦς κ' οἱ μαθητὲς ἀνάμεσα στά πλήθη,
μ' ὄλο τῆς μέρας τὸν καρπὸ χυμένο στήν ψυχὴ,
σὲ κάθε ἀνθρώπου διάνεμα ν' ἀπλώνεται στά στήθη
μὲς στά σκοτάδια κιόθουνε ζεστή τὴν προσευχή.

Ἐδῶ νὰ ἡ ἀμετρὴ σιγή· ἐδῶ νὰ ἡ κρύφια τάξη·
ἐδῶ κ' ἡ δρόσο ἀκούγεται ἀπὸ τὰ νέφη ἂν στάξει.

Τόσο ἀναστέναξα βαθιά, ποὺ τ' ἀναστέναγμα μου
σὰ νὰ μοῦ γίνηκε ραβδί καί καρδιοστήριγμα μου.

Τίποτε δὲ μένει
στή γῆ ἢ μιὰ σκέπη ἀτίθασση, κι αὐτὴ ἀστραποκαμένη.

Εἶπα : «Δὲν πρέπει νὰ βιασθῶ ν' ἀργήσω δὲ μοῦ πρέπει· []
πρέπει νὰ φτάσω σὰ γαμπρὸς σὲ νύφη στολισμένη,
ποὺ μὲ γαλήνη ἀθάνατη γαλήνιο μὲ προσμένει.»

Κι ἂν ξεκίνησαν μαζί, φαντάζαν χωρισμένοι.

Ρίξε σπορά, καί τὴ σοδιὰ καιρὸς θὰ σοῦ τὴ φέρει.

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

ΔΙΑΛΕΓΜΕΝΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΗΡ. Ν. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗ ΕΙΔΙΚΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΙΩΝΑ

[Συνέχεια ἀπ' τὴ σελ. η' - 92]

σμένα, χανόνταν κάτω ἀπὸ τοὺς μαύρους θόλους τῶν κλαριῶν.
Χώθηκε μέσα σ' αὐτοὺς καὶ προχωροῦσε. Πίσω της ἐνιωθε νὰ τὴν
ἀκολουθοῦν τὰ βήματα τοῦ ἀγνώστου ἀργά, σιγά, σάν τὰ δικά της
πάντα. Καὶ προχωροῦσε ὅσο ποὺ ἔφτασε στὸ μέρος ὅπου μιὰ
λίμνη μισοκρυμμένη κάτω ἀπὸ τὰ δέντρα ἔκοβε τὸ πάρκο. Ἄμα
σταμάτησε, σταμάτησαν καὶ τὰ βήματα κοντὰ της· κι ὅταν κά-
θηκε στὸ κάθισμα ποὺ ἦταν ἐκεῖ στήν ἄκρη τοῦ νεροῦ, βρέθηκε
καθισμένος σιμὰ της κι ὁ ἀγνώστος. Ἐνα φανάρι κρεμασμένο ἀνά-
μεσα στὰ δέντρα, τῆς ἔφεξε καὶ κεῖ νὰ ξαναδεῖ τὴν ὕψη του.

Ἦταν μελαψή, μὲ μαῦρα μάτια καὶ μαῦρα μακριὰ μαλλιά.
Ἦταν ἐκεῖνος.

Ἡ Κλάρα τὸν κοίταξε ἀμίλητη κι ἀσάλευτη, σὰ βυθισμένη
σὲ ὄραμα. Δέντρα κοντὰ, λιγνά, σκυφτά, γυρτόκλωνα, δέντρα μὲ
φύλλα ἀριά, μακριὰ, λεπιδωτά, πολύχρωμα, παρὰ ξένα χρυσοφει-
γίζανε σὰ γνώριμα, σάν ἀγνωρῶα στὴ ρόδινη ἀντηλιά, ἡ ἔκσταση
τῶν πλατιῶν κάμπων ποὺ χάνονται πέρα μακριὰ σὲ πυρὰ βάρη
ἀνοιγόνταν γλαυκόλαμπη μπροστὰ της. Εἶχε διαβάσει στά βιβλία
γιὰ τὰ μέσα μάτια, ποὺ κάποτε βλέπουν πρωτότερα ἀπὸ τὰ ἔξω
μάτια, καὶ κοίταξε πάντα τὸν ἀγνωστο, καὶ περίμενε νὰ τῆς μι-
λήσει, κι ὄνειρευόταν καὶ λαχτάριζε νὰ τῆς μιλήσει γιὰ τὸ μα-
κρινὸ τόπο του, γιὰ τὰ παρὰ ξένα πουλιὰ ποὺ ζοῦν στά δάση, γιὰ
τὰ κίτρινα ἀκίνητα νερά ποὺ καθρεφτίζουν τὰ λευκὰ παλάτια. Μὰ
ὁ ἀγνώστος δὲν ἄνοιγε τὰ χεῖλη, παρὰ τὴν κοίταξε καὶ κείνος
σιωπηλὸς κι ἀσάλευτος. Ἔτσι σιωπηλὸς ὅλο τὸ βράδι ἐκεῖνο,
ἔτσι ἀσάλευτος καὶ σιωπηλὸς καὶ τ' ἄλλα βράδια στὴ σειρά, ὅταν
ἡ Κλάρα τὸν ἔσερνε κατόπι της κ' ἐρχόνταν καὶ καθίζανε κοντὰ-
κοντὰ στὸ ἴδιο κάθισμα, ἐκεῖ στήν ἄκρη τοῦ νεροῦ.

Ἡ Κλάρα τώρα δὲ μιλοῦσε λόγῳ στὶς συντροφισσὲς της γιὰ
τὴν ἱστορία αὐτή. Ἦμεινε σιωπηλή, συλλογισμένη ὅλη τὴν ἡμέρα,
σὰ νὰ ὄνειρευόταν καὶ νὰ περίμενε μόνο νερθεῖ τὸ βράδι.

Τέλος, ἓνα βράδι σιωπηλὸ καὶ σκοτεινὸ σάν ὅλα τ' ἄλλα, ἓνα
βράδι ποῦ, σάν πάντα, τὸ φῶς τοῦ φαναριοῦ ἔφευγε στὸ πρόσω-
πο τοῦ ἀγνώστου καὶ σερνότανε στά πόδια του σὰ φίδι καὶ τρε-
μόπαιξε κιτρινωπὸ ἐκεῖ στήν ἄκρη τοῦ νεροῦ, ἡ Κλάρα αἰμώσε
ποὺ κοντὰ τὸν ἀγνωστο καὶ τοῦ ἔπιασε τὸ χέρι.

Ἐκεῖνος δὲν κουνήθηκε. Τὴν ἄφησε νὰ τὸ κρατᾷ, τὴν κοι-
τάξε στά μάτια καὶ τὴ ρώτησε :

«Πῶς σὲ λένε ;»

Ἡ Κλάρα εἶπε τὸ ὄνομά της.

Κι ὁ ἀγνώστος, κοιτάζοντάς τὴν πάντα, ψιθύρισε :

«Δὲν εἶσαι σύ —»

Ἡ Κλάρα τέντωσε τὰ μάτια...

«Δὲν εἶσαι σύ, τῆς μοιάζεις μόνο· τῆς μοιάζεις στήν ἀσχη-
μιὰ —»

Ἡ Κλάρα ἔκαμε νὰ τραβήξει τὸ χέρι της, μὰ ἐκεῖνος τὸ κρά-
τησε :

«...Τὰ ἴδια κρεμασμένα χεῖλη, τὰ ἴδια τ' ἀγαμνὰ, τὰ κοκαλιὰ-
ρικὰ τὰ μάγουλα, τὰ πεταγμένα ἔξω τὰ ἴδια τὰ μικρά, τ' ἄ-
χρωμα, τ' ἄλαμπα τὰ μάτια, τὸ ἴδιο τὸ καμπουριασμένο τὸ κορμί.

» Ἦταν ἡ πὺλ ἀσχημὴ καὶ κείνη ἀπ' ὅλες. Κανεὶς δὲν τὴν κοι-
τάζε, κανεὶς δὲν τῆς μιλοῦσε, κανεὶς δὲν τὴν ἀγάπησε. Οἱ ἀν-
θρώποι δὲν μποροῦνε νὰ δοῦνε τὴν ψυχὴ. Καὶ κείνη εἶχε καλὴ ψυ-
χή. Δὲ μίλησε ποτέ· δὲ γέλασε ποτέ μὲ μένα ἐκεῖνη. Καθότανε
μόνη στήν ἄκρη, μαζεμένη, καὶ κοίταζε ἄφωνα, σάν παρὰ ξένα
ἀπὸ τὸ κλουβί, τίς ἄλλες ποὺ γελοῦσανε μὲ μένα. Ἐκεῖνη δὲν

ἐμοιάζε μὲ αὐτές, δὲν ταίριαζε μὲ αὐτές, δὲν ταίριαζε στὸ
κόσμο. Γι' αὐτὸ τὴ σκότωσα.»

Ἡ Κλάρα τινάχτηκε, μὰ ὁ ἀγνώστος δὲν τῆς ἄφησε τὸ χέρι.

«Τὴν ἀγαποῦσα καὶ τὴ σκότωσα», ἔξακολουθῆσε, «μὰ μὴ φο-
βάσαι· ἐσὲ δὲ σ' ἀγαπῶ. Ἐσὺ δὲν εἶσαι κείνη, ὅπως φαντάστη-
κα ὅταν σὲ εἶδα πρώτη φορά. Νόμισα πῶς πέρασε ἡ ψυχὴ της σὲ
σένα, πῶς ἀναστῆθηκε σὲ σένα, πῶς ξαναῆρθε στὴ ζωὴ μὲ σένα.
Μὰ ὄχι· ἐσὺ δὲν εἶσαι κείνη. Ἐσὺ τρέμεις. Ἐκεῖνη δὲν ἔτρεμε.
Ἐπέλεξε μόνη τὰ μαλλιά καὶ μοῦ τὰ ἔδωσε στὸ χέρι. Μοῦ τὰ
ἔδωσε καὶ τῆς τὰ πέρασα γύρω στὸ λαιμὸ θηλιά, τράβηξα, ἔσφι-
ξα τὴ θηλιά γερὰ. καὶ τὰ μάτια της, τὰ μικρὰ τὰ μάτια της ἀ-
νοῖξαν πλατιά στὸ χάος, τεντωθήκανε πόρτες ὀρθάνοιχτες στήν
ἄβυσσος· σάν πλάκες σμάλτο ἀσπροφειγίσαν τ' ἄχρωμα τὰ μάτια,
σάν αἰμοστάλαχτα ρουμπίνια ἀστράψαν τ' ἄλαμπα τὰ μάτια.
Τρόμαξα καὶ τῆς σκέπασα τὸ πρόσωπο. Ἐβλεπα μόνο τὸ γυμνὸ
κορμί. Παίζανε φέγγη χλωμοκίτρινα, ἀχνορόδινα κι αὐτοῦ, πνι-
γύταν ἀσπρογάλακες, πρασινοπέες, θαμπόχρυσες ἀνταχμίες. Πῶς
πνίγονται μουντὰ μιὰ μέρα θαμπερὴ τὰ χρώματα στὸ φίλνισι,
πῶς τρεμοφέγγει στά νερά ἐκεῖ τὸ λιψὸ φεγγάρι ποὺ τρυπᾷ
τοὺς κλάδους, ἔτσι ἔφευγε μπροστὰ μου τὸ γυμνὸ κορμί.»

Ἡ Κλάρα κοίταξε στὴ λίμνη ὅπου ἔδειχνε τὸ χέρι του. Τὰ
νερά ἦταν σκοτεινὰ, φεγγάρι δὲ φαινόταν μόνο στήν ἄκρη, ἐκεῖ
μπροστὰ θαμπότρεμε ἡ λάμψη τοῦ φαναριοῦ κιτρινωπῆ.

«Γιατὶ τὴ σκότωσα γυμνή ;» ἔξακολουθῆσε ὁ ἀγνώστος· «γυ-
μνώθηκε ὅταν εἶδε πῶς τὴν ἤθελα γυμνή, κ' ἔπιασε στὸ κρεβάτι.
Ἐσὺ δὲ θέλεις, ἐσὺ δὲ λύνεις μόνη τὰ μαλλιά —».

Ἐφερε τὸ χέρι στὸ λαιμὸ της σὰ νὰ ἤθελε νὰ τῆς ξεκουμ-
πώσει τὴν τραχηλιά.

Ἡ Κλάρα ξανατινάχτηκε.

«Μὴν τρομάζεις· δὲν σὲ θέλω ἔσανα», εἶπε ὁ ἀγνώστος καὶ
κατέβασε τὸ χέρι. «Ἐκεῖνη ἄφησε καὶ τὴ γύμνωσα, κ' ἔπιασε
ἐσὶ στὸ κρεβάτι. Δὲν τὸ μόλυνα. Σκέπασα τὸ γυμνὸ κορμί γι-
ατὶ μὲ φόβισε κι αὐτὸ ὅπως ἔφευγε. Τῆς φίλησα μόνο τὸ χέρι
ποὺ κρεμόταν κάτω ἀσκέπαστο. Ἦταν τόσο μικρὸ, τόσο ἀπαλὸ
τὸ χέρι της. Τὸ δικό σου εἶναι ἀσχημο, δὲν τὸ φιλῶ. Τραχύ,
πλατὺ, κακοπλασμένο... Δὲν εἶσαι κείνη ἐσὺ, δὲν ξαναβγήκες ἀπὸ
τὸ κίτρινο νερὸ ποὺ πῆγα καὶ τὴν ἔβρα γιὰ νὰ μὴν τῆς δεῖ κανέ-
νας ἄλλος τὸ γυμνὸ κορμί. Δὲν εἶσαι σύ - τῆς μοιάζεις μόνο. Ἐσὺ
δὲ θέλεις νὰ πεθάνεις, δὲ θέλεις ν' ἀγαπήσεις, δὲν μπορεῖς - ἡ θέ-
λεις ; λέγεις !»

Ἦμεινε κρατώντας, σφίγγοντας δυνατὰ τὸ χέρι της.

Ἡ Κλάρα ἔσκυψε τὸ πρόσωπο. Δὲν μποροῦσε ν' ἀντιρρῖξει
τὸ δικό του, δὲ βαστοῦσε νὰ βλέπει τὰ μάτια του ποὺ ἀστράφτανε
μεγάλα, μαῦρα, κρύα κάτω ἀπὸ τὸ κίτρινο τὸ φῶς.

Σὲ λίγο ἐνίωσε πῶς τῆς ἄφησε τὸ χέρι, κι ὅταν τόλμησε καὶ
ξανασῆκωσε τὸ πρόσωπο, ὁ ἀγνώστος εἶχε χαθεῖ.

Τὸ ἄλλο βράδι, ὅταν γύριζε στὸ σπῖτι, δὲν ἄκουσε πίσω της
τὸ βῆμα του. Κι ὅταν βγήκε στὸ παράθυρο, δὲν τὸν εἶδε νὰ στέ-
κει ἀντίκρυ, νὰ περιμένει. Περίμενε, περίμενε κι αὐτὴ - δὲ φάνη-
κε. Ὑστερὰ κατέβηκε στὸ δρόμο καὶ, δίχως νὰ τὸ νιώσει, βρέθη-
κε στὸ πάρκο καθισμένη στήν ἄκρη τοῦ νεροῦ. Ἦμεινε ὄρες μόν-
η, ἀσάλευτη, σκυφτή. Ὁ ἀγνώστος δὲν ἦρθε. Ὅταν ὅμως ση-
κώθηκε νὰ φύγει καὶ μπήκε στὸ στενὸ σκοτεινὸ μονοπάτι, τότε
τῆς φάνηκε πῶς ἄκουσε νὰ σβῆνει σάν ἀποπίσω της, σάν ἀπὸ μα-
κριὰ ἡ κοντὰ, ἡ σάν ἀπομέσα της μονάχα ἓνα μακριὸ, τρικυμι-
στὸ, χαχανιστὸ ἄγριο γέλιο.

Ήταν Μέγα Σάββατο, δύο ὥρες νὰ ξεμερώσει! Εἰς τὸ μικρὸ προαύλι μιάς κατοικίας χαμηλῆς, εἰς τὴν ἄκρην καὶ ἀνάμεσα τοῦ χωριοῦ, ἡ Μαρία ἐβοηθοῦσε τὸν ἄνδρα τῆς νὰ φορτώσει τὸ ἄλογό του μὲ λάδι ἀπὸ τὸ ὕστερο ἄλε-

Ἔνα μικρὸ λάθος σία ἐκείνης τῆς καρποφορίας.
— Μὴν ἀνυσχεῖς ἀν νυκτώσω, τῆς εἶπεν· ἔχω πολλὰ πράγματα νὰ τελειώσω εἰς τὴν πόλιν.
— Μὴ λησμονήσεις τὸν καλὸν ἄνθρωπον, ὅπου σ' ἐκυνήγησε τόσον ἐφέτος, μὴν ἔχουμε πάλι βάσανα.
— Νὰ μὴν ἀνακατώνεσαι εἰς τὰς δουλειάς μου! - σοὺ τὸ εἶπα ἑκατὸ φορές.

Καὶ μὲ τοῦτο ὁ Πέτρος ἐκίνησε τὸ ἄλογο φορτωμένο καὶ κατέβη προφυλάκτικὰ τὸ λιθόστρωτο μονοπάτι, ποὺ μὲς ἀπὸ τὸ χωριὸ ἐβγαίνει εἰς τὸν δημόσιον δρόμον.

Οἱ πρῶτες ἀκτίνες τοῦ ἡλίου, μὲς ἀπὸ τὴν θύραν καὶ ἀπὸ τὸ παράθυρον, ἐφώτιζαν τὸ φτωχικὸ ἐκεῖνο χαμῶγι καὶ τὰ ὀλίγα σκεύη του, ἓνα μικρὸ βουτσά, ἓνα σκαφόνι, μίαν καπάσα, ἓνα τραπέζι καὶ δύο καθίσματα· εἰς τὸ ἓνα πλάγι εἶχαν τὸ κρεβάτι καὶ εἰς τὸ ἄλλο τὴν γωνίστραν. Ἡ Μαρία ἐβάλλη ἀμέσως νὰ κάμει τὴν ἐργασίαν τῆς παραμονῆς· ἐσάρωσε τὸν πάτον, ἐξαράχνισε τὴν σκέπη, ἐξεσκόνισε ὅλα τὰ σκεύη, ἐγέμισε τὸ καντὶ τῆς Παναγίας, ἔβαλε καθαρά σεντόνια εἰς τὸ κρεβάτι καὶ ἐπάνω τοῦ καλύτερου πάπλωμά τῆς κατόπιν ἄλλαξε καὶ αὐτὴ, ἐκάθισεν εἰς τὸ κατόφλι καὶ ἔστειλε συλλογιαμένη.

«Μὰς λείπει, ἔλεγε, ἀπὸ τὸ Πάσχα· ἔφθασε ἡ Λαμπρὴ καὶ εὐρίσκεται ἀκόμη εἰς τὰ ξένα, καὶ ἔχουμε ἓνα μῆνα ὅπου δὲν ἐπιάσαμε γράμματά του· ὅταν τὸν εἶχα κοντά μου, ἔβαζε τὸ χρυσὸ μου παιδί τὸν καλὸν του λόγον καὶ ἡμέρωνε ἡ παραξενιὰ τοῦ πατρὸς του· ἂ! πόσο θὰ τοῦ πονεῖ νὰ περνᾷ τὰς καλὰς τοῦτες ἡμέρας μακριὰ ἀπὸ τὴν μαυνοῦλα του. Τὰ θηλυκὰ τί θὰ μοῦ κάνουν τὰ κακὰ μὲνα; Κακοπανδρεμένες καὶ οἱ δύο· ὑπομονή, ἔχει ἀκόμη σαράντα ἡμέρες νὰ κάμει στρατιώτης· ἅμα γυρίσει θὰ εἶναι ὅλα καλά. Πάσχασε μὲ τὴν εὐχὴ μου, παιδάκι μου!»

Αὐτὰ ἔλεγε μὲ τὸν νοῦν τῆς ἡ Μαρία καὶ ἐδάκρυζε· εἰς τὸ πρόσωπό τῆς, ὅπου ἄλλοτε εἶχε βασιλεύσει τὸ κάλλος καὶ ἡ φαιδρότης, ἐφαίνοντο ἐκεῖνες οἱ στερεές καὶ αὐστηρὲς γραμμές, ὅπου ἀγάλη-ἀγάλη χαρᾶκῶναι τὸ πρῶμο γῆρας, ὁ κόπος, ὁ πόνος καὶ ἡ χριστιανικὴ ὑπομονή.

Ἀπὸ τοὺς στοχασμοὺς τῆς ἐξῆφθα τὴν ἐσῆκωσε ὁ ἥχος ἀπὸ ὅλα τὰ κωδωνοστάσια τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ χωριοῦ. Ήταν ἡ Ἀνάστασις. Διότι εἰς τὴν Κέρκυραν, τὸ Μέγα Σάββατο, τέσσαρες ὥρες ἀφοῦ ἀνατελεῖ ὁ ἥλιος, ἀπ' ὅλες τὰς ἐκκλησίας τῆς πόλεως τὸ χαρμόσυνο μῆνυμα, ὡς ἠλεκτρικὴ σπῖθα περνᾷ εἰς τὰ σιμοτινὰ χωριά καὶ ἀπὸ αὐτὰ ἕως εἰς τὰ ἀκρινότερα τῆς νήσου, ὥστε ὅλοι οἱ κάτοικοι τῶν ἐννεμήντα χωριῶν σχεδὸν εἰς τὴν ἰδίαν στιγμὴν πανηγυρίζουν τὴν Ἀνάστασιν μὲ κωδωνοκρουσίες καὶ τουφεκισμοὺς.

Ἡ Μαρία ἐσφόγγισε τὰ δάκρυά τῆς, ἔκαμε τὸν σταυρὸν τῆς καὶ ἐκίνησε πρὸς τὴν πρωτεύουσαν ἐκκλησίαν νὰ παρευρεθῇ εἰς τὴν ἁγίαν τελετὴν.

Τὸ ἐσπέρας ὁ ἄνδρας τῆς ἐφθασε ἀπὸ τὴν πόλιν.
— Λάβε, τῆς εἶπε, τὰ χρυσάφια σου· τὰ σῆκωσα ἀπὸ τὸ Κατάστημα καὶ τὰ φορέσεις αὐριο· ἔστειλα καὶ δεκαπέντε δραχμὰς τοῦ Ἀντωνάκη καὶ νὰ καλοπεράσει αὐτὲς τὰς ἅγιες ἡμέρας· θὰ τὰς λάβει τὴν Νιὰ Δευτέρα. Μὰς γράφει ὅτι εἶναι καλὰ, καὶ μὰς εὐχεται καλὴν Λαμπρὴν· πάρε τὸ γράμμα νὰ τὸ φυλάξεις μὲ τὰ ἄλλα.

— Καλὴν φώτισιν σοῦ ἔδωκεν ὁ Θεὸς - λέγω γιὰ τὸ παιδί μας, ὅχι γιὰ τὰ χρυσάφια μου· εἰς περασμένες ἡμέρας, ὡσὺν νεὰ καὶ ἐγὼ, ἐζήλευα νὰ τὰ φορῶ· ἀμμή τώρα... καί, ὕστερα, ἔμαθα ἀπὸ πολλὸν καιρὸν νὰ τὰ ἔχω εἰς τὸ Κατάστημα· κοίταξε πῶς ἐμαύρισαν τὰ μαρμαίνα.

Καὶ ἀμέσως ἐβάλλη νὰ ξεσκονίσαι τὸ μαῦρο βελουδένιο χρυσόκέντητο πεσελί, νὰ τρίψει τὰς ἀσημοχρυσωμένες φουμπιες, τὰ ἀσημένια σκολαρίκια, τὸν χρυσοῦν λαμόν, τὰς χρυσὰς περόνες τῆς κεφαλῆς καὶ τὰ δακτυλίδια. Καί, ἐνῶ ἔκαμνε αὐτὴν τὴν ἐργασίαν, αἰσθάνετο ὅτι ἐπύανετο ἡ καρδιά τῆς.

«Παναγία μου, ἔλεγε μέσα τῆς, κάμε νὰ ἔχει καλὸ τέλος τούτῃ μου ἡ χαρά· δὲν ἐπερίμενα τόσην καλοσύνην ἀπὸ τὸν ἄνδρα μου· θὰ τὸν ὀδήγησε, ἴσως, ὁ καλὸς μου πνευματικός· καὶ ὅμως ἐγὼ ποτὲ μου δὲν ἄνοιξα τὸ στόμα νὰ παραπονεθῶ γιὰ τὰς κακοτροπίας τοῦ συντρόφου μου· γνωρίζω πῶς φροντίζεις, πῶσα βάσανα ἔχουν αὐτοὶ οἱ δύστυχοι ἄνδρες· εἶναι ἀναγκασμένοι εἰς τὴν ἀνέσωδον νὰ χρεωθοῦν διὰ τὸ θεόφωμο, καὶ συμβαίνει πολλές φορές, γιὰ τὰς ἀμαρτίες μας, εἴτε ἡ ὕστρια νὰ χαλάσει τὸν καρπὸν, εἴτε τὸ κρὺ ἀπειλιάτικα νὰ κάψει τὰ σταφύλια μὲς στὸ ἄνθισμά τους· καὶ τότε ὁ τοκογλύφος τοὺς φοβερίζει μὲ ψεύδους πενήντα - ὦ! οἱ μαῦρες ψυχές, διὰδικον νάχουν τὸν Θεόν! - καὶ ὕστερον οἱ ἄνδρες ν' ἀγριεῖουν, μὰς μαλώνουν ἄδικα γιὰ τὸ παραμικρὸ - ἔ! ἡ φτώχεια γεννᾷ τὴ γκρίνια. Πόσες φορές αὐτὰ τὰ χρυσάφια, αὐτὸ τὸ πεσελί μου, τούτῃ ἡ καημένη προίκα, ἐχρησίμευσεν γιὰ νὰ σηλώσωμε ἀπὸ τὸ Κατάστημα καμιά πενήντα-δραχμὴς, διὰ νὰ μὴ σαπῇ ὁ ἄνδρας μου εἰς τὴν φυλακὴν. Ἄ! νὰ περάσουν γρήγορα αὐτὲς οἱ σαράντα ἡμέρες, νὰ γυρίσει τὸ παιδάκι μου, νὰ μὰς βοηθήσει.»

Ἡ καημένη τῆς προίκα! Ὅποιος δὲν γνωρίζει τὴν ἐξοχὴν τῆς Κερκύρας θὰ παραξενευθῇ ν' ἀκούσει ὅτι οἱ γυναῖκες συνήθως φέρουν μόνον τοὺς προίκας καμιά διακοσμίαν δραχμὰς χρυσάφια καὶ κάποτε δύο ἢ τρία ἐλαυδένδρα ἢ ἓνα ἢ δύο τσαπιῶν ἀμπέλι, εἰσὸδημα δέκα δραχμῶν τὸν χρόνον· ἀλλὰ ἡ θαυμαστὴ χωριανὴ φέρνει μὲ τὸ σῶμα τῆς τὸ εὐρωστο καὶ μὲ τὴν εὐγενικὴν ψυχὴν τῆς θησαυρὸν ἀτίμητον εἰς τὴν οἰκογένειαν ὅπου ἔρχεται νύμφη καὶ ἀγογγίστως ἐργάζεται, καὶ κοπιᾷ, καὶ ὅταν συμβαίνει νὰ χηρεύσει μὲ ἀνήλικα παιδιὰ, τότε, μὲ τὸ προνοητικὸν τῆς πνεῦμα, μὲ ὑπεράνθρωπον ἀγῶνα, κυβερνᾷ τὴν οἰκογένειαν, καὶ ἀπειρα ἔχουμε παραδείγματα, ὅπου γυναῖκα χήρα ἀνάστησε σπῖτι ξεπατωμένον.

Ἐπέρασε τὸ Νιοβδόμηδο ἡσυχὰ καὶ ἐξημέρωσε ἡ Δευτέρα. Ὁ Πέτρος ἀναχώρησε γιὰ τὴν πόλιν νὰ φέρει τρόφιμα γιὰ τοὺς ἐργάζοντες εἰς τὸ σκάψιμο τῶν ἀμπέλων - οἱ πολλὰς καὶ συχνὰς βροχὰς τῆς μεγάλῃς τεσσαρακοστῆς καὶ κατόπιν οἱ ἐορτάσιμες ἡμέρες εἶχαν ἐμποδίσαι αὐτὴν τὴν ἐργασίαν, ἡ ὅποια γίνεται τακτικῶς τὸν Φεβρουάριον καὶ τὸν Μάρτιον.

Τὸ μεσημέρι ἡ Ἑλένη ἦλθε νὰ εὐρεῖ τὴν μητέρα τῆς.
— Μάννα, τῆς εἶπε, νὰ λυτρώσεις τὸ σπῖτι μου· τὸ παιδί μου ἐξημέρωσε χειρότερα - ὅλο τὸ κορμάκι του εἶναι φωτιά, παραλογαί· ἔχουμε ἀνάγκην ἀπὸ ἱατρὸν καὶ φάρμακα.

— Τί νὰ σοῦ κάμω, παιδί μου· τὸ γνωρίζεις πῶς περνᾷ· ὁ καρπὸς ἐσώθηκε· ἀν μὰς ἔμειναν ὀλίγα λεπτά, αὐτὰ μὰς χρειάζονται νὰ πληρώσωμε ἐργάτες γιὰ τ' ἀμπέλια - μὰς λείπει τὸ μονάκριβό μας παλιόκαρι, καὶ ὁ Πέτρος δὲν προφθάνει νὰ τὰ σκάψει μόνος του, ἀν καὶ τὸν βοηθῶ καὶ ἐγὼ ἀπὸ τὸν καιρὸ ὅπου τὰ παιδιὰ μας πηγαίνουν στρατιῶτες, πιάνομε καὶ ἐμεῖς αἱ γυναῖκες τὸ τσαπὶ.

— Μάννα σπλαχνίσου μας· δὲν ἔχουμε πεντάρα καὶ μὰς χρειάζονται αὐριο ἀμέσως δεκαπέντε δραχμὰς γιὰ τὸν ἱατρὸν καὶ δέκα γιὰ τὸ ἀμάξι, χωρὶς τὰ φάρμακα καὶ ὁ τι ἄλλο διορίσει.

— Καὶ ποῦ νὰ τὰ εὕρω, παιδί μου· ὁ πατέρας σου, εἰς τούτῃ τὴν ἐσοδείαν, ἐξ ἀφορμῆς ὅπου ἦταν ὀλίγη καρποφορία δὲν μοῦ ἄφησε τὰ ὑστερομαζώματα, καθὼς ἦταν ἡ παλαιὰ συνήθεια νὰ τ' ἀφήνουν τῶν γυναικῶν γιὰ νὰ ἔχουν καὶ αὐτὲς ὀλίγα λεπτὰ εἰς τὴν κασέλα τους.

— Ἀμμή σοῦ ἔφερε ἐφέτος τὰ χρυσάφια σου· κάμε τὸ καλὸ νὰ μοῦ τὰ δώσεις γιὰ κανένα μῆνα νὰ τὰ βάλω μ' ἐκεῖνα τὰ ὀλίγα τὰ δικά μου εἰς τὸ Κατάστημα, νὰ οἰκονομήσωμε αὐτὲς τὰς δραχμὰς· ἕως τὴν Ἀνάληψιν δὲν θὰ ἔχεις ἀνάγκην νὰ τὰ φορέσεις· μάννα, κάμε το, ἀν μ' ἀγαπᾷς.

— Δὲν τὸ ἔλεγα ἡ δύστυχη ὅτι αὐτὰ τὰ χρυσάφια θὰ μοῦ γίνουν φαρμάκι; Εἴσαι βέβαιη, Ἑλένη μου, ὅτι ἕως τὴν Ἀνάληψιν θὰ τὰ ἐξαγοράσεις;

— Βεβαίωτατα· θὰ πουλήσει τὸ δαμάλι ὅπου ἔχει μισακὸ· θὰ πουληθεῖ ἴσια - ἴσια τὰς παραμονὰς τῆς Ἀναλήψεως.

«Θὰ εἶναι ἐδῶ ὁ Ἀντωνάκης μου, εἶπε μέσα τῆς ἡ Μαρία, καὶ τότε, ὅ τι καὶ ἂν τύχει, ὅλα διορθώνονται. Καὶ πῶς νὰ μὴ τὴν σπλαχνισθῶ, εἶναι ἀτάλκη καὶ ἀκόμη ἀδύνατη ἀπὸ τὴν ὕστερὴ τῆς ἀρρώστια, καὶ μὴ μοῦ πᾶθει.»

— Κάμε το, μητέρα, νὰ χαρεῖς τὸν Ἀντώνη μας! θὰ γυρίσει γλήγορα ὡς ἀκούω.

— Ναί, θὰ εἶναι ἐδῶ τῆς Μεσοπεντηκοστῆς.
Ἐσηκώθη καὶ ἐβγαλεν ἀπὸ τὴν κασέλα τὰ χρυσάφια.

— Πάρε τα, παιδί μου, καὶ βάλε εἰς ὄρκον τὸν ἄνδρα σου νὰ μὴ μὲ ὀμολογήσει· ἀν τὸ μάθει ὁ πατέρας σου, ἐχάθηκα.

«Ὁμιμένα, ζῶν δυστυχισμένην ὅπου περνᾷμε ἐδῶ εἰς τὸ χωριὸ! ἔλεγε μόνη τῆς ἡ Μαρία· νὰ μὴ εὐρίσκεται ἱατρὸς νὰ ἔλθει νὰ καθήσει ἐδῶ νὰ κάνει χριστιανικὰ τὴν ἐπιστήμην του, ἀμμή νὰ εἴμαστε ἀναγκασμένοι, ὅταν ἀρρωστήσει κανένα παιδί μας, ἢ νὰ τὸ φέρομε εἰς τὴν ἀγκαλιά μας εἰς τὴν πόλιν, θερμασμένο, τρεῖς ὥρες δρόμον, μὲ τὸ ἡλιοπύρι, γιὰ νὰ τὸ ἴδῃ μίαν μόνον φορὰν ὁ ἱατρὸς, ἢ νὰ ἐξοδεύωμε φοῦντες φράγκα γιὰ νὰ τὸν φέρομεν ἐδῶ, καὶ ἂν πουλεῖ κανεὶς αὐτὸ τὸ εὐλογημένο κιννὸ, νὰ τὸ πληρώνωμε ὡσὰν χρυσόχομα. Ἐπει ἐχάθη τὸ σπῖτι τοῦ πατρὸς μου· ἀπὸ ἀρρώστιας ἐξεγίνηκε γιὰ νὰ κοιτάξῃ τὸ μονάκριβό του ἀρσενικό - ἔνδεκα μῆνες ἀρρώστια -, ἐποῦλησε ὅ τι καὶ ἂν εἶχε, καὶ τὸν ἐχάσαμε γιὰτὶ δὲν ἔφερε τὸν ἱατρὸν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν. Ἀπὸ τοῦτο ἐξέπεσε τὸ σπῖτι μας· προίκα δὲν εἶχε νὰ μοῦ δώσει ὁ πατέρας μου παρὰ αὐτὰ τὰ εὐλογημένα στολίδια τῆς μητρός μου· καὶ ὅμως μ' ἐπῆρε τοῦτος ὁ χριστιανὸς, καλὸς, ἀμμή, ὁ Θεὸς φυλάξῃ, ἀν τοῦ ἔλθῃ τὸ νευρικό. Σ' ὀλίγον καιρὸν ἔθαψα τὸν καλὸν μου πατέρα καὶ ἡ χήρα ἡ μάνα μου ἔμεινε κορμός· καὶ ὁ Θεὸς τὸ ἡξέυρει τί γερᾶματα περνᾷ εἰς τὸ ἐρμώσπιτό τῆς. Ὁμιμένα, δὲν ἡξέυρω γιὰτὶ σήμερα ὅλα τὰ παλαιὰ μου δυστυχήματα μοῦ ἐναφανερώνονται εἰς τὸ πνεῦμα, ὡς νὰ ἦσαν γχεσινὰ. Ἐπέρασα τόσο ἡσυχὰ αὐτὲς τὰς ἅγιες ἡμέρας, καὶ τώρα μοῦ ἀρρώστησε αὐτὸ τὸ μικρὸ μου ἐγγόνι· δὲν μ' ἀρέσει αὐτὴ ἡ ἀρρώστια· καὶ πῶς νὰ μὴ δώσω τῆς Ἑλένης τὰ χρυσάφια;»

Μὲ αὐτοὺς τοὺς συλλογισμοὺς ἀνέβη εἰς τὴν σιμοτινὴν ῥάχην νὰ μᾶςαι ἀγριολάχανα γιὰ τὸ δειπνον, καί, ἀφοῦ τὰ ἔβαλε νὰ βράσουν, ἔπασε γονατιστὴ εἰς τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας ὅπου εἶχε ἐπάνω εἰς τὸ προσκέφαλο τῆς νυμφικῆς τῆς κλίνης.

«— Παναγία μου, εἶπε δακρύζοντας, τί εἶναι αὐτὸ ποὺ αἰσθάνομαι μέσα μου; Βοήθησέ με, μὴ πεθῶναι πρὶν ἰδῶ τὸ παιδί μου!»

Ἦσαν δύο ὥρες νύκτα καὶ ἄρχισε ἡ Μαρία ν' ἀνυσχεῖ.

«Ἄν ἔχει ἄλλα κακὰ, ὅμως δὲν εἶναι ἀπὸ ἐκεῖνους ποὺ χάνονται εἰς τὴν χώραν μέσα εἰς τὰ καπηλιὰ ἢ χασομεροῦν εἰς τὸ δρόμον μέσα εἰς τ' ἀργαστήρια.»

Καὶ ἔστειλε ἀκίνητὴ χωρὶς νὰ βγάλει ἄχνα, καὶ ἐφαντάζετο ν' ἀκούσει τὰ πέταλα, καθὼς τ' ἄκουε πάντοτε κάμποσα λεπτὰ πρὶν φθάσει, ὅπως τὸ ἄλογο ἐτετραπόδιζε εἰς τὸ λιθόστρωτο μονοπάτι.

«Ἢλθεν, ἐφώναζε, εἶναι τὸ πάτημά του· πῶς ἔρχεται μὲ τὰ πόδια;» Καὶ μὲ αὐτὸ ἐπετάχθη εἰς τὸ μονοπάτι καὶ σ' ὀλίγα λεπτὰ τῆς ἐφανερώθη ὁ ἄνδρας τῆς.

— Καλησπέρα, τῆς εἶπε μουγκίζοντα.

— Καλῶς ὦρισες· τί ἐγίνηκε τὸ ἄλογό μας; Τοῦ ἔχω ἐτοιμον τὸν σανὸν.

— Τὸ ἄλογό μας ξενοικιάει ἄλλου· ἄφησέ με ἡσυχον νὰ ξανασάνω· ὁ Θεὸς θέλει νὰ μὰς παιδεύσει· ἐλάβαμε γράμματα ἀπὸ τὸν Ἀντωνάκη μας.

Ἡ Μαρία ἐρίγωσε.

— Τί γράφει;

— Ἐγύρισα βιαστικὰ καὶ δὲν ἐπρόφθασα νὰ εὕρω κανέναν

φίλον νὰ μοῦ τὸ διαβάσει· πάρε το νὰ σοῦ τὸ διαβάσει ὁ πνευματικός μας.

Ἡ Μαρία ἐπῆρε τὸ γράμμα καὶ τῆς ἔτρεμαν τὰ γόνατα, τὸ ἔβαλεν εἰς τὸν κόρφο τῆς καὶ ἐβγήκε.

«Τί νὰ γίνω ὁ δύστυχος; ἔλεγε μόνος του· εἶμαι πάλι ἀναγκασμένος νὰ τῆς τὰ πάρω· τὸ γνωρίζω ὅτι δὲν θὰ μοῦ κάμει τὴν παραμικρὴν δυσκολία, ἅμα γνωρίσει τί περιστάτικὸ μοῦ ἔτυχε· ἀλλὰ τὸ ἔχω σ' ἐντροπὴν ὕστερ' ἀπὸ λίγες ἡμέρες...»

Εὔρηκε ἡ Μαρία τὸν πνευματικόν τῆς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ὅπου, κατὰ τὸ σύστημά του, ἀνεγίνωσκε πρὶν πᾶει νὰ πλαγιάσει τὰς ἐσπερινὰς τοῦ εὐχῆς. Εἰς ὅλον τὸν καιρὸν τὸ τέμπλο μοναχὰ μὲ τὰ δεσποτικὰ εἰκονίσματα καὶ τοὺς δώδεκα Ἀποστόλους ἐφωτίζετο ὀλίγον ἀπὸ τὸ καντὶλι ἐμπροσθεν εἰς τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου καὶ ἀπὸ ἓνα κερί στυλωμένο εἰς τὸ ἀναλόγι. Αὐτοῦ, ὁ ἀσπρομάλλης ἐφημέριος, χωρὶς τὸ καμλισκί, ἐπροσεύχετο μὲ ταπεινὴν φωνήν, μὲ καθαρὸν προφορὰν, γεμάτην χριστιανικὴν κατανύξιν.

Ἡ Μαρία ἐμπῆκε εἰς τὸν νάρθηκα, ἐστάθη εἰς τὴν θύραν καί, μὲ τὸ κεφάλι σκυμένο, ἔλεγε μέσα τῆς τὸ πατερνικὸν τῆς! Ὅταν ὁ παπᾶς ἔκλεισε τὸ Εὐχολόγι, ἐπλησίασε καὶ τοῦ ἐφίλησε τὸ χέρι.

— Γιὰ καλὸ, Μαρία, τέτια ὥρα;

— Δέσποτά μου, συχῶρεσέ με· κάμε τὸ καλὸ νὰ μοῦ διαβάσεις τοῦτο τὸ γράμμα τοῦ Ἀντωνάκη μου.

— Ἄ! τὸ καλὸ παιδί! Γρήγορα σώνεται ὁ καιρὸς του...

Ὁ παπᾶς ἀνοίξε τὸ γράμμα:

«Καλὲ μου πατέρα. Ἐλαβα τὸ γράμμα σου καὶ τὰ δεκαπέντε φράγκα· σὰς εὐχαριστῶ· ἀλλὰ γιὰτὶ νὰ στερηθεῖτε σεῖς οἱ καημένοι γονεῖς μου; Ἐδῶ, χάρις εἰς τὸν Θεόν, δὲν μοῦ λείπει τίποτε· ὁ λοχαγὸς μου μὲ ἀγαπᾷ καὶ μ' ἐπῆρε καὶ εἰς τὴν ἰδιαιτέραν ὑπηρεσίαν του· ἀλλὰ τὸ βάρος τῆς ξενιτιᾶς τὸ αἰσθάνομαι περισσότερον αὐτὲς τὰς ἅγιες ἡμέρας· εἶναι ἡ πρώτη φορὰ ὅπου δὲν ἐορτάζω εἰς τὸ σπῖτάκι μας. Ἀλλὰ καὶ σεῖς πρέπει νὰ ἔχετε ὑπομονήν. Μάθετε ὅτι ἦλθε διαταγὴ ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖον νὰ μὰς κρατήσουν καὶ ἄλλους τρεῖς μῆνες, ὥστε μόνον τὸν τρύγον θὰ μ' ἔχετε κοντὰ σας· γιὰ τοῦτο ἀργήσα νὰ σὰς γράψω, γιὰ νὰ μὴ σὰς πικράνω μὴν ὥραν πρωτότερα. Πόσο θὰ βαρυνοῦν τῆς καημένης μου μάνας! Πατέρα μου, ἀν μὲ ἀγαπᾷς, μὴ τὴν λυπήσεις, καθὼς συμβαίνει κάποτε νὰ θυμώνει. Σὰς φιλῶ τὰ μάτια καὶ τὰ χέρια. Θὰ σὰς γράψω ἀπὸ ἐκεῖ, ὅπου θὰ μετατεθεῖ τὸ τόμα, ἀπὸ τὰ σύνορα. Ὁ ἀγαπητὸς σου υἱός.»

Ἄμα ἐτελείωσε ὁ παπᾶς, ἡ Μαρία, ὅπου ἔκλεισε ὀλην τὴν ὥραν, ἐρώτησε·

— Δέσποτά μου, τί εἶναι τὰ σύνορα;

— Τὸ βασίλειόν μας εἶναι τὸ περισσότερον μέρος ζωσμένο ἀπὸ θάλασσα, καὶ ἀπὸ τὴν στερεὰν γειτονεῖ μόνον μὲ τὸ βασίλειον τῶν ἀπστών - αὐτοῦ εἶναι τὰ σύνορα.

— Μήπως θὰ ἔχουμε πόλεμο;

— Μὴ βάζεις αὐτὸ στὸν νοῦν σου, Μαρία· καὶ ἂν ἠθέλαμε, καὶ ἂν ἠμπορούσαμε νὰ ἐλευθερώσωμε τοὺς ἀδελφούς μας, δὲν θὰ μὰς ἄφηναν οἱ Κρατατοὶ τῆς Γῆς· ἡσύχασε, δὲν εἶναι κίνδυνος τώρα νὰ αἰματωθῶμε.

— Αὐριο προῖ θὰ ἔλθω, παπᾶ μου, νὰ μ' ἐξομολογήσεις.

— Ἀμαρτίες ποῦ θὰ ἔκαμε, καημένη, ἀπὸ τὴν Μεγάλην Πέμπτην... - λέγε τα μὴ στιγμὴ τώρα!

— Εἶναι ἀργά, δέσποτά μου, καὶ μὲ περιμένει ὁ Πέτρος· ἔρχομαι αὐριο σ' ἀποταχί.

— Αὐριο πηγαίνω εἰς τὴν πόλιν· μὲ προσκαλεῖ ὁ δέσποτης γιὰ πνευματικὴν ὑπηρεσίαν· ἔλα τὸ βράδι, εἰς αὐτὴν τὴν ὥραν, ἢ τὴν Τετάρτην τὸ πρωῖ.

Ἡ Μαρία τοῦ ἐφίλησε τὸ χέρι, καὶ αὐτὸς τὴν ἐλόγησε καί, ἐνῶ ἐκείνη ἀναχωροῦσε, ἔλεγε μόνος του:

«Ἁγία γυναῖκα! Δὲν εἶμαι ἄξιος νὰ τὴν ἐξομολογήσω, ὅχι

ἐγὼ ὁ ἀμαρτωλός, ἀλλὰ οὔτε ὁ πατριάρχης! Θὰ τῆς φαίνεται πὼς ἔχει κανένα ἄχυρο ἐπάνω εἰς τὴν συνείδησίν της, καὶ δὲν βλέπει τὴν ὥραν νὰ ξαλαφρωθεῖ· ἄλλοι—καὶ πόσοι!—ἔχουν δυὸ λίτρες βολίμι καὶ δὲν τὸ αἰσθάνονται. Ὡ Παντοδύναμε· ἂν ὅλοι εἶχαν τὴν καρδίᾳ της, τοῦτος ὁ κόσμος θὰ ἦταν παράδεισος. Φοβοῦμαι μὴ πάθει κάποτε αὐτὴ ἡ γυναῖκα ἀπὸ τὴν περιστῆν ἀγάπην της.»

Ἡ Μαρία εἶπε τοῦ ἀνδρός της ὅ τι περιεῖχε τὸ γράμμα.
—Ὑπομονή, Μαρία, καὶ γι' αὐτὸ καὶ γιὰ κάτι ἄλλο ποῦ Ὁ' ἀκούσεις τώρα. Μάθε ὅτι, καθὼς ἔμπαινα εἰς τὴν πόλιν, ὁ κλητήρας μοῦ ἔπιασε τὸ ἄλλο καὶ ᾔθελε νὰ μὲ φέροι εἰς τὴν φυλακὴν τοῦ χάρισα δέκα φράγκα γιὰ νὰ μοῦ ἀφήσει καιρὸν νὰ ἡμερώσω τὸν δανειστὴν μου· φαίνεται ὅτι τοῦτος ὁ ἀθεόφοβος ἔμαθε ὅτι ἐξαγόρασα τὰ χρυσάφια κ' ἐσυμπέρανε ἀπὸ αὐτὸ πὼς ἔχω ὁ δύστιχος νὰ τὸν ἀποπλέρωσω καὶ δὲν θέλω. Ἐτοίμασέ τα λοιπόν, ὅτι αὔριο ἐνωρὶς θὰ πάω νὰ τὰ ξαναβάλω σημάδι, νὰ δώσω τοῦ δανειστοῦ μου ὅσα ἐσυμφώνησα· διαφορετικὰ θὰ χάσωμε τὸ ἄλογό μας, θὰ μὲ βάλουν εἰς τὴν φυλακὴν, καὶ θὰ μείνουν χέρας τ' ἀμπελία.

«Ὅ τι αἰσθάνῃς ἡ δυστυχισμένη γυναῖκα εἰς ἐκείνην τὴν στιγμήν δὲν λέγεται· καὶ πὼς νὰ περιγραφεῖ ψυχικὴ κατὰστασις, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ἄνθρωπος, ἂν καὶ ἀθῶος, ἀγνός, δοκιμάζει πρῶτην φορὰν ὅλην τὴν ὀδὴν ἐνόχου συνειδήσεως;

Ἡ Μαρία δὲν ἐπρόφερε λέξιν, ἔπεσε χάμου καὶ ἄρχισε νὰ κλαίει, καὶ τὰ δάκρυά της δὲν εἶχαν κρατημὸν.

—Μὰ τὴν ἀλήθειαν, καλὴ καὶ προκομὴν νοικοκυρά! ἐφώναξέ ὁ ἄνθρωπος της. Κοίταξέ την! κλαίει καὶ μύρεται ὡσάν νυφούλα ὅπου θὰ τῆς πάρουν τὰ στολίδια της. Μάθε, κυρά μου, ὅπου, θέλεις καὶ μὴ θέλεις, αὔριο τ' ἀποταχίᾳ θὰ μοῦ δώσεις τὸ κλειδί τῆς κασέλας νὰ τὰ πάρω· ἐγὼ εἶμαι ὁ κύριος ἐδῶ.

—Α! Πέτρε, σκληρὸς ὅπου εἶσαι, ἄδικος—νὰ ἤξευρες!.. Αὔριο, αὔριο, τ' ἀποταχίᾳ!..

Ὁ Πέτρος τὴν ἄφησε αὐτοῦ σωριασμένην κατὰ γῆς, ἄναψε τὸ τσιμποῦνι του, ἐκάθισε εἰς τὸ προαύλι κ' ἔβραζε εἰς τὸν νοῦν του χιλίες ὑποψίες...

Πνεῦμα ἀνθρώπινο δὲν θὰ ἦταν ἱκανὸ νὰ ξανοίξει καὶ, πολὺ ὀλιγότερο, νὰ ἐνοήσῃ τί συνέβαινε ἀπὸ ἐκείνην τὴν στιγμήν μέσα εἰς τὴν ψυχὴν τῆς Μαρίας. Χωρὶς νὰ ἤξεύρει ποῦ εὕρισκεται, χωρὶς νὰ δύναται νὰ προσηλώσῃ τὸ πνεῦμα της εἰς τὰ ἐρχόμενα ἢ νὰ τὸ στρέφῃ στὰ περασμένα, ἐρίχθη ὅπως ἦταν εἰς τὸ κρεβάτι, καὶ τὴν ἔπιασε λυγρὸ ὡς νὰ ἐψυχομαχοῦσε, ἀλλὰ τὸ ἔπνιγε μὲ τὸ προσκέφαλό μὴ τὴν ἀκούσῃ ὁ ἄνθρωπος της καὶ τὴν ἀναίχυντῆσαι πάλιν. Ὑστερ' ἀπὸ κάμποσιν ὥραν, ἀλόγημα πετεινοῦ, ἀποκορύβθη καὶ ἐπέρασε ἀμέσως εἰς τὸν μυστηριώδη κόσμον τῆς φαντασίας. Ἡ Μαρία ἔβλεπε συχνὰ ὄνειρατα, πάντοτε φαιδρὰ καὶ ἐξάστερα, καί, πολλὰς φορὲς, ξυπνώντας, ἔλεγε ὅτι δὲν ἐγνώρισεν ὥραν καλὴν παρὰ μέσα εἰς τὸν ὕπνον της. Θαυμαστὴ οἰκονομία τῆς φύσεως, εὐλογημένον δῶρον τῆς θείας εὐσπλαχνίας!

Εὐρίσκειτο εἰς ἓνα μέρος γνωστό της καὶ ἀγαπημένο ἀπὸ τὰ μικρὰ της χρόνια. Πλαγιά μεγάλη ἐγλυκοκατέβαινε ἀπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ βουνοῦ ἕως εἰς τὸν ἄμμιον, εἰς τὸ ἀκρογιάλι· τὸ ἐπάνω της μέρος, ἕως εἰς τὴν μέσην, μὲ μεγαλόδενδρον φουντωτὸν ἐλαιῶνα, καὶ ἀπὸ τὴν ζώνην ἕως κάτω, ἀμπελόφυτο πλάγι· ἀντίκρου θάλασσα ἀπέραντη σμίγει μόνον μὲ τὸν οὐρανόν· οἱ χωρικοὶ τὴν ὀνομάζουν ἄ γ ρ ι ο π έ λ α γ ο, ὅτι αὐτὴ τὲς περισσότερες φορὲς εἶναι ἀφρισμένη καὶ φαίνεται πὼς τελείως ἀπομονώνει τὴν νῆσον μας ἀπὸ τὸν ἔξω κόσμον, ἐνῶ ἡ ἄλλη θάλασσα, ὁ κόλπος, ὅπου βρέχει τὸ ἀνατολικὸ πλευρὸ τῆς νήσου καὶ τὴν ἀντίκρου ἡπειρον, ὁμοιάζει τὲς περισσότερες φορὲς ἡσυχίᾳ λίμνῃ.

Ἡ τοποθεσία εἶναι μαγευτικὴ—ἐκεῖ ἀπὸ ἓνα μέρος ἡ βαθιὰ πρασινοῦδα τῶν ἐλαιοδένδρων καὶ ἡ τρυφερότερη τῶν ἀμπελῶν, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο ἡ καταγάλανη ἐπιφάνεια τῆς θαλάσσης· ἀλλὰ γιὰ τὴν Μαρίαν πρὸ πάντων ἡ οἰκουμένη δὲν εἶχε τόπον νὰ τὴν εὐχαριστήσῃ περισσότερο· ἐκείνη ἡ πλάσις, μὲ ὅλην τὴν τὴν φυ-

σιογνωμίαν, εἰς τὴν στερεὰν καὶ εἰς τὸ πέλαγο, ἔκαναν μέσα εἰς τὴν ψυχὴν της ἓνα μὲ τὰ ἀθωότερα καὶ φαιδρότερα αἰσθήματα τῆς παιδικῆς καὶ νεανικῆς ἡλικίας της. Καθὼς συμβαίνει ὅταν παίζεται μουσικὴ ὅπου πρωτακούσαμεν εἰς τὴν νεότητά μας· ὁ ἦχος της μᾶς συγκινεῖ, μᾶς μαγεύει, καὶ ἀποροῦμεν πὼς ἐκεῖνος ὁ ρυθμὸς δὲν προξενεῖ εἰς τοὺς νέους ὅ τι ἐμεῖς αἰσθανόμεθα—διότι ἐκείνη ἡ μουσικὴ, ἂν καὶ ἀκούονται ἄλλες μελωδικότερες, ἔγινε ἀπὸ πολλὸν καιρὸν μέρος τοῦ ἑαυτοῦ μας, εἶναι ὁ μακρινός, γλυκὸς ἄμα καὶ λυπητερός ἀντίλαλος τῶν εὐτυχισμένων ἡμερῶν μας· παρομοίαν μουσικὴν ἔχει μία γνωστὴ μας φυσικὴ τοποθεσία, ἓνας ξερός βράχος, ὅπου ἐφύτρωσε κ' ἐμεγαλῶσε μοναχικὸ κυπαρίσι, ἔχει τὴν ἀγάπην μας ὅσον δὲν τὴν ἔχει κάθε ἄλλο ὠραιότερο θέαμα. Φαίνεται ὅτι ἐκεῖνοι οἱ χαρακτῆρες φυλάγουν μέσα εἰς τὴν φαντασίαν καὶ εἰς τὴν καρδίαν μας τὴν ποθητὴν ἀληθινήν εἰκόνα τῆς ζωῆς μας ὅπως ἦταν πρὶν τὰ πάθη καὶ τὰ παθήματα τῆς ἀφαιρέσου τὴν φυσικὴν ἀθωότητα καὶ τὴν γαλήνην.

Αὐτοῦ ἀκολουθοῦσε μικρούλα, πέντε ἢ ἑξὶ χρόνων κόρη, τοὺς γονεῖς της, εἰς ὅλους τοὺς μῆνες, διότι δὲν εἶναι μῆνας ὅπου ὁ καλὸς γεωργὸς νὰ μὴ εὕρῃ νὰ κόμει ἐργασίαν εἰς τὸ ἀμπέλι καὶ εἰς τὸν ἐλαιῶνα—καὶ ἐκεῖνο τὸ κτήμα ἦταν ἀληθινὸ περιβόλι. Γουιστοτόπως ἡ φανταστικὴ καὶ μεγαλοπρεπὴς ἐκείνην πλαγιά μὲ κάθε φυτὸ, μὲ κάθε δένδρον, ἡμερὸ γι' ἄγριο, μὲ κάθε χειρόκτιστον λιθιὰ ᾗ ριζόπετραν, μὲ κάθε δέμα, μὲ κάθε φρούδι, μὲ κάθε μονοπάτι, μὲ κάθε παρακιάδι, μὲ κάθε στένωμα, εἶχε μείνει βαθιὰ χαραγμένη εἰς τὸ νεανικὸ τῆς πνεύμα, ὥστε, ἂν ἦταν ζωγράφος, θὰ ἠμποροῦσε νὰ μορφοῦσαι ἀπὸ ἐκείνην τὴν θέσιν πολλὰς καὶ ὠραιότερας εἰκόνας νὰ μὴ παραλλάξουν παντάπασι ἀπὸ τὸ φυσικὸ τους. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνο τὸ πέλαγο εἶχε ἀνοίξει τὸν νοῦν της, εἶχε φτερώσει τὴν φαντασίαν της, καθὼς εἰς ὅλες τὰς ἐποχὰς τοῦ χρόνου καὶ εἰς ὅλες τὰς ὥρας τῆς ἡμέρας, ἐνῶ ἐδιάβαινε ἀπὸ ψηλά, τὸ ἔθεωροῦσε, πότε θεωρούμενο καὶ μελανό, πότε ἡμερὸ καὶ ἀσπρογάλαζο, καὶ κάποτε, εἰς τὸ βασιλεμα, σύνεφα νὰ καθίζουν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, καὶ μέσα εἰς αὐτὰ νὰ ἀνοίγονται σκοτεινὰ λαγκάδια καὶ χρυσοὶ ποταμοὶ νὰ χάνονται εἰς τὰ βάθη. Ἰδοὺ πὼς ἀδελφώθη ἡ τρυφερὴ ψυχὴ της μ' ἐκεῖνο τὸ μέρος, καὶ τὴν βαθεῖαν ἐκείνην συμπάθειαν ἤλθε, εἰς τὴν νεανικὴν τῆς ἡλικίαν, νὰ στερεώσει καὶ νὰ κλείσῃ διὰ πάντοτε εἰς τὴν καρδίαν της ὁ πόνος· πόσον ἐκλαίψεν ὅταν ὁ πατέρας της ἀναγκάσθῃ νὰ πουλήσῃ ἐκεῖνο τὸ περήφανο κτήμα, ὅπου ἀρκοῦσε νὰ ζωορρέψῃ τὴν οἰκογενεάν του, καὶ ὅπου εἶχε προσδιορίσει πατόκορφα μίαν μικρὴν λουρίδα προΐκα τῆς ἀγαπητῆς του Μαρίας.

Εἰς ἐκεῖνο τὸ ἀμπέλι εὐρίσκειτο, εἰς τ' ὄνειρό της, τώρα πρώτην φορὰ, ἀφοῦ δὲν εἶχε πατήσῃ αὐτοῦ εἰκοσι χρόνια. Εἶχε φθάσει ἐκεῖ μὲ τοὺς γονεῖς της καὶ μὲ μισθομένους τρυγῆτρες, τὴν ὥραν ὅπου ὁ ἥλιος, ὡς ἐσηκώοντο ὀπισθεν ἀπὸ τὸ βουνόν, μόλις ἐχρύσωνε τὲς ἄκρες τῶν ἐλαιοδένδρων, ἐνῶ ὅλ' ἡ πλαγιά ἔμενεν ἀκόμῃ ἱσκιωμένη, καὶ ἡ ἀντίκρου θάλασσα ἐλακτάριζε πέρα—πέρα ἀπὸ τὰς ἀργυρὰς πρωινὰς ἀκτίνες. Ἐστάθηκαν ὅσο νὰ πέσει ἡ δροσιὰ τῆς νυκτός, γιὰ νὰ κόψουν στεγνὰ τὰ σταφύλια· ἔπειτα ἄρχισεν ὁ τρύγος καὶ σ' ὀλίγην ὥραν, διότι κάθε κλήμα τὰ εἶχε πολλὰ, αὐτὴ μὲ τὴν σύντροφόν της ἐγέμισε δύο τερτικὰ, ἡ μητέρα της τὲς ἐβοήθησε καὶ τὰ ἐφόρτωσαν εἰς τὸ κεφάλι τους, καὶ δύο μικρὰς τρυγῆτρες ἐπῆραν καὶ αὐτὲς δύο κόνιστρα γιὰ νὰ γίνῃ σωστὸ τὸ φόρτωμα. Ἐπειτα, ἐκίνησαν καὶ οἱ τέσσαρες, ἡ μία κατόπιν τῆς ἄλλης, τὸ ἀμπέλι—ἀμπέλι, καὶ ὕστερ' ἀπ' ὀλίγο διάστημα ἐδιάβηκαν, πάντοτε ἀλύγιστες καὶ ἀτάραχες, τὸ στένωμα, ὅσο μία διασκελιὰ μόνον πλάτος, καὶ μᾶκρος τριάντα, ὅπου μόλις εἶχε φθάσει· ἐφορτώθη τὸ ἄλλο, καὶ ὁ ἀγωγιάντης, ἐνῶ ἀναχωροῦσε, «Κοπέλες, τοὺς εἶπε, μὴ ὀκνηρεῖσθε, νὰ εὔρω ὅταν γυρίσω ἐτοίμη τερτικὰ—τὸ ἄλογό μου εἶναι παλικάρι.»

«Ἀς καθίσουμε ἐδῶ, Αὐγερινή, εἶπε ἡ Μαρία, νὰ ξανασά-

νομε ὀλίγο—τὰ σταφύλια τὰ εὐλόγησε ὁ Θεὸς ἐφέτος, καὶ δὲν ἄργοῦμε νὰ τὰ παστρεῦουμε.»

Κ' ἐκάθισεν ἐπάνω εἰς ἓναν ὄχθον, ἡ Αὐγερινὴ ὀλίγο παραπάνω· τὰ κορίτσια ἔτρεχαν ἐδῶ κ' ἐκεῖ κ' ἐπαυγνίδιζαν τριγύρω.

«Πόσο μοῦ ἀρέσει, Αὐγερινή μου, τούτῃ ἡ θάλασσα. Λέγουν πὼς εἰς τὸ ἄλλο μέρος ἡ ἄλλη θάλασσα εἶναι σκεπασμένη μὲ καράβια μικρὰ—μεγάλα· ἐδῶ σπάνιες φορὲς διαβαίνει κανένα βαπόρι πολὺ μακριά, πέρα—πέρα, ὡσάν ἱσκιος· καλύτερα εὐχαριστοῦμε εἰς τὸ πέλαγο τοῦτο· ἐδῶ δὲν φαίνονται παρὰ βάρκες μὲ τὰ πανιά τους, δελφίνια ὅπου κοπαδιστὰ καίχουν, καὶ θαλασσοπούλια· ὦ! ἰδὲς, Αὐγερινή, πόσοι γλάροι στριφογυρίζουν ἐπάνω εἰς τὸ νερό· δείχνει ὅτι Ὁ' ἀλλάζει ὁ καιρός. Τί λές ἐσύ;»

Ἀκούσθη ἓνα χασκόγελο, ἡ Μαρία ἐγύρισε καὶ δὲν εἶδε οὔτε τὴν Αὐγερινήν, οὔτε τὰ κορίτσια. Καὶ ἐπάγωσεν ὅλην, καὶ ἄκουσε τὴν καρδίαν της ὅπου βροντοκοποῦσε. Ἐστρεψε πάλι τὰ μάτια πρὸς τὴν θάλασσαν. Αὐτοῦ, ὅχι μακρὰν ἀπὸ τὸ ἀκρογιάλι, σηκώ-νεται βράχος ὕψλός, ὅπου τὸν λέγουν ὁ ρ θ ο λ ί θ ι. Ἐπάνω εἰς τὸν θεοκτιστον ἐκείνον πύργον ἦταν ὀρθὴ στυλωμένη ἡ Αὐγερινή, μὲ τὰ μαλλιά ἀπλωμένα εἰς τὰς πλάτες. Μὲ τὸ ἓνα χέρι ἐκρατοῦσε τ' ἀσημοχρυσάφα τῆς Μαρίας, ὅπου ἄστραφταν εἰς τὸν ἥλιον, καὶ μὲ τὸ ἄλλο τῆς ἔγνευε, ὡσάν νὰ τῆς ἔλεγε: «Κατέβα ἐδῶ κάτω νὰ τὰ πάρεις, εἰδεμὴ τὰ ρίχνω εἰς τὴν θάλασσαν.»

Ὅπως ἡ Μαρία ἐπετάχθη νὰ ριχθῇ ἀπὸ τὸ φρούδι τοῦ βουνοῦ εἰς τὸν ἄμμιον νὰ πάει νὰ πάρῃ τὰ χρυσάφια της, ἐκτότῃ τὸ ὄνειρό της, ἐξύπνησε, κ' ἐνῶ ἀγκομαχοῦσε κ' ἔκλαιε, ἄκουσε τὴν φωνὴν τοῦ ἀνδρός της.

—Παῦς τώρα! σήκω· συγύρισε τὰ χρυσάφια καὶ τὸ πεσελί, νὰ φύγω!

Ἐπесεν ἡ δύστυχη Μαρία γονατιστὴ ἔμπροσθέν του καὶ μὲ κοιμένην μιλίᾳ τοῦ ὀμολόγησε ὅ τι ἔκαμε.

—Σοῦ ἔπταισα πολὺ, ἀφέντη· σοῦ ἔπταισα πολὺ. Ἀλλὰ στο-χάσου, ἀφέντη, πὼς αὐτὴ εἶναι ἡ πρώτη καὶ ὕστερη φορὰ ποῦ σοῦ πταίω. Μὴ μὲ σκοτώσεις καὶ κολασθεῖς καὶ σὺ· ἄδικα θὰ εἶχες τὴν ἀμαρτίαν—τούτῃ εἶναι ἡ ὕστερη ἡμέρα τῆς ζωῆς μου.

—Μ' ἐπῆρες, μορὴ, στὸν λαϊμόν σου· σ' ἀφῆνω εἰς τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ!

Καὶ μὲ τοῦτο κατέβη τὸ μονοπάτι.

Ἡ ὀρφανὴ Μαρία ἔμεινε αὐτοῦ λιποθυμισμένη, ἀναίσθητη. Ὅταν ἐσυνήλθε, ὁ ἥλιος εἶχε μεσουρανήσει. Ἐσηκώθη, ἀλλάξε ὅλην, ἔβραλεν εἰς τὸν κόρπον της τὸ γράμμα τοῦ παιδιοῦ της, ἔπεσε ἐπίστομα ἔμπροσθεν εἰς τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας, κ' εἶπε μέσα της: «Καὶ αὐτὸ ἠθέλησε ὁ Θεός, νὰ μοῦ λείπῃ σήμερὰ ὁ ἅγιος ἄνθρωπος.»

Καὶ ἀφοῦ εἶπε τὰ πατερνὰ της, ἐπῆρε τ' ἀκρινὸ μονοπάτι τοῦ χωριοῦ καὶ σ' ὀλίγα λεπτὰ ἐφθασε εἰς τὸ σπίτι τῆς μητρός της.

Ἡ γριά ἦταν καθισμένη εἰς τὸ κατώφλι, καὶ εἰς τὰ πόδια τῆς ἡ ἐγγονῇ της, κόρη τῆς Ἐλένης. Ἀμα τὴν εἶδε ποὺ ἀνέβαινε τῆς εἶπε:

—Τί σοῦ ἐστάθηκε Μαρία! Τὰ συνηθισμένα σας· θὰ σ' ἐβάρεσε ὁ Πέτρος...

—Μανοῦλα μου, ἦλθα νὰ πεθάνω κοντὰ σου...

Καὶ τῆς διηγῆθη τὸ δυστύχημά της.

—Κακὰ ἔκαμες, Μαρία· εἰς τὸν καιρὸν μας οἱ γυναῖκες δὲν ἔκαναν τὸ παραμικρὸ χωρὶς τὸ θέλημα τοῦ ἀνδρός· τώρα ἐκάκω-σαν καὶ τὰ θηλυκά.

—Ὅχι, μάνα. Ὅ τι ἔκαμα δὲν τὸ ἔκαμα γιὰ ν' ἀδικήσω τὸν ἄνδρα μου—μάρτυς μου ὁ Θεός! Σπλαχνίσου κάνε σὺ! Δὲν μὲ βαστά ἡ καρδιά νὰ γυρίσω σπίτι μου.

—Αὐτὸ εἶναι ἀκόμῃ χειρότερο, νὰ φύγεις ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ ἀνδρός σου· ὁ κόσμος θὰ εἰπέ πὼς ἐπράξεις ἄτιμα πράγματα.

—Μητέρα, θὰ πάω νὰ πνιγῶ.

—Σύρε, τῆς εἶπε ἡ γριά.

—Α! μάνα, μάνα!

Καὶ ἀνέβη τρέχοντας τὸ στενὸ μονοπάτι, ὅπου κατόπιν ἐσχί-ζετο εἰς δύο—τὸ ἓνα κατέβαινε εἰς τὴν ἄλλην ἄκρην τοῦ χωριοῦ, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο ἀντίστροφα ἐπῆγαιναν εἰς τὴν ἀκροθαλασσίαν.

Ἡ γερόντισσα ἔμεινε μὲ τὸ κεφάλι κάτω, ἀνήσυχη, καὶ ὕστερ' ἀπ' ὀλίγην ὥραν εἶπε τῆς μικρῆς ἐγγονῆς της:

—Τρέχα, παιδί μου, πρόφθασε τὴν! Εἰπέ της νάγυ ρίσει ὀπίσω, νὰ περάσει ἐδῶ τὴν νύκτα.

Ὡστόσο ἡ Μαρία εἶχε πάρει τὸν κατήφορον, ὅχι μέσα εἰς τὸ μονοπάτι, ἀπ' ὅπου ἐπερνοῦσε ὁλος ὁ κόσμος, ἀλλὰ εἰς ἓνα παλαιὸ παρακιάδι, ὅπου καὶ αὐτὸ ἐβγαίνει εἰς τὸ περιγιάλι.

Καθὼς αὐτὴ ἐροβολοῦσε ἀπὸ τὸ βουνόν, ὁμοίως σ' ἐκείνην τὴν ὥραν ὁ ἥλιος ἐκατέβαινε πρὸς τὴν ἄκρην τῆς θαλάσσης, μίαν ὀρειὰ ἀκόμῃ ὑψηλὰ· τὸν εἶχε πλαγινὰ καὶ ἔβλεπεν ἔμπροσθέν της τὸ ἄπειρο φῶς ὅπου ἐπλημμυροῦσε τὸ ἀπέραντο πέλαγο εἰς ἐκείνην τὴν στιγμήν ἡσυχότατο καὶ ὡσάν ἀσημοχρυσωμένο, ἐρημὸ· πούθεν ἀκρογιάλι, οὔτε εἰς τὰ πανιά, οὔτε δεμένη εἰς τὸ ἀκρογιάλι, μόνον αὐτοῦ τὸ ὀρθολίθι, μυχὴν θαλασσοδάρτη πέτρα, ὅπου ἀπὸ τὸ μέρος τῆς γῆς ἔχει ρηχὰ τὰ νερά καὶ ἀπὸ τὸ μέρος τῆς θαλάσσης ἀπατα—γεφύρι ἀπὸ τὴν στερεὰν εἰς τὴν ἄβυσσον.

Ἐκοντοστάθη ἡ Μαρία καὶ προσήλωσε ἐκεῖ τὰ μάτια της, ὡς εἶχε πάντοτε ἔμπροσθέν της τὸ ἀποταχινόν της ὄνειρο, καὶ ἄμα εἶδε τὸ ὀρθολίθι τὴν ἔπιασε χαροτρομάρα. Κατόπιν ἀκολου-θῆσε βιαστικὰ τὸν δρόμον της ὅσο ποῦ ἐφθασε εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος. Ἐξυπολύθη, ἐδιάβηκε τὴν θάλασσαν, ἐκακρφαλώθη μὲ κό-πον ἐπάνω εἰς τὸν βράχον, καὶ ὡσάν φρενιασμένη τὸν ἐξέταξε ὅλον τριγύρω, τὸν ἐπασπάτευε καὶ ἔχωνε τὰ χέρια εἰς ὅλες τὰς μεγάλας—μικρὰς χαρμαίδας· κατόπιν, συγνοινώντας τὴν κεφαλὴν, ἀνέβη ἕως εἰς τὴν ζώνην τοῦ βράχου· ἐκεῖτε ἐγύρισε τὰ μάτια της ὡσάν γιὰ νὰ ὑστεροκοιτάξῃ τὴν πλάσιν, τὸν οὐρανόν, τὴν θάλασσαν καὶ τὰ κατὰχλωρα πλάγια μὲ τὰ ἐλαιόδενδρα, ὅπου εἰς ἐκείνην τὴν στιγμήν ἔτρεμαν ὅλα μὲ τὰ φύλλα τους καταχρυσω-μένα ἀπὸ τὰς πορφυρὰς ἐτοιμώσθητες ἀκτίνες τοῦ ἡλίου—καὶ τότε ἐξάφνα εἰς τὸν ἀσυμφάριστον γύρον, ὅπου ἀνταμώνονται θάλασσα καὶ οὐρανός, ἐφανερώθηκαν σπίτια, ἐκκλησίες, κωδωνο-στάσια, πύργοι, ὅλα λευκότερα, ὡς νὰ εἶχε αὐτοῦ σηκωθεί θεό-πλαστὴ παραθαλάσσια πολιτεία, νὰ δώσῃ ζῶην καὶ ὄρια εἰς ἐκεῖνα τὰ ἔρημα καὶ ἀτελείωτα πλάτη τῆς θαλάσσης.

Ὡστόσο ὁ δίσκος τοῦ ἡλίου εἶχε βουλήσει, καὶ εἰς τὸν ὀρίζοντα ἐφαίνετο τὸ ὀλοσπρόγγυλο ὁμοιωμαί του μεγαλωμένο, ἀλλὰ ἀπὸ ἀκτίνες ὀρφανό, ὥστε ἡ δυστυχισμένη ἡμῖν ὕστερη φορὰ ν' ἀναποῦσαι τοὺς ὀφθαλμούς της εἰς ἐκείνην τὴν σκιὰν τοῦ ἄστρου τῆς ἡμέρας, ἐνῶ εἰς ὅλον σχεδὸν τὸν οὐράνιον θόλον ἐλαμποκοποῦσαν τ' ἀστέρια. Τὰ ἡμερινὰ πουλιὰ εἶχαν ὅλα ἡσυ-χάσει εἰς τὰς φωλιὰς τους καὶ εἰς τὰ δένδρα, τὰ νυκτοπούλια ἔσχιζαν πανταχοῦ τὸν σκοταδερὸν ἄερα μὲ τὸ νεκρὸ τὸν φτεροῦ-γιάσμα, καὶ μόνον ἀκούετο ὁ ἀδιάκοπος τακτικός ἀναστεναγμός τῆς θάλασσης. Ἡ Μαρία, ὀλόρθη εἰς τὸν βράχον, ἔβγαλε μὲς ἀπὸ τὸν κόρπον της τὸ γράμμα τοῦ παιδιοῦ της, τὸ ἐφίλησε καὶ ἔκαμε τρεῖς φορὲς τὸν σταυρὸν τῆς· ἀκούσθη ἓνα τρελὸ χασκό-γελο, κ' εὐθὺς κατόπιν κάτω ἀπὸ τὸ ὀρθολίθι ἓνας βρόντος...

Τὴν ἀκόλουθην αὐγὴν ψαράδες εὗρηκαν βγαλμένο εἰς τὴν ἀμ-μουδιὰ τὸ σῶμα τῆς Μαρίας.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ

—Μορφούλα, ἔ Μορφούλα! Ποῦ εἶσαι, κυρά μου; Ψίνα, ψίμινά μου; Τί θὰ φᾶμε σήμερὰ;

Ἡ γρία—Λασκαροῦ ἐκραζε τὴ γάτα της βραχνά, ἂν καὶ δὲν τὴν ἔβλεπε στὸ σπίτι. Μόλις ἔφεγγε· ἄδειο, παγωμένο ἦταν. **Τῆς φτώχειας τὰ στερεὰ** τὸ σπίτι· ἰσόγειο, ὅλο ἓνα χώ-ρισμα, μὲ τὰ φτωχικά του τὰ συγύρια ἀραδιαστὰ τριγύρω. Κ' ἡ Λασκαροῦ, διπλωμένη μὲς στὰ παλιόσκουτια της, πλάι στὴ σβυ-στή γωνιά, δὲ σπάραιζε. Τὸ ξέθωρό της πρόσωπο, μὲ τὴν τριπλο-τυλιγμένη μαντήλα στὸ κεφάλι, καθὼς τόχε γυμνὸ κατὰ τὴ γωνιά, κ' ἔβλεπε μὲ μάτια ἀκίνητα τὴ στάχτη τὴ σβησμένη, φάν-ταζε παράξενα καὶ τρώμαξ μες στ' αὐγινὸ μισοθάμνο.

Μὰ κάποτε σείστηκε ή γριά σιγά-σιγά. Σείστηκε κι ανα-
σηκώνηκε· και γύρισε τὸ πρόσωπο, μετὸ στаницό, κ' εἶδε κατὰ
τὴν κλεισμένη πόρτα.

— Μορφοῦλα, κόρη μου καλή, ποῦ εἶσαι; ρώτησε πάλι.

Καὶ πιάστηκε ἀπὸ τῆς γωνιάς τὸ γύρο, κ' ἔβαλε ἀγώνια, χέ-
ρια, γόνατα, και στάθηκε στὰ πόδια της. Καὶ κίνησε ὕστερα,
σκιωπτή, κατὰ τὴν πόρτα. Πῆγε ἔνοιξε τὴν πόρτα κ' ἔκραξε πάλι.
Τῆς γάτας τὸ νιαούρισμα, πούτανε γριά κι αὐτὴ και μαδημένη,
ἔφτασε μες ἀπὸ τὸ περιβόλι και τὰ ξερόδεντρα τοῦ περιβολιοῦ,
τὰ λίγα ποῦ ἀπομένανε, γιὰ τὴ φωτιά και αὐτὰ και τῆς γριάς τὴ
ζέστα. Κ' ἤρθε ή γατούλα κλαίοντας παραπονιάρικα και στάθηκε
κοντὰ στὰ πόδια τῆς κυρῆς της, στὸ μοναχικό σκαλί τῆς πόρ-
τας, τὸ λυωμένο ἀπὸ τὰ χρόνια.

— Μορφοῦλα, τί θὰ φάμε σήμερα, μορῆ; Τί ἔφερες;

Ἡ γάτα ἀπάντησε μετὸ παράπονό της, κ' ἔσκυψε πὺ πολλὸ
ή γριά κ' εἶδε στὴν πέτρα ἀπάνου ἕνα ψάρι ἀποθεμένο.

Τόχε φέρε ή γάτα ή Μορφοῦλα. Ἦταν ἕνας κοβιὸς μεγά-
λός, και τὸν πῆρε ή Λασκαροῦ και πῆκε σπῖτι, μετὴ γάτα
μπρὸς κι ὀλόρητῃ τὴν οὐρά της παίζοντας.

Αὐτὸ θὰ ἦτανε τῆς μέρας τὸ φαί και γιὰ τοὺς δύο τους·
ἦτανε κ' ή Μορφοῦλα γέριμη πολὺ, δὲ χρειαζότανε μεγάλη πρά-
ματα γιὰ τὸ φαί της—λίγα ψαρονόκαλα τῆς φτάνανε.

Τὸ κυνήγι της τὸ καθημερινὸ ἦτανε πάντα ἀβόνα ψάρι.,
ψάρι ὅμως πάντα, πετρόψαρο. Κ' ή γριά—Λασκαροῦ τὸ περιέμενε
πιὰ ταχυνικό, κι ἀπ' αὐτὸ κρεμοῦσε τὴν ἐλπίδα τῆς θροφῆς της,
τὴν καθημερινή.

Βράδι νωρίς, πρὶν πέσει στὸ ξερόστρωμα και πρὶν κλείσει
τὴν παλιόπορτα της, συνήθιζε ή γριά—Λασκαροῦ, μ' ὅλη τὴν
ἀγάπη πούχε τῆς Μορφοῦλας—κ' εἶχε τὴν ἀνάγκη νὰ τὴ ζε-
σταίνει στὸν ὕπνο ή συντροφιά της κιάλας—, ἔνοιγε και τὴν
ἔβγαζε ὅζω—ἦταν ἄπονο αὐτὸ πούκανε, μὰ πάλι πὼς θὰ ζού-
σανε; Τὴν ἔσπρωχνε ὅζω μαλακὰ μετὸ πόδι τῆ Μορφοῦλα και
τῆς ἔλεγε:

— Σῦρε, Μορφοῦλα, σῦρ' ἐσύ, καλή μου, ψίνα μου, κυρά
μου, σῦρε νὰ φέρεις τίποτα... Δὲν ἔχουμε αὔριο νὰ φάμε, καφε-
ροῦλα, και θὰ μείνεις νηστική κ' ἐσὺ μαζὶ μου...

Ἡ γάτα ἀπόζω ἔμενε και παρακαλοῦσε κάμποσο. Ὑστερα
ξεμάκρυνε σιγά-σιγά ή φωνή της και χανότανε μες στὰ σκο-
τάδια, ή μες στῆς θάλασσας τὰ μουγκι γτά. Καὶ τὴν αὐγῇ, νάτο
ἕνα ψάρι στὸ σκαλί ἀφασμένο πάλι! Καὶ δὲν τώτρωγε ή Μορ-
φοῦλα, δὲν τὸ πείραζε καθόλου· ἴσως ἔτρωγε ἄλλο, πρὶν τὸ φέρε
τὸ κυνήγι της αὐτὸ στὸ σπῖτι. Μὰ πάλι μπορεῖ νὰ ἦτανε τὸ
μόνο αὐτὸ, και τόφερε ἴσα στὴν κυρά της—ἄγγιχτο.

Πὼς γινόταν τέτοιο πράμα τ' ἀποροῦσε ή γειτονιά κ' ή
χώρα, ή μισογκρεμισμένη. Μὰ ή γριά—Λασκαροῦ διόλου δὲν τὸ
ρωτοῦσε. Νομίζαν οἱ ἄλλοι στὴν ἀρχὴ πὼς ή γάτα ή Μορφοῦλα
πῆγαν στὴν ἀγορὰ και τάκλεβε τὰ ψάρια. Μὰ ή Ἀμέρσα, ή
πιδ κοντινὴ γειτονίσσα, μαλωμένη μετὴ Λασκαροῦ ἀπὸ χρόνια,
παραφύλαγε τὴ γάτα κ' ἔβλεπε πὼς τάφερε τὰ ψάρια ἀπ' τὸ
γιαλό. Τὴν ἀκολουθοῦσε ἴσαμε τὰ σκόρπια βράχια, πλάι στὸ πα-
λιό λιμάνι, ποῦ κἀναν ἕνα πλήθος ἡσυχὰ κορφάκια ἐκεῖ, κι ὅλα
ἀντάμα κἀναν ἕνα πεζονόσι ἀπότομο. Κ' ἐκεῖ τὴν ἔχανε τὴ Μορ-
φοῦλα. Στὸ τέλος τὴν παράτησε, βέβαιη πὰ πὼς ή γάτα τά-
βγαζε τὰ ψάρια ἀπὸ τὴ θάλασσα.

Τότε ή Ἀμέρσα ἔφερε γύρα τὶς γειτονίσσες και τὰ παρά-
στησε ὅλα μετὸ νι και μετὸ σῖμα, και μετὸ θάμασμα τερνὸ! Καὶ
τόμαθε ὅλη ή χώρα, τί και πὼς ή γάτα ή Μορφοῦλα τῆς γρια-
Λασκαροῦς πῆγαν και φάρενε τὴ νύχτα στὸ γιαλό. Ἐπιανε μιά
θέση κοντὰ στὸ γιαλό, κὶ στεκόταν ἄσειστη σὰν πέτρα, ἀνά-
μεσα στὶς ἄλλες πέτρες τὶς ἀκίνητες ἐκεῖ, και περιέμενε ὥρες
ἄπειστη. Κ' ή πείνα βέβαια τὴν ὀδήγησε κειπέρα και τῆς ἔδειξε
τὸν τρόπο αὐτόν. Καὶ καθὼς ζυγώναν οἱ κοβιοί, και τ' ἄλλα τὰ
πετρόψαρα, και φέρνανε τὴ μούρη τους ὡς τὴν κορφή, και γυ-
ρῶναν νὰ βροῦνε τὸ πιδ παχὺ χορτάρι, ἐκεῖ ποῦ τὸ νερὸ πᾶει
ἀνάκροφτο και παγνιδίζει μετὴ τὶς πέτρες, χράπ! τὸ νύχι τῆς Μορ-
φοῦλας τ' ἄρπαζε.

Ἡ ἴδια ή γρια—Λασκαροῦ θὰ μποροῦσε νὰ τὸ πεῖ και νὰ

τὸ μαρτυρήσει, πὼς τὰ ψάρια ποῦ τῆς ἔφερνε ή Μορφοῦλα δὲν
ἦτανε κλεμένα—τόσο φρέσκα, μισοζώντανα, καμιά φορὰ και ζων-
τανά. Μὰ ή Λασκαροῦ δὲ συλλογιόταν τίποτα κακὸ γιὰ τὴ Μορ-
φοῦλα—οὔτε και συλλογιόταν τίποτ' ἄλλο. Εἶχε ἀλλαλογῆσει
κιάλα λίγο. Ἐμνίαζε λολὴ καθὼς ἔβγαινε στὸ περιβόλι κ' ἔστηνε
ψιλὴ κουβέντα μετὴ γάτα της. Γιατί, ὅπως γύριζε στὸ περιβόλι
και μαχότανε νὰ κόψει κανένα ξεροκλάδι ἀπ' τὰ παλιόδεντρα—
χειμώνας πούταν τώρα—και νὰ σκίσει κανένα στανίδι ἀπὸ σεν-
τούκι σάπιο, ἀχρείαστο, ή νὰ βγάλει λαχανάκια ἀπὸ τὸν κῆπον
τὸ λιγὸσπαρτο, ή γάτα ἐκεῖ, κοντὰ της, ή Μορφοῦλα, τὴ συν-
τρόφευε και τῆς ἀποκρινότανε μετὸ νιαούρισμα τῆς σ' ὅσα ἐκείνη
τῆς λαλοῦσε λόγια ἀνόητα, λόγια λολά. Ὑστερα τὴν ἀκολουθοῦσε
στὴ γωνιά ποῦ ἄναβε τὴ φωτίτσα κ' ἔβανε νὰ ψῆσει τὸ φαί,
τῆς Μορφοῦλας τὸ κυνήγι. Καὶ τὸ μοιραζόνταν ὕστερα οἱ δύο
τοὺς σὰ δύο φίλοι ἀγαπημένοι ποῦ ἦτανε, χωρὶς ψωμάκι κιάλα,
τὸ συγχρότερο.

Χωρὶς ψωμάκι, ἀλήθεια, τώρα τελευταία. Ἀφοῦ ὁ ἄχαρος ὁ
γέροντας τῆς Λασκαροῦς, ἔπαψε νὰ τῆς στέλνει τὸ ταχυνικό μη-
νιότικο στὸ ξερονόσι, γιατί τὸν ἔφαγε κι αὐτὸν ή θάλασσα στερ-
νόν, ή Λασκαροῦ ἦτανε πολὺ περήφανη, και δὲ ζητούσε, οὔτε
καταδεχότανε. Θὰ πέθαινε νηστικά—τὸ ξέραν ὅλοι, ἀλλὰ δὲ θά-
βγαινε ὅζω τὸν πόνο και τὴν πείνα της νὰ πεῖ.

Τόξερε αὐτὸ κ' ή Ἀμέρσα πὺ καλὰ ἀπὸ κάθε ἄλλον. Ἦταν
ή πιδ κοντινὴ γειτονίσσα, ἀν και πλῆθος ἄλλα σπῖτια κατὰκλει-
στα, ρημάδια πιά, χωρίζαν τὸ δικὸ της ἀπ' τῆς Λασκαροῦς τὸ
σπῖτι. Ἐτσι ἦταν ὅλη ή χώρα ἀριὰ κατοικημένη, μ' ὅλα τὰ σπῖ-
τια τὰ πελλά και τ' ἀρχοντόσπιτα.

Ἦταν ἀπὸ χρόνια ή Ἀμέρσα μαλωμένη μετὴ Λασκαροῦ.
Μίσση οἰκογενειακὰ, σφερόντα παλιά... Μὰ τώρα τί χρειαζόν-
τανε τὰ μίσση, ἀφοῦ σβῆσανε και τὰ σφερόντα και πᾶνε;.. Πάλι,
νὰ σηκωθεῖ νὰ πᾶει στὴ Λασκαροῦ και νὰ φιλιώσει, αὐτὸ δὲν τ'
ἀποφασίζε ή Ἀμέρσα. Τὴν ἤξερε καλὰ τὴ Λασκαροῦ, κ' ἤξερε
και τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ της. Ὅμως ή σφοδρὰ τῆς Λασκαροῦς
τὴ λύγισε, τῆς γλύκανε τὸ περασμένο της φαράκι. Μὰ και πάλι
δὲν ἤθελε νὰ δεῖξει τὴν ἀδυναμία της.

Ἦτανε ψυχὴ κλειστή ή Ἀμέρσα, ὅπως ὅλες οἱ νησιώτισσες
κι ὅλοι οἱ νησιῶτες ἐκεῖ πέρα. Τί νὰ κάμει; Ἐπιανε ἄλλη μιά
γειτονίσσα, μιά πονηροῦλα ἀπὸ τὸ παραπέρα σπῖτι, τὴν Κατε-
ρινιώ, και πηγαίναν και παραφύλαγαν ὅζω ἀπὸ τῆς Λασκαροῦς
τὸ περιβόλι. Τὰ Χριστούγεννα ἦτανε κοντὰ· ξεροβόρι φουσοῦσε
ἄγριο τὶς τελευταίες μέρες. Ἡ χώρα ἔβλεπε βορινά, και τὴν
ἔπιανε τὸ κύμα ἄσκημα. Ἡ Μορφοῦλα ἔφτασε μὲν αὐγὴ ἀπὸ
τὸ γιαλό μετὴ χωρὶς τίποτα στὸ στόμα, και νιαούριζε στὴν πόρτα
τῆς κυρῆς της.

— Κοίταξε, εἶπε ή Ἀμέρσα· σήμερα δὲν ψάρεψε ή Μορ-
φοῦλα!.. Μετὴ τῆς ἀγριόκαυρο...

— Τί θὰ φᾶνε σήμερα οἱ δύο τους, οἱ κακόμοιροι;.. Νόχουνε
τάχα τίποτα; εἶπε ή Κατερινιώ.

— Καρτέρτα μιά στιγμὴ! εἶπε ή Ἀμέρσα.

Ἐφυγε, και γύρισε μ' ἕνα φελὶ ψωμί σπιτίσι.

— Ψίνα, Μορφοῦλα! ἔκραξε σιγὰ ή Ἀμέρσα.

Πῆγε ή Μορφοῦλα και στάθηκε στὴ ρίζα τοῦ τοίχου, κάτου
ἀπ' τὶς γυναῖκες, και νιαούρισε γλυκά. Οἱ δύο αὐτές, ἀφοῦ τῆς
ρίξαν ἕνα κομματάκι και τὴν καλοπιάσαν, ὕστερα τῆς πετάξαν
ὅλο τὸ φελί. Τὶς κοίταξε καλὰ—καλὰ ή Μορφοῦλα, κοίταξε και
τὸ ψωμί, τὸ μύρισε, τὸ πῆρε μετὰ δόντια της και πῆγε και τ'
ἀπόθεσε μετὴ προσοχὴ στὸ σκαλί ἀπάνου, και νιαούρισε. Οἱ δύο
γυναῖκες κρυφοκοιτάζαν ἄλλες. Ἀνοιξε ή πόρτα και πρόβαλε ή
γρια—Λασκαροῦ.

— Ποῦ εἶσαι, Μορφοῦλα, ψίνα;.. Μπᾶ, ἐδῶ εἶσαι, καλή
μου;.. Σήμερα τίποτα δὲν ἔφερες; Ποῦ εἶναι τὸ κυνήγι σου;
Ξέρω, φουσοῦσε ἀπόψε... Μὰ τώρα τί θὰ φᾶς; Ἐμένα δὲ μετὴ
λεῖ, κακομοίρα, μὰ γιὰ σένα λέω... Σῦρε, φεύγα ἀπὸ κοντὰ μου,
δὲ θέλω νὰ σὲ βλέπω, παλιόγατα! Θὰ μείνεις νηστική... Μὰ,
τ' εἶν' αὐτό; Ψωμί ἔφερες, ψίφινά μου; Ἐκαμες καλύτερα!..
Εἶχαμε τρεῖς μέρες ν' ἀγγιζοῦμε ψωμί στὸ στόμα... Ἐτσι, νὰ
φέρνεις, ψίνα μου, καμιά φορὰ λίγο ψωμάκι—ὄχι μονάχα ψάρια...

Και χωρὶς ἄλατι κιάλα—τὰ βαρέθηκα!.. Καμιά φορὰ και λίγο
τυράκι!..—ὄχι ἀκόμα, εἶναι σαρακοστή!.. Ἐλα, πᾶμε μέσα
τόρα, Μόρφω μου, καλὴ νοικοκυρά μου!..

Οὔτε και ρώτησε ποῦ τόβρε τὸ ψωμί ή Μορφοῦλα.

Τὴν ἄλλη μέρα πῆγε ή Κατερινιώ κι ἄφησε ἄλλο ἕνα κομ-
μάτι ψωμί στὴν πόρτα τῆς γριάς. Ἀφῆσε και λίγο τυρί.

— Μή, τῆς εἶπε ή Ἀμέρσα, θὰ μᾶς καταλάβει, κ' ὕστερα θὰ
τὰ πετάξει ὅλα, ἄμα νιώσει πὼς τὰ βάνουμε...

Ἡ Ἀμέρσα φύλαγε τὴ θέση της ἐκεῖ συχνά, πίσω ἀπὸ τὸν
τοῖχο. Μιά μέρα πέρασε ή Μορφοῦλα κρατώντας ἕνα ὀλάκερο
χαταπόδι ζωντανό. Τὴν ἔσκιαζε τὴ γάτα, και τὴν ἔκαμε νὰ τ'
ἀφῆσει ἀπὸ τὸ στόμα της. Ἐκοψε τὸ μισό, τὸ χτύπησε, τ' ἄλά-
τισε και τὸ ξανάδωσε τῆς γάτας πάλι. Τάλεγε αὐτὰ στὴν Κα-
τερινιώ, κι ἀποροῦσε ή ἴδια.

— Ἀκούς παρᾶξενο; ἔλεγε. Πὼς μπόρεσε και τόπιασε; Ποῦ
τόβρε;

— Θὰ τὸ πέτυχε στὴ ρήχη, εἶπε ή Κατερινιώ, και τὸ θα-
λάμι του ὅλασε ψηλά... Ὑστερα πὼς νὰ τὴν τσακώσει τὴ Μορ-
φοῦλα; Οἱ πλοκαμοὶ του δὲν κολλοῦνε στὸ μαλλὶ της. Ἀκούς,
ἀλήθεια κεῖ!

— Ἀπιστο πράμα!

— Ναί, καχημένη, μὰ πὼς θὰ τὸ φάει; Ἐχει και φωτιά;

— Καλὰ λές! εἶπε ή Ἀμέρσα. Στάσου νὰ ιδεῖς αὔριο τί θὰ
κάμω!..

Τὴν ἄλλη μέρα, ἀπόγιομα, φυλάγαν πάλι οἱ δύο γυναῖκες
ὥσπου εἶδαν τὴ γριά νὰ βγαίνει και νὰ γυρίζει στὸ περιβόλι μετὴ
τὴ γάτα της, και νὰ μιλεῖ.

— Σήμερα τὸ κατάλαβες, Μορφοῦλα μου, πὼς δὲν ἔχω πιά
ξύλα, μήτε σπῖρτα, και μοῦ τόφερες ψημένο τὸ χαταπόδι, ἔ; Πο-
νηρὴ, καλὴ μου, ψίνα μου, νοικοκυρά μου ἐσύ, ὅλα τὰ φροντί-
ζεις... Ἐξέρεις πὼς εἶναι και σαρακοστή· μεθαιριο ἔχουμε Χρι-
στούγεννα, κυρά μου... Πᾶμε μέσα τόρα—θὰ μοῦ πείνασες λι-
γάκι· πᾶμε... Κρύο κάνει. Ἐχουμε λίγο χαταπόδι... και ψωμί!..
και τὸ τυρί θὰ τὸ φυλάξουμε γιὰ τὴ γιορτὴ, μεθαιριο... πᾶμε!

Δακρύσαν οἱ γυναῖκες, και τραβηχτήκαν ἡσυχὰ.

Τὴν παραμονὴ λημονήσανε τὴ Λασκαροῦ, δοσμένες στὶς
δουλειές και τὶς ἐτοιμασίες τοῦ σπιτιοῦ τους. Τὸ πρὸι ὅμως τὴ
θυμήθηκε ή Ἀμέρσα. Μπῆκε σὰν κλέφτρα, πρώτη φορὰ ὕστερ'
ἀπὸ χρόνια, στὸ περιβόλι, και πῆγε κι ἄφησε στὴν πόρτα της
ἕνα κομματάκι ψωμί, και τόλμησε κ' ἕνα κοφιδὶ ψητὸ κρέας.

Μὰ ὀλημέρα, Χριστούγεννα, ή Μορφοῦλα ἀνήσυχη ὀρηνοῦσε
ἀπόζω ἀπὸ τὸ σπῖτι. Τ' ἀπομεινάρια τοῦ φαγιοῦ ἦταν ἐκεῖ—ση-
μάδι πὼς τάχε φάει ή γάτα. Τότε ἀνήσυχσε ή Ἀμέρσα. Κά-
λεσε τὴν Κατερινιώ κι ἄλλες γειτονίσσες, κι ἀπορᾶσαν και
χτυπήσανε τῆς Λασκαροῦς τὴν πόρτα. Ὅμως κανένας δὲν τοὺς
ἀποκρίθηκε.

A. ΤΡΑΥΛΑΝΤΩΝΗΣ

Στὸν τόπο μας εἶχαμε δύο δασκάλους, τὸ δάσκαλο τὸν Πίτα
και τὸ δάσκαλο τὸν Κοψοπόδαρο. Ἀλλὰ, βέβαια, ἦτανε τὰ πρα-
γματικά τους ὀνόματα, ἀν ὅμως δὲν τοὺς ἔλεγες μετὰ τὰ πα-
ρανόμια, ἦταν ἀδύνατο νὰ τοὺς εὑρεις.

Ὁ Κοψοπόδαρος ὁ Πίτας, ποῦ ἦταν ἐντόπιος, ἔλε-
γονταν Ἀριστείδης Παπασημάκης· τοῦ
Κοψοπόδαρου, ποῦ ἦταν ξένος, ἴσως και νὰ μὴν ἔμαθα ποτὲ τὸ
ὄνομα· ὅπως δὴ ποτὲ αὐτὴ τὴ στιγμή δὲν τὸ θυμοῦμαι—ἴσως ἀρ-
γότερα νὰ τὸ θυμῶθῃ.

Ὁ δάσκαλος ὁ Πίτας, ὁ διευθυντὴς τοῦ σχολείου μας,
ἦτανε σωστὸς ἀφεντάρθρωπος· μεσόκοπος, εὐπορος πολὺ, κοντό-
χονδρός, κοιλαράς, καλοθερμένος και καλονδυμένος, κρατῶσε
πάντα ἕνα χονδρόκοκο χειρωνακτικό κομπολόγι, και μιλοῦσε
ἀργὰ—ἀργὰ και ἐπιβλητικά. Ἦτανε ὅμως πολὺ τεμπέλης και ἀπὸ
γράμματα, ὅπως ἔλεγον, δὲν ἤξερε πολλὰ—τοὐλάχιστον ἀκούγα
τὸ μακαρίτη τὸν πατέρα μου νὰ λέγει συχνά:

— Μπορεῖ νάναι θεὸς ὁ Πίτας, μὰ τὰ γράμματα τὰ ξέ-
ρομε ὅμοια.

Πίτα τὸν εἶχανε βγάλει, γιατί και στὰ ἄλλα του ἦτανε
καλοφάγας, πρὸ πάντων ὅμως ἀγαποῦσε τὶς πίτες· και ὄχι μόνον
νὰ τὶς τρώει τοῦ ἑρσε, ἀλλὰ και νὰ ἐπιστατεῖ ὁ ἴδιος στὸ φιά-
κιμο, και νὰ τὶς περιγράφει ἔπειτα μετὴ τὴν σοβαρότητα, κά-
νοντας και διάφορες χειρονομίες, σὰν νὰ μιλοῦσε γιὰ τὸ νόμο
τῆς παγκοσμίας ἐξέσεως, και μετὴ τὴν λιχουδιά, ὥστε ἔλεγε πὼς
τὶς γέυεται ἄλλη μιά φορὰ.

Ὁ δεῦτερος δάσκαλος, ὁ Κοψοπόδαρος, κατάγονταν ἀπὸ κά-
ποιο χωριὸ τῆς Ἠπείρου· γι' αὐτό, ἀν και εἶχε χρόνια πολλὰ
στὸν τόπο μας, διατηροῦσε ἀκόμα τὴν ἡπειρωτικὴ προφορὰ του:
(«σιέσου» «χαλιασιά μου» κ.τ.τ.)

Ἦτανε ὑπερβολικὰ ψηλὸς κι ἀδύνατος· σὰ ρέγγα, ἀξούρι-
στος πάντα και κακοντυμένος σὰν ζήτηνος, ὁ τελειότερος δὲ τὸ
πος τοῦ φιλαργύρου, ἀφορισμένος, «ἐξηνταβελόνης», ὅπως τὸν
ἐλέγαμε μεταξύ μας, ὅταν μᾶς ἔδερνε—γιατί και ἔδερνε ἀλύπη-
τα. Καὶ τὸ παρὰνομά του δὲ, «Κοψοπόδαρος», στὴ φιλαργυρία
του τὸ χρεωστοῦσε.

Μιά φορὰ, καθὼς λέγανε, γελᾶστηκε κι ἀγόρασε ἕνα ζευγάρι
ἀκριβὰ στιβάκια· ἀλλὰ ὕστερα τὸ μετάνοισε και τὰ πῆγε πί-
σω. Ὁ τσαγκάρης ὅμως δὲν τὰ δέχτηκε. Αὐτὸς τότε, ὁ ἀφιότι-
μος, τί σοφίστηκε, γιὰ νὰ τοῦ βαστάξουν περισσότερο; Ἐκαμε
τάχα πὼς πάτησε κάποιο γιαιὶ και τοῦκοψε τὸ ποδάρι· ἐτύλιξε
μετὰ κούρελα τὸ ἕνα του ποδάρι και περιπατοῦσε ἔτσι, ὅσο ποῦ
μὲ κούρελα τὸ ἕνα στιβάκι· τότε τυλίξε τὸ ἄλλο ποδάρι μετὰ κου-
ρέλια, και φόρεσε τὸ ἄλλο στιβάκι.

Ἦτανε ὅμως ὁ Κοψοπόδαρος ἐργατικώτατος, και στὰ γράμ-
ματα δὲν τόβγαιναν οὔτε οἱ καθηγηταί. Καὶ πάντα ἐδιάβαζε· βι-
βλία δὲν ἀγόραζεν, ἀλλὰ ὅταν ἐμάθαινε πὼς εἶχε κανεὶς βιβλία,
τὸν ἐπλησίαζε, τὸν ἐκολάκευε, τὰ δανείζονταν και τὰ διάβαζε·
τὰ φύλαγε δὲ μὴ στᾶξει και μὴ βρέξει, και τὰ ξανάδινε. Πρὸ
πάντων ἐδανείζονταν ἀπὸ τὸν Πίτα, ποῦ εἶχε κληρονομήσει μιά
μεγάλὴ βιβλιοθήκη ἀπὸ ἕνα θεῖο τῆς γυναικὸς του, ἱερόφω-
ν· ὁ Πίτας ὅμως δὲν ἄδειαζε ἀπὸ τὰ γλέντια και τὴν
πρέρα νὰ τ' ἀνοιζει, και ὅλα τὰ ἐξοικονόμαζε ὁ Κοψοπόδαρος.
Γι' αὐτὸ και ὁ μακαρίτης ὁ πατέρας μου ἔλεγε:

— Μπορεῖ νάχει ὅλα τὰ κακὰ τοῦ κόσμου ὁ Κοψοπόδαρος,
ἀπὸ γράμματα ὅμως εἶναι τοῖτα τὸ τομάρι του.

Αὐτὸ δὲ τὸ καταλαβαίναμε ὡς και μεῖς, ποῦ ἡμαστέ παι-
διά· και τὸ καταλάβαμε ἀκόμα καλύτερα, ὅταν εἶδαμε τὸν Πί-
τα νὰ πάρει τὸν Κοψοπόδαρο δάσκαλο στὸ κορίτσι του, τὴν
Κούλα.

Ἡ Κούλα αὐτὴ ἦτανε τὸ μοναχὸ παιδί τοῦ δασκάλου τοῦ
Πίτα, ἕνα ξανθὸ και ἀσθενικὸ πλασματάκι, μετὰ καὶ ματάκια
βαθυγάλα· σὰν μενεξέδες, γεμάτα ἀπὸ καλοσύνη και γλυκά,
και καὶ ματόκλαδα μακριὰ και σὰν μεταξωτά.

Ὁ πατέρας της, δὲν ξέρω γιὰ ποῖο λόγο, δὲν τὴν ἔβανε
στὸ σχολεῖο τῶν κοριτσιῶν, ἀλλὰ τὴν ἔφερε στὸ δικὸ μας. Καὶ
ἦτανε στὸ σχολεῖο μας ἀληθινὴ χαρὰ κ' εὐλογία τοῦ Θεοῦ ή μι-
κρὴ Κούλα.

Ἀν και βλέπαμε τὴν προτίμησιν ποῦ τῆς ἔκανε και ὁ πατέ-
ρας της και ὁ Κοψοπόδαρος, κανεὶς μας δὲν ἐξήλθε· τὸ βρίσκαμε
πολὺ φυσικὸ νὰ τὴν ἀγαπᾶει κι αὐτὸς ὁ ἀφορισμένος, ἀφοῦ κα-
νεὶς δὲν ἐγνώρισε τὴν Κούλα χωρὶς νὰ τὴν ἀγαπήσει, οὔτε γέρος
οὔτε νέος, οὔτε ἀρσενικὸς οὔτε θηλυκός.

Πόσες ἀτάξεις και πόσα μικροκακοεργήματα συνηθισμένα
στὰ παιδιά, θὰ κᾶναμε, ἀν δὲν φοβόμασταν μὴν κάμομε τὴν Κού-
λα νὰ κλάψει!—γιατί και ἔκλαιε, τὸ σκασιμένο, μετὰ τὸ τίποτε.

Τὸ Χοῦνιν νὰ σταυρώνουμε, αὐτὴ ἔκλαιε· σὲ κανένα σκυλὶ
νὰ θέλαμε νὰ δέσουμε τενεκὰ (γιὰ νὰ πᾶει στὸ δημαρχό του),
ελάμματα ή Κούλα: «Μή, μή τὸ καημένο!»· γιὰ κανένα κονδύλι
ή γραμματόσημο νὰ μαλώνουμε, στὴ μέση ή Κούλα μετὰ τὰ δά-
κρυα: «Νά! πάρτε τὰ δικά μου και μὴ μαλώνετε!»

Ἡ Κούλα ἐσκόρπιζε τριγύρω της, σὰν ἀχτίδες, τὴν ἡμερό-
τητα και τὸν ἱπποτισμὸ, ἀκόμα και στὸ χειρότερο ἀγρίμι τοῦ
σχολεῖοῦ μας, ὡς και στὸν Κώστα τὸν Παρόελα, ποῦ ἄλλοτε δὲν

ΤΡΙΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

“Επεφετε μιὰ κίτρινη καλιά βροχή...
Γ. Κ.

“Αρχισε μιὰ σιγανή βροχή αργά πρὸς τὸ βράδι.
Στις πολιτείες ὁ οὐρανὸς φαίνεται μιὰ ἀπέραντη λασπομένη
[πεδιάδα
* ἡ βροχή εἶναι μιὰ καλοσύνη - ὅσο νὰ πεις δὲ μοιάζει διόλου
[μὲ τὸ θάνατο.
Μπορεῖς νὰ βαδίζεις κάποτε χωρίς κανένα σκοπὸ ἢ μὲ σκοπὸ -
[σοῦ εἶναι ἀδιόφορο.
Μιὰν ἐποχὴ μακρυνὴ καὶ νεκρή, σὰ μιὰ βίαια σκιωμένη πολυ-
[τέλεια.

“Εγὼ συλλογίζομαι, πῶς καὶ γιατί ἄραγε μιὰ βροχὴ μπορεῖ νὰ
[σοῦ θυμίζει τόσα πράγματα;
—Χωρὶς ἀμφιβολία εἶναι τόσο ἀνόητο νὰ τὰ στοχάζεσαι ὅλα
[αὐτὰ μιὰ τέτιαν ὥρα—
Συλλογίζομαι ὅμως στὶς ξεστῆς χειμωνιάτικες κάμαρες μιὰν
[ἀλλιώτικη μυρουδιά:
“Υστερα ἀπὸ τίς 6, μὲ τὰ κλειστά παραθυρόφυλλα καὶ τ’ ἀνα-
[μένο φῶς
ἢ μιὰ γωνιά δίπλα στὸ τζάμι, σ’ ἓνα μεγάλο καφενεῖο, μὲ τίς
ἀδιάφορες φωνές...
Τὰ συλλογίζομαι ὅλ’ αὐτά, μὲ τὸν ἀπλούστερο τρόπο, ὅπως
[διόλου παιδιάτικα.
Μπορεῖς νὰ λησμονεῖς τὸ κάθε τι, τί τάχα νὰ γυρεύεις ἐδῶ
[μιὰ τέτιαν ὥρα,
ἐσὺ, ὁ διπλανὸς σου, ὅλος αὐτὸς ὁ κόσμος, ποὺ πορεύεται δι-
[πλα σου μὲς στὸ σκοτάδι,
αὐτὴ ἡ ἀνήσυχη σιωπὴ, ποὺ πληγώνει περισσότερο καὶ ἀπὸ τὸ
[πιὸ κοφτερὸ λεπίδι.
Νὰ λησμονεῖς, γιὰ μιὰν ἐλάχιστη στιγμή, πῶς ἴσως δὲν τέλειωσε
[οὔτε κι ἀπόψε γιὰ σέβανε τὸ κάθε τι.
Τόσο, π’ ἂν τριέει κάτι ἀναπάντεχα, εἶναι νὰ σοῦ ξυπνήσει τὴν
[ἀκριβὴν ὑπόθεσι μιᾶς ἐπιστροφῆς:
τὴ χειμωνιάτικη ξεστὴ κάμαρα, τὸ καφενεῖο μὲ τίς πολυχώμες
[φωνές.

...“Εταί βρέχει, λοιπόν, μιὰ κίτρινη βροχὴ, χωρὶς τέλος.
Χανόμαστε ὅλοι αργά, αργά, πνιχτά μὲς στὸ σκοτάδι.

“Ἡ ἀγάπη εἶναι ὁ φόβος ποὺ μᾶς ἐνώνει μὲ τοὺς ἄλλους,
ὅταν ὑπόταξαν τίς μέρες μας καὶ τίς κρεμάσανε σὰ δάκρυα,
ὅταν μαζί τους πεθάνανε, σὲ μιὰν οἰκτρὴ παραμόρφωση,
τὰ τελευταῖα μας σήματα τῶν παιδικῶν αἰσθημάτων.
Καὶ τί κρατᾷ τάχα τὸ χέρι ποὺ οἱ ἄνθρωποι δίνουν;
Ξέρεῖ νὰ σφίγγει γερά ἐκεῖ ποὺ ὁ λογισμὸς μᾶς ξεγελά;

Τὴν ὥρα ποὺ ὁ χρόνος σταμάτησε * ἡ μνήμη ξεριζώθηκε
σὰ μιὰ ἐκζητησι παραλόγη, πέρα ἀπὸ κάθε νόημα.
(Κι αὐτοὶ γυρίζουν πίσω μιὰ μέρα, χωρὶς στὸ μυαλὸ μιὰ ρυτίδα.
Βρίσκουνε τίς γυναῖκες τους καὶ τὰ παιδιά τους ποὺ μεγάλωσαν,
πηγαίνουνε στὰ μικρομάγαζα καὶ στὰ καφενεῖα τῆς συνοικίας,
διαβάζουνε κάθε πρωὶ τὴν ἐποποιία τῆς καθημερινότητος.)
Πεθαίνουμε τάχα γιὰ τοὺς ἄλλους, ἢ γιατί ἔτσι νικοῦμε τὴ ζωὴ;
“Ἡ γιατί ἔτσι φτύνουμε, ἓνα - ἓνα, τὰ τιποτένια ὁμοιώματα;
Καὶ μιὰ στιγμή, στὸ στεγνωμένο νοῦ τους, περνᾷ μιὰ ἡλιαχτίδα,
κάτι σὰν μιὰ θαμπὴν ἀνάμνησι μιᾶς γενικῆς προϊστορίας.
Φτάνουνε μέρες ποὺ δὲν ἔχεις πιά τί νὰ λογαριάσεις:
συμβάντα ἐρωτικά καὶ χρηματιστηριακὰ ἐπιχειρήσεις -
δὲ βρίσκεις καθρέφτες νὰ φωνάζεις τ’ ὄνομά σου.
“Ἀπλὲς προθέσεις ζωῆς διασφαλίζουν μιὰν ἐπικαιρότητα:
ἀνία, πόθοι, ὄνειρα, συναλλαγές, ἐξαπατήσεις...
Κι ἂν σκέφτομαι, εἶναι γιατί ἡ συνήθεια εἶναι πιὸ προσιτὴ
[ἀπὸ τὴν τύχη.

Μὰ ποιὸς θαρθεῖ νὰ κρατήσει τὴν ὁρμὴ μιᾶς μπόρας ποὺ
[πέφτει;
Ποιὸς θὰ μετρήσει, μιὰ - μιὰ, τίς σταγόνες πρὶν οὐρῶσαι στὸ
[χῶμα,
πρὶν γίνουν ἓνα μὲ τὴ λάσπη, σὰν τίς φωνές τῶν ποιητῶν;
“Επαίτες μιᾶς ἄλλης ζωῆς, τῆς στιγμῆς λιποτάχτες,
ζητοῦνε μιὰ νύχτα ἀπρόσβητη τὰ σάπια τους ὄνειρα.

Γιατὶ ἡ σιωπὴ μας εἶναι ὁ δισταγμὸς γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ θάνατο.

Χρώματα περασμένου δειλινοῦ, ἄρωμα δίχως συγκίνηση,
ἄδεια νοήματα μιᾶς χαρρακίας ποὺ σημαδεύει τὴν πληγὴ σου -
ὁ τρόπος νὰ ξυπνήσεις μέσα σ’ αὐτὴ τὴν ἀγωνία μιὰν ἀνά-
[μνησι θυσίας.

Μιὰ πονεμένη κραυγὴ στὴν πρώτη γραμμὴ κάθε μάχης.
Μιὰ μητέρα - τὸ βρόφος στὴ γωνία μὲ τὰ εἰρεπία.
Οἱ νικημένοι στρατιῶτες.
Οἱ αἰχμάλωτοι περάσανε, ἀτέλειωτες σειρές, δίχως ὄνομα.
Τὸ γράμμα ποὺ πιά δὲν περιμένεις· ἐλείπεις τόσον καιρὸ στὴν
[ἐπαρχία.

“Ὅμως ἐγὼ δὲν φοβοῦμαι τὸν ἄνεμο ποὺ μπαίνει ἀπ’ τὰ σπα-
[σμένα παράθυρα.
Ζήτησα μιὰ καινούργια βλάστησι, σ’ ἀνεξερεύνητες περιοχές.
Ν’ ἀκούσεις σιμὰ μιὰ φωνή - ὅχι τίς κρύες κραυγές· στοὺς ἄγνω-
[στους δρόμους.

ΜΑΝΟΛΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ

ISABELLE

Σὰν τοὺς καλοθύμητους νεκροὺς
ἂς κοιμηθεῖ ὁ καιρὸς αὐτὸς σὲ τάφο
ἀπάνεμο, βαθύσκοιο, ἐνδεδεγμένος...
Σὰν τοὺς νεκροὺς, ὁποῦ σιγὰ - σιγὰ κανεῖς
τοὺς ἀπολησμονάει, κι ὅλο πιὸ σπάνια
τοὺς φέρνει ἀγκαλιές τοὺς μενεξέδες
ἀπὸ τὴν πᾶχνη μουσκεμένους τὴν πρωινή.

Τὰ μεσημέρια τοῦ χειμῶνα πῶς ἡ γλῶσση
κυματιστὴ μεστώνει, καὶ στὴν πέτρα
χόρτο ξανθὸ ἀπ’ τὴν ἀρχαία σχισμὴ φουντώνει.
Καὶ κάποιες ἄναστρες βραδιές, πικρὰ πῶς εἶναι
τὰ καπνιὰ τῆς ἀκροθαλασσίας... Ψιλὴ βροχὴ
τὸ αἶμα κάνει νὰ ξυπνάει καὶ νὰ θυμάται.

Σ’ αὐτοὺς τοὺς τόπους πιά μὴν ξαναπαῖς.

Γυρνᾷ ἐκεῖ ἓνα φάντασμα, κι οὐτ’ ἓνα
παράπονο δὲ λείει, μόνο μένει
νὰ σὲ κοιτάζει σοβαρὸ καὶ λυπημένο.

Μὴν ξαναπαῖς.

Τὰ χεῖρα μάτια
ἔσφιγγες δυνατά, καὶ σὰ δικὰ σου
τὰ δάχτυλα μετροῦσες ἓνα - ἓνα,
θανυμάζοντας πῶς ἦταν δυνατό
γυναικίω δέσμα νάσαι κι ὄχι ἀχνὸς
ὄνειρος.
καὶ σὰ μάτια ἀναζητοῦσες
τότε, βυθίζοντας ἀχόρταγα τὰ μάτια,
ὑπόθεσι μιᾶς νίκης πάνω σ’ ὅλα:
Στὸν Χρόνο τὸν ἀλύπητο, στὴ λίγη
κι ἀδύνατή μας θέλησι, στὴν ἄστρων
τὴν σκοτεινὴ κι ἀνεξερεύνητη ὁρμή.

Σ’ αὐτοὺς τοὺς τόπους πιά μὴν ξαναπαῖς.

“Ἡ μέρα τελειώνει. Στὰ νερά
ποὺ μαλακώσανε ἀρχίζει ν’ ἀναλυθῶναι
χρυσάφι κι αἶμα π’ ἀφῆκεν ἡ δύση.
Τὸ φῶς ἀδυνατίζει κεῖ στὸ βάθος.
Μὲ τὴν γοργὴν του ἀνατοχίλα δὲν ἀγορεῖ
νυχτερινὸς, ψυχρὸς ἀγέρας νὰ περάσει.

ΦΑΙΔΡΟΣ ΜΗΡΑΛΑΣ

— Τὸ ξέρω, εἶπε ἡ Κούλα.

Κάθε διάθεσι γιὰ πείραγμα μᾶς ἔφυγε τότε, καὶ σταθήκαμε.
Τῆς διηγούνταν τὸ βίο τοῦ Βύρωνος - ὅσα δηλαδὴ ἔπρεπε
νὰ τῆς διηγηθεῖ γιατί ἔπειτα ποὺ κ’ ἐγὼ τὰ ἐδιάβασα, εἶδα πῶς
πολλὰ ὁ Κοψοπόδαρος εἶχε παραλείψει τότε. Τῆς εἶπε γιὰ τὴν
ἀριστοκρατικὴν του καταγωγὴν, τὴν ὁμορφιά του, τὸ ἐλάττωμα τῆς
κούτσυμάρδας ποὺ εἶχε, γιὰ τὴν ἐξυπνάδα του, τὴν μεγαλοφυΐα
του, τὰ ὠραῖα του αἰσθήματα πρὸς τοὺς ἀδυνάτους, πρὸ πάντων
γιὰ τὴν ἀγάπην του πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν ἀπόφασιν ποὺ
ἔλαβε νὰ ἔλθει νὰ πολεμήσει στὸν ἀγῶνα τῆς καί, ἀφήνοντας τὰ
καλὰ τοῦ θεοῦ ποὺ εἶχε στὴν Ἀγγλία, νὰ κακοπαθήσει στὴν
πατρίδα μας, ποὺ ἀκόμα τότε βρίσκονταν σχεδὸν στὴ βερβερό-
τητα. Τῆς ἀνάφερε καὶ κάποιον στίχον, τοῦ Σολωμοῦ, νομίζω, ποὺ
λέει:

Ποῦ θὰ πάει; Βουνὰ καὶ λόγγου
καὶ λαγκάδια ὀχολογούν;
ποῦ θὰ πάει; στὸ Μεσολόγγι,
κι ἄλλοι ἂς μὴ ζηλοφθονοῦν.

καί, τέλος, τῆς ἔκαμε μιὰ συγκινητικὴ περιγραφή τῶν τελευ-
ταίων στιγμῶν του καὶ ὅτι πεθαίνοντας ἔκραζεν· «Ἄδα μου,
κόρη μου, Ἑλλάς μου!» Τότε ἀνοίξε τὸ βιβλίον καὶ τῆς ἐδιάβασε
μερικὲς στροφές ἀπὸ τὸ Μαζέπα, τὴ Νύμφη τῆς Ἀβύδου, τὴν
Πολιορκία τῆς Κορίνθου, καὶ ἀπὸ τὸ δεύτερον ἄσμα τοῦ Τσίλ-
Ἀρβίλδου.

Τὰ μάτια τῆς Κούλας ἔτρεχαν σὰν βρύση· ἐμεῖς τὸν ἀκού-
γαμε ἐκστατικοί - τόσο ὁμορφα πράγματα καὶ τόσο ὁμορφα εἰπω-
μένα ἔβγαιναν ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Κοψοπόδαρου!
“Ἀλλὰ καὶ τὸ πρόσωπο ἐκεῖνο ἦταν τάχα τὸ ἴδιον ποὺ εἶ-
χαμε γνωρίσει στὸ δημοτικὸν σχολεῖον, ρυπαρὸ, στρυφνὸ, ταπεινὸ,
ἀνθρωπομιέςτο; Τώρα τὸ βλέπαμε ὅχι μοναχὰ καθαρὸ, ἀλλὰ
καὶ ἐξευγενισμένο καὶ ἐξυψωμένο, μὲ μάτια ἀστραφτερά, γεμάτα
ἀπὸ ἀγάπην καὶ ἐνθουσιασμό, σὰν κάτι θαῦμα νὰ τὸ εἶχε μετα-
μορφώσει.

Καὶ θυμήθηκα τὰ πονηρὰ λόγια τοῦ Ἀνδρέα καὶ εἶπα μέσα
μου: «Μορέ, μὴν τύχει κι ὁ Κοψοπόδαρος ἀγαπάει πράγματι
τὴν Κούλα!» Ἀλλὰ ἀμέσως ἐσκέφθηκα: «Ὁ Κοψοπόδαρος δὲν
εἶναι τρελός». Γιατὶ ἤξευρα τότε τὴ μιὰ μορφή τῆς ἀγάπης,
ἐκεῖνη ποὺ μόνη ξέρει ὁ νέος, τὴν ταπεινότερη.

“Ὅταν ἐτελείωσε, χαϊρετήσαμε μὲ σεβασμὸ καὶ φύγαμε.
—Στὸ καλὸ παιδιά! μᾶς εἶπε ὁ Κοψοπόδαρος· μὰ ἄλλη
φορὰ νὰ μὴ τὸ σκάτε κανόνι.

—Τί; κανόνι τὸ σκάσατε; ρώτησε μὲ ἐκπληξὴ καὶ αὐ-
στηρότητα ἡ Κούλα.

“Εμεῖς ἐκινύσαμε τὰ κεφάλια μας.

—Ἄ! ἄλλη φορὰ νὰ μὴν τὸ κάμετε, παιδιά, γιατί δὲν θὰ
σᾶς ἀγαπάω.

“Εφύγαμε βιστινικοί, χωρὶς νὰ μιλήσουμε. Καμιά συμβουλὴ,
καμιά τιμωρία τῶν καθηγητῶν μας δὲν θάπιανε τόσον τόπο,
ὅσον ἡ μαλακὴ ἐκεῖνη φοβέρα τοῦ μικροῦ αὐτοῦ κοριτσιοῦ.

“Ὡστόσο ἡ Κούλα μεγάλωνε καὶ ἤρθε ὥρα ποὺ ἔγινε τῆς
πανδριᾶς· καὶ ἦταν, κατὰ τὴ γενικὴ ὁμολογίαν, ἡ καλύτερη νύμφη
τοῦ τόπου μας. Καμιά δὲν εἶχε τὴ χάριν τῆς, τὴ μέρφωσή τῆς,
τὴν καλοσύνην τῆς. Γιὰ τὴν προίκαν τῆς, ἄλλοι ἔλεγαν πῶς ἦταν
μεγάλη, γιατί εἶχε κι ἀπὸ τὴ μάνα τῆς κι ἀπὸ τὸν πατροφιλό-
σοφον· ἄλλοι ὅμως ἔλεγαν πῶς ὁ Πίτας τὰ εἶχε φάει στὰ γλέν-
τια καὶ τῆς ἔδινε μικρὰ πράγματα.

Μολοντοῦτο γίνονταν λόγος πότε πῶς παίρνει τὸ δεῖνα για-
τρέ, πότε τὸ δεῖνα δικηγόρον ἢ δικαστὴν. ἔλεγαν καὶ πῶς θάπαιρ-
νε τὸ γιὺ τοῦ δημάρχου μας, ποὺ ἦταν πλούσιος καὶ λεβέντης
καὶ προορίζονταν γιὰ βουλευτὴν τοῦ τόπου μας. Καὶ κανένας
δὲν εὗρισκε πῶς αὐτὸ πῆγαινε πολὺ γιὰ τὴν κόρη τοῦ δασκάλου
τοῦ Πίτας.

“Ἄλλο ὅμως ἦταν τὸ τυχερὸ τῆς. Τὸν καιρὸ ἐκεῖνον ἔγινε
μιὰ μεγάλη μεταβολὴ στὸν τόπο μας καὶ σ’ ὅλη τὴν Ἑλλάδα:
[Συνεχίζεται]

ἄφηνε γάτα νὰ μὴν τὴ γδάρει γιὰ νὰ κάμει τὸ τομάρι τῆς ντέλφι.
“Ἀπὸ τὴν τρίτην ὅμως τάξη ἡ Κούλα ἔφυγε ἀπὸ τὸ σχολεῖον
μας. “Ἄλλοι λέγανε πῶς ἀρρώστησε καὶ γι’ αὐτό, καὶ ἄλλοι πῶς
μεγάλωσε καὶ θὰ τὴν παντρεύανε. Ἀλλὰ καὶ ποὺ ἔφυγε τί; “Ἀμα
ἔβλεπε συμμαθητὴ τῆς ἀπὸ μακριὰ, ἄφηνε κάθε συντροφιά κ’
ἔτρεχε νὰ τὸν κρᾶξει μὲ τὸ ὄνομά του, νὰ τὸν φιλέψει ὅτι εἶχε,
νὰ τὸν ρωτήσει γιὰ ὅλα τὰ ἄλλα παιδιά, νὰ κλάψει ἂν ἐμάθαινε
πῶς κανένα ἀρρώστησε ἢ πῶς τόδεῖρε σκληρὰ ὁ Κοψοπόδαρος.

Αὐτὸς ὅμως ὁ σκληρὸς δαρμός, ὁ τόσο ἄλλοτε συνηθισμένος,
ὅσο πῆγαινε καὶ γίνονταν ἀραιότερος· τὸ εἶχαμε παρατηρήσει
ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ ἡ Κούλα ἦλθε στὸ σχολεῖόν μας, ὅτι ὁ ἀφο-
ρισμένος ὁ Κοψοπόδαρος ποτὲ δὲν ἔδερνε παιδιὰ μπροστά τῆς.
ἐμάνιαζε, ἐσκύλιαζε, ἐδάγκανε τὰ δάχτυλά του, μὰ χέρι ἀπάνω
σὲ παιδιὰ δὲν ἄπλωνε μπροστὰ στὴν Κούλα. Μὰ καὶ ὕστερα, ποὺ
ὁ πατέρας τῆς τὸν πῆρε δάσκαλον τῆς Κούλας στὸ σπίτι, τὸ ξύ-
λο στὸ σχολεῖόν μας ἔφευγε πολὺ ἀραιότερα· ὅταν μάλιστα ὁ
δαρμένος μαθητὴς τύχαινε νὰ εὔρει τὴν Κούλα στὸ δρόμον καὶ
νὰ τῆς τὸ πεῖ, δύσκολο ἦταν νὰ τὴς ξαναφάει ἀπὸ τὸν Κοψο-
πόδαρον.

“Ἐνοεῖται ὅτι, ἅμα τὸ καταλάβαμε αὐτό, λίγοι ἦσαν τόσο
δειλοὶ ἢ τόσο ἄτυχοι νὰ μὴν κάμουν· στὴν Κούλα τὰ παράπο-
νά τους.

“Ἀλλὰ δὲν εἶχε ἀλλάξει μοναχὰ σ’ αὐτὸ τὸν τρόπον τοῦ Κο-
ψοπόδαρου. Αὐτός, παιδιὰ μου, ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ γίνθηκε ἰδιαιτε-
ρος δάσκαλος τῆς Κούλας καὶ τὴν ἔβγαλε κάποτε καὶ περίπατον,
γίνθηκε ἄλλος ἄνθρωπος. Θαῦμα θαυμάτων! Μετρίασε καὶ τὴ φυ-
λαργυρία του καὶ τὴν κακοπέρασέ του· νύνηνταν, ποδένονταν,
ἐπίασε ἓνα σπίτι ὑποφερτό, ἔτρωγε, πλύνονταν, ξυρίζονταν, κά-
θονταν ἀκόμα καὶ στὸ μεγάλο καφενεῖο ἀπέναντι στὸ σπίτι τοῦ
Πίτας. “Ὅλοι κάνανε τὸ σταυρὸ τους γιὰ τὴ μεταβολή. Αὐτός,
ὅταν τοῦκάναν καμιά σχετικὴ ἐρώτησι, ἀπαντοῦσε:

—“Ε! παιδιὰ μου, γήρασα, θέλω λίγη καλοπέρασι, χαλασιά
μου· δόξα σοι ὁ Θεός, ἔβαλα καὶ δυὸ παραδάκια στὴν πάντα γιὰ
τὰ τελευταῖα μου· λέω, ἂς ζήσω κ’ ἐγὼ σὰν ἄνθρωπος.

“Ἀπὸ κάθε ἄλλη ὅμως μεταβολὴ περισσότερο ἐθαυμάζαμε τὴ
μεταβολὴ στὴν ἐκφορά του πρὸς τὸν Κούλα.

Θυμοῦμαι μιὰ μέρα — ἐγὼ τότε ἤμουνα στὸ γυμνάσιον — ποὺ
τὸ εἶχαμε σκάσει κανόνι καὶ πῆγαμε στὰ Ἡρώα νὰ παίξουμε τὸ
κλέφτικο. Κάνουμε ἔτσι καὶ βλέπομε τὸν Κοψοπόδαρον μὲ τὴν
Κούλα· ἦταν τώρα ἡ Κούλα γυναικούλα σωστή· ἀδύνατη πάντα,
ἀλλὰ σχηματισμένη, μὲ μακρύτερα φουστανάκια, μὲ σηκωμένα τὰ
ξανθά τῆς μαλλιά καὶ μὲ ἓνα καπέλον ψάθινο, μὲ ἓνα μεγάλο
στάχι ποὺ τῆς πῆγαινε πολὺ ὁμορφα.

Στέκονταν ἐμπρὸς στὸ ἀγαλμα τοῦ Βύρωνος κι ὁ Κοψοπό-
δαρος κρατοῦσε ἓνα βιβλίον στὸ χέρι καὶ κάτι τῆς ἔλεγε μὲ ζωη-
ρότητα.

«Μορέ! ὁ Κοψοπόδαρος μὲ τὴν Κούλα! εἶπαμε ὅλοι· πᾶμε
νὰ τόνε σταυρώσουμε!

“Ὁ δὲ Ἀνδρέας, ἓνας μεγάλος συμμαθητὴς μας, ποὺ εἶχεν
ἔλθει ἀπὸ τὸ γυμνάσιον τῶν Πατρῶν, προχωρημένους πολὺ στὴν
κακία, εἶπε:

—“Εγὼ, μορὲ παιδιά, στοιχηματίζω πῶς ὁ Κοψοπόδαρος τά-
χει φκιασμένα μὲ τὴν Κούλα.

“Επῆγαμε νὰ τὸν πνίξουμε ὅλοι ὅσοι ἐγνωρίζαμε τὴν Κούλα
ἀπὸ μικρὴ· ἓνας μάλιστα, ποὺ ἦταν καὶ λίγο συγγενὴς τῆς,
ἤθελε νὰ τὸν βαρέσει, ἀλλὰ ἐμεῖς τὸν ἐμποδίσσαμε.

“Ὡστόσο ἐπλησιάζαμε μὲ διάθεσι νὰ πειράξουμε τὸν Κοψοπό-
δαρον. “Ὅταν ὅμως σταθήκαμε τριγύρω, ἡ Κούλα σήκωσε τὰ με-
νεξεδένια ματάκια τῆς καί, μὲ τὴ γλυκιὰ τῆς φωνίτσα καὶ τὸ
ἀγγελικὸ τῆς χαμόγελο, μᾶς εἶπε:

— Καλημέρα, παιδιά· καθίστε ν’ ἀκούσετε καὶ σεῖς.
Καὶ ρώτησε τὸ δάσκαλό τῆς:

— Νὰ μείνουν;

— Γιατὶ νὰ μὴ μείνουν! εἶπε ὁ Κοψοπόδαρος, ἀφοῦ θέλεις ἐσὺ!

—“Εγὼ νὰ μὴ θέλω! εἶπε ἡ Κούλα, γιὰ τοὺς συμμαθη-
τάς μου, ποὺ μ’ ἀγαποῦσαν τόσο!

— Κι ἀλήθεια σ’ ἀγαπούσαμε, Κούλα, εἶπαν οἱ μεγαλύτεροι.

Ἡ χώρα μὲ τοὺς ἀνέμους(*)

Σ' αὐτὴ τῇ χώρᾳ δὲ συμβαίνει τίποτε...
F. G. Lorca «Cante Jondo»

ΣΤΗΝ καινούρια μου ζωὴ εἶμαι σὰν ξενισμένο πουλί, ἀνάμεσα σὲ ἀγνωστα πρόσωπα, σὲ πρωτόγνωρα πράγματα. Θὰ συνηθίσω νὰ ζῶ ἐδῶ μὲ τὸ φοιτητὴ πὺλ κἀθετα δίπλα μου; Ξυπνᾷ τὴ νύχτα καὶ θάξαι τὸ γραμμόφωνο μὲ τὴν εὐρωπαϊκὴ μουσικὴ.

Ὁ κυρ-Εὐάγγελος κοιτάζει νὰ τὸν μιμηθεῖ καὶ τότε καταλαβαίνει κανεὶς τί ἔχει νὰ γίνῃ. Θὰ βρεθῶ ἀνάμεσα σὲ δυὸ γραμμόφωνα, ὁ κυρ-Βαγγέλῃς τρελλαίνεται γιὰ τὴν ἐλληνικὴ μουσικὴ.

Μερικοὶ ἄνθρωποι παζαρεύουν τὴν προδιὰ τοῦ θηρίου, προτοῦ τὸ σκοτώσουν. Ἐμαθα σήμερα πὺς θὰ μὲ πιάσουν, τὸ ἔμαθα γιὰ βέβαιον. Αὐτὸ τὸ ἀκούω ἀπὸ πολλὴν καιρὸ, δὲν τὸ ἀκούω ἀπ' ἐξῶ, γιὰτί τέτια πράγματα δὲν λέγονται, τὸ ἀκούω ἀπὸ μέσα μου. Ὁ ἑαυτός μου, μοῦ τὸ λέει. Μοῦ τὸ ψιθυρίζει στ' ἀφτί γιὰ νὰ μὴν τρομάξω, μοῦ τὸ δίνει ἀραιὰ καὶ μὲ δόσεις, κάθε μέρα κι ἀπὸ μιὰ σταγόνα παραπάνω, ὥσπου ν' ἀδειάσει τὸ ποτήρι.

Στοὺς δρόμους. Ὁ καιρὸς εἶναι ἀκατάστατος, σχεδὸν ἄγριος, πὺ ἄγριος γίνεται δταν τὸν κοιτάξω. Φλυαρίες. Σύννεφα, πολλὰ σύννεφα, τσαμπιὰ ἀπελπισίας. Καὶ ὕγρασία. Ἀπὸ παντοῦ ἀναβλύζει νερὸ κίτρινο μὲ λάσπη. Ὁ τραυματίας εἶναι παλιὸς συμπαθὴς μου, τὸ χέρι του ξυλιασμένο, ὄρθια γωνία ἀκουμπάει σ' ἕνα ξύλο πάνω στὴν κοιλιὰ, παλιὰ κρεμάστρα. Ἡ σφαῖρα μπήκε ἀπὸ τὴν ὤμο-πλάτη, ἔκανε θρύψαλα τὸ κόκαλο, ἐγγίκε ἀπ' τὸ θραξίονα. Ἐξῆ μὴνες ἔμεινε γυφωμένο αὐτὸ τὸ χέρι, ὕστερα ξανάσπασε ἀπὸνα γλύστηρμα. Πρωτύτερα ἔθαψε ἄλλους τοὺς δικούς του κ' ἔχασε τὴν περιουσία του, ἔχει κέφι καὶ πιστεύει πὺς ὅλα θὰ περάσουν. Γρήγορα μιλάει καὶ τρώει τὰ λόγια του κ' ἐγὼ τρέχω μὲς στὸ δρόμο γιὰ νὰ ζεσταθῶ. Στ' ἀφτιά μου ἀντηχοῦν τὰ λόγια του: «Ὅποιος πιστεύει δὲ χάνεται». Ἦρθε καὶ σήμερα ἡ Μ. νὰ μὲ δεῖ· δταν ἔρχεται αὐτὴ ἡ κοπέλα μοῦ φέρνει πάντα καὶ κάτι καλὸ· μὲ μεγάλη χαρὰ τὴ βλέπω. Φροντίζει πολὺ γιὰ τὴν ὕγεια μου κι αὐτὸ μὲ στενοχωρεῖ, δὲ θέλω νὰ νοιάζεται τόσο πολὺ γιὰ μένα.

Μοῦ δίνει πολὺ κέφι μὲ τ' ἀστεία, μὲ τίς ἱστορίες, μὲ τὴν ἀπλοϊκότητά της. Μιλάει, μιλάει, δὲ μ' ἀφήνει ν' ἀνασάνω. Τὸ βουνὸ πλυμένο λούζεται μὲς στὸ γαλάζιον θάμπος. Μυρίζει ὁ ἀέρας, τὸ χῶμα μωσκοβολάει κι ἀχνίζει. Τὸ σούρουπο πέφτει καταχνιὰ καὶ σκεπάζει τὴν πολιτεία ἐκεῖ κατὰ τὸ νοτιά. Ἀναδύονται οἱ λόφοι μὲς ἀπὸ σταχτιά θάλασσα. Ἡ γριὰ πὺ ἔχασε τὸ τσαπὶ της κλαίει. Καθόμαστε πάνω σ' ἕνα σκυρὸ γιαιλιστερό θράχο. Βγάζει ἕνα κομάτι ψωμί ἀπὸ καλαμπόκι, μοῦ τὸ δίνει ὄλο, δὲν κρατάει τίποτε. Στὸν οὐρανὸ καὶ στοὺς λόφους καὶ στὰ σπιτία, ὁ ἄνθρωπος ἔβαλε τὸ χέρι του νὰ σχεδιάσει παράξενα πράγματα. Τὸ δικὸ μου βουνὸ πέφτει κατάνορφο μέσα σ' ἕνα ἄγριο πέλαγο. Τραχιὰ γῆ, δύσκολη, θάρβαρος οὐρανός, τὰ δέντρα ὑψώνουν τὰ χέρια τους μὲ ἀπόγνωση. Δὲ μπορῶ ἐδῶ νὰ ριζώσω, νὰ μιλήσω. Μοῦ λέει αὐτὴ: Τί θές;

«Ὅταν θὰ τελειώσει ὁ πόλεμος θὰ γυρίσω τὸν κόσμον μὲ ἕνα κομάτι ψωμί μέσα στὸ δισάκι μου καὶ μὲ ἕνα ραβδί στὸ χέρι».

Λέει: «Θὰ πᾶω μαζί σου, ἂν μὲ θές».
Ἀραιὸς καπνὸς βγαίνει ἀπὸ τίς καμινάδες τῶν ἀγροτικῶν σπιτιῶν. Κατεβαίνουμε στὴν πεδιάδα.

(*) Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο.

Ἀνήσυχες φήμες κυκλοφοροῦν, δὲν πιστεύω πιά τίποτα. Ἴσως ἔταν θὰ τὰ χάσω ὅλα νὰ κερδίσω τὴ λευτεριά μου. Τότε θὰ γυρίσω τὸν κόσμον μ' ἕνα δισάκι στὸν ὦμον, μ' ἕνα ραβδί στὸ χέρι ἀπὸ λιγαριὰ καὶ μ' ἕνα τσιμποῦκι στὸ στόμα. Θάμαι πολὺ χαρούμενος. Ὡ, πόσο θάμαι χαρούμενος καὶ καλὸς. Περνάει μιὰ γυναίκα μὲ ὄρατα δελουδίνα μάτια, μούρχειται νὰ τῆς φωνάξω: Ἀδελφούλα μου. Ἐνας κύριος κρατάει ἀμπρὰ μιὰ χοντρή κυρία, πᾶνε μπροστά, εἶμαι υποχρεωμένος ν' ἀκούω τὴ συζήτησή τους. Αὐτὸς ἀπαντᾷ νοθρά, χωρὶς κέφι, ἀπὸ υποχρέωση. Αὐτὴ: «Πεθύμησα παντεσπάνι. Θὰ φάμε τοῦ χρόνου σὰ σήμερα;» «Τοῦ χρόνου, ἀλίμονο, λέει αὐτός, νωρίτερα πολὺ νωρίτερα, ἀλίμονο». Λέει αὐτὴ: «Γιὰ σκέψου Τάκη, τί θάλεγε γιὰ μιὰ ἐνωση πὺ θὰ μᾶς ἀποκοίμιζε ἕνα χρόνο καὶ θὰ ἔμπνοῦσαμε ξαφνικά καὶ ὅλα θάχαν τελειώσει καὶ οἱ διτρίνες τοῦ Φλόκα θάταν γεμάτες ἀπὸ κεῖνα τὰ βερντάμπλ σοκολατάνια...».

Πορεία κάτω ἀπὸνα μεγάλο φεγγάρι, ὕστερα ἕνα θαθὺ ὑγρὸ καὶ σκοτεινὸ ὑπόγειο γεμάτο ἀνθρώπινες φωνές. Ἀπὸ πάνω φωτιά δυὸ ὄρες τρεῖς ὄρες, ποῖος θυμάται. Δάκρια. Μιλάει μὲ πάθος γιὰ τοὺς ἄλλους: «Δὲν ὑπάρχει πιά δικό σου καὶ δικό μου. Ὑποφέρετε θὰ πεῖ ὑποφέρω, κοινὸς ὁ πόνος κ' ἡ σωτηρία. Τὴν κοιτάξω στὰ μάτια, τὰ μαλλιά της μυρίζουν θρεγμένο χορτάρι. Ἐρχεται ὀλοῖσα ἀπὸ τὴ φύση. Προχωροῦμε στὸ μέρος ὅπου δὲν ὑπάρχει πιά πόνος. Σκύβουμε, ρίχνουμε λουλούδια στὸν τάφο τοῦ φίλου μας πὺ ἔπεσε. Οὐτ' ἕνα σημάδι γιὰ νὰ ξεχωρίζει, πὺ θὰ βροῦμε τὸ χῶμα του; Σκορπάμε σὲ μιὰ ὀποιοδήποτε γῆ τὰ λουλούδια καὶ στὸ θάνατο ὅπως καὶ στὴ ζωὴ ἐγκαταλειμένος, μόνος, ἄγνωστος ἀνάμεσα στὸ πλῆθος, αὐτὸς ὁ ἐκλεκτός. Χορταρισμένη γῆ, σύννεφα σταχτιά πρισμένα, βρέχει. Τί θὰ πεῖ θάρβαρος; Ὁ τρόμος τρέχει στοὺς δρόμους, ὕστερα αὐτὴ δὲν ἦρθε κάτω ἀπὸ τὸ ἀγαλμα πὺ ἔχτισε ἕνας ὀλόκληρος αἰώνας ἀπὸ δάκρια.

Ὅλες οἱ λέξεις πὺ σημαίνουν ἀγωνία, ἀνησυχία, ἀναμονή, ἀπόγνωση δὲν ἔχουν πιά καμιά ἔννοια. Ὅλα τὰ ὀνόματα εἶναι γελοῖα δταν ὁ πόνος εἶναι παρών.

Κάθε νύχτα ἔρχεται τὸ πλοῖο «Σωτηρία». Ἀγκαλιαζόμαστε, φιλιόμαστε, ὁ θρόλος ἀναβλύζει μὲς ἀπ' τὴν καρδιά μας. Καλὸς πὺ εἶναι ὁ καιρός! Νὰ τραβᾷς ὅπου σὲ φέρουν τὰ βήματά σου, νὰ κάνεις ὄνειρα ἢ νὰ μὴν κάνεις τίποτα κι αὐτὲς τίς γραμμὲς νὰ τίς τραβᾷς στὴν τύχη. Πόση ζωὴ ξεδεύεται ἄδικα, πόση ζωὴ! Κάτω ἀπὸ τίς ἀστραπὲς ἡ γίνονται καλύτερος ἢ γίνονται χειρότερος. Τὸ δεύτερο τὸ βλέπω ἐδῶ μπροστά μου. Ἀναισθησία, ἀπανθρωπία, φρίκη... φρίκη! Ὡ, ἕνα καλὰ μὲ, ἕνα ἀγκίστρι, ἀλλὰ ὄχι γιὰ νὰ ψαρεύω ἀνθρώπους, ὄχι! Μὴ μπορώντας τώρα νὰ κάνω τίποτα, κάνω βόλτες πάνω-κάτω γιὰ νὰ ζεσταθῶ. Τί ἀδιόρθωτος πὺ εἶμαι, ὅμως ἔχω πολὺ ὄρεξη ν' ἀγαπήσω, νὰ ἐργασθῶ, νὰ προσφέρω στοὺς ἀνθρώπους. Κι αὐτὲς τίς κραυγὲς πάνω στὸ χαρτί, δὲν ξέρω ὡς πότε θὰ τίς ρίχνω. Θάμαι καλύτερα νὰ πᾶω μὲ τοὺς ψαράδες ἢ ν' ἀνεθῶ στὸ βουνὸ γιὰ ξύλα. Ἄν πιάσω ἕνα ψάρι ἢ ἕνα πουλί θὰ τὸ πῆσω καὶ θὰ τὸ φάω καὶ θάμαι χαρούμενος. Θὰ μοῦ πῆτε πὺς φυγομαχώ. Εὐκόλα λόγια, ἀλλὰ σὰς ἐρωτῶ: Τί θὰ κάνετε σεῖς ἂν δίπλα σας μύριζε ἀσχημὰ; Δὲ θὰ κάνετε μερικὰ βήματα πὺ πέρα; Τί νέα; Καλὰ, πολὺ καλὰ. Ἐνα «πολὺ καλὰ» γιὰ πρωινὸ ρόφημα, γιὰ μεσημεριανὸ καὶ γιὰ βραδινὸ φαγητό. Νὰ κρατηθῶμε ἀκόμα λίγες ὥρες στὴ ζωὴ. Αἰσιοδοξία. Ἀλήθεια ὑπάρχει

κανένα νέο; Ἀπέθανε ὁ Φίλιππος; Ὁχι, μὰ τὸ θεὸ, μὰ εἶναι ἄρρωστος. Καὶ ποῖα θὰ εἶναι ἡ διαφορά γιὰ σὰς ἂν πεθάνει; Καμιά φυσικὰ γιὰτί κι ἂν αὐτὸς πάθει τίποτα γρήγορα θὰ κάμετε ἕναν ἄλλο Φίλιππο, διότι αὐτὸς ἔγινε μεγάλος ὄχι βέβαια ἀπὸ δική του δύναμη ἀλλὰ ἀπὸ δική μας ἀδυναμία...».

Παλιὲς εἰκόνες, ἡ μνήμη, βαρυχειμωνιά, ὁ καιρὸς ἄγριος, ἀνήλεος σὰν τὸν πόλεμο. Τί πείσμα! Ὁ νέος πὺ κἀθισε δίπλα μου μιλάει ἐναντίον τοῦ ἀνθρώπου καὶ παραδέχεται τὴ λευτεριά τῶν πουλιῶν. Εἶναι ὁ Ἰππότης καὶ ὁ θάνατος σ' ἕνα ἄλλο. Ἐχασε τὰ γάντια του καὶ τριάντα δράμια ψωμί. Εἶναι ἀπαρηγόρητος: «Σὲ κλέβουν παντοῦ: στὸ δρόμο, στὰ μαγαζιά, στὸ σπίτι σου, στὸ τράμ, καὶ στὸν ὕπνο σου ἀκόμα, εἶναι φοβερὸ νὰ σὲ κλέβουν στὸ ὄνειρό σου. Ξυπνᾷς μὲ κοιμένη ἀναπνοή. Ἀς μιλήσουμε γιὰ τὸν Προμηθεὺς λυόμενος. Ὁχι, ἂς μιλήσουμε γιὰ τὴν πείνα. Ἀλλὰ ὄχι, εἰκοσιτέσσερες ὥρες τὸ εἰκοσιτετράωρο μιλοῦμε γιὰ τὴν πείνα, δὲ μένει πιά γιὰ τὸν Προμηθεὺς Λυόμενος τοῦ Σέλλεϋ. Λέει: «Στὴν ἀρχὴ ἦταν πόλεμος ἀνάμεσα σὲ πόλεις, ὕστερα ἀνάμεσα σὲ ἔθνη, τώρα ἀνάμεσα σὲ ἡπεύρους, αὐριο ἀνάμεσα σὲ πλανῆτες. Ἐτοιμαστεῖτε!».

Σήμερα ἔφαγα ἕνα χαστοῦκι ἀπὸνα γεριανὸ ἀξιωματικό. Βαδίζαμε στὸ ἴδιο πεζοδρόμιο καὶ βρέθηκα ἐνῶ μπροστά του. Ἦταν ἀξιωματικὸς καὶ ξανθός, ἐγὼ μαῦρος καὶ ὁ τελευταῖος τῶν πολιτῶν. Εἶχε δικιο μὰ δὲ μπόρεσα νὰ σκεφτῶ ἔτσι καὶ θυμωσα.

Κ' ἐγὼ εἶδα ἕναν πὺ κυνηγοῦσε μ' ἕνα πιστόλι ἕναν πολίτη, τοῦ ἔριξε, δὲν τὸν θρῆκε, τὸν ἔφτασε ὅμως καὶ τὸν χτύπησε στὸ κεφάλι μὲ τὸν υποκόπανο. Ὁ ἄνθρωπος ἔπεσε κατὰ μισοπεθαμένος, ἐμεῖς κοιτούσαμε, τί νὰ κάναμε;.

Ἐνας παπουτῆς ἀγαπᾷ μιὰ μοδιστρούλα καὶ τῆς τὸ λέει μὲ λαρυγγισμούς. Πείνα, κρύο, μελόδραμα. Ὁ νέος λέει: «Τὸ νὰ μὴν ξέρεις ὅτι δὲν ξέρεις δ,τι δὲν ξέρεις, εἶναι, σύμφωνα μὲ τὸ Σωκράτη, ἡ χειρότερη ἀγνοία. Πόσα χρόνια πέρασαν ἀπὸ τότε πὺ δασκάλευε τὸ γιὸ τοῦ Κλεινία καὶ τῆς Δεινομάχης; Ἐμαθε τὸν ἑαυτὸ του ὁ ἄνθρωπος; Οὐτὲ θὰ τὸν μάθει. Ἡ πολὺ δύσκολα πράγματα ζητοῦσε ὁ γέρος ἢ ἔκανε λογοπαίγνια. Δὲ σῶζει ἡ λογική. Μὲ τὴν παγωνιά καὶ μὲ τὴν ὁμίχλη μ' ἀρέσει τὸ θράδι ν' ἀνεβαίνω στὸ βουνό. Κόβω τὸ νερὸ, τὸ ψωμί μου, φτάνει νὰ μὴ μοῦ κόβουν τὴν ἐλπίδα καὶ τὴ λευτεριά καὶ ζῶ».

Βούλιαξε τὸ καρδί «Σωτηρία», χάνουμε καὶ τὴν τελευταία ἐλπίδα γιὰ ψωμί. Αὐτὴ ἡ λιτανεία τῶν νεκρῶν καὶ τῶν ζωντανῶν ἀνθρώπων περνάει ὀλάνκερες ὥρες πάνω σ' ἕνα μουντὸ καὶ ἀβέβαιο φόντο. Ὁ ἥλιος μὲ βγαίνει μὲ κρύβεται. Ἡ Μ. κάθεται στὴν κρεβατοκάμαρά της καὶ πλέκει, ἔχει τελειώσει ἕνα μεγάλο γράμμα γιὰ τὸν Κ. πὺ δὲ θὰ σταλεῖ ποτέ. Αὐτὸς ρωτοῦσε γιὰ μένα, ἐρχονται κι ἄλλοι, συζήτηση γύρω ἀπ' ὅλα. Ἐνας νέος κουμπωμένος μιλάει γιὰ τὸν ἔρωτα, λέει ἕνα σωρ ἀνοησίες ἐνῶ ἐγὼ ὁ ἥλιος ἀνάβει τὰ γεράνια. Εἶναι ἕνας τσαρκατάνος, τοῦ τὸ λέω χωρὶς γάντια, ἔχω ὄρεξη νὰ τὸν δαίρω. Σὲ λίγο ἔρχεται καὶ ἡ Σ. Ἡ μύτη της δὲ μ' ἀρέσει καὶ ὁ τρόπος πὺ κἀθετα, μὰ τὸ δαχτυλίδι της εἶναι ὑπέροχο. Μαγική πέτρα, ἡ λάμψη τῶν ματιῶν της, τῆς μιλῶ γι' αὐτὸ τὸ φετιχ. Ποιὰ σχέση ἔχει αὐτὸ τὸ δαχτυλίδι μὲ τὸν καινούργιο της ἔρωτα. Ὑστερα διηγῶμαι τὸ «ὄνειρο» κ' ἕνα κινεζικὸ ἀνέκδοτο. Ὑπάρχει διάθεση, μὰ ὁ κουμπωμένος νέος λοζοκοιτάζει. Τὸ φάσμα!

Σύννεφα βαριά μαῦρα, φορτωμένα νερὸ καὶ φωτιά. Μπομπουνιτὰ, ἀνεμος, ἀστραπόβροντα, κεραυνοί. Ἐβρεξε... ἔβρεξε ὅλη τὴ νύχτα.

Αἰθρία, μὰ τὸ βαρὸμετρο δείχνει πάντα πέντε πάνω ἀπὸ τὸ μηδέν.

Ὁ Στρατηγὸς Τιμοσένκο κάνει ἕναν ἐπιδέξιο ἐλιγμό στὸν κεντρικὸ τομεά, ἂν ἐπιτύχει;.. Ὅλοι ἐλπίζουν σ' αὐτὴ

τὴ μάχη. Ὁ ἥλιος παίζει τὸν κρυφτούλη πίσω ἀπὸ τὰ σύννεφα. «Χτύπα τον, μὴν εἶσαι εὐγενής» λέει ἡ μεγάλη Φρόσω στὸ γιὸ της πὺ μαλώνει μ' ἕναν μικρό. Ἐσπερος οὐρανὸς ἀλλὰ ψεύτικος, κρύος, ὑποκριτικός, πίσω του κρύβεται ἡ θύελλα.

Χίνοι. Εἶχα δικιο νὰ υποψιάζομαι τὸν οὐρανό. Ὑστερα, λάσπη, σκουπίδια, κουρέλια, σάπια πορτοκάλια, καπνός, κλάματα παιδιῶν καὶ μαναδῶν, φωνές, θρισίες, κατάρεις, διαλαλητά. Γύρω ἀπὸνα καζάνι ἔχουν μαζευτεῖ καμιά εἰκοσαριά ἀλήτες κουρελιῆδες. Τὸ καζάνι θράζει μὲ ξύλα πὺ καπνίζουν καὶ τυφλώνουν, ἕνα μαυροκίτρινο πηχτὸ ζουμί σὰν τὴ λάσπη τοῦ δρόμου. Ἐνας μὲ θρόμικο σάλι τυλιγμένο στὸ πρόσωπο μὲ μαῦρα τζάμια στὰ μάτια του δίνει καὶ τρώει μέσα σὲ ντενεκέδες ἀπὸ κονσέρβα. Μικρὰ παιδιὰ ζυγώνουν νὰ ζεσταθοῦν, κλαῖνε, ζητοῦν νὰ φᾶνε, τὰ χτυπάει μὲ τὴν κουτάλα πὺ καίει. Τσιρίζουν, πέφτουν καὶ σούρονται στὴ λάσπη. Οἱ ἀλήτες λένε ἀισχρολόγια, ρουφᾶνε τὴ σούπα λιμασμένοι. Τοὺς πνίγει ὁ καπνός, βήχουν, φτύνουν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, βρομίζουνται. Ὁμίχλη, ἀκαθαρσία, κουρέλια ἀπὸ τὸν οὐρανὸ, πεθαμένοι, ψόφια ζῶα στοὺς δρόμους. Σκιὲς περνοῦν φοβισμένες, ἀδιάφορες.

Διαβολόκαιρος. Κοιμᾶμαι μὲ τὰ ρούχα γιὰ τὸ κρύο καὶ ἀπὸ φόβο μήπως ἐρθουν... Πρέπει νάμαι ἔτοιμος νὰ τοὺς ἀκολουθῶ. Δὲ δικάζω οὔτε τὰ παπούτσι. Φορῶ ἀκόμα καὶ τὴ γραβάτα. Παγωμένο νερὸ τρέχει στὴ ραχοκοκαλιά μου. Ἐαστερία: λὲς αὐριο θάμαι χαρὰ θεοῦ, καὶ αὐριο βρέχει καὶ χιονίζει. Οἱ ἄγγλοι ἔχασαν πάλι τὴ Βεγγάζη. Στὸν Εἰρηνικὸ τὰ στρατεύματα τοῦ Μὰκ Ἀρθουρ καὶ τοῦ Οἰδέβελ μάχονται ἡρωικά. Ἀπὸ τὴν Μπατάβια ὁ σταθμὸς μεταδίδει φοβερά πράγματα. Καὶ ὅμως ἐλπίζομε. Σκοτούρες γιὰ πενήντα δράμια σταφίδα. Πρέπει νὰ τὴν τρῶς ἀπλυτὴ, ἀκαθάριστη γιὰ νὰ σὲ πιάνει. Βρέχει... βρέχει, λὲς καὶ δὲ θὰ τελειώσει ποτὲ τὸ μαρτύριο τοῦ καιροῦ καὶ τῆς πείνας. Κοιτάξω τοὺς τάφους ἐκεῖ κάτω, μοῦ φαίνεται πὺς οἱ νεκροὶ εἶναι ἐκεῖ μέσα πὺ καλὰ, περισσότερη ζέση καὶ λιγότερη πείνα. Τοὺς ζηλεύω. Ἀδέρφια μου, γιὰτὶ δὲν προτιμάτε τὸ τουφεκί ἀπὸ τὴν καταπρόνια; Ἡ πυρκαϊὰ πὺ ἔφαγε τὸ σαπιομάγαζο ἐκεῖ πέρα, μιὰ ἄθλια μπαράγκα γεμάτη ὑφάσματα, καπνίζει ἀκόμα. Κάηκε σὰν ἄσπερο μαῖζι μὲ τὴν πρᾶματτα. Κανεὶς δὲν ἦρθε νὰ τὴ σθήσει. Γιατί νάρθει;

Μυρίζομαι τὸ τέλος τοῦ χειμῶνα. Ἀνεμος πρὸς, ζεστός, καλοκαιρινός. Μιὰ ἄγρια ψυχούλα μὲ θυμήθηκε στὴ μοναξιά μου καὶ μοῦστελε ἕνα ὄζο γλυκὸ σταφίδα κ' ἕνα γράμμα. Οἱ ἄνθρωποι σφάζουν τὰ σκυλιὰ, τίς γάτες, τὰ γαϊδούρια τους, ξεριζώνουν τὰ δέντρα καὶ στὰ πάγκρα καὶ τὰ κατῖν, μαγειρεύουν τσουννίδες καὶ κλαριά, κλέβουν τὴν ἀσφαλτο, τίς σκάρες τῶν ὀχετῶν, τὰ πόμολα, τὸν ἀέρα. Περνοῦν γεριανοί, τραγουδοῦν, διάζονται νὰ ξεδεύουν τὴ δύναμη πὺ ξεχειλίζει ἀπ' τὰ μέλη τους. Χωρὶς τρόπο στέκουμαι καὶ κοιτάξω τὸν ἄνθρωπο πὺ παραδίδει τὴν ψυχὴ τοῦ στοῦ ἀπέναντι πεζοδρόμιο, μὲ συγκαίει ὅμως τὸ μικρὸ παιδί πὺ κἀθετα δίπλα τοῦ σιωπηλό. Σύννεφα, ἀνεμος, βροχή. Πλυμένο, μωσκομυρισμένο χῶμα, θαμένο μὲ τὴ βραδινὴ ἀνέμηση. Ἡ μάνα μου, ἡ μόνη γυναίκα μέσα στὴν καρδιά μου, θαρὺς κι ἀσχημὸς κάθε ἀνθρώπινος ζυγός. Τὸ βουνὸ φωνάζει. Ἦρθε ἀπὸψε ὁ γιὸς τοῦ κύρ Κώστα καὶ πῆρε τὰ εργαλεῖα του. Σκεφτόταν; ἔταν βρομίζει θὰ τὸν ἐγάλουν ἐξῶ. Ὁ Ἀἰμὸς γυρνᾷ μ' ἕνα κάρσι καὶ τοὺς μαζεῖ, ἀξίζουν τὰ εργαλεῖα καὶ φυσάει νοτιά. Ὅλοι τὸν θυμοῦνται σὰν ἦρθε ἀπὸ τὸ Κολωνάκι μὲ τὸ ἡμίψηλο, φρεσκοσιδερωμένος, μὲ τὰ παιδιὰ του περιποιημένα.

(Συνέχεια στὸ ἐπόμενο)

ΓΙΑΝΝΗΣ Γ. ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗΣ

Δυο τραγούδια για γενναίους, όπως ο Άγιος
Δημήτρης ή ο Λόρκα ή τόσοι ανώνυμοι

I
Έπειδή τραγούδησε τη λευτεριά των τοιγάνων
αδελφών σου και περπάτησε όρθιος σά λεύκα
στον άνεμο
σου γεμίσαν αίμα τη φωνή σου και στην αγωνία σου
μουρμούριζε μια θάλασσα
και περεχημένος μυρωδιά καμένη δάφνη,
στάθηκες στη μέση του τραγουδιού σου,
άπορημένος και γενναίος.
Τώρα θ' αρχίσουν ναρχονται στο βαρύ σου χῶμα
ναύτες με πέτρινα καπέλα, μηχανικοί,
λαθρέμποροι με πίτες, με σαντούρια,
με κομένα χέρια, μ' εύλογιά,
γυναίκες με λιλιά φουστάνια και λουλούδια στ' αὐτί,
σά λεμονιές στη γλάστρα, μασχάλες
μ' έρωτική φωνή, βραδινές
μικρές κουβέντες στις αποβάθρες
θά φιλοκλαίνε και θ' ανάβουνε τσιγάρα.
Στυφό κρασί θά τρέχει μες απ' τὰ μαλλιά σου
και θά μουσκεύει τη γῆ
καθώς έσύ θά τραγουδάς.
«Ε! , μάνα, πού μᾶς γέννησες και κοιμηθήκαμε
τόσο νορίς...στις πέτρες...»
Και θάρθει ο σπόρος της δειῆς
νά πέσει επάνω σου και θά στείλει
τις μικρές πού όλο θά μεγαλώνουν οίγες του
και θά κατεβαίνουν και θά τρυπήσουν
τη ματωμένη — αν μένει ακόμα — χλαίνα σου
και θά τρυπήσουν τό κορμί σου
και τότε θ' αρχίσεις νά σαλεύεις

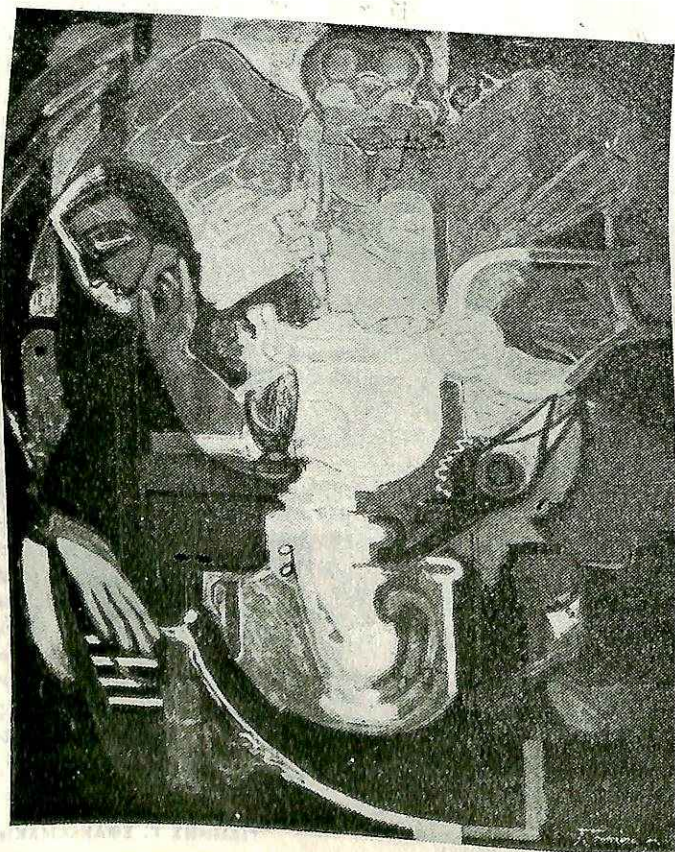
με της δειῆς τὸ σάλεμα και θ' αρχίσεις
ν' ανθεις την άνοιξη με όλα τὰ δέντρα,
ὁ πράσινος κ' ιδανικός μας θρήνος.

II
Τις μέρες, πού φωτιά μᾶς στέγνωσε
και στέρεψαν οί ποταμοί κι όσοι ψαρεύαν
τραβούσαν λάσπη από τ' άγίαστρια τους
και σάβανα νεκρών από χιλιάδες χρόνια.

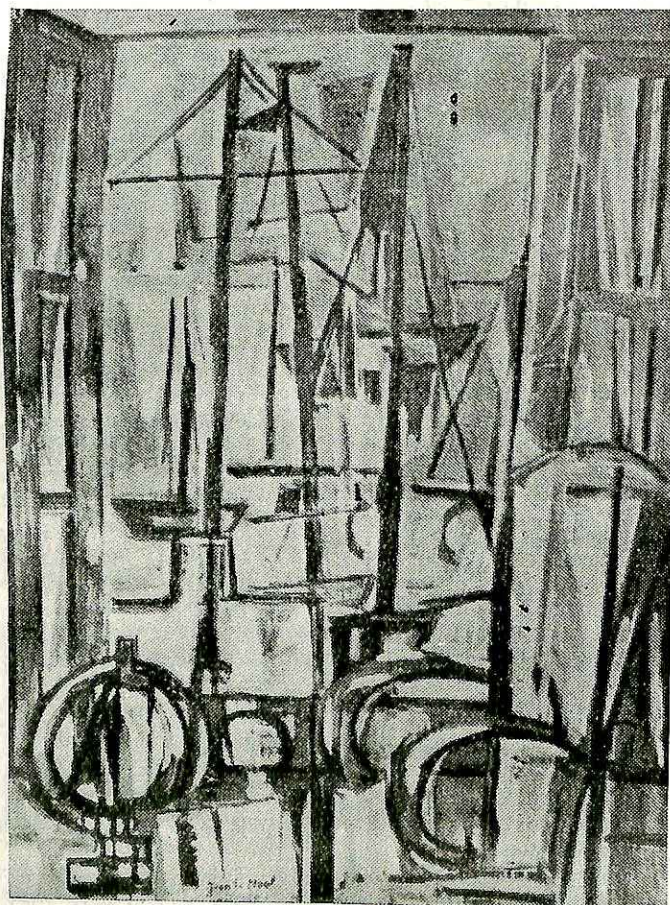
Τους τάφους δέν τους πρόσεξες ποτέ
κι απ' τις κηδείες θυμόσουν δυο κλώνους
βασιλικό κοντά στα πεθαμένα χέρια
κ' ύστερα, δέ σκέφτηκες πώς ο θάνατος
έρχεται με χίλιες φορεσιές κ' οί νεκροί
δέν τὸν θυμούνται κι ούτε τὸν ξεχνούν.
Χάθηκες ένα μεσημέρι.
Και τότε φάνηκε ένας Θεός νά θρηνηί
ανάμεσα στα φύκια, στα ζουμπούλια και
στις δρακοντιές ενός δημόσιου κήπου,
ανάμεσα σέ ξερές οίζες, σέ πέτρες
και σέ μερμηγκία· τὸ πρόσωπό σου
και τὰ χέρια σου τρύπες γεμάτες κίτρινη λάβα,
ένω οί προδότες με τους δείχτες τεντωμένους
ερχόταν κατεπάνω σου.

Κατεπάνω σου, για κατεπάνω
σ' έκείνον τὸν Θεό πού σέ θρηνοῦσε ;

ΘΑΝΑΣΗΣ ΦΩΤΙΑΔΗΣ

A. ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΖΑΝ ΛΕ ΜΟΛΛ

ΠΡΟΣΚΛΗΣΗ ΓΙΑ ΤΑΣΙΔΙ

Ένας ξοφλημένος άνθρωπος (*)

Η ιδιοφυία

ΤΟΥΤΟΙ οί άνθρωποι έδω τοιγύρω μου λένε πώς
έχω ιδιοφυία και θαρρουν πώς μου κάνουν με-
γάλη τιμή, πού μου δίνουν άμέτρητη χαρά, όλ'
αὐτὰ τὰ καλόπαιδα ! Είναι και μερικοί πού καταντὰ νά
λένε πώς έχω πολλή ιδιοφυία, μια μεγάλη ιδιοφυία κι
είναι κείνοι πού πιστεύουν πώς μ' αγαπούν περισσότερο
και πώς είναι κοντύτερά μου.

Αγαπητοί μου άνθρωποι, έγώ σᾶς εύχαριστώ και
υποκλίνομαι προστά σας και ο Θεός νά σᾶς ανταμεί-
ψει ! Κάμετε και πέστε ότι σᾶς περνά, ακόμα και νά κα-
τανικήσετε τὸ φυσικό έγωισμό σας και την ξεσίπωτή
μου τραχύτητα.

Μά δέ βρίσκειται, αλήθεια, κανείς ανάμεσά σας, πού
νά μην έκατάλαβε πόσο με προσβάλετε και με πικραί-
νετε μ' αὐτή την ιδιοφυία ;

Στὸ διάλογο ή ιδιοφυία σας ! Τί πράμα είναι πάλι
αὐτό ; Αλήθεια, πιστεύετε ειλικρινά πώς έγώ μπορώ νά
εύχαριστοῦμαι με τὸ νά είμαι ένας άνθρωπος με ιδιο-
φυία, ένα παιδαρέλι με ώραϊες έλπίδες πού τὸν ακολου-
θοῦν μέχρι τάφου, ένας καλὸς πνευματώδης σύντροφος
πού ξέρει νά ξυπνὰ τὸ ενδιαφέρον τοῦ κόσμου ;

Μά για ποιὸ με περάσατε, στὸ Θεό σας ; Έχω μή-
πως τὰ σταχτιά και γελαστά μουτρα εκείνου πού τὸν
εύχαριστεί, τι έχουν όλοι κ' είναι ευτυχημένοι όταν
έχει δέκα ιδέες στη γλώσσα κ' εκατὸ φράγκα στὸ πορτο-
φόλι ; Δέν καταλάβατε ακόμα, καρακάξες τῆς κακοτυ-
χιάς, πώς ή ιδιοφυία είναι τὸ εἰτελέστερο εμπόρευμα
στ' ανθρώπινα παζάρια ; Και προπάντων έδω, στην Ίτα-
λία ! Πέστε μου, αν σᾶς ταιριάζει, ποιὸς δέν έχει ιδιο-
φυία, στὸν τόπο αὐτό, τὸν εύλογημένο από τὸ Θεό ;
Αν μου φέρετε ένα, δώ προστά, σᾶς τὸν πληρώνω
με τόσο ἀσήμι, όσο ζυγίζει. Η ιδιοφυία, ζεβζεζήδες,
τρέχει στους δρόμους, γεμίζει τὰ σπίτια, πλημμυρίζει τὰ
βιβλία, αναβλύζει μες από τὰ στόματα, ξεχυλίζει ακόμα
και τὰ ύπόγεια.

— Τί ιδιοφυία κείνο τὸ παιδί ! Αμαρτία πού δέν
έχει ὄρεξη νά κάμει τίποτα.

— Κείνος εκεί είναι ένας εγκληματίας, ένας απα-
τεώνας, μά τί ιδιοφυία !

— Λέει μεγάλες τερατολογίες, σύμφωνοι. Μά δέ
μπορείς ν' άρνηθείς πώς είναι μια ώραϊα ιδιοφυία.

Αὐτὲς είναι οί συζητήσεις πού ακούγονται καθημε-
ρινά στην Ίταλία, σ' όλα τὰ πεζοδρόμια, σ' όλα τὰ σπί-
τια και σ' όλες τις ταβέρνες, όπου ανταμώνουν οί λεγό-
μενοι διανοούμενοι.

Όποιος ξέρει και συνταιριάζει την μπαλάντα ή τὸ
τραγουδάκι με καμιά συμπαθητική πτώση ή με ύπο-
φερτὲς ρίμες έχει ιδιοφυία. Ίδιοφυία έχει κι όποιος ξέ-
ρει νά ζωγραφίζει λουλουδάκια μ' ακουαρέλες ὥστε νά
μοιάζουν αληθινά, όποιος χτυπά τὸ πιάνο με χάρη,
προσστά σ' ένα γύμνο Beethoven, όποιος ξέρει και
περιγράφει μ' αίσθηματική κομψότητα τις καταταστρο-
φὲς ενός σεισμοῦ. Έχουν ιδιοφυία ακόμα κ' οί γλύπτες
τοῦ Maillon D'Indie κ' οί ξρασιτέχνες βαγνεριστὲς πού
γλεντοῦνε την ξευπνάδα τῶν άλλων και μεταβάλλουν σέ
καπνὸ τις ιδέες και τὰ ποῦρα Αβάνας.

Έγώ σᾶς ρωτῶ άλλη μια φορά : Βρίσκειται κανείς

(*) Συνέχεια απ' τὸ προηγούμενο.

ανάμεσά μας πού νά μην έχει ιδιοφυία ; Ακόμα κ' εκεί-
νοι πού δέν κάνουν τίποτα έχουν ιδιοφυία, ακόμα κ' οί
πολιτικοί, ακόμα κ' οί δημοσιογράφοι.

Ας τὸ ποῦμε λοιπὸν μια για πάντα : όποιος μου
λέει πώς έχω ιδιοφυία με προσβάλλει. Όποιος μου λέει
πώς είμαι ένας ιδιοφυής με πικραίνει.

Έγὼ αποστρέφομαι την ιδιοφυία σας και τὴ βάζω
μαζί με τις έφημερίδες στὸν απόπατο. Έγὼ σᾶς τὸ λέω
καθαρά : Για μένα ή ιδιοφυία δέν είναι άλλο παρὰ ο
ύψιστος βαθμὸς τῆς μετριότητας. Η ιδιοφυία είναι
κείνη ή άνώτερη μορφή τῆς εύφυίας πού μποροῦν όλοι
ν' αντιληφθοῦν, νά εκτιμήσουν και ν' αγαπήσουν. Η
ιδιοφυία είναι κείνο τὸ γευστικό παραγεμίδι από εύκο-
λία, από αναζήτηση και πνεῦμα, από μιτριμιλωτή κοι-
νοτοπία και μεθυσμένο φιλισταιισμό, πού ἀρέσει στις κυ-
ρίες, στους καθηγητές, στους δικηγόρους, στους κοσμι-
κούς κυρίους, στα ξακουστά μορφωμένα πρόσωπα, κον-
τολογὲς σ' όλους εκείνους πού είναι μισοί και μισοί,
πού βρίσκονται καταμεσῆς οὐρανοῦ και γῆς, παράδεισου
και κόλασης, μακριά κι από την βαθιὰ κτηνωδία κι από
τὸ μέγα δαιμόνιο.

(Κοίτα τί μούρχεται στὸ νοῦ ! Ίδιοφυία στη διά-
λεκτο τῆς Τοσκάνας, δέ σημαίνει μονάχα ξευπνάδα πε-
τυχημένη, και κάτι περισσότερο, μά σημαίνει ακόμα και
κείνα τὰ δοντάκια ή τις έγκοπες πού έχουν τὰ κλειδιά
στην άκρη τους για ν' ανοίγουν τις κλειδαριές. Αὐτὲς
οί δυὸ έννοιες δέν γειτονεῦουν μονάχα στὸ λεξικό. Η
ιδιοφυία είναι κείνο πού ανοίγει. Με την ιδιοφυία
μπορείς νά τρυπώσεις παντοῦ, μπορείς νά τὰ καταλά-
βεις όλα και ν' ἀρέσεις σέ πολλούς. Είναι τὸ διαβατήριο
τῆς ζωῆς. Είναι τὸ παγκόσμιο ἀντικείμενο για τὰ χρημα-
τουβώτια και για τις θέσεις εκείνες πού σοῦ εξασφαλί-
ζουν καριέρα. Ο ένας έχει ιδιοφυία για νά κάνει ώραϊα
πράγματα, ο άλλος πάλι έχει ιδιοφυία για νά κάνει τοὺς
άλλους νά πιστέψουν πώς τὰ άσχημα του πράγματα είναι
όμορφα. Είναι δυὸ διαφορετικὲς ιδιοφυίες, μά κ' οί δυὸ
κερδίζουν. Κι ἄς τὸ κάνουν. Ας κερδίζουν, ἄς χαίρονται,
ἄς γλεντοῦν κι ἄς γλεντοῦν και τοὺς άλλους, όλοι τοῦτοι
οί ιδιοφυεῖς. Έγὼ δέν είμαι απ' αὐτούς, ούτε και θέλω
με κανένα τρόπο, νά είμαι).

Μάταιη προσπάθεια. Ό,τι κι αν κάνω, σ' ἐμένα
ἀρέσουν πάντα οί ακρότητες. Από τὰ ζωντανά πλά-
σματα δέν αγαπῶ παρὰ τὰ ζῶα και τὰ φυτά, κ' εκεί-
νους πού κάνουν τίμα την δουλειά τους, δίχως νά κα-
ταλαβαίνουν τίποτα, δίχως νά πεταλουνδίζουν από δῶ κι
από κει, ανάμεσα στις δουλιές και τις καινοδοξίες, ή
την αληθινή μεγαλοφυία, τὴ μεγάλη ψυχὴ, τὸν γίγαντα
κ' ερημικό ήρωα, πού μοιάζει με βουνο μέσα στη νύχτα.

Η ένας χωριάτης ή ο Λάντης - κ' έξω όλοι οί απο-
δέλοιτοι, μακριά οί άνθρωποι τῆς ιδιοφυίας, οί πνευ-
ματώδεις κ' επιτηδείοι άνθρωποι κ' οί μισθοί διανοού-
μενοι ! Μά τί είστε όλοι σεις προστά σ' ένα λιγδιάρη
άγροικο πού άλωνίζει για νά σᾶς δώσει νά φάτε, ή προ-
στά σ' ένα ποιητή πού στραγγίζει την ψυχὴ του για νά
δώσει τὰ λόγια κείνα και τοὺς στοχασμούς, πού σέ χί-
λιες γενιές θά φέρουν οίγη ; Τί κάνετε ; Λόγια και
πάντα λόγια, άπάτες και παιχνιδάκια !

Έγὼ πιά την έχω κάμει την έκλογή μου. Δέν θά
μποροῦσα, και νά τὸ ήθελα, νά γίνω ένα δέντρο ή ένας
σκαφτιάς, μά θέλω, τὸ θέλω απεγνωσμένα, νά γίνω ένας
αληθινά μεγάλος άνθρωπος - κι ἄς ποῦμε δλότελα και

τη λέξη που τρομάζει: μιὰ μεγαλοφύα! Κι αν πέσω καταμεσής του δρόμου, χωρίς να γίνω ό,τι θέλω κ' ελπίζω, θά τή δεχτώ πρόθυμα την πικρή μου μοίρα, θά κλάψω μονάχος μου και δέ θά πουτανίζω μ' όσους περιφρόνησα, μιά θά πεθάνω μόνος, σε μιὰ μικρή γωνιά του κόσμου, σαν τον αγαθόλυκο του De Vigny.

Και δέν θά μετανιώσω για τίποτα. Είμαι σίγουρος πώς θά δοκιμάσω τέτιες χαρές —άκόμα κι αν αποτύχω— τέτιες χαρές θά δοκιμάσω, νιώθοντας την ψυχή καθαρή και τεντωμένη για κάτι το παράλογο και το υπέροχο, που δέ θά αίστανθώ ούτε τὰ λιθάκια τών δρόμων, ούτε τὰ χάχανα εκείνου που καλλιεργεί το κηπούλι του και το νομίζει δλόκληρο κόσμο. Και μη χολωθείς, ό ψυχωμένο μου έαυτό, αν φανείς χαζός ή άγνωρος πολλές φορές. 'Η μεγαλοφύα δέν κάνει πνεύμα, δέν τραβά, σαν παξιμαδάκια, τις χαριτωμένες ιδεούλες, δέν κρατά την πισινή στα τελευταία φύλλα τών περιοδικών και στα βιβλία που πουλιούνται. Όχι, όχι.

Η μεγαλοφύα είναι παιδικότητα και τρέλα, κ' είναι μεγαλοφύα ακριβώς γιατί έχει το θάρρος να είναι παιδιάστικη και τρελή, κι ούτε μπορεί να μην κάμει και καμιά φορά την εντύπωση του άγνωρου και του κουτού, εκείνου που ξαφνιάζεται για όλα και συζητά δίχως την κοινή κρίση.

Μά έχουνται μονάχα στη μεγαλοφύα, έαυτέ μου, κείνες οι ώρες οι υπέροχες, που φαίνεται σαν να μιλά ό Θεός από το στόμα σου, που είναι γεμάτες φώς, κι όλα αποκαλύπτονται, όλα είναι διάφανα κι άρμονικά σαν το νερό μέσα σ' ένα όμορφο ποτάμι —κείνες οι ώρες που γίνεται ή ψυχή φωτιά σαν τη φωτιά, άνεμος σαν τον άνεμο, αγάπη σαν την αγάπη— κείνες οι ώρες που, από μιὰ μυστηριακή τρέλα, όλα είναι δυνατά και όλα είναι άγια κι ούτε ξέρεις πιά να πεις ποιός είναι ό κόσμος και ποιά είν' ή ψυχή σου.

Δέν νιώθετε πόσο άχρωμη και μαλθακή τέρψη είναι ή ιδιοφύα σας αντίκρι ος τέτιες στιγμές; Για μιὰ από τις ώρες αυτές, για μιὰ μονάχα, εγώ θά έδινα όλη μου την ιδιοφύα, όλη την ιδιοφύα σας, όλη την ιδιοφύα όλων τών γελοίων όλης της γής, κ' ύστερα, μπορεί να μου φαινότανε πώς την είχα κλέψει.

DIES IRAE

Απελπισμένες επικλήσεις στο κενό. Τις έλεγα στους άλλους κι όμως ήταν για τον έαυτό μου. Άγδνες, μαστιγώματα, τύψεις. Σκοποί θείοι, πνιγμένοι άργότερα μέσα σε τέσσερις δημοσιογραφικές στήλες. Έξάψεις άγνότητας, που λησμονήθηκαν, μέσα σε μιὰ στιγμή, ανάμεσα στ' άσπρα μεριά κάποιας γυναίκας. Έπελάσεις προς τον θείο, ζήλεια για τους ούρανούς, αγάπη για την επικίνδυνη περιπέτεια, για την μεγάλη απόπειρα (πήδημα του ανθρώπου σε μιὰ άλλη ζωή πέρα από τη ζωή, άνατροπή τών Διών, ή ύπόσχεση του έρπετου επί τέλους πραγματοποιημένη, αληθινή σωτηρία χωρίς σταυρό και δίχως το αίμα που κυλά ανάμεσα από τ' άσπρα χέρια που εύλογήσανε). Όνειρο θαυματοργικό, λιγγιώδες, ακατανίκητο-κ' ή μικρούλα κι άσπιλη καθημερινή ζωή: μέσα στην μικρή κάμαρα, στο μικρό καφεείο, στη μικρή πόλη, ανάμεσα στους μικρότατους ανθρώπους.

Κι όμως επάλενα. Έπάλενα άγέρωχα κι άρρενωπά, μ' όλες τις ελπίδες στην καρδιά, μ' όλες τις θελήσεις στο μυαλό. Είχα επιτάξει δλόκληρο τον έαυτό μου. Νά γίνω έτσι, να κάμω εκείνο ή να χαθώ. Άγωνιζόμουν με τους πειρασμούς που μάς σπρώχνουν στην καταναγκαστική μετριότητα. Γύρευα να δημιουργήσω γύρω

μου μιάν άνελέγητή μόνωση, πνευματική και σωματική. Πολεμούσα, μαστίγωνα τον ίδιο τον έαυτό μου, άντατρεφόμωνα μέσα στον πόνο για τις μελλοντικές και φριχτές δοκιμασίες. Ένιωθα την ανάγκη να συγκεντρωθώ στο ένδοιμυχο και βαθύτερό μου είναι, σε μιὰ σιωπή που να με κάνει ν' ακούω μονάχα τον έαυτό μου-και τίποτ' άλλο. Έπρεπε να είμαι γώ ό πρώτος άνθρωπος της νέας ανθρωπότητας- έπρεπε να δώσω εγώ το πρώτο παράδειγμα μιάς ζωής δλότελα έσωτερικής, δλότελα άνεξάρτητης από το κορμί, από την ύλη και την κτηνωδία. Ένιωθα πώς ήμουν μακριά από το τέρας που είχα σημάδεψει και πώς ακόμα δέν είχα γίνει ένα πνεύμα ακηλίδωτο και χωρίς άδυναμίες, προορισμένο να συντροφεύει τους ανθρώπους στο διάβα τους πέρα από την τωρινή ζωή. Μά δέν λυποηγούσα. Ό ένθουσιασμός, που γεννούσε ό ίδιος ό παραλογισμός της απόπειρας, ή φλόγα εκείνη που μ' έκανε να βλέπω άθλιους όλους τους μεγάλους σκοπούς τών ανθρώπων, ή τρελή βεβαιότητα να νιώθω τον έαυτό μου όργανο μιάς αποστολής τόσο έξαιρετικής και υπέροχης στη φαντασία, ή απόλυτη ανάγκη ν' αποσπαστώ από την πραγματικότητα αυτή, από τον κόσμο αυτό, από την ανθρωπινή αυτή ζωή, με τήν πλυνω μέρα με την ήμερα, σ' αυτή μου την τρεχάλα που όδηγούσε στο φρικτότερο άφύπνισμα για τη ζωή ενός θνητού. Μου φαινότανε να παραπαίω πάνω στη γή, όμοιος μ' έναν άθώρητο γίγαντα, που στήριζε το ένα του πόδι στην κορυφή ενός βουνού και τ' άλλο του σε μιὰ άλλη κορυφή και πηδούσε τις πράσινες κ' έρημικες θάλασσες ώσαν να ήσαν λακούβες, με το κεφάλι ανάμεσα στ' άσπρα τ' ουρανού, θερμαινόμενος πλάι στον ήλιο καθώς θερμαίνεται ό φτωχός από τη μικρή πυρά ενός μυκαλιού.

Σχέδια άπίστευτα κι αποκαλυπτικοί όραματισμοί μου σπίνδιζαν κείνα τὰ χρόνια την ψυχή κι ό μεγαλύτερος έδιωχνε σιγά-σιγά μες από τη φωλιά τόν παιδ μικρό με ένα έξαλλο crescendo άδάμαστης μανίας.

Μά ή έμμονη σκέψη ήταν πάντα μιὰ, πάντα ή ίδια: Νά κάμω κατορθωτή, ποθητή, κοντινή την παλιγγενησία του ανθρώπινου γένους, τη μεταμόρφωση τ' ανθρώπου-που-κτήνους, την παγκόσμια έλευση τ' ανθρώπου-θεού. Μά πρώτ' απ' όλα, έπρεπε ν' αρχίσουν κ' οι άλλοι να νιώθουν ό,τι ένιωθα εγώ και να αισθανθούν όλοι μέσα τους, όπως την αισθανόμουν κ' εγώ, την καταφρόνια, την άηδία, το άίσχος, τη φρίκη για τη ζωή μας αυτή την αμφίβολη και την αμφίβια. Και τότε σκέφτηκα την τέχνη. Μονάχα ή τέχνη θά μπορούσε να ξανατραχύνει το τρομονάχα ή ποίηση θά μπορούσε να ξανατραχύνει το τρομερό αίστημα της ζωής αυτής όπως είναι, που τόσες φορές την έχει σβύσει ή άσυνειδησία της συνήθειας, να ξανακαινοργώσει τις τρομάρες, να ξαναφλογίσει όλες τις θλίψεις, ν' άφυπνήσει πάλι την ντροπή και να δημιουργήσει το μαρτύριο του ανυπόφορου εκείνου που είναι γλυκύτερη ή γαλήνη της προσαρμογής. Οι θεωρίες δέν κάνουν δουλειά. Οι θεωρίες δέν πείθουν παρά τους λίγους κ' ένοχλούν τους περισσότερους ή ζωντανή όμως τέχνη, ή άλαζονική και συναρπαστική ποίηση (ή ποιητική ποίηση, μ' όλο της το χρώμα, με την άρμονία της και τον ακαταμάχητο αυθορμητισμό της) θ' ανάγκαιζε τους ανθρώπους να καθρεφτιστούν μέσα στη νεκρή θάλασσα της ανθρωπίνης ύπαρξης, για να τραβηχτούν έπειτα με φρίκη, κυριευμένοι από τη θέληση να φύγουν, να γίνουν άλλιότιμοι. Για το Νάρκισσο, το καθρεφτισμά του μέσα στο τέλμα, το πλαισιωμένο από μαργαρίτες, ήταν αίτια θανάτου. Για την ανθρωπότητα θά ήταν αίτια καινούργιας ζωής.

(Συνέχεια στο επόμενο)

Μεταφρ. Κ. ΛΑΪΣΙΘΙΩΤΑΚΗΣ

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ

ΟΜΙΧΛΗ...

—«Πρέπει να σελλάνουμε προηγουμένως τὰ όνειρά μας, προτού να καθολικέψουμε...» λέει μιὰ άγγλοσαξωνική παροιμία- βρίσκω δέ πώς δέν υπάρχει πεζότερη αλλά και ποιητικότερη βάση στην προσπάθεια ενός νέου ξεκινήματος. Στη σημερινή μόλιστα εποχή, που κροδαίνεται ακόμη από τις τραγωδίες δύο παγκόσμιων πολέμων, με τ' άσύλληπτα μελλοντικά γεγονότα και τις υπεράνθρωπες προτοιμασίες ενός ανθρώπινου δικαιοσύνης-τό δρμα της αλήθειας στην Τέχνη παίρνει την πιο θαυπόστατη οντότητά του.

Κατ' αρχήν, κάθε προσπάθεια στην Τέχνη άποτελεί κ' ένα ξεκίνημα για την αλήθεια. 'Η σκληρότητα, όμως, της σημερινής ζωής διεριεύει μύριες άπατηλες ροπές και δρόμους ύπονομευμένους από δολερές έκρήξεις, σε χαωτικά παραληρήματα... Έτσι, πολλοί, πλανήθηκαν από νεογοητευτικές περιπέτειες, από την άοριστία της φυγής και την άφαίρεση τών σιωπηλών έκστάσεων-ή υπέρδονού-μενη, όμως, και πιεστική πραγματικότητα, έπρεπε, να τους ξυπνήσει από την ύπνοβασία της παρακμής. Κ' ή παρακμή, είναι συνυφασμένη με την αϊμάσσουσα εποχή μας κ' ή παρακμή περικλείνει πάντα το φόβο και την ανάγκη μιάς κάποιας βοήθειας...

Η βοήθεια κρικώνει πάντα το άσθημα της ανθρωπίνης συνένωσης- αλλά με το μικρόβιο της παρακμής είναι αδύνατο ό κούφιος κι ό δειλός, να διαχωρίσουν και ν' άπομονώσουν το μυστικό της αλήθειας... Δημιουργείται λοιπόν άμέσως, από μιὰ τέτια βοήθεια, ή κλικά, ή ουκοφαντία, ή άρνηση και ή παρανόηση της αλήθειας της Τέχνης, που πνίγεται στην έκτυπλωτικήν άνακρίβεια να χρωσώνει τὰ κάλπικα μέταλλα και, με τη συνωμοσία της σιωπής δπλο, να καταχωνιάζει τα δημιουργικά διαμάντια της αγάπης. 'Η Τέχνη είναι ή μεγαλύτερη αγάπη!

Δέν είναι λοιπόν καιρός σ' αυτήν την εποχή της άναγκαίας άναδημιουργικής πνοής να μίν έλέγχονται τὰ μισοκόταδα κ' οι όμιχλες, να διαπράττωνα πνευματικές παρανοήσεις κι άπάτες, να δημιουργούνται δέ άπρόσκλητοι όρι-αμβοί μ' όλέθριες καταδίκες...

Μιὰ τέτια παρανόηση είναι και τὰ Ιταλικά όρδρα για την Ποίηση και την Πεζογραφία της πατρίδας μας που ή μετάφραση και δημοσίευση τους αρχίζει από αυτό μας το φύλλο. Την άπάντηση, δά την δώσει το περιοδικό μας, άμέσως μετά-είμαστε υποχρεωμένοι!

ΚΩΣΤΑΣ ΔΑΡΡΙΓΟΣ

Ένας έορτασμός

Βέβαια θά ήταν κανείς ύπερβολικά αισιόδοξος για τη συνειδητή συμμετοχή του μεγάλου πλήθους στα πνευματικά έργα, αν έπίστευε ότι όλος εκείνος ό κόσμος, που άσφυκτικά έγέμισε την πλατεία, τὰ θεωρεί και το υπέρω των «Όλυμπίων» το ξεστό εκείνο δειλινό του περασμένου Μαΐου, είχε σαφή αντίληψη και γνώση του έργου του Μανόλη Τριανταφυλλίδη. Όμως, όποσδήποτε, ήταν άλλη-θινα συγκινητικό το θέαμα συμμετοχής τόσων ανθρώπων, και μάλιστα κάθε κοινωνικής τάξεως και κάθε ηλικίας, στη γιορτή εκείνη, που έγίνονταν προς τιμήν ενός πνευματικού ανθρώπου, όταν μάλιστα το έργο του δέν είναι από αυτά που συνήθως προκαλούν το εύρτερο ενδιαφέρον. Γιατί, το έργο ενός γλωσσόλογου, όσο κι αν είναι σπουδαίο, είναι από το είδος του και τη φύση του αδιάφορο για το μεγάλο κοινό, όπως είναι έργο ειδικότητας επιστημονικό. Έδώ όμως έγκει-κότατα ή αξία της εργασίας του Τριανταφυλλίδη: ότι αυτή δέν περιορίστηκε μόνο στην ύλη της επιστήμης, δέν αναλώθηκε μόνο στην άναζήτηση μιάς

αλήθειας, αλλά συνδέθηκε με την άμεση έφαρμογή της αλήθειας στην πρακτική ζωή, και μάλιστα στον σπουδαιότερο τομέα της, δηλαδή στην παιδευτική προσπάθεια ενός έθνους.

Όπως πολύ στοχαστικά έτόνισε στην έμπεριστατωμένη όμιλία του ό καθηγητής της γλωσσολογίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Ν. Άνδρώτης, ό Μανόλης Τριανταφυλλίδης διακρίνεται από τον άλλον μεγάλο της ελληνικής γλωσσολογικής επιστήμης, τον Γεώργιο Χατζηδάκι, ακριβώς απ' αυτήν την διαφορά: εκείνος έμόχθησε στη μακριά ζωή του μόνο για την επιστήμη-ό Τριανταφυλλίδης πρόσφερε τη δραστηριότητα, την άλη και την πείρα μιάς έπίσης εργώδους επιστημονικής ζωής στην υπηρεσία της παιδείας και μάλιστα της λαϊκής παιδείας. Έτσι, το βράδι εκείνο του περασμένου Μαΐου τιμούνταν άξια και δικαία όχι μόνον ό γλωσσολόγος και ό καλύτερος του και τη φύση του αδιάφορο για το μεγάλο κοινό, όπως είναι έργο ειδικότητας επιστημονικό. Έδώ όμως έγκει-κότατα ή αξία της εργασίας του Τριανταφυλλίδη: ότι αυτή δέν περιορίστηκε μόνο στην ύλη της επιστήμης, δέν αναλώθηκε μόνο στην άναζήτηση μιάς

ιστορικής εκπαιδευτικής μεταρρυθμίσεως δέν έμεινε κλεισμένος στον επιστημονικό του πύργο, παρά έκφυλοφόρησε στην άγορά έμπνευστής, διαφωτιστής και προπαγανδιστής.

*

Όπως το βράδι εκείνο, απ' το βάθος ενός θεωρείου, όχι με το ύφος ενός ανθρώπου που παρακολουθεί μιὰ προσωπική του ύπόθεση, αλλά με την προσοχή ενός έπιστήμονα, που άναζητεί συμπεράσματα, ό Μανόλης Τριανταφυλλίδης άκουγε τὰ έγκώμια, που έγίνονταν γι' αυτόν, δά έπρεπε βέβαια να συμπεράνει ότι ό μόχθος του στεφανώθηκε με την έπιτυχία. Και θά ήταν άπρεπο σ' αυτόν τον δικαιο έορτασμό να σταλάξει κανείς όποιαδήποτε κριτική άμφιβολία. Όμως, πώς την ζει κανείς κάποτε αυτή τη δραματική κριτική άμφιβολία στον άπολογισμό ενός πολύμοχθου έργου! Χωρίς να μειώνει το έργο, χωρίς ν' άσβεί πρὸς τον δημιουργό, ό κάποιος έρευνητικός κριτής στέκεται κάποτε, ακριβώς σ' αυτές τις ώρες τών πανηγυρισμών, κι άναλογείται: Έδώκε λοιπόν ή θυσία μιάς πολυτιμής ζωής, κ' ή άκαταπόνητη δράση τους άναμενόμενους καρπούς ή, περισσότερο απ' το άποτέλεσμα, έορτάζεται—δίκαια και αυτή βέβαια—ή προσπάθεια;

Θά ήταν βαρύ να ύποστηρίξει κανείς ότι το έργο της τριάδος, που σε μιὰ περίοδο γενικότερης άνόδου του ελληνισμού έκλήθη να άναμορφώσει την ελληνική παιδεία, το έργο τών Άλ. Δελμούζου, Μανόλη Τριανταφυλλίδη και Δ. Γληνού—ό τελευταίος ούτε μνημονεύτηκε από κανέναν όμιλητή στον έορτασμό τών «Όλυμπίων» κ' ή λησμονία, όσο κι αν όφείλονταν, ίσως, σε μιὰ σιωπηλή αποδοκιμασία της άποστασίας του πρὸς άλλους σκοπούς, δέν ήταν γενικότερα δίκαιη—δέν έδωκε καρπούς. Όμως μπορεί να τον τολμήσει κανείς τον διστακτικό λόγο: Ναι, ή συγκομιδή δέν ήταν τόσο πλούσια, όσο υπάρχει συνήθεια να την παρουσιάζουμε. Βέβαια οι αίτίες είναι πολλές και δέν όφείλονται σχεδόν ποτέ σε σφάλματα τών άναγκαιστών. 'Η μεταρρύθμιση, που δέν δολοκληρώθηκε και, κυρίως, δέ στερεώθηκε, οι άντιδράσεις, που πάντα στάθηκαν πολλές, οι άλλοι όροι της ελληνικής ζωής και, ειδικότερα, της ελληνικής παιδείας, που δέν ήταν πρόσφοροι για τη ηθική έλευση, οι πολεμικές περιπέτειες του έθνους, ή άπουσία έμπνευσης ύλικού, οι οικονομικές δυσκολίες, όλ' αυτά, στάθηκαν άφορητές τὰ έπιτεύγματα να είναι καλύτερα από εκείνα που λογάζαν οι μεταρρυθμιστές. Γιατί αυτό γίνεται σχεδόν πάντοτε: Οι πρωτοπόροι, με την ορμή της πίστewς και του πάθους, έξακοντίζουν το βέλος της ιδέας παρά πολύ μακριά, άδιαφορώντας, κάποτε, για τους άντικειμενικούς όρους του περιβάλλοντος. Όμως εκείνοι που διατυπώνουν τις άπο-λυντόν, ή και συνετά κάποτε βραδυπορούν, άρκοούνται σε πολύ μικρότερες αποστάσεις. Κι όταν ήχησει το σύνθημα της εισόδου σε κάποιο σταθμό, οι κάποις που κούρασμένοι έπιβάτες πολύ εύχρηστα δέχονται την άνάπαυση της άκίνητας. Θά μπορούσε, ακόμη, να σημειωθεί,

δι, εκτός από την έκταση, και η ποιότητα των αποτελεσμάτων της μεταρρυθμίσεως ήταν σχετικά. "Ας αναφέρω δυο περιπτώσεις: Κάποιος από τους όμιλητές της γιορτής των «Όλυμπίων» μίλησε πολύ θερμά για τη δροσιά, την αβίαστη ειλικρίνεια που έφερε στα έκφραστικά μέσα των παιδιών η μεταρρύθμιση. Έγινε να αισθανθώ πρόσφατα πολύ πικρή διάφηση αυτής της ιδέας, διαβάζοντας τα γραπτά χορτισμών απ' όλα τα διαμερίσματα της Ελλάδος, γραπτά, που ήταν άθλια, όχι πια μόνο από την άποψη της συντάξεως και της γραμματικής, αλλά και ως έκφραση αληθινού ψυχικού και πνευματικού κόσμου. Και, η δεύτερη περίπτωση: "Άλλος όμιλητής έτόνισε την όφελεια που έφερε η μεταρρύθμιση για την οκείωση με την ελληνική γλώσσα των λίγων αλλόγλωσσων της χώρας. Προσωπική αντί-

ληψη μου επιτρέπει να σημειώσω ότι, μέχρι σήμερα τουλάχιστον, το μέγιστο μέρος των αλλόγλωσσων εξακολουθεί να μένει προσκολλημένο στα γλωσσικά ιδιώματά του.

Βέβαια, για ό' αυτά δε φταίγε οι μεταρρυθμιστές, κι ακόμη περισσότερο δε φταίει ο Τριανταφυλλίδης, που, κοντά στ' άλλα, έδειξε πάντα σύνεση και μετριοπάθεια. Κι αν έδω διατυπώνεται κάποια επιφύλαξη, αυτή δεν αναφέρεται στα πρόσωπα των πρωταγωνιστών, αλλά στην πλοκή του έργου. Και δεν γίνεται για να μειωθεί η σημασία της συμβολής ενός ξεχωριστού Έλληνα, αλλά ίσως και να εξασθεθεί περισσότερο αυτή η συμβολή. Γιατί έξαρση αληθινή είναι κάποτε και ο διαταγμός, όταν τον συνοδεύει το σέβας και η καλή πίστη. Και η πανηγυρική συγκέν-

τρωση των «Όλυμπίων» έδειξε πως σέβας κι αγάπη περιβάλλει τον λευκόν επιστήμονα, που ανάλωσε μια ολοκληρωτή ζωή στην ύπηρεσία της πατρίδας. Όταν το πλήθος όρθιο χειροκροτούσε τον Μανώλη Τριανταφυλλίδη, τη στιγμή, που, συγκινημένος σερνά, εύχαριστούσε για τις εκδηλώσεις της Έκκλησίας, της Πολιτείας και του Λαού, κάθε επιφύλαξη έπαυε να είναι μειωτική. Και η διατύπωση της είναι στοργική και οικεία εκμυστήρευση - όχι κριτική. Γιατί ο Τριανταφυλλίδης είναι πια πέραν της κριτικής. Ένω ακόμη εξακολουθεί να είναι πολύτιμος κ' ενεργητικός παράγοντας της παιδείας, είναι συγχρόνως ένα σύμβολο πίσσεως, εργατικότητας, φιλοκέρειας και συνέπειας, σύμβολο πολιτισμο στους ταρμαγμένους καιρούς μας.

ΠΕΤΡΟΣ ΓΛΕΖΟΣ

ΘΕΑΤΡΟ

ποκαλύψουν το βάθος της, την εσωτερική της συνέπεια και τις δυνατότητες που εγκυμονεί για τη συνδιαλλαγή της με τις έλπίδες και τις επιδιώξεις μας και που μας λυτρώνουν, ή τουλάχιστον επιχειρούν να μας λυτρώσουν, από το άγχος και την αγωνία μας.

Δυστυχώς, κανένα από τα δυο ελληνικά έργα με τα όποια έκλεισε η θεατρική περίοδος 1950-1951 δεν ανήκει στην παραπάνω κατηγορία. Η «Άννα Βοράννου», η κωμωδία του κ. Π. Καγιά, που παίζεται τελευταία στην «Ελληνική Σκηνή», είναι έργο... συνταγής. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο συγγραφέας ξέρει καλά τη συνταγή και αυτό είναι ήδη καλή, τη στιγμή που άλλοι θεράποντες του έλαφρου είδους δεν κατέχουν τα μυτικά του. Ωστόσο, όταν λείπουν οι σοβαρές προθέσεις, όταν δεν υπάρχει η πρώτη ύλη που γυρεύει την έκφραση και τη μορφοποίηση της, αυτή η γνώση της συνταγής, αυτή η «ευχέρεια» της κατασκευής, του στοιμματος ενός έργου, κανένα επικινδύνει. Δίνοντας μίαν άρτια εξωτερική συγκρότηση σε κάτι άσαρκα και αβυσθές, η ευχέρεια τούτη εξασφαλίζει μιαν επίφαση μορφής εκεί που δεν υπάρχει ουσία. Ωστόσο ο άθλος αυτός δεν ξεγελά ποτέ το θεατή. Ο θεατής διασκεδάσει, βέβαια, βλέποντας μια καλή ήθησιση ή ακούοντας κανένα άστειο (αν είναι μάλιστα δυσχερής, ξεχνά κατά την ώρα της χώνευσης τις στομαχικές ενόχλησεις του) μα όταν κλείσει η αυλαία και σηκωθεί να φύγει, δεν έχει προσθέσει τίποτα στις άποσκευές του. «Δε βαριέσαι», λέει στην παρέα του, «μια φορά σκοτώσαμε την ώρα μας!» Αυτό ήταν όλο. Ο θεατής σκότωσε την ώρα του, άφου προηγουμένως ο συγγραφέας του σκότωσε τη νοσηρότητά του, παρουσιάζοντάς του μιαν ενόρετη σύζυγο έτοιμη να εγκαταλείψει τον άντρα της επειδή θανατίζει τό... επιστημονικό δαιμόνιο ενός νεαρού φυσικομαθηματικού και μια φιλεύσπλαχνη κοινάδα, που θυσιάζει την περιφάνια της κ' εξαντλεί όλο το απόθεμα της έρωτικής σαγήνης της απλώς και μόνο για να μην κρατωθεί ο γαμπρός της. Ναι, δεν άρνείται κανείς πως η κ. Μαίρη Άρσεν έφαναβρεξε τα νερά της ως «Άννα Βοράννου» και γέμισε τη σκηνή με το μπρίο και τη γοητευτική της θηλυότητα, μα είναι τάχα το κέρδος αυτό άρκετο για ένα δραματικό θέατρο

που λίγους μήνες πρωτότερα ξεκίνησε με τον «Έγκοντο» του Γκαίτε και θέλησε, ανταγωνιζόμενος το «Έθνικό Θέατρο», να χωρίσει στο άθηναϊκό κοινό το ρίγος της γνήσιας δραματικής και υποκριτικής τέχνης; Χίλιες φορές όχι. Ο κ. Ροντήρης, διαλέγοντας ως σκηνικά σωτηρίας ένα έργο... συνταγής σαν την «Άννα Βοράννου» του κ. Π. Καγιά, απέδειξε συν τοίς άλλους πως δεν έχει ούτε μνημονικό. "Αν είχε, σίγουρα θ' απόφευγε να παρουσιάσει το σημερινόν έαυτό του σε τέτοι τραγελαφική αντίθεση με τον παλιό, που είχε κηρύξει σε άπλητη διωγμό τη νεοελληνική δραματική παραγωγή. Λυπόμαστε αληθινά για την πώση ενός καλλιτέχνη που άξιζε καλύτερη τύχη. Φαίνεται όμως πως δεν μπορούσε να γίνει αλλιώς. Μια φορά, έμεις εγκαίρως τον είχαμε προειδοποιήσει πως θ' αποτύχαινε όπωδήποτε στο στίβο του ελεύθερου συναγωνισμού, έπειδή ούτε το πείσμα, ούτε ο έγωκεντρισμός, ούτε ο συντηρητισμός, ούτε η πολιτική και η κομματική προσήλωση συνιστούν στοιχεία καλλιτεχνικής δικαίωσης κ' επιτυχίας.

★

Το δεύτερο ελληνικό έργο, οι «Τρεις κόσμοι» του κ. Διονυσίου Ρώμα που παίζεται στο «Έθνικό Θέατρο» στέκει αναμφισβήτητα σ' ένα ψηλότερο πνευματικό επίπεδο από την «Άννα Βοράννου» του κ. Π. Καγιά. Τουλάχιστον αυτό έδω έχει την πρώτη ύλη που θα μπορούσε, αν της έδινε ο συγγραφέας την κατάλληλη έκφραση και μορφή, να ολοκληρωθεί σε μια δραματική σύνθεση με αξιώσεις. Λέμε «αν της έδινε», μα είναι πολύ αμφίβολο αν θα μπορούσε ποτέ η πρώτη ύλη του κ. Ρώμα, έτσι που θέλησε να την προβάλει, να πάρει στέρεη δραματική μορφή. Γιατί ο συγγραφέας, περισσότερο από ιστορικό θέατρο, κάνει ιστορία με μέσο το θέατρο. Το είδύλλιο του Μαρτινέγκου με την κοντέσσα Μιχαλίτσα ανακαταλαμβάνει το δεύτερο ή τρίτο πλάνο του έργου. Ο κ. Ρώμας άλλωστε το λέει απερίφραστα. Με τους «Τρεις κόσμους» του θέλησε να προβάλει πάνω στη σκηνή τρεις χαρακτηριστικές εποχές που πέρασε η πατρίδα του ή Ζάκυνθος ως την επανάσταση του 21: την εποχή της Ένετοκρατίας, την εποχή των κοινωνικών ζυμώσεων κι αναταραχών που προκάλεσε σ' όλο τον κόσμο, και φυσικά και στα Έπτάνησα, ή γαλλική επανάσταση, και, τέλος, την εποχή της εθνικής αφύπνισης του 21, που γκρέμισε με την πλατιά συμμετοχή του λαού στον άπελευθερωτικό ανότα τις τελευταίες επάλξεις του φρουδαρχισμού και

της κληρονομικής ευγένειας. Δηλαδή, ο κ. Ρώμας πήγε να κλείσει μέσα στο αστεγρό περιορισμένο πλαίσιο μιας δραματικής σύνθεσης μια πλούσια σε συγκρούσεις και αντιθέσεις ιστορική περίοδο εισοικιέντε περίπου έτών. Θέμα για θεατρικό έργο; Ασφαλώς όχι. Θέμα έπικης ύψης, το θέμα των «Τριών κόσμων», προσφερόταν πιο άνετα στο αφηγηματικό είδος. Κι αυτό είναι το βασικό μειονέκτημα του έργου του κ. Ρώμα: πως είναι αφήγημα, παρά την έξυπνη, μα γνωστή και πολυμεταχειρισμένη τεχνική της αναστολής και της αναδρομής που εμφανίζεται όπικα το παρωχημένο σαν παρούσα πραγματικότητα. Ο συγγραφέας νομίζει πως έτσι πετυχαίνει ένδοξη χρόνου και τόπου, παρουσιάζοντας δηλαδή τη δράση του Μαρτινέγκου, των γιακοβίνων και των ευγενών της Ζάκυνθος από το 1797 ως το 1820 σαν κινηματογραφική αναπαράσταση των ιστορικών αυτών γεγονότων με τον τρόπο που τα διηγείται στο νεαρό Σολωμό ή ηρωίδα του έργου. Όσο για την ένδοξη δράση, που είναι και η πιο ουσιαστική, ο κ. Ρώμας νομίζει πως την πραγματοποιεί με το γεγονός πως η αφηγημένη κοντέσσα Μιχαλίτσα αναπαύεται νύκτα της ενεργό ρόλο στα ιστορικά εκείνα γεγονότα, άφου δ' επαναστάτης Μαρτινέγκος ήταν ο εκλεκτός της καρδιάς της. Ναι, ναι, όλα ο κ. Ρώμας θέλησε να τα υποτάξει στη νομοτέλεια της δραματικής σύνθεσης, μα τελικά δεν τα κατάφερε να εξουδετερώσει τα μοιραία μειονεκτήματα της επιθεωρηματικής αποσαοματικότητας και της κινηματογραφικής τεχνικής.

Δεν είναι λοιπόν ούτε οι «Τρεις κόσμοι» το ελληνικό έργο που θα περίμενε κανείς να δει στο «Έθνικό Θέατρο» β-στερα από τις επαγγελίες της καλλιτεχνικής ήγείας του, που ίσως μάλιστα να έμεναν άπραγοιποιήτες, αν ο καιρός δεν ήταν τόσο ευνοϊκός, ώστε και υπερμεσούντος Μαύου να είναι ανεκτές οι παραστάσεις στον κλειστό χώρο της κρατικής σκηνής.

Οι «Αιχμάλωτοι» είναι το έντελέστερο και ώριμότερο πεζογράφημα του Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου. Ο ίδιος ο Ι. Μ. Π. είναι, ως την ώρα, ο εντιμότερος της γενιάς του - ο αισθητικώς εντιμότερος και ειλικρινέστερος, κ' ίσως - ίσως, ο μόνος που δεν πάσχει να ξεφύγει απ' το πραγματικό, το φυσικό του ανάστημα. Έχει όλες τις αρετές και τις αδυναμίες, τις άγωνίες και τ' αμαρτήματα της εποχής του, μα μαζί και μια ευθύτητα, μια κατάφαση, μια απερίγνωση. Μπορεί να μην είναι από φυσικού του γενναίος: έχει όμως πια την τόλμη της όμολογίας. Κάποτε - κάποτε, μάλιστα, τη σκληρή άσκησι της αυτοκριτικής, ως τα όρια του αίματός του - αν ήταν η κράση που του δόθηκε να παρ' ηρωική αισθαντική κυρίως, παρ' αγωνιστική — μια φορά, δεν την ψεύτισε, όσο κι αν επιθύμησε το Άλλο» και το επιθύμησε έως θανάτου. Τούτη, όμως, είναι η γνησιότητά του: ότι δεν επιμελήθηκε να υποκριθεί, να φαντάζει άλλος. Μα και δίχως αυταρέσκια: ο ίδιος υποτιμά, δεν υπερτιμά τόν έαυτό του τον μαστιγώνει, δεν τον χαϊδεύει τον κρίνει αυστηρότερα, όχι επιεικότερα, απ' τους διπλανούς του» συχνά μ' ένα πάθος νοσηρό, μέχρι

Πολύ πιθανόν οι «Τρεις κόσμοι» να είναι το σχετικά καλύτερο και το αναμφισβήτητος έμποικότερο ελληνικό έργο από όσα είχε ύποψη της ή καλλιτεχνική έπιτροπή του «Έθνικου». Ο κ. Ρώμας ξέρει από θέατρο και φρόντιζε να τονώσει το σκηνικό ενδιαφέρον του έργου του με λογής - λογής ευρήματα και προσθήκες, όπως το πικάντικο ανέκδοτο του Κουτούζη, ή σερενάτα με την «Ξανθούλα» κ. ά. Μα όλα αυτά, μαζί με την άπληρη που είχαν στο κοινό δορισμένες ιστορικές αντιστοιχίες της επαναστατημένης Ζάκυνθος (Μαρτινέγκος, Μαρτελάος) με τα πρόσφατα γεγονότα του τόπου μας, δε δικαιολογούν το ανέβασμα ενός έργου, που, ανεξάρτητα από τις καλές προθέσεις του, περισσότερο από συγκροτημένο δραματικό έργο παραμένει μια πανοραμική ιστορική επιθεώρηση.

Επιμένουμε αποκλειστικό στον τομέα της τεχνικής των οικονομίας του έργου, έπειδή ποτέ δε θα είχαμε την αίσθηση ο συμπαθέστατος κόντε-Ρώμας να βλάπτει κάτω από διαφορετικό φως τις ιστορικές φυσιογνωμίες του Μαρτινέγκου, του Μαρτελάου και του Σολωμού, που, όσο κι αν προβάλλεται στο έργο ως κόντε - Ντάριος, δεν αφήνει κανέναν ν' αμφιβάλλει για την πραγματικότητα του ταυτότητα. Το διακηρύττει πολλές φορές από αυτήν έδω τη στήλη, ότι περισσότερο από το «δυνατόν» και το «δένον» μας άπασχολεί αυτό που μας προσφέρει ένα θεατρικό έργο κι ότι η κρίση μας προσδιορίζεται πάντα από το αν και κατά πόσον ο συγγραφέας πραγματοποιήσει με το έργο του τους σκοπούς που αυτός ο ίδιος έταξε στον έαυτό του.

Όσο για την παράσταση, πρέπει να σημειώσουμε πως ο κ. Κωστής Μιχαλίδης, που ανέλαβε την καλλιτεχνική ευθύνη της, έδωσε ένα καλό δείγμα ευσυνειδησίας και γούστου. Προπάντων, αξιοσημείωτο είναι το κατόρθωμά του να γκρουπάρε και να κινήσει άνετα πάνω στη σκηνή το ανώνυμο πλήθος. Από τους ήθοποιους ξεχωρίσανε ο κ. Γληνός, που

6

έδωσε πολύ ψυχολογημένα τον κόντε-Λούντη, ο κ. Αϊμίλιος Βεάκης που, έμηνευστας το ρόλο του παπα - Κουτούζη, έδωσε κάποιους θερμοίς τόνους από την παλιά τον χρωματική κλίμακα, ο κ. Ν. Παπακωνσταντίνου που προσπάθησε να έμψυχώσει την ιστορική φυσιογνωμία του Μαρτελάου με μια φλόγα που δεν υπήρχε στο κείμενο και ο κ. Γιάννης Άποστολίδης που έπαιξε με άνεση το ρόλο του κόντε-Φωσκάδρη. Ο κ. Γιώργος Παππάς, με τις αναμφισβήτητες αρετές και την πολύτιμη πείρα του, μόνο σε στιγμές ολοκλήρωσε τη φλογερή μα άλλοπρόσκλητη μορφή του ήρωα του έργου. Ωστόσο, το λάθος δεν είναι δικό του. Η φυσιογνωμία του Μαρτινέγκου έχει σκιαγραφηθεί τόσο άγνα και άβερβα από το συγγραφέα, που θάταν εύκολο, με μιαν άστοχη πρωτοβουλία του ήθοποιου, ο άριστοκράτης γιακοβίνος της Ζάκυνθος να γίνει μελοδραματικός έραστής ή φτηνός δημεγέρτης, πράγμα που τελικά ο κ. Παππάς το απέφυγε. Τέλος, η κ. Άλέκα Κατέλη κατόρθωσε με την ευγένεια της κίνησης της (μόνο στην αρχή του έργου ήταν κάπως στατική) και με το θερμό συναισθηματικό χρώμα που έδωσε στις παθητικές στιγμές του ρόλου της να δικαιώσει ανθρωπότητα τη συμβατική μορφή της κοντέσσας Μιχαλίτσας, που ο κ. Ρώμας την έδω περισσότερο σαν άδυμα, σαν κοκλίνα από πορεσάλη, παρά σαν αληθινή γυναίκα, με σάρκα και όστά.

Όσο για τα σκηνικά του κ. Κλώνη θα προτιμούσαμε να μην κάνουμε λόγο. Το κονστρουκτιβιστικό σύστημα της σκηνογραφίας του, που υπογεγραμμίζει ιδιαίτερα την ακίνησία και το βάρος της ύλης και πολύ σπάνια δημιουργεί στο θεατή την όπτική μέθη του χρώματος, μς βρ-σκει βασικά αντίθετος. Μπορεί, ωστόσο, και να κάνουμε λάθος. Το ειδικό τούτο θέμα σηκώνει συζήτηση που δεν είναι, πάντως, της παρούσης ώρας.

ΛΕΩΝ ΚΟΥΚΟΥΛΑΣ

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

που να γίνεται αυτόχρονα άδικος προς το έργο του και τη φύση του.

Η ύποψία μήπως δεν μπορεί, στάθηκε η κόλαση του. Κι ότι κατάφερε, του φαινόταν λίγο, αδύναμο, μηδαμινό. Η φλογερή μορφή του Άντρεϊ των «Αιχμάλωτων», του μεγαλύτερου αδερφού, του γνήσια ήρωικού, τον βασάνισε σ' όλη του τη ζωή. Και θά τον βασάνιζε. Όπως, τον βασάνισε αληθινά, ειλικρινά, τίμια. Χαρακτηριστικό είναι που τον άλλο, τον αντίπαλό του, τον δολοφόρο, τον έκανε να ναι όχι ένας ξένος, ένας φίλος, παρ' ο αδερφός του. Τούτο είναι τεμχηριο για το πόσο γνήσια τον βασάνισε μια τέτια μορφή. Γι' αυτό και δεν ξεγελάστηκε με ψέματα, δεν καταπίστευσε να μασκαρευτεί ο έαυτός του. Καλός, κακός - αυτός που ήταν, αυτός που μπόρεσε να ναι: αληθινός, ζωντανό έσοτό σώμα, που πείθει. Τούτο, κανείς ποτέ δε θά του το άφαιρέσει, δε θά το λησμέει να του το άρνηθεί: ότι το δικό του πρόσωπο, το άμεσο, το ανθρώπινο, το διεσεί κατακτημένο, μς το γνώρισε. Κι αυτό το πρόσωπο,

δεν ήταν ούτε τυχαίο, ούτε αδιάφορο. Θα δώσω το λόγο για λίγο στον ίδιο τον Ι. Μ. Π., τον Άρχοντα των «Αιχμάλωτων». Κάι τούτο, γιατί σπάνια σελίδες έχουν την πυκνότητα, την καιριότητα, την δριστηρότητα διαγραφής ενός προσώπου, όσο οι παρακάτω:

Νομίζω πως στο βάθος δεν ήταν παρ' μια φοβερή δαίλτα, που με συγκρατούσε. Ναι, ίσως να ήταν αυτό όλο κ' έλο: ο φόβος της συνέπειας. Έτσι, κατάφερα να πλάσω μια ψεύτικη ύπαρξη και να την προσέφερα στους άλλους. Είμαι αληθινά συντημένος, που σ' να το νιώθω, πως άκέρσιος, δηλαδή τελειωμένος, δε θά γίνομ ποτέ. Όλοένα πασιζώ να συμπεζώ τα σκόρπια κομμάτια του έαυτού μου κι όλοένα μου έφερνουν εκείνα, Βασανίζμαι από χιλιά λογιά πειρασμούς και μονάχα δε, μπορεί να καταντήσει μεθόσι και πάθος μου άγγίζει την σούρτζα την ψυχή. Έτσι είναι! Μα και κανένα πάθος, κανένα μεθόσι δεν έχω την τόλμη να το ζω ήρωικά, με τη συνέπεια του καταδική μου. Ζω σ' ένα κόσμο, καθώς τ'α παιδιά, γεμάτο μου λυσιδάνια στρατιωτικά και εόλινους κύβους. Τα στρατιωτικά τάχω βάλει στη θέση τους, ύστερ' από μόγχο και συλλογή· οι εόλινους κύβοι στέκουν εκεί που έτυχε να βρεθούν, άμετακίνητοι σεούς αιώνας. Πώς να το λησμέω να περπατήσω στο τούτον τον κόσμο; Η καρδιά μου ραγίζεται την πάσα στιγμή που θά κώμο μια κίνηση, που θά σκεπιδάσω μια πράξη: "Αν τύχει και χάσουν την Ισορροπία τους τα πολυ-

βένια στρατιωτάκια κι αλλάξουν θέση και πέ-
σουν ; Ἄν τύχει και συναπαντήσω τοὺς κύβους
στὰ βήματά μου ;

Δὲν κατορθώνω νὰ ὑποφέρω τὴ σύγκρουση :
 μὲ τοὺς ἀνθρώπους, μὲ τὰ πράγματα, μὲ τὴν
 τάξη τοῦ κόσμου. Κ' ἡ ὑπαρξὴ μου δλ' ἀκερὴ
 δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ἐναντίωση, μιὰ ἀδιέκοπτη
 σύγκρουση καὶ μιὰ ἀντίρρηση, πεισματική, σπα-
 ραχτική, ματωμένη.

Δὲ θὰ γράψω ποτὲ παρόμοιους σταχομαθούς στὸν ἄνθρωπο. Μὰ μεῖ γαληνένη καμπόδο πού τοὺς ἀποθέτω στὰ χειρὸγράφω τοῦτα. Μιά ἐλάχιστη τὸλμή, πού δὲν εἶναι σωστό, φυσικά, ἔχει συνέχεια. Μιά ἐλάχιστη τὸλμή χωρίς εὐθύνη. Τέτοιον εἶναι οἱ ἄνθρωποι; Μπορεῖ καὶ τέτοιο νὰ εἶναι! Ἐγώ, μὴ φορὰ, τοὺς οἰχαινομαί. Καὶ τὸν ἑαυτὸ μὴ οἰχαινομαί. Ἡ μέσα μὴ πλάση εἶναι μὴ πλάση εἰδῶλον-τρομερὲς χιμαίρες δυναστεύουν τὴν ἀκόμητη φαντασία μου...

Βέβαια, δὲ μ' ἔχουν πάρει τὰ χρόνια κα-
ταπρόθε ἀκόμα. Μ' ἄλλο δὲν κάνα παρα πλὴν ἐξ-
μακρύνει τὴς ἀμερῆς: ὁλοένα λογαριάζω
πὺς κάποια μέρα θὰ ξεκινῶσι· καὶ ὁλοένα συλ-
λογοῦμαι πὺς ἡ μέρα τούτῃ θὲ θάρβει ποτέ.
Καὶ νιώθω εὐγνωμοσύνη βαθύτατη πρὸς ἐκεί-
νους ποὺ ὄρισαν τὴ σύμβαση καὶ τ' ὁλοφάνε-
ρο χρέος. Ξέρω τουλάχιστο τί πρέπει νὰ κάμω,
ὅχι γιὰ νὰ ἐκφράσω -γιὰ νὰ μὴν ἀφήσω τὸν
ἐαυτό μου νὰ μεθύσει καὶ νὰ ξεσπάσει.

Νομίζω πως κανένας δεν κοίταζε την Τарη ή με τον τρόπο που την κοίταζε γά, σά παλιά κείνα χρόνια· οι άντρες που περνούσαν από την πόρτα μας ή τη μαστίζονταν με τὰ παραχτικά τους χοντρολόγα· άλλοι πάλι, ο δασκάλος, ο φορηματορρίτης, ο Άντρέας νά πούμε, ή τις πετούσαν το χαδιόκιρό τους το τρυφερό τους λογάκι, σά νάπιναν ένα ποτήρι δροσάτο νερό καταμεσημέρα του καλοκαιριού. Έγώ, σά πείς ένα νιάνιορα ασημαντό ήμουν, προπάθησα και ή ή ματιά μου νά καταπιεί, ήλ λάχει και νά δώσει το νόημά της. Κι ώστόσο, γέμισα βραχνάδες τίς νύχτες μου ή Τарη ή έκαμε πού πρώδια τίς πρώια νιάτα μου... Όμοιόμοιουν ή ή θηλυκάδα όπου κι άλφαχαν, σά πού άπύτευτα κατατόπιζε. Κ' έβινα όλόενα έξετάσεις άνισόσυνες και περνούσαν κι έξω.

«Να αγγίζω την καρδιά σου με χέριατά μου...»
Φοβόμουν τόν πόνο του κορμιού, την άγανα-
γία της ψυχής, φοβόμουν το πεσμένο κατάχαμα
στρατιωτικό... «Από το σημάδι κείνο ξεκίνησε
το κακό, για ν' άπλωθει σάν τού κύμα σε κάθε
μου σκέψη, σε κάθε μου πρόθεση. Κι άν κάποτε
κατάφερα να ξεθωριάσω σε κάτι, τού δέν βγι-
νει παρά μονάχα σά νόημα πώς είχα φραγμέ-
νους τούς δρόμους της ήττας. Κά φυσικότατο
είναι, πού ανακάλυψα στο τέλος, πώς δέν τούς
είχα φραγμένους πέρα για πέρα. Ή μικρόλογη
περίσκεψη μου στένεψε την ήν ψυχή κι τού
νύ, μου κόντηνε τή ματιά. «Άν τολμούσα!.. Θά
είχα ίσως κατατράπεί πολλά, μά καί πολλά
καθάρθουσε. Τώρα, έχω άπομείνει μισοστρατίς.
Μισή ψυχή. Μισός νους. Μισός άνθρωπος. Κά
σχιζαίνομαι τόσο τόν εαυτό μου καί τούς άλλ-

θρόνους που απομένουν μισοστρατίς ! Ό 'Αν-
τρίστης αισθανόταν πώς πλάσθαι σφάμανα με
τά μέτρα του. Ό,τι δέ μπόρεσε κείνος, θά τό
μπορέσω εγώ. Μά κοιτάζει μέ τά πιά ευτυχι-
σμένα μάτια τό κόσμου. Πότε θά μπορούσα
νά πάω στήν Αγκάλια του, νά κλάψω πικρά και
νά τό φωνάξω πώς τον έχω ξεγελάσει, καθώς
ξεγέλασα τούτους άλλους, και τόν έαυτό μου
τον ίδιο; Νομίζω πώς δέ θάρρει ποτέ αύτή ή
στιγμή - και καλύτερα νά μην έρθει.

Πάντα στοχάζομαι με σχήματα, που δέ βρλ-
σκονται σέ καμία ανταπόκριση με τή ζωή καί
τήν ἀληθινή της οὐσία. *Ολοένα πασιζῶ νά
κατορθῶσά τῶ ἀκατόρθωτο. Τί θ' ἀγοίνω;
*Ολοένα τοῦτο ρωτῶμαι: τί θ' ἀπογίνω;
Προχτές, οἱ ἄνθρωποι...

σερα χρόνια, οι άνθρωποι που με διδασαν τέσ-
 ρια και μου είπανε τα καλύτερα λόγια τους.
 Κ' εγώ ντρεπόμουν, όχι από μετριοφροσύνη,
 καθώς θά νόμιζαν κείνοι : από συνειδητή ενο-
 χής ! Πάει, ήταν και τουτό ένα θλιβερό μου

κατόρθωμα : ξεγέλασμα στο ξεγέλασμα, τέσσερα χρόνια, μέρα με τη μέρα, μήνα με το μήνα. Μά και γιατί, επιτέλους, να μη σου φέουν τα χέρια; Μή δεν τι σπουδαία την επισημή με αφοσίωση; "Η μήπως νιώθω μυστική αναγνώριση ποδοπατητών του εαυτού μου; Και το χειρότερο είναι, παύς, όσα ξεγέστη ο ίδιος μέσα μου, τόσο ξεσηκώνομαι, σάν τύχει και νομίσω πως με ταπεινώσαν οι άλλοι. Πρέπει να μην τους λογαριάζω τους άλλους, για να κερδίσω τον εαυτό μου. Κι αυτό, ίσως τώρα τουλάχιστο, δεν τόχω μπορέσει, τόσο το μπορώ.

Οι άνθρωποι της Ίστορίας εσπεραπευμένοι λαούς, εξερρίζωνε την πίστη, την αγάπη και τη χαρά της ζωής, ή κοιματόσαν τον έαυτό τους και τον παραβρίνον τον θάνατο. Έγώ άκούω τον ροβόμο ή το θάνατο. Ή παρουσία του άκασιζεί τις νύχτες μου, σκοτεινιάζει τις μέρες μου. Είμ' ένα σκυλίκι, ποτ' τρέμει τον πόνον, τον κατατρεγμό, την τυράγνια. Θέλω να ύπάρχω την πάσα στιγμή, και με βεβαίωτητα να ύπάρχω. Κι άλλο δεν πασιζώ παρά ν' ασφαλίσω την ύπαρξή μου, καθώς την ασφαλίζει το σκυλίκι στα σπλάχνα της γής.

“Έριξα τούτα πράματα, ίσπερές και στοχα-
σμούς, ἐν τούτα τα βασανισμένα χαρτιά και ἐν
βόρρα την τέλγη να ξεστομίσω τὸ παρανόμι-
τον. “Ένας ἀνώνυμογράφος !” Ἐκαμα καὶ τὸ
πῶς τὴν σιχαμένη βροχιά : δὲ μνημόνευα τὸν τό-
πο μου ! “Ἀκόμα και κείνη ἡ ἑπὶ Σπάρταργό
Αἰτέλει, ψευτοναδυατὴ εἶναι. Τὸς καταβίβασα
καὶ τοὺς ἄλλους, τὸς δικούς μου, καὶ τοὺς νε-
κροὺς καὶ τοὺς ζωντανούς, στή σιαιή τῆς φά-
νειας, μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ μὴ ξεσκεπᾶσω
τὸν ἐαυτοῦ μου πέρα γιὰ πέρα.”

Αὐτὸς εἶναι ὁ Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος. Καὶ τὰ παραπάνω εἶν' οἱ καλύτερες περικοπαραφές σελίδες του, καὶ μαζί, οἱ γνησιώστερες, οἱ ἐντιμότερες, οἱ γενναϊότερες — ναι, βέβαια οἱ γενναϊότερες! — αὐτοεξομολογητικὲς σελίδες τῆς γενιᾶς του, (τῆς γενιᾶς πού διόλου δὲ μᾶς συνήθισε σὲ γενναϊότητα καὶ εὐθαρσότητα τέτοιου ποιοῦ!) Γι' αὐτὸ καὶ θέλησα νὰ τίς μεταφέρω αὐτοῦσις ἐδῶ: γιὰ περιχρῶνιστον, ἀληθινότερον, εὐστοχότερον θὰ μπορούσε νὰ εἰπωθεῖ γιὰ τὸν Ι. Μ. Π. Γιατί, καὶ ὡς δηλώσεις καὶ ὡς δηλώματα, εἶναι καθαρά καὶ ὁμότατοι εὐκαιρινεῖα. Τὰ λέει ὁ αὐτὸς, ἔτσι πού νάναι καὶ ἔμπρακτα κόσμος κλειστός καὶ νὰ μὴν ἔχει τίποτα κενεῖς νὰ προσθέσει. Μόνον, ἴσως, κάτι πούχει πιά ξεπεράσει τὸ χωρὸ πού ὑποκειμένου καὶ πού χρειάζεται κάποιος τώρα νὰ τοῦ πεῖ τοῦ Ι. Μ. Π., νὰ τοῦ τὸ βεβαιώσει πεντακτὶ, μὲ τὴ φωνή τοῦ ἑξῶ χωρῶν, τοῦ πέρα ἀπ' τὸν ἐαυτὸν του, μὲ τὸ δεδομένο τὸ ἐξ ἀντικειμένου, πού ὁ ἴδιος παρήγαγε: Πὼς οἱ σελίδες αὐτὲς εἶναι πράγματι τίμιες, πράγματι γενναῖες, πράγματι ἡρωικὲς σὲ τὸ χωρὸ τῆς ἐκφράσεως.

Δὲν ξέρω ἂν θὰ καταφέρω νὰ διαπε-
ράσω τὸν ἄτακτοφρακτο στεγανὸ χάρο
τῆς ἀγωνίας μου, μὰ θάβηλα νὰ τοῦ ἐ-
τοξεύσω μὴν ἄμηση πρόκληση τοῦ Ι.Μ.Π.
Ἐπειδὴ ἴσα-ἴσα, θάνατο ὁ πρῶτος ποῦ
θὰ ἴσῃ τὴν τάση νὰ μοῦ καταλογίσει ἀμε-
τροπεία στὴν ἀναγνώρισή μου τῆς γεν-
νωτικότητος του αὐτῆς-γιατὶ ὁ ἴδιος, βέ-
βαια, δὲ θὰ πᾶναι ποτὲ «νὰ ποδοπαταῖ
τὸν ἑαυτὸ του». Τὴν πρόκληση τοῦτη:
Νὰ μοῦ ἀποδείξει τὴν ἀνυπαρξία ἥρω-
σμοῦ ἢ ἀκεραιότητος τῆς σελίδος του
αὐτοῦ! Κι ἂν ναί, τότε μόνο θὰ παραδε-
χτῶ πὺς ἡ γεννωτικότητα τῆς ἔκφρασης δὲν
εἶν' ἐν τέλει ἡ πῶτῃ π' ἡ στερητὴ γεν-
νωσύνη-νὰ νὰ μὴ πῶ: ἡ μόνῃ!

Δὲν εἶναι λίγο τὸ ν' ἀδιαφορήσεις γιὰ τὴν καλὴ καὶ τὴν κακὴ γνώμη τῶν ἄλλων· γιὰ τὴν ὑπόληψή σου. Τοῦτο εἶναι τὸ σκαλὶ τὸ πρῶτο στὴν κλίμακα τοῦ προσώπου καὶ τοῦ δημιουργοῦ. Στέρεια καὶ

σωσάτῃ τὴν πάτηση ὁ Ι. Μ. ΙΙ.: «Πρέπει νὰ μὴν τοὺς λογαριάζω τοὺς ἄλλους, γιὰ νὰ κερδίσω ἐν τῷ ἐαυτῷ μου». Κι ὅχι μόνο, παρὰ συνέλαβε καὶ τὸ ἄλλο, ποῦ ἔξηγεί πολλοὺς καὶ τοποθετεῖ ὁριστικά τοὺς περσώτερους: ὅτι ὅσο χειρότερη ἰδέα ἔχει καὶ κατεῖς γιὰ τὸν ἐαυτὸν τοῦ, τόσο πλεὺς πολὺ λογαριάζει τοὺς ἄλλους, καὶ φοβᾶται, καὶ τρέμει γιὰ τὴν κρίση του, καὶ λιμιάζει καὶ κόπτεται γιὰ τὴν καλὴν του γνώμην, καὶ πασχίζει ὁλόενα γιὰ δαύτην, καὶ βουλιάζει, ὁλόενα βαθύτερα, κ' ἐξανίσταται, καὶ ὀργίζεται, καὶ μοσεῖ, ὅταν οἱ ἄλλοι λέν γι' αὐτὸν τὴν γνώμην ποὺ καὶ ὁ ἴδιος ἔχει γιὰ τὸ αἰτιό του.

Εἶναι δύο δαίμονες γὰ νικηθῶν: οἱ ἄλλοι καὶ τὸ ἄλλο, ἡ ὑπόληψις καὶ ὁ θάνατος. Νίκη πάντο στὸ πρῶτο, σημαίνει κατ' ἀρχήν: ἕνα πρόσωπο. Πρόσωπο, ὅμως, ὄχι ἀνέκρου-πρόσωπο δέσμοιο καὶ ἀναγκάσιο. Ἀνθρωπινότητα ἴσως, μὰ ἥττη-μένο ἐν τέλει καὶ ὑποταγμένο. Μὲ τὸ σω-ματικὸ δεδομένο ἀσεπταστό. Μὲ τὸ φόβο γιὰ τὸν πόνο καὶ τὸ θάνατο γ' ἀναίρεσι μέσα του, κάθε στιγμή, τὴς δυνατότητες τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς πληρότητας. Πρό-σωπο, ὅμως, ἀνέκρου καὶ ἀληθινὰ ἐλευθε-ρωμένο, μόνο με νίκη πάντο στὸ φόβο καὶ τὸ θάνατο, μόνο με κατάφραση, με ἀνὰ πάσα στιγμήν ἐτοιμότητα γιὰ τὸν πόνο καὶ τὸ θάνατο, κατακτάται.

Ο Ι. Μ. Π., με τὸν Ἀγύρη του τῶν «Αἰχμαλώτων», δὲν τόφτασε, βέβαια, τὸ δεύτερο. Μὰ ὁμολογώντας το, πὼς «ἀπό- μινε μισοστρατιᾷ», νικώντας τὸ φόβο τῆς εἰλικρίνειας, ἀποδεικνύει πὼς πάτησε γερά στὸ σκαλὶ τὸ πρῶτο. Λίγο δὲν εἶναι.

Βέβαια, όχι· κάθε άλλο παρά απλό είναι τὸ πρόβλημα τοῦ Ι. Μ. Π. Καὶ τόσο πῶς δυσαναμετῶπιστο, ἴσα - ἴσα γιατί πρόκειται γιὰ τὸ ὅλο πρόβλημα, τὸ ἓνα : τὸ προσωπικό!

Πρώτα-πρώτα, εἶν' ἡ αἴσθησις. Αἴσθησις πυρετική, φλογμενική, κατακαυμένη· τοῦ μετὰ πάθος· ὁ πόθος, ἡ ἀρετή, ὁ ἔσχατος· Τάρασι, Λαμπρινή, Σιαραγδή, Φιλοφιλία- ἡ ὁσμή τῆς θηλυκάδας, ὅπου καὶ ὅπως, «στὰ πιδ ἀπίθανα κατατόπια», εἰτε τοῦ κορμιτοῦ τοῦ ζωντανοῦ, τοῦ ἄπτου, εἰτε τῆς ποιήσεως καὶ τοῦ λυγρισμοῦ, τῆς ἐκφράσεως καὶ τῆς ἐξομολόγησής! Παν- τοῦ καὶ πρώτα· ἡ αἴσθησις καὶ τὰ μνη- ματά της, ἡ πείρα καὶ ἡ τυράγνια της. Λαιμογραφὸ μικρὸ παιδί, φιλοπερίεργον καὶ σκανταλιάρικο, ποῦ ὅλα θέλει νὰ τ' ἀγ- γίζει, νὰ τὰ πιάνει, νὰ τὰ μαλᾶζει, νὰ τὰ δοκιμάζει. Γιατί, στὸ βάθος, ἡ ἀνάγκη- ση τοῦ θερμοῦ, τοῦ οἰκείου, τοῦ ἄμεσου· ἡ ἀγάπη στὸ ἀτόρπι, τὸ συγκατεμένο, τὸ ἀνθρώπινο· ἡ ἀνάγκη τρυφερότητας καὶ συνουσίας, φιλίας καὶ ἐξομολόγησης, κοινῇ ἔχου τὴν ἀρετήριαν καὶ κοινῇ τὴν ὕψι, στὸν Ι.Μ.Π.: εἶν' ἡ αἴσθησις ἡ παγὴ τους, εἶν' ἡ μιᾶς τῆς ἀνδραπείας.

Προῦτα ἐν' αὐτοῖς· μά, παρὰλληλα, εἶναι καὶ τὸ ἄλλο· τὸ ἀδιέξοδόν τῆς αἰσθη-
σης, τὸ ἀνέριπτον τῆς φιλοθεας - τὸ ἀχό-
ριστον, τὸ δίχως τέλους, τὸ ἐπ' ἄπειρον τῆς
ζητήσεως αὐτῆς καὶ τῆς ἀγωνίας. Εἶναι
μὴ κόλῳσσι που κανεὶς δὲν τῆς ξεφεύγει
ἂν δὲ ἀκοιτῶσι μέσα του τὸ σῶμα. Μὰ
αὐτὸ τὸ λαίμαργο παιδί διόλου δὲ θέλει
μὰ φιλιώθῃ μ' ὅποιονδήποτε μορφή θά-
νατον. Εἶναι καὶ θέλει νάναι, ὅσο γίνε-
ται περὶ σῶμα, σῶμα, ζωντανὸ σῶμα, πλε-
γόμενο, ζητητικὸ, διψαλὸς. Μαρτυρεῖται,
χτυπιέται, σπαραδίζει, σ' ὅλα «τὰ κατατό-
πια τῆς θηλυκάδας», ὅμως δὲν μετασι-
θεται, δὲν συμπεριβαίνει.

Εἰν' ἓνας μικρόσωμος ἄνθρωπος, πού
ἡ θέρημ κι ὁ πόθος του δὲν ἰσομετρήθη-
καν ποτὲ μὲ τὸ χορμί καὶ τὴ μπόρεσή
του. Δὲν παράστησε αὐτὸς τὸν πόθο του

μεγαλύτερο - τότε μόνο θάχε χάσει τὸ φυσικό του ἀνάστημα, πού εἶπα ἀρχικά, θάχε φουσκώσει ἀπὸ βάρατος, καθὼς τόσοι ἄλλοι. Ὅχι! Ἰσα - ἰσα! ὁ πόθος του ἦταν ἀσύμμετρος πρὸς τὴν μπόρεσή του. Καὶ γι' αὐτό, τοῦτο τὸ τάνυσμα ἡ ἴδρυση τοῦ διανοητοῦ τῆς ἐπιθυμίας του, ἀπ' τὴ μιὰ, τῆς ἀπεριόριστης, καὶ τῆς δύναμης του, ἀπ' τὴν ἄλλη, τῆς οὗχ ὑπεράνθρωπης, γέννησαν μέσα του ἓνα βασιλὸν τραυματισμὸν :: τὴν ταπεινότητά καὶ τὴν αὐτοταπεινώσην :: «Ἄν τολμοῦσα...» ψιθυρίζει :: ἐννοεῖ τὴν πράξιν - ὅχι τὸ λόγο. Τῆς πράξεως ὁ δακμονισμὸς, ὁ φυσικός, ὁ ἐμπράγματος ἡρωισμὸς τὸν τυραννεῖ. Μὰ δὲν τολμαίει. Οἱ χώροι του εἶναι στεγανοί. Δὲν τὸν μπορεῖ τὸ πῆδημα ἔξω ἀπ' τὸν κλοιό του - τὸν κλοιὸ τῆς κατάρσεως του. Μὰ γι' αὐτὸ καὶ φέρεται τόσο ἀκατήρατὰ πρὸς τὴν ἔκφραση, τὴν ἐξομολογήσασιν τὴν πύκνυν, τὴν αὐτοταπεινώσιν σὲ πρῶτο πρόσωπον :: Δὲν τολμαίει νὰ πράξει :: Ὅμως, ἐκεῖ! νὰ πείς, νὰ μαρτυρήσεις, νὰ ἰσοδυναμήσεις μὲ πράξιν τὴν εὐλιχνεῖται!

Πάλεψε πολύ για να το καταφέρει ο Ι.Μ.Π. Το κατάφερε όμως. Κ' είναι προς τιμήν του. Τον ίδιον δεν τον νοιάζουν οι συγχωρίες (ή, τουλάχιστον: πολεμιά να μην τον νοιάζουν). Έμεις, όμως, μάς χρειάζονται. Πόσοι και πόσοι της γενιάς του (γενιάς συμβιβασμών και νοθείας, άνειλικρινείας και γλυκερότητας) δέ λυγισαν στη μέση, ή και στην άρχη του δρόμου, και προσκυνήσαν το εύκολο, το φιγούρατο, το ζητούμενο, και καμωθήκαν τους νικητές, τους άντρες, τους ήρωες; Μα γι' αυτό κ' ή γνησιότητα, ή εντιμότητα, ή άληθινή πνευματικότητα, ή πραγματική άγωνία και ανθρώπινη, ή ποιότητα λείπει άπ' τα έργα τους, μ' εξαιρέσεις ελάχιστες. Δέν μ'ας έπαισαν. Ένώ αυτός, ναί! Όχι, άσφαλώς, για το μεγάλο, το μοναδικό-όχι. Μα για το δικό του, το προσωπικό, το τόσο, το ελάχιστο άν θέλετε-όμως: ναί!

“Ένας ολόκληρο προσωπικό τυραννισμός, μία μακροτάτη σπουδή στην οδύννη, καταγωγή από φτώχεια και σπιτικό κλίμα, τμήμα, βήματα ξεριζωμένα με μόχθο και πολλή πείρα, δρόμοι όχι στρωμένοι με χαλία και με μέσα για το καλύτερο, το μαυροδρεφτο που θά διαβεί, παρά γιομάτοι άγκυρα και κοτρώνια, όλο μες απ’ άρνησεις και καταδρομές, προσώπων και πραγμάτων - όλα, δι’ αυτά και πολλά άλλα, θεμελιώσαν μέσα στον Ι.Μ.Π. μία πνευματικοτήτα έντιμη και μία πατρίδα ε’ ένδοξη και βαθιά. Τά ένδιαφέροντα χ’ οι άγονίες του, διόλου του άρρητο. Αίματός ο γαυροβόλος τους. Δεν του προ-

βλήθηκαν απέναντί τα ρωτήματα, σάν απλές φαγοούρες επιδερμικές. Δεν έλαβαν ποτέ μέσα του κοσμητική όψη. Σκέφτηκε και βασανίστηκε πολύ γιά λογαριασμό του. Κ' έτσι δέν άκούστηκε ποτέ νά έστοιμί-
ζει χούφια λόγια, για έφφε στις θελκτικές
χυαίες τών σάλονιων. Δεν έδωσε, άρα-

χρησις ἐν τῇ «σύνθεσιν». Μά πληροφορήθη-
 κες ἄρτια τὴν λογαριασμόν του. Ἀσφαλώς,
 δὲν ἔγραψε πάντοτε ὅλα ὅσα πίστευε. Μά,
 γιὰ κείνους ποὺ ἐννοοῦν, ἡ κρίσις του δὲ
 λάμβανε εὐκόλῃ, γιὰ πρόσωπα καὶ γιὰ
 πράγματα. Μπορεῖ νὰ τοῦ ἔλειπε τὴ μίμη-
 σις ἡ ἀγωνιστικότητα. Δὲν γίναν σφόδρα μαχη-
 τὴ. Δὲ θύλωσε, ὅμως, τὸ βλέμα του. Αὐ-
 τὸς εἶδε σαστά· καὶ τὰ εἶδε ὅλα. Δὲν τὸ
 φώναζε· εἶδε ὁμοῦ. Οἱ ἄνθρωποι ποὺ τὸν
 δίδαξαν τέσσερα χρόνια τὴν ἐπιστήμην,
 τοῦσφιζαν στὸ τέλος τὰ χέρια καὶ τοῦ εἴ-
 παν τὰ καλύτερα λόγια τους. Μ' αὐτὸς
 δὲν εἶχε ξεγαληστέι. Ντρεπόταν ἀπὸ συ-
 νειδήσι ἐνοχλήσ', γιὰτὶ τοὺς ἔβλεπε ὁλόγυ-
 μνους, ἱ αὐτοὺς καὶ τὴν ἐπιστημονικήν
 τους. Ὅπως καὶ τοὺς ἄλλους, τοὺς συνα-

δέλφους του, αργότερα, της λογιότητας: γυναικός κι αυτούς (όσο κι αν πάσιζε, πολλές φορές, να μην τ' όμολογούσε ρητά, καθαρά και ξεσπαστα, να τους ντύσει, όπως ό-πως, με κανα κουρέλι, να τους μισοκουβίει, από λύπη, με κανα πρόχημα να !). Του κατηγορούσαν σκληρότητα, μολα-τάτητα. Μά έγωγ λέω πως τούλειψε. Δεν τούλειψε όμως δέσδερχενα. Κι αυτή, όσο κι αν περικαλύφθηκε κάτω απόνα λό-γο περιπεπλεγμένο, άμβλυμένο, οκτιζμέ-νο, σ' όσους κατέ έννοούν εντ' όλοφάνε-ρο. Αυτάκι που είναι χρέος μου να τό-πω (κι άς με διαμερίσει όσο θέλει ο Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος): "Αν τολμούσε !.."
 "Αν άποράσιζε, έστω και τή στερη-τό-τη ώρα, να τά γράψει όλα όσα πιστεύε-ι, γιά τά πρόσωπα και τά πράγματα, δίχως να νοιαστεί γιά τήν όξυτητα — που συνή-θις να τήν άπεχθόναται, ένώ μόνο ατ-τήν θαυμάζει — τήν βιασιότητα, τήν ά-σπλαχνία !.. " Όχι διό θά φοβίτζε ότι πε-ρισσότερο όσους έννοουν. Αυτοί έξερου-κατάλαβαν. Τους άλλους όμως θά έυντα-νε, όσους δέν έννοούν έπαρκώς, και, κυ-ρίως, όσους καμώνόνατι πως δέν έννοούν !..
 Νά σκατάριζε, πιά τούτο τ' όμαδιό ρο-χαλιτό. Νά ταραζόναταν λίγο τό τέλμα !

Μ' ἄς εἶναι... Πάνω νὰ τοῦ μιλῶ σάν
τὸν Ἀντρέα, τὸν ἀδερφοῦ τοῦ, ποὺ τὸν χα-
στούσεις κιόλας, μπροστὰ στὴ θάλασσα,
μιά νύχτα. Γιατί, στὸ κάτω-κάτω, αὐτὸς
ὁ δόλος ὁ Ἀργύρης, ὅτι καὶ νὰ πούμε,
τὴν ἐξηγήσουμε τὴν ὁποία τὸν ἀτολμία-
σεν γιὰ τὸ ἄλλο, τὸ ξέω, τὴν πράξη καὶ τὴν
μάχη μὲ πράγματα καὶ μὲ πρόσωπα. Τὴν
ἐξηγήσωμε μὲ μιὰ πράξη πρώτη: μὲ ἥσυχον
κὺδ ἐσωτερικὸν κ' εὐκαιρίαινα καταλυτικῇ.
Κι ὄχι κρυφά, στὸ δοματικὸν τοῦ, στὸ στε-
γανὸ τοῦ γχορῷ παρὰ τὸ φῶμας τοῦ κό-
σμου, τάδειξε ὅλα, τὰ μοίρασε ὅλα τὰ
κομμάτια του, σ' ὅλους, ἀνοικτήριμον
τὸν ἐαυτὸ του, αὐτὸς ὁ τόσο οἰκτιρῶν
γιὰ τοὺς ἄλλους.

Θα μιλήσουν γὰρ ἐξιμπασιονισμό κα-
θ' ἀγαθίστων πολλὰ καὶ διάφορα. Ἄν-
τὸ κάνουν. Στὸ κάτω-κάτω, ἵνα ἐνδεί-
ξηται τὸ ἀπὸ ποῦ καὶ τὸ πὺς κατὰκτησε
καίνας τὴ γνησιότητά του. Ἐνδιαφέρει
κυρίως, τὸ ἂν ἐν τέλει τὴν κατὰκτησε.
Κι ὁ Ἰ. Μ. Π., στὸ χῶρο τοῦ λόγου, τὴν
κατὰκτησε μὲ τὰ ἐπτά πρῶτα κεφάλαια
τῶν «Διχλωμάτων» του. Αὐτὸν τὸν κόσμον
τὴν κλειστόν, τὸν ἀπὸ παντοῦ στεγανό
ἀσχητύον, μέσα μας ὅ ἔξω μας, ἑαυτί-
μας ὅ ἑξαιτίας τῶν διπλωμάτων μας, ἀπὸ
τὴ φύση ἢ ἀπ' τὸ θεοῦ, ἀπ' τὰ πράγματα
ἢ ἀπ' τὸν ἄνθρωπο- τὸν κόσμον τοῦ
ἀδιέξοδου, τὴν ἐλλείψει ἐλευθερίας, τὸ μαρ-
τύριό του τὸδώσει ὁ Ἰ. Μ. Π.

Οι δρομοί που φέρνουν στην ποιότητα είναι άμφοτεροι. Ίσως, όσοι κ' οι άνθρωποι. Ο Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος αποδέχεται με τους «Αιχμαλώτους» του πώς είναι και της αυτοπαίσωσης, της αυτοτιμωρίας με την εξομολόγηση. Αυτός το πήγαινε, αυτόν έβραζε. Κ' έφτασε.

Υπάρχει κάτι το βαθύτατα θρησκό-
πλην αυτή την υπόθεση. Παρά την καθο-
λική απιστία του, ο Ι. Μ. Π. είναι μι-
σιστής mystique, μις φσηθ θεοσκοπούμενη
που γιά δόγμα της διάλεξε την εξομολο-
γήση: ένα είδος προσηύχης παραχαίτη-
σιν στο δέο, τόν πνευράνιο, τόν άνύπα-
γο, μιά στους διδανούς μας, τους πολ-
υαχούς, τους έγκόσμιους, τους έ-
γειους, τους σωματοκίτατους διδανούς
μας. Η τρυφερότητά του σάν πλάθει έν
πρόσωπο, έχει μιάν ήθερμάν σάν αλ' το π-
ροκεινό πρόσωπο της μάνας μας, σκυμέν-
πάνω αλ' το δικό μας μέ λαχτάρα στ
παιδιά μας χρόνια. Μοιάζει λατρεία σ
είκόνας χριστοκαπνισμένες αλ' απορείου-
σάνων, ή προσήλωση του Ι. Μ. Π. σ

ἀγαπημένα του πρόσωπα, πού, μιᾶς κ' ἐ-
πλάστηκαν, τὸν κατέχουν, τὸν ἀκολου-
θοῦν, τὸν κυβερνᾶνε.

Οἱ «Διχισμῶτες», σὺν οἰκοδομῇ, σὺν
μυστήσασμῃ, στήν ἀκριβολογιζή σφαιρὰς
τοῦ θροῦ, καθέ ἀλλο παρὰ τέλει ἐργὸ
εἶναι. Θέλω νὰ πῶ, πὺς ἀν κανεῖς περι-
μένει νὰ βρεῖ τὸ εἰδολογικὸ γνωστὸ καὶ
σύμμετρο, θὰ καλοῦπολογισμένο καὶ ἰσο-
γυῖσμένο, θὰ τὸ ἀδύχησι τὸ βιβλίον τοῦ
Ι. Μ. Π. Γιατὶ δὲν πρέπει νὰ ξεγράψῃ κα-
νεῖς, πῶς, ἀπ' ὅλη τὴ γενιά του, αὐτὸς
ἰδιαιτέρα, κινεῖται, περὸσμερο ἀπὸ κάθε
ἄλλον, σ' ἕνα χώρῳ μείζης τῶν εἰδῶν.
Τοῦτο δὲ καὶ τὸν τιμᾷ. Τὸ πρόβλημά του
εἰσβάλλει ὀλόσωμόν στὸ ἐργὸ του. Καὶ τὸ
πρόβλημά του εἶναι πάντα τὸ ἴδιον· ὁ
ἐαυτὸς του, ὁ προσωπικὸς ἐαυτὸς του.
Θάτανε πράξῃ ἀνευκρίτειας, ἀλλοίωσι
χρᾶς, κατάλυσι οὐσίας ἀπὸ μέρους του,
τὸ νὰ πολυπροντίζει τὴ δομὴ, τὴν κατα-
σκευὴ, τὴν ἰσομετρία.

Κ' ἔδοξεν οὖν ταῦτα λέπει: Ὑπαρχοὺν τάχα, ἡμεῖς οὖν, ἀνθρώποι, ἀνθρώποι, πού γενοῦμεν, σήμερα ἀκόμῃ, εἰδολογικὰς διακρίσεις στοῦς ἑκάστας εἰδολογικὰς διακρίσεις στοῦς χώρους τοῦ λόγου, καὶ πού χρῶμεν σύμψαφον μ' αὐτὰς; Μ' ἂν εἶναι κάτι πού ὀρίζει τὴν ἐποχὴ εἶναι τοῦτο τότα - ἴσα; - γεγενῶς μ' ἡ σημασία μιᾶς παμμελείας εἶδων σ' ὅλους τοὺς χώρους - ὅχι μόνον τοῦ λόγου καὶ τῆς τέχνης. Γιατί, ἐν τέλει, ὅλ' αὐτὰ, καὶ τὸ παραμεινόμενόν τῆς μορφῆς καὶ τὸ ἀναρχοῦμενόν τοῦ ὕψους, καὶ τὸ πολὺτροπικὸ καὶ ἀνορθόδοξόν τῆς γλώσσας δὲν παριστῶνται παρὰ τὸ ἀναρχόλασμα μιᾶς ὑπερπύσης οὐσίας. Ὅσοι θηροῦν ἀκόμῃ τὸ «ἀρτεῖον ἔχειν» τῆς μορφῆς, βεβαίως, ταὶ πολὺ μακριὰ καὶ φοβρὸς εἶναι μὴ δὲν προλάβουν. Δὲν ἐγγινοῦναι τίποτε - δὲν ἐτόλμῃσαν γ' ἀτενίσθαι τίποτε.

Πάντως, ὁ Ι. Μ. Π. δὲν ἀνῆκει σ' αὐτοὺς. Γι' αὐτὸ καὶ ὑπάρχει. Ὁ, τι θέλῃς νὰ δώσῃ, εἶναι ἄριστα δοσμένο στοὺς «Αἰχμαλώτους».

Ἀδυναμίες; Ἀσφαλῶς. Θ' ἀναφέρω
πρόχειρα δυὸ - τρεῖς :

Π.χ. η περιγραφή της αυτοκτονίας της Θειάς -Αννίας, που περιχύθηκε με πεντηκονταίριο και κάηκε ολοσφύρη. Έδω χρεώματα ένα βρος ασματικό, άγχαδες, με κροσπερίοδο, πυκνό το άπέρυτο: φράσεις κοφτές, απλεπάλληλες, σταχάτες. Ένω ο Ι. Μ. Π. έβαλε με στην περιγραφή και τον δικό του λόνο. Μοιραία, την έκανα: περιγραφή, λυγική, αναλυτική, χαλαρή. Δέν έξωω γιατί- ίσως γιατί μια φορά χτή θύμηση τον έμποδισε να σταθεί μπροστά και να κυριαρχήσει στο συναίσθημά του: να δώσει το γεγονός ή όχι τη δική του προγεγονότος, τίς φλόγες τίς ιδέες ή όχι το δικό του σπαραγμό μπρος στο θέαμα.

«Επίσης, ο λόγος τους, οι πολλές σημειώσεις παραγίνεταί για λυγανθρώπους, λυγικούς, «δυνατοί». Είναι ο κίνδυνος, ο γνωστός, που παραμένει κάθε ζητητή της «έντεσης» του στυλ». Κι ο Ι. Μ. Π. έκπληκτος πολλή φορές, περισσότερο απ' όσο της αείζει, της «καλλιτείας». Συχνά, ανατρέπει τη τάξη του επιπέδου, προτάσσει το ουσιαστικό κ' επαναλαμβάνει το άρθρο, δίνοντας έτσι έναν τόνο λυγικότερο ίσως, μά και ζητηρικότερο κάποτε, μελοδραματικό κι αποδόξο.

Τέλος, είναι τὰ τρία τελευταῖα κεφ-
 αλα τῶν «Αἰχμαλώτων», τελειῶς ξεκι-
 φωτα καὶ ἀνεκρίτη, ὅπου ὁ Ι.Μ.Ε.
 πάσκιος νὰ δώσει Πόλεμο καὶ Ἀντίστα-
 σιν, μὲ τὸ ζήτη, καὶ ἄς ἦταν δόλοτελα ἔξ-
 ἀπ' τοῦ κλίμα του, τὸσο τὸ δικό του —
 μῆτε Πόλεμο μῆτε Ἀντίσταση ἔχνης
 ὅσο καὶ τῶν «Αἰχμαλώτων» του — οἱ
 «μεσοπολεμικῶν», κατὰ τὸν ὅρο του. Θ

λεγα πώς τὰ τρία τούτα τελευταία κεφάλαια γράφθηκαν σάν είχε πιά οδυσιαστικά τελειώσει το βιβλίο-δλως έξω απ' τόν τόνο του και τις αρχικές του προθέσεις. Δεν βρέισω γιατί, τί τόν έκανε τόν Ι. Μ. Π. νά μιλήσει, σώνει και καλά κι αυτός, γιά πράγματα όχι δικά του. Τάχα γιά νά δώσει μιιά υπόκριση «σύνθεσης», ή γιά νά μήν τοῦ κατηγορήσουν τή σιωπή γιά τὰ πέραν τοῦ μεσοπολέμου; Όπωσδήποτε, τούτα τὰ τρία τελευταία κεφάλαια, κάθε άλλο παρά γνήσια είναι. Δέ θά επιμείνω νά δείξω τις τρομερές τους —άκόμα και πραγματολογικές— αδυναμίες. Μήτε καν θ' ασχοληθῶ με τήν τοποθέτηση τής 'Αντίστασης σ' ένα χώρο πού δέν ήταν ὁ ἀληθινός της· σ' ένα χώρο ὅλως έξω απ' τήν πραγματική ποιότητά της. Θά επαναλάβω μόνο πώς ὁ Πόλεμος κ' ἡ 'Αντίσταση βόηκαν τόν Ι. Μ. Π. «φτασμένον», ὄρμιο, τελειωμένον, και φυσικό είναι νά μήν τοῦ μιλοῦν. Γενικά· ὁ θάνατος, τὸ ἄμεσο ἀντίκρουμά του, ἡ ἀόκητη ἀπειλή του, ἔλειψε απ' τή ζωή τοῦ Ι. Μ. Π. κ' ἔλειψε κι απ' ὅλην τήν τή στάση ἀντίκρου στὰ πράγματα. Εὐεξήγητο πού ἔλειψε κι απ' τήν τέχνη του. Δέν ἀνήκει στὰ βιώματα τοῦ Ι. Μ. Π. ἡ κατενώπιον παρουσία τοῦ «ποτέ πιά». Πόλεμος, ὅμως, κι 'Αντίσταση, δέν εἶν' ἐν τέλει παρά τούτο: ἀντίκρουσμα θανάτου. Καί μάλιστα: ἀντίκρουσμα καταφατικό και ἡρωικό. "ΟΛ' αὐτά, εἶν' οἱ χώροι τοῦ 'Αντρέα. "Ας τόν ἀφήσει ὁ 'Αργύρης Ἀσπύλον, ἥσουν ἐκεῖ

Η πρώτη, οδυσιαστικά, ἐμφάνιση τοῦ Γιώργου Θέμελη στήν ἐλληνική ποίηση ἔγινε πρὸ πέντε ἐτῶν με τή συλλογή του τὸ «Γυμνὸ παράθυρο». Ἀπὸ τότε ὡς τὰ σήμερα ἀκολουθήσαν ἄλλες τέσσερες συλλογές, πού, μιὰ με τήν ἄλλη, διαμορφώνουν μιὰ προσωπικότητα, ἀναδίνουν ἕναν ποιητικὸ τόνο, ἕνα χρώμα, ἀποτελοῦν μιὰ φωνή. Ἡ ποίηση τοῦ Γιώργου Θέμελη παρουσιάζει τούτο τὸ ἐνδιαφέρον. Ἀποτελεῖ μιὰ παραφωνία μέσα στὸ διανοητικὸ κλίμα τῆς Θεσσαλονίκης. Βρίσκεται σὲ μιὰν ἀπ' εὐθείας ἐπαφὴ με τὰ ἀντικείμενα τοῦ κόσμου πού τὸν ἀπασχολοῦν. Ἡ σκέψη του φιλετρεάται στοὺς διαθρόμους τοῦ ὑποσυνειδητοῦ, διαλύεται μέσα στὴ βαθιὰ ἐκείνη πηγὴ καὶ ἀναδίνεται μαζί με τὴν ποίηση. Φέροντας στὴ φούχτα του «μιὰ στάλα ἔσσητή γήινη θλίψη» (Γυμνὸ παράθυρο) προχωρεῖ προσπαθώντας νά συνθέσει ἕναν καλλιτεχνικὸ κόσμο με σύμβολα πολὺ ἀνθρώπινα, μ' ἕνα ὕλικὸ ὑγείας, πού ἔχει τὴν πρόθεσι νά ἀνακουφίσει. Προέκειται γιά τὴν ἀνακούφιση ἐκείνων πού διψοῦν γιά τὸ ἡθικὰ καλύτερο, ἐκείνων πού «ἐπὶ ματαίῳ» ἀναζητοῦν στὸν κόσμο μιὰ κάποια ψυχικὴ καθαρότητα.

Καί ἡ ἀπειροελάχιστη ἀκόμα καθαρὴ ποιητικὴ σταγὼν μὲς εἶναι χοῦσιμη. "Ενας ἄνθρωπος, πού, σήμερα, θά τὰ ζητοῦσε ὅλα, θάπρεπε νάχει σοφιστὲς ἐπιφυλάξεις, ἀπέναντι σ' ὅλην, γενικά, τὴν ἐλληνικὴ ποίηση. Πρέτει ὅμως νά ἐγκαταλείψει κανεὶς τὸ μέτρο τῆς τελειότητας καὶ νά περιοριστεῖ σ' αὐτὸ πού οἱ καιροὶ καὶ οἱ συνθήκες ἐπιτρέπουν στήν ποίηση νά μᾶς δώσει. Σὲ μιὰ ἐποχὴ πού οἱ ἀρετὲς γκρεμίζονται ἀπὸ τὶς σκοπιμότητες, ἔτσι πού σὲ κάθε σου βῆμα νά ἀπορεῖς γιά τὸ ψεῦδος, κανένα ἰδανικὸ δέν εἶναι σὲ θέσι νά ἐνθαρύνει ἕναν ποιητὴ, ἐκτὸς ἀπὸ κείνο πού ὑπάρχει μέσα στὸν ἑαυτὸ καί, συνεπῶς, μέσα στὸν ἄνθρωπο: Ἡ ἀτομικὴ πίστι, πού εἶναι καὶ ὁμαδικὴ πίστι, πῶς, πᾶν ἀπὸ τὶς συμβατικότητες, τὸ ἀγαθὸ ἐξακολουθεῖ νά ὑπάρχει καὶ νά ἀπαιτεῖ τὴ λύτρωση γιά λογαριασμὸ τοῦ ἀνθρώπινου συνόλου.

Ο ὑπότιτλος τῆς συλλογῆς του «Ο Γυριμός», σ' ἐξέτιο γιά μιὰ λυρικὴ ἐμποικίαν, χαρακτηρίζει τὴν προσπάθεια τοῦ Γιώργου Θέμελη. Ο ποιητὴς προσπαθεῖ νά ἐξαντλήσει ὅλην τὴν ἐποπτεία μέσα σὲ μιὰ λυρικὴ σύνθεση. Προσπαθεῖ μὲ ἀπὸ μιὰ συγκεχυμένη ἀμόσφαιρα νά ἀνασύρει μερικὰ καθαρὰ σύμβολα με τὰ ὁποία νά οἰκοδομήσει ἕνα καθαρὸ λυρικὸ σχῆμα. Ἐπιτρέποντας σ' τὸν τόπο τῆς ζωῆς πού ἔχει κα-

τὰν πραγματικὴ ποιότητά της. Θά επαναλάβω μόνο πῶς ὁ Πόλεμος κ' ἡ 'Αντίσταση βόηκαν τόν Ι. Μ. Π. «φτασμένον», ὄρμιο, τελειωμένον, και φυσικό είναι νά μήν τοῦ μιλοῦν. Γενικά· ὁ θάνατος, τὸ ἄμεσο ἀντίκρουμά του, ἡ ἀόκητη ἀπειλή του, ἔλειψε απ' τή ζωή τοῦ Ι. Μ. Π. κ' ἔλειψε κι απ' ὅλην τήν τή στάση ἀντίκρου στὰ πράγματα. Εὐεξήγητο πού ἔλειψε κι απ' τήν τέχνη του. Δέν ἀνήκει στὰ βιώματα τοῦ Ι. Μ. Π. ἡ κατενώπιον παρουσία τοῦ «ποτέ πιά». Πόλεμος, ὅμως, κι 'Αντίσταση, δέν εἶν' ἐν τέλει παρά τούτο: ἀντίκρουσμα θανάτου. Καί μάλιστα: ἀντίκρουσμα καταφατικό και ἡρωικό. "ΟΛ' αὐτά, εἶν' οἱ χώροι τοῦ 'Αντρέα. "Ας τόν ἀφήσει ὁ 'Αργύρης Ἀσπύλον, ἥσουν ἐκεῖ

ΠΟΙΗΣΗ

ταπηθεῖ ἀπὸ ἐρείπια, ἀπὸ τάφους κι ἀπὸ σκιές, τὶς σκιές τῶν κακῶν ἀνθρώπων πρόξεων, νά ἀναπαραστήσει τὴν εἰρηγική κίνηση τοῦ κόσμου ὅπως θά ἔπρεπε νά εἶναι.

Ἀνοίξετε τὴν κοιλιὰ τοῦ λύκου πού σὰς χωνεύει, τρυπήστε τὸ χοντρὸ δέρμα πού σὰς κλέβει, τὴ μαύρὴ μέρα πού σὰς βουλιάζει μέσα στὸ [χῶμα.

(Ο Γυριμός)

Ἡ ζωὴ εἶναι τὸ ὑπέρτατο ἀγαθόν. Γι' αὐτὴ τὴ ζωὴ ἀκριβῶς, ὁραματίζεται τοὺς ἀγγέλους, σύμβολο τελειότητας, νά ντυνοῦνται σάρκα, γιά νά καταβαίνουν, νά βλέπουν τὴ θάλασσα καὶ νά ξεχνοῦν.

Θρόνους καὶ γρύπες καὶ φτερά καὶ κρίνους [ζυμάρντους.

(Ο Γυριμός)

Ἡ ἀρετὴ καὶ ὁ ἡρωισμὸς, ὅπως παρουσιάζονται στὴν περιοχὴ τῆς νέας ἐλληνικῆς ιστορίας, ἀποτελοῦν δυὸ δίδυμα ποῦτα γιὰ τὸν προσανατολισμὸ τοῦ κόσμου του. «Ὡδὴ γιὰ νά θυμώμαστε τοὺς ἥρωες» εἶναι ὁ τίτλος τῆς τέταρτης συλλογῆς του. Ἀνάμεσα στὸ κλίμα ἐκείνου πού στίλβει ἡ ἀνθρώπινη λαμπερότητα (Καραϊσκάκης — Ἐλευθεροὶ πολιορκημένοι— Ἀθανάσιος Διάκος) ὁ ποιητὴς ἀνανεώνει τὴν πίστι τοῦ καὶ τὴν ἐλπίδα του.

Ποιὸς εἶδε ζωντανὸ νεκρὸ νά βγαίνει στὸ [σεργιάνι;..

Μὰ σὰ τὸν πρόφταινε ἡ αὐγὴ [στὸν ἄνεμο σήκωνε τὸ κεφάλι του ψηλά -ψηλά μέσα καὶ ἀγνάντευε τὸν οὐρανόν, μιλοῦσε με τὸν [πληγωμένο του ἄγγελο.

(Ωδὴ)

Με τὴν «Ἀκολουθία» ὁ ποιητὴς παραλλάζει τὸν τόνο του. Οἱ ἄγγελοι πού ἐκροσωποῦν, ὅπως εἶπα, τὴν τελειότητα, κοιμήθηκαν προσωρινά ἢ καὶ πέθαναν γιὰ πάντα. Ἡ γενικὴ ὕψι τοῦ ποιήματος, στὴν περίπτωσή αὐτή, μᾶς ἀφήνει νά συμπεράνουμε τὸ συμβολισμὸ φιλάτου ἴσως προσώπου του, πού δέν ἀφήνεται νά ἀποκαλυφθεῖ.

Κατέβηκα κάτω στοὺς κήπους καὶ εἶδα τὰ [μοναχικὰ δαστά. Εἶπα: ἔμετς εἴμαστε, ἔμετς οἱ δυὸ, πού ἀγ- [καλιστήκαμε τόσο σφιχτά...

"Ετσι ἡ εὐρύτητα τοῦ ὁράματός του στε-

πὸν ἐπέθανε, στὸ ἀδόσπασμα. Τί γυρεύει ὁ 'Αργύρης στοὺς χώρους τῆς πράξης; Δέν ὑπάρχει «Ἐξοδος» γι' αὐτὸν ἀπὸ τοὺς στεγανούς του χώρους. Κ' ἐγὼ λέω, πῶς εὐτυχὸς πού δέν ὑπάρχει.

Θά τελειώσω με τὸ ἀντίστροφο τῆς προηγούμενης κοιτικῆς:

Οἱ ἀδυναμίες τῶν «Αἰχμαλώτων» τοῦ Ι. Μ. Π. δέν εἶναι ἴσως μόνο αὐτὲς πού ἀνέφερα. Μὰ κι αὐτὲς κι ὅποιες ἄλλες, εἶν' ὅποσδήποτε συγγορημένες, μιᾶς κ' οἱ «Αἰχμαλῶτοι» ἔχουν ἀλήθεια ἕνα βάρος, εἶν' ἀλήθεια ἕνα ἔργο. Κι αὐτὸ εἶν' ἐν τέλει τὸ μόνο πού ἐνδιαφέρει.

ΡΕΝΟΣ ΗΡ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΑΝΣ

νεύει, περιορίζεται στὸ πρόβλημα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, τῆς παρουσίας καὶ τῆς ἀπουσίας. Προσπαθεῖ φιλοσοφώντας νά βρεῖ ἕνα διάδρομο ἀνάμεσα στὸν ἑαυτὸ του καὶ στὸ νεκρὸ, προσπαθεῖ νά στηρίξει τὴν αἰσιοδοξία του με τὴν ἰδέα ἐνὸς αἰωνίου παρόντος, με τὴν κατασκευὴ μιᾶς συμπαθητικῆς αὐταπάτης. Στέκεται μπροστὰ στὰ «λουλούδια» πού «δέν ἔχουν μνήμη».

Δέν ἔχουν ἐρωτηματικά. Καὶ δὲ ρωτοῦν τὸν [ἄνεμο ἀπὸ πού ἔρχεται καὶ πού πηγαίνει. Δὲ σκάθουν τὸ χιόνι γιὰ [νὰ βροῦν τὴν ἀκρὴ τῆς [λευκότητας, δέν ἐρευνοῦν νά μάθουν γιά τὴν τύχην τοῦ ἱσκιου τῶν [πὺλ χάνεται στοὺς δια- [θρόμους τοῦ νεροῦ, οὐτὲ γιὰτὶ κυλοῦν τ' ἀμάξια, γιὰτὶ χτυ- [ποῦν τὰ ρολόγια πληγώ- [νοντας τὴν ἀνάμνηση, γιὰτὶ γεννιοῦνται καὶ πεθαίνουν, πεθαίνουν [καὶ γεννιοῦνται οἱ ἄνθρωποι, γιὰτὶ δέν ἀκούν οἱ πεθαμένοι, γιὰτὶ δὲ μι- [λοῦν, γιὰτὶ δέν ἔρχονται πύ- [σω, ἀπὸ τὴν ἄλλην εἰσοδο ..

Προσπαθεῖ νά ἀνασύρει μέσα ἀπὸ τὸ μυ- [στήριο τοῦ κόσμου τὴ χαμένη παρουσία, νά τὴν κρατήσει ἀπέναντί της, ἔτσι καὶ σάν ἕνα ἰδεατὸ παράλλαγμα. Ἡ πλήρης ἐξαφάνιση ἐνὸς προσώπου, πού ὑπῆρξε τῷ ὄντι ἀκατανόητη, προσπαθεῖ νά ἀρνηθεῖ τὴ βεβαιότητα τοῦ θανάτου ποτισμένη ἀπὸ τὴν ἀγάπην του γιὰ τὴ ζωή.

Τί ζητᾶτε ἀνάμεσα στὶς ἀσπρες τοῦτες πέ- [τρες; Δέν εἶν' ἐδῶ κανεὶς. Οἱ πεθαμένοι εἶναι πῶς ὑπαρτικοὶ ἀπ' τοὺς [ζωντανούς καὶ δὲ φαίνονται μέσα στὴν πλήρη τους παρουσία σάν ἀσπρη [ιστολὴ ἀπὸ φῶς.

Πέρα γιὰ πέρα ἐλληνικὸ συναίσθημα ὅ- [πως τὸ βρισκουμε στὸν "Όμηρο (ἸΟδύσσεια Δ, στ. 488-491) ὅπως τὸ βρισκουμε στοὺς «Ἐλευθεροὺς Πολιορκημένους», στὸ δημοτικὸ τραγοῦδι καὶ στὸ Σικελιανόν.

"Όμως τώρα ἔρχεσαι ἀπὸ μακριά, δίχως [σκιερὸ ποναῖμισο, δίχως σκεπὴ ἀπὸ ἀστρα καὶ κλώνια ἐπάνω [στὸ μέτωπο, με μόνην τὴν ἀσπρη διαφάνεια μιᾶς ἐρηγῆς [βροχῆς.

Τὸ φῶς τῆς ἐλληνικῆς φύσεως ἔχει τὴ δύναμιν νά φράζει τὰ χάρματα πού ἀνοί- [γει ὁ χαμὸς ἐνὸς ὥραίου, ἡ ἡρωικὸν, ἡ καὶ ἀπλῶς ἀγαπητοῦ μας προσώπου. Μέ- [σα στὴν παρακαταθήκην τοῦ φωτός ἐξα- [κολουθοῦν νά ὑπάρχουν ὅλες του οἱ κι- [νήσεις.

Οἱ ὥραιοι στίχοι πού παραθετοῦν δέν ἀποτελοῦν τὸ μέτρο τῆς «Ἀκολου- [θίας». Ἐνα πλῆθος σύμβολα πού ἐπανεό-

χονται κάθε τόσο (ἀγάλλιατα, πουλιὰ, καθρέφτες, καράβια), ἕνα πλῆθος ἐννοίες παρμένες ἀπὸ τὴ νοητικὴ περιοχὴ, βα- [ραίνουν τὴν ποίηση τῆς Ἀκολουθίας, τὴ διακόπτουν, δέν σοῦ ἐπιτρέπουν νά δια- [κρίνεις τὶς τομὲς πού χαρακτηρίζουν τὴ μετὰβασί τοῦ ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος τοῦ ποιή- [ματος στὸ ἄλλο. Ὁ ἐγκεφαλικὸς παρεμ- [βατισμὸς δέν μετουσιώνεται ὅλες τὶς φο- [ρές. Ἡ ἐργαστηριακὴ προσπάθεια γίνε- [ται φανερή.

"Ισως νά κατευθύνονται πρὸς τὸ σημεῖο τῆς [ἀρχῆς, νά κλείσουν τὴν περιφέρειαν, γιὰ νά τελειώσουν τὴν περιπέτειαν τῆς μα- [κριᾶς φυγῆς καὶ ν' ἀποκλείσουν ἔξω ἀπ' τὴν περιοχὴ τοῦ τελειωμένου ὅλα [τὰ ἐνδεχόμενα κι ὅλες [τὶς μάταιες πτήσεις, ρίχνοντας ἔξω τὸν ἑαυτὸ τους, [τάς τὸν ἑαυτὸ τους, μὴ ἔχοντας ἑναρξὴ καὶ τέρμα μες στὴν [ἀκίνησιάν τῆς πλήρωσης, σφραγίζοντας τὴν ἐκτέλεσιν μέσα στὴν [πλήρη ἀκίνησιάν, σάν ἀγαλλια, σάν πλοῖο ἀνάγλυφο πού τα- [ξιδεύει, ταξιδεύει...

"Όσο κι ἂν ὁ τελευταῖος στίχος πᾶει νά δημιουργήσει μιὰν ἀτιμωμένη, ζων- [τανεύοντας κάπως τὴν κλειστὴ περιφέ- [ρεια με τὴν ἀκίνησιάν τῆς πλήρωσης, κα- [θὼς μᾶς λέει ὁ ποιητὴς, οἱ λέξεις καὶ οἱ ἰδέες δέν ἐξαυλίζονται, δέν μποροῦν νά μποῦν στὴν καρδιά μας, δὲ φτάνουν νά γίνουν ποίηση.

Στὸ διαλογικὸ ποίημα πού ἀκολουθεῖ «Ο Ἀδάμ καὶ ἡ Εὐὰ» γίνεται μιὰ προ- [σπάθεια ἀναζήτησης τῶν αἰτίων τῆς ἀν- [θρώπινης περιπέτειας μέσα στὸν ἄνθρω- [πο. Ποιητικὴ μυθολόγησι, προβλήματα καὶ πιθανότητες πού δημιουργεῖ με πολ- [λὴ παιδικότητα ἢ σκεπτόμενη ποίηση.

Ε Γ Α

Ποιὸς ξέρει τί πέρασε στὸ σῶμα μου καὶ [τούσθησε ἑξάνου τὸ φῶς;

Α Δ Α Μ

"Ισως νά σκοτώσω τὸν πατέρα μου μ' ἕνα [κρυφὸ μαχαίρι καὶ τώρα σκοτώνω καὶ με σκοτώνουν μες [σ' ἕνα ὑποθατικὸ ἀδιέξοδο.

Ε Γ Α

Γι' αὐτὸ ματώνουμε τὰ λουλούδια καὶ σφά- [ζουμε τὰ ζῶα.

Δίνω μερικὸς χαρακτηριστικούς στίχους, γιὰτὶ στὸ σύνολο τὸ ποιήμα τοῦ πλησιάζει τὸ Θέμελη πρὸς τὸ ξένο γι' αὐτὸν διανοητικὸ κλίμα τῆς Θεσσαλονίκης. Ὁ ἐντοπισμὸς τοῦ κόσμου στὸ πρόβλημα τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου συνιπάζεται μοι- [ραῖα μιὰ συσσώρευση στοιχημάτων, πού ἔχει σάν ἀποτέλεσμα τὴν ἐξαφάνισιν τοῦ ποιητικοῦ μύθου.

Ξαναβρίσκουμε τὸ Θέμελη, αὐτὸν πού εἶναι, μέσα στὸ ποιήμα τοῦ «Ραψωδία στὴ θάλασσα τοῦ Αἰγαίου». Ἡ θάλασσά τ. υ δέν εἶναι ἕνα ζωγραφικὸ φαινόμενο. Εἶναι ἕνα ἔσσητὸ φαινόμενο ζωῆς.

Πλύνε τὰ ρούχα τῶν παιδιῶν, τὰ πόδια [τῶν πουλιῶν, με καταράχτες ἀπὸ κύανο, με κουρνιαχτὸ [ἀπὸ γίαισμα.

Κ' ὕστερα ἔμπα κι ἀρμάτωσε στὴν ἐρήμιάν [τῆς φλέβας μας τὰ [ἑωθινὰ καρδιά σου.

★

Ἡ ἑλληνικὴ συμμετρία καὶ διαφάνειας ἀποτελοῦν κοινὸ γνώρισμα τῆς νέας ποίη- [σης. Ἡ ἀναζήτησι τῆς μορφῆς ἐμποδίζει τὴν ἐκφρασὴν καὶ τὴν ἱσορροπία τῶν ἐπι- [κῆς μορφῆς ἔργων καὶ εἶναι ἀλήθεια πῶς

ἡ ἐποχὴ μας καὶ οἱ καταστάσεις πού ζοῦ- [με ἔχουν ἕναν ἐπικὸ χαρακτήρα. Στὸ Θέ- [μελη διακρίνουμε τὸ λυρικὸ κόσμο πού ἔχει σκεδασμένη καὶ πού ἐντατικά ἐργά- [ζεται τὸν τελευταῖον καιρὸ πᾶνω σ' αὐτόν, μέσα σὲ μιὰ συννεφιά. Μισές, ἀνισες κο- [λῶνες, σπασμένα μάρμαρα πού φέγγουν ἀνολοκλήρωτα. "Όμως ὅλα αὐτὰ τὰ ἀπο- [σπάσματα τοῦ ὅθι ἐκτέλεσιν ἔργου του, εἶναι προϊόντα μιᾶς ἀναμφισβήτητης γνή- [σιας ποιητικῆς ἰδιοσυγκρασίας.

Ὁ Θέμελης ἔχει νά μᾶς πει περισσό- [τερα πράγματα ἀπὸ πολλοὺς ἄλλους μας ποιητὲς. Δέν ἐννοῦ πράγματα σοφά, πού δέν πείθουν, παρὰ τὴ σοφία τους. Ἐννοῦ πράγματα διυλισμένα μέσα στὴν ποίηση, ἀξιοποιημένα, ἱκανὰ νά συνθέσουν καὶ νά μᾶς ὑποβάλουν ἕνα μήνυμα, νά μᾶς ἀποκαλύψουν ἕναν κόσμο. Ἡ λυρικὴ του ἀπόδοσις αὐτὴ ἡ κίνησις τοῦ Συνε- [δρίου, νά μὴν ἦταν τὸ ἀδιέξοδο, ὅπου τὴν ὁθεῖ ἡ παρακμὴ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ποιήσεως, ὅπως φοβόμαστε, ἀλλὰ νά εἶναι ἔτσι καὶ ἡ δοτατὴ προσπάθεια τῆς ἐποχῆς μας νά διασώσει καί, ἂν εἶναι δυνατό, νά ἀνανεώ- [σει καὶ νά ἐνθαρύνει ἀπεριόριστα ἕνα νέο ἀνθρωπισμὸ καὶ μιὰ παγκόσμια καλλιέργεια συνειδήσεων, πού σίγουρα θά συμβάλουν στὴν εἰρήνευση τῆς τρικυμισμένης ἀνθρω- [πότητας.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΒΡΕΙΤΑΚΟΣ

Τὰ ξένα Γράμματα

Τὸ Συνέδριο «Ποίηση τῆς Εὐρώπης»

Μὲ πρωτοβουλία τῆς ΟΥΝΕΣΚΟ, συγκα- [λεῖται πρώτη φορὰ στὴν ἱστορία τῶν Γραμ- [μάτων, Συνέδριο Εὐρωπαϊκῶν Ποι- [ΒΕΛΓΙΟ ἡτῶν στίς Βρυξέλλες, με σκοπὸ νά ἐξετάσει ἂν μπορεῖ καὶ πρέ- [πει νά συμβάλει ἡ Ποίηση γιὰ νά ἐπιτευ- [χθεῖ μιὰ ἐνότητι ἀνάμεσα στοὺς λαούς, πού θά ἐξανθήσει στὴν Εὐρώπην τὴν αὐτοπεποι- [θησι καὶ τὴν ἐπιστοσύνην τῆς καὶ θ' ἀνα- [νέωνε «τὴ θαυμασία παράδοσι τοῦ ἀνθρω- [πισμοῦ τῆς».

Τὴν προεισαγωγικὴ ἐγκύκλιον τοῦ Συνε- [δρίου τὴν κυκλοφόρησε πλατιά στὴν Εὐ- [ρώπην τὸ παλιὸ κ' ἐγκυρο περιοδικὸ τῶν Βρυξέλλων «Le journal des Poètes» τοῦ Πιερ Λουί Φλονκί, ἰδρυτὴ τοῦ γνωστοῦ ἐκ- [δοτικοῦ οἴκου «La maison du Poète» καὶ φίλου τῆς διεθνoῦς ποιήσεως.

Στὸ Συνέδριο Ποίηση τῆς Εὐρώ- [πης, ὅπως ὀνομάστηκε, κάθε εὐρωπαϊκὴ χώρα θά ἐκπροσωπηθεῖ μ' ἕνα ποιητὴ τῆς. Ἀν ἡ ὕβρις τοῦ Ἀγγελου Σικελιανοῦ τὸ ἐπέτρεπε, θάπαιρνε μέρος στὸ Συνέδριο καὶ ἡ Ἑλλάδα θ' ἀντιπροσωπεύονταν πολὺ καλά· ἀλλὰ καὶ τώρα, ὑπάρχουν ὅσους ἐλπίζε- [ς, ν' ἀντιπροσωπεύσει τὴ χώρα ὁ Νίκος Κα- [ζαντζάκης, πού τὸ γινε κίτλας ἡ σχε- [τικὴ πρότασι.

Τὸ Συνέδριο ἀπευθύνει καὶ δυὸ συγκε- [κριμένα ἐρωτήματα στοὺς πῶς γνωστούς ποιητὲς κάθε χώρας, τῶν ὁποίων οἱ ἀπαν- [τήσεις, κάθε πολιτικῆς ἀποχρώσεως καὶ τόπου, ἀρχισαν ἀπὸ τὸ Μάρτιο νά δημο- [σιεύονται στὸ περιοδικὸ «Η ἐφημερίδα τῶν ποιητῶν».

Τόσο στὰ ἐρωτήματα αὐτὰ ὅσο καὶ στὴν ἐγκύκλιον τοῦ Συνεδρίου, διαφαίνεται ἡ ἀ- [νάγκη τοῦ δυτικοῦ καὶ οὐ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ κόσμου, νά συγκεντρώσει ἀσπασμένα τις πνευματικὲς του δυνάμεις με ἐμπροσθοφυ- [λακὴ τοὺς Ποιητὲς του καὶ νά τις ἐπιθεω- [ρήσει, γιὰ νά ἐπιτύχει πῶς οδυσιαστικὰ τὴν συμπλήρωσις ὁρισμένων εὐρωπαϊκῶν λαῶν, ἐν ὅψει κινδύνου.

Ἐνὰ ἀπ' αὐτὰ, τ' ἀνεῖρει ὁ Φράντς Ἐλνενς τὸ ἔπε- [ξεργάζεται με ὀλίκα μέσα καὶ τὸ διεύρυνε με μιὰ φαντασία πού εἶναι τόσο ἀληθινὴ ὅσο καὶ μαγικὴ, γιὰ νά τοῦ δώσει σχεδόν κοσμικὲς διαστάσεις. Διὰβάζοντας Ἐλνενς, ἀπ' τὴ μιὰ πατούμε στὸ ἔδαφος μιᾶς ἀπόλυ- [τα ἀντικειμενικῆς πραγματικότητος, κλει- [μένης σὲ ἀπλὲς περιγραφές, κι ἀπ' τὴν ἄλ- [λη μετεωρίζομαστε, καρδιοχτυποῦμε ἀνά- [στα καὶ βαθιά, περιμένοντας ἀπὸ στιγμὴν σὲ στιγμὴν κατὶ νά γίνῃ. Οἱ εὐκίνητοι καὶ ἐκφυλκοὶ ἐλιγμοὶ τῆς φαντασίας πού πού βρίσκεται καὶ δρᾷ σὺγχρονα σὲ δυὸ κό-

τὸν παγκόσμιο ἄνθρωπο ἀπὸ τις ἀτέλειες καὶ τις δυστυχίες του.

Ἐκεῖ ἀπέδρασε ἀπ' τὴ γέννησίν του ὁ ἐλληνικὸς λόγος καὶ πρὶν ἀπ' αὐτόν ὁ ἐλ- [ληνικὸς μῦθος τῆς Ἀγάπης με τὸν Ζαγρέα, τῆς Προδού με τὸν Προμηθέα, καὶ πρὸς τὰ ἐκεῖ ὀφείλει ν' ἀποβλέπει καὶ ἡ σημερινὴ Ποίηση τῆς Εὐρώπης, πού τὴν βαρύνει τερά- [στια κληρονομία με ἀνάλογες ἱστορικὲς ὑ- [ποχρεώσεις.

"Όμως, ὀργάνωσι τῆς Ποιήσεως, Συνέ- [δρια, ἐπιταγὲς ἀντίθετες πρὸς αὐτὴ τούτῃ τὴ φύσιν τῆς, πού εἶναι ἡ κοσμικὴ καὶ πλέ- [ρια ἐνότητι, ἡ διαίρεσις τῆς καὶ ἡ χειρα- [γώγησις τῆς ἀπὸ ὁποιοδήποτε πολιτικὲς δυνάμεις, ὑποθλητὸν ὑποταγὴ τῶν Ποιητῶν σὲ δόγματα καὶ συστημὰτα, πού κατεργά- [ζονται γιὰ δικιά τους ὠφέλεια τις φυλετι- [κὲς καὶ καθεστωτικὲς διακρίσεις.

Θά εὐχόμεσθε αὐτὴ ἡ κίνησις τοῦ Συνε- [δρίου, νά μὴν ἦταν τὸ ἀδιέξοδο, ὅπου τὴν ὁθεῖ ἡ παρακμὴ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ποιήσεως, ὅπως φοβόμαστε, ἀλλὰ νά εἶναι ἔτσι καὶ ἡ δοτατὴ προσπάθεια τῆς ἐποχῆς μας νά διασώσει καί, ἂν εἶναι δυνατό, νά ἀνανεώ- [σει καὶ νά ἐνθαρύνει ἀπεριόριστα ἕνα νέο ἀνθρωπισμὸ καὶ μιὰ παγκόσμια καλλιέργεια συνειδήσεων, πού σίγουρα θά συμβάλουν στὴν εἰρήνευση τῆς τρικυμισμένης ἀνθρω- [πότητας.

Ἀλλὰ γι' αὐτὰ τὰ τόσο σημαντικὰ πνευ- [ματικὰ ζητήματα θ' ἀσχοληθῶμε πλατύτερα ὕστερα ἀπ' τὸ Συνέδριο καὶ ἀπὸ παρκα- [λουμε τὴν διεξαγωγὴν του. Ὡστόσο, ἐλ- [ληνες ποιητὲς ἀπὸ διαφορετικὲς γενεές, με πρῶτο τὸν Ἀγγελου Σικελιανόν, ἀπάντησαν στὰ ἐρωτήματα τοῦ Συνεδρίου κ' ἔτσι ἡ ἄμηση ἐλληνικὴ πνευματικὴ πραγματικότη- [τα θά δώσει τὸ παρόν με ὅση ἀξιοπρέπεια τῆς ἐπιβάλλει ἡ παλαιὰ καὶ πρόσφατη ἱστο- [ρία τῶν ἀγώνων τῆς.

★

Τὰ 70 χρόνια τοῦ Φράντς Ἐλνενς

Γιὰ τὰ ἐβδομήντα χρόνια τοῦ βέλγου ποιητῆ καὶ πεζογράφου Φράντς Ἐλνενς, τὸ περιοδικὸ «Marginales» τῶν Βρυξέλλων ἀφιερώνει τὸ 22^ο τεῦχος του στὴ λογοτε- [χνικὴ ἱστορία τοῦ φλαμανδοῦ λογοτέχνη. Μέσα σὲ 150 πυκνὲς σελίδες στεγάζονται κείμενα εἰδικὰ γραμμένα ἀπὸ τοὺς Ζὺλ Σπέρβελ, Βαλερύ Λαρμπώ, Σαρλ Πλιόν, Μισέλ ντὲ Γκεντερόλ, Ἀντρέ Σαρνόν, Ρενέ Ααλού, Ἐνριμόν Βαντερκράμμεν, Ζὺν Κοκτώ, Οὐγκαρρέτι, πολλῶν ἄλλων βέλγων, γαλ- [λων καὶ καναδῶν γαλλόφωνων συγγραφέων, καθὼς ἀκόμα καὶ σελίδες ἐκτὸς καίμενου, με προσωπογραφίες τοῦ ποιητῆ ἀπὸ τοὺς Χόφμαν, Σανσελεβιά καὶ Μοντιλιάν.

Ἄν θέλομε νά ρίξομε μιὰ ματιά συνο- [πτικὴ στὸ πλῆθος ἀμείσως ἕνα μελαγχ- [ολικὸ συγγραφέα πού χιτίζει

σμούς, απ' τούς οποίους ό ένας φωτίζεται άπλστα και μάς είναι γνωστός, είναι ίκανή για λεπτές και τρυφερές έκπληξείς, για τή δημιουργία ενός χάους γεμάτου αίνιγμα-τα και παράξενη γοητεία.

Όχι άδικα ό ποιητής θεωρήθηκε πρό-δρομος τού ρμαδικού υποσυνείδητου και έ-φευρτές τού μαγικού ρεαλισμού και οι ρί-ξες του δέν είναι ασύνδετες μέ τόν Ρεμπώ, τόν Πάε, τόν Ρίλκε και τό Μαίτερλινγκ. Ό τελευταίος μάλιστα, μυστικορραλιστής, συμ-πατριώτης του τόν έχει παράξενα άναστα-τώσει. Ό ίδιος ξαφνικός άνεμος έκαιε, περιμένει πίσω από τά πράγματα τήν και-ρια στιγμή για νά μάς ανατρεχίσει μέ τό φύσημά του. Πίσω από τής παθημασιές τού Φράντζ Έλλενς μάς παραούρει μία τρυφε-ρή περιέργεια, ένα άγχος. Τό έργο του ή «Μελουζίνη», μυθιστόρημα, πού τόσο πολύ θαυμασάστηκε, ξετυλίγεται στήν Άφρική. Κεντρικά τού πρόσωπα είναι δυό νέοι ευ-ρωπαίοι, πού, μόλις αποδιβάσκονται έκεί, τούς άποροφά ή γοητεία ενός δάσους και τούς καταπίνει τό πράσινο του. Άλλά οι νέοι άνακαλύπτουν στή ζούγκλα μία μη-τρόπολη ολόφωτιστη. Κι από δω άρχίζει τό όργιο τής φαντασίας τού Έλλενς νά πλάθει άπίστευτα σέ όμορφα και έκπλη-ξη τοπία, όντα και πράγματα, γεμάτα άνε-ξαρτησία και αυτόνομία πνευματική, άπ' όπου ποτέ δέν άποσπάζει ένας άνθρωπι-σμός μικρός και σκεδόν άπελπιόμενος.

Στίς ποιητικές συλλογές του «Η γυ-ναίκα στό πρίσμα», «Σημειώσεις παρμένες από ένα φεγγίτη» και στήν έντελώς υπηή «Δίφρυλλοι καθρέφτες», άντικρύζεις μία ποί-ηση πού στήν πολύχρονη πορεία της και περνώντας από σταθμό σέ σταθμό (συμβολι-σμός, οδοντανισμός, νεοκλασικισμός, φουτου-ρισμός, υπερρεαλισμός) έμεινε άνέπαφη ού-σιαστικά, άν και μέσα της περιείχε όλα τά σπέρματα πού γέννησαν αυτά τά κινήμα-τα. Ίσως θάταν τολμηρό νά είπει κανένας, πώς ό Φράντζ Έλλενς περίμενε μία πιό μεγάλη στιγμή για νά ένταχθεί, κι αυτή σάν έφτασε, τόν έβριξε πολύ άργά. Ό Έλ-λενς είχε πιά γεράσει άπ' τήν άναμονή μέσα σέ μία έποχή άνήσυχη, στήν όποία σκληρά είχε χωριστεί ό νοός άπ' τήν καρδιά, πε-ριφέροντας τό έμβατήριο τών λαών νά ήχή-σει. Τά τελευταία του ποιήματα διατηρούν, παρά τό τόσο χιόνι τής ήλικίας του, μία θαυμαστή ζεστα φιλαγμένη άπ' αυτό τό καλλίό γάλα πού ήπιε στή Φλόαντσα, σάν έγραφε στά 1920 «Τό μάτι τού Θεού» και τό κοινωνικό δράμα «Τό πυρτιδοποιέτο».

Τά ποιήματα αυτά δέν έμνέονται άπ' τούς νέους καιρούς, μέ τό ρίγος τής αιώ-νιας ποίησης τά διαπερνά. Ό πλούτος μιάς έμπειρίας από διαταγμούς, θυμούς, θυσίες, ποταμούς δακρύων και αίματος, μπόρασε μέ τήν έπαφί της νά ξεσηκώσει τόν άνθρω-πισμό ενός ποιητή, πού άν άρχιζε τώρα τό στάδιό του, σίγουρα θά τόν βλέπαμε επί κεφαλής τών νέων ποιητών πού θ' άνήκουν αύριο όχι στόν έαυτό τους αλλά στά πλήθη:

«Ό σπόρος είμαι και τό φύτρο,
Η γή από δω και πέρα είναι κρεβάτι μου,
Όυτε γάλλος, ούτε βέλγος, μόνο άνθρωπος.
Δέν έχω άλλο όνομα άπ' αυτό».

Παρ' όλα αυτά ό Φράντζ Έλλενς είναι τιμη ή για τό Βέλγιο και τή Γαλλία.

Ο «Λυρικός Ρεαλισμός» ή τό «Τρίτο Ρεύμα»

Άπό πέρνει έχει χυθεί πολύ μελάνι για ένα λογοτεχνικό ζήτημα πού φαντασιες και φαντασιες φίλους κ' έχθρούς, όχι μόνο μέσα στόν άμεσα άνδιαφερό-μενο κόσμο τών συγγραφέων, μέ και μέσα σέ τάξεις ανθρώπων μέ μέτρια καλλιέργεια.

Πρόκειται για τό «λυρικό ρεαλισμό» ή τό «τρίτο ρεύμα», πού συνένωσε ένα μεγάλο αριθμό σοβαρών ευρωπαίων ποιητών και πε-ζογράφων. Η όνομασία «λυρικός ρεαλισμός» δόθηκε στήν Ίταλία και δέν είναι τυχαίο, πώς στήν ίδια αυτή χώρα οι κινηματογρα-φικές ταινίες τού Ροσσελίνι και τού Ντέ Σίκα, έκαναν δημοφιλή τόν αισθητικό όρο «νεορεαλισμός».

Γιά τή διάδοση τού «τρίτου ρεύματος» στή Λογοτεχνία, μάχονται σήμερα στή γει-τονική μας χερσόνησο δεκάδες λογοτεχνικά περιοδικά, οι τρίτες (φιλολογικές) σελίδες τού ήμερησιου τύπου, μέ πρωταγωνιστές τούς: Φιούμι, Μπέττι, Καρναρέλλι, Κάπριν, Ντέ Μαρία, Καπάσο, Μπουτέλι, Ρένκο, Ουγκολίνι, Άλεσσανδρίνι, Μαρρόνε, Σάλα, Άλδρι, Μαρζίνι, Γκρινι κ. ά. Ό άγώνας αυτός για τήν επικράτηση μιάς άνθρώ-πινης και άφομοιώσιμης τέχνης και για τήν έπανακούνωση τού κοινού μέ τούς Ποιητές, δέν έχει κίνητρο μονάχα τήν αγάπη τών δημιουργών πρós τούς άπλούς ανθρώπους και τή ζωή τους, μέ και σύνθημά του τήν άποτοξίνωση τής έθνικής λογοτεχνίας από κάθε είδους ξένες χρόνιες λοιμώξεις, και τέτοιες, και στήν Ίταλική Ποίηση, είναι οι επιδράσεις τού «κατεφθυγμένου», όπως τόν χαρακτηρίζει ό Φιούμι, γαλλικού λυ-ρισμού, πού έχει στήν Ίταλία τούς ζήλω-τές του, κι άκόμα, από τήν εργαστηριακή τεχνοτροπία τής στιχυοργίας, τόν πάσης φύσεως έρμητισμό και τήν άφηρημένη, γενι-κά, τέχνη, πού, κατά περίεργη άντινομία, έκ-προσωπεί στή χώρα αυτή τήν άκρα άριστε-ρά, άπ' τή στιγμή τής κατάρρευσης τού φα-ρισμού και τών γνωστών άπαγορευτικών μέ-τρων του στόν τομέα τών εικαστικών τεχνών.

Άποστολή τού ποιητή και τού δημιουρ-γού γενικότερα, λέγονται οι νεορεαλιστές, εί-ναι νά έρμηνεύει τήν έποχή του και μέσα σ' αυτή τόν κοινό άνθρωπο μέ τά πολλα-πλά αισθηματά του, μ' έναν τρόπο καινούρ-γιο μά κατανοητό, χωρίς ν' άποκόβεται άπ' τούς δεσμούς τής έγχώριας παράδοσης, τού λαϊκού χρώματος, δίχως τά όποια δέ διακρίνεται μία έθνική τέχνη.

Η μάχη πού ξεσηκώσε ό «λυρικός ρεα-λισμός» στήν Ίταλία, στρέφεται κύρια ενάντια στούς έρμητικούς ποιητές Ουγγα-ρέτι, Μοντάλε και άλλους.

«Δέν μπορούμε, γράφει ό Λιονέλλο Φιού-μι, σέ μία μαχητική πλακέτα πού κυκλο-φόρησε τόν περασμένο μήνα πάλιν σ' αυτό τό θέμα, ν' άρνιθούμε σέ κανένα τό δικαίω-μα νά έκστασιάζεται μπροστά στά μουσεία τής φρίκης και τών έκτροπώτων και ν' ά-γάλλεται μπροστά στούς γρίφους και στά σταυρόλεξα τών έρμητικών ποιητών, πού προβάλλονται σάν μοναδική στήμενοι φώ-λακες τής φωτιάς τού Άπόλλωνα, μέ στί-χους καθώς οι παρακάτω:

«Ήταν μία νύχτα πνιγνή
σάν είδα ξαφνικά μόν βχουλιόδοντες
σέ μία μασχάλη πού ύποκρινόταν ειρήνη».

(Ο ύ ν γ κ α ρ έ τ τ ι)

«Η έλπίδα νά σέ ξαναϊδω μέ είχε έγκατα-Κι άνασπρήθηκε άν θ' τι μέ κυκλάνει, λείψει, κάθε αίσθηση από σένα,
όόθνη μέ είκόνες,
έχει τά ίχνη τού θανάτου, για τό χτές.
Και μέσ σ' αυτή, μά πιά άμυδρή και στρεβλωμέ-κάποια έκπληξη σου: νη,
Στή Μόντενα, μέσ σέ στούς άνάμεσα,
όπου ένας όπρητής μέ γαλόνια
έσπερνε δυό ζεμένα τσακάκια».

Σήμερα τό «τρίτο ρεύμα» ύποστηρίζε-ται από πολλούς κριτικούς κι ό Άλφρέντο Γκαλέττι, διάδοχος τού Κερντούτσι και τού Πάσκολι, στήν ένδοξη έβρα τού Πανεπιστη-μίου τής Μπολόνιας, έγινε ό πιό θερμός

υπερασπιστής του. Πολλοί τελειόφοιτοι φι-λογόγιας παρουσιάζουν στίς διπλωματικές έξετάσεις τους διατριβές μέ θέμα τό «λυ-ρικό ρεαλισμό». Άπ' όλα φαίνεται πώς τό μανιφέστο τών «όχτώ» ρίχτηκε τήν πιό κα-τάλληλη στιγμή για ν' άποκρουσάλλωσει ρευστές ιδέες, διάχυτες παντού, γεννημένες άπ' τήν άνάγκη τών ψυχών και τήν κόπω-ση τών πνευμάτων.

Γι' αυτό ή Ά νο ι χ τ ή έ π ι σ τ ο λ ή έγινε δεχτή και σό έξωτερικό μέ ζεστή υποδοχή. Τό Βέλγιο τή χειροκρότησε μέ τούς Μωρίς Καρέμ, Άρμάν Μπερνιέ, Έντμόν Βαντερκάμμεν, Ζαό Λιμπέρχτ (Βραβείο Συ-ρακουζών 1949) και τά βελγικά περιοδικά Thyse και Journal des Poètes, καθώς και έφημερίδες, άνοιξαν τίς στήλες τους σέ άρθρα και συζητήσεις.

Στή Γερμανία, τό γνωστό ποιητή Χέρμ-περτ Μπέχμε, πού δημοσίευσε ολόκληρο τό μανιφέστο στήν Klüter Blätter τού Μο-νάχου, περιστοιχισαν άμέσως μεταπολεμι-κοί ποιητές.

Στήν Άργεντινή ό πασιγνωστός ποιη-τής τών βιβλίων «Άνδρείκελα» και «Άλ-φερέρο» Φραντσέσκο Ντιμπέλλα (βραβείο Ντέλα Μπόκα), προσχώρησε στό λυρικό ρεαλισμό, και μαζί του, οι πιό φιλελεύθε-ροι συγγραφείς.

Στό Παρίσι ό γάλλος Γκέ Γκασταμπίνι άπέρριψε ένα τεύχος τού περιοδικού του Revue Neuve στό λυρικό ρεαλισμό, μέ άρθρα τών γάλλων Φερνάν Γκρένι, Γκού Λαβώ, τού βέλγου Μ. Καρέμ, τού κροάτη Βυνάγκα, τού άργεντινού Ντιμπέλλα κ.ά.

Άκόμα και ό κριτικός συντάκτης τής New York Herald Tribune, Ευγένιος Ζόλας, παρά τίς συμπάθειες του στήν άφη-ρημένη τέχνη και τήν πρόθεσή του νά επι-τεθεί, έγραψε πώς ό «λυρικός ρεαλισμός» είναι κίνημα έξυγιαντικό.

Τό μανιφέστο μεταφράστηκε και δημο-σιεύτηκε στήν Ίσπανία, Πορτογαλία, Φιλαν-δία κι άλλοι.

Στήν πατρίδα τού κινήματος, τήν Ίτα-λία, υπερασπιστές και πολέμιοι συγκροού-νται στίς σελίδες τών έντύπων, στίς πανε-πιστημιακές Συολές τής Φιλολογίας, στίς Δέσμες και τά καφενεία. Νέοι ένθουσιάζ-ζονται, «φτασμένοι» φοβούνται άνακατάτα-ξη, έλιωτικοί τρέμουν τόν έλεγχο, και τό καταπονημένο άπ' τίς άκροασιές τής τέ-χνης κοινό, πού άκοπα κερδήθηκε άπ' τόν κινηματογράφο, τό άστυνομικό μυθιστόρη-μα και τό ποδόσφαιρο, αίσθάνεται περίερ-γεια άνάμικτη μέ συγκίνηση.

Κάθε άλλο λοιπόν παρά «άοριστία» εί-ναι τό τ ρ ί τ ο ρ ε ύ μ α. Είναι υπαρέη φι-λαφική. Και από θεωρητική άποψη, νόμι-μη και παράπλευρη τής τελευταίας τάσης τής Ίταλικής κριτικής, πού τείνει νά χει-ραφετηθεί από τήν κήρυκονία τής αισθητι-κής και τής φιλοσοφίας τού Μπενεντέτ-το Κρότσε, μέ πρωταγωνιστές αισθητικούς και φιλοσόφους σάν τό Τζοβάνι Παπίνι, Φραντζέσκο Φλόρα, Νικολό Σιτζιλίνο, Βολ-φάγκο Ροσσάνι, Άντριάνο Τίλνγκερ κ. ά.

«Εκείνο πού εκθέτουν στήν Ά νο ι-χ τ ή Έ π ι σ τ ο λ ή οι «όχτώ», γράφει γνωστός ιταλός ποιητής πού δέν προσχώ-ρησε στό λυρικό Ρεαλισμό, δέν μπορεί από κανένα ν' άμφισβητηθεί και άξίζει νά ύπο-γραμμιστεί τό περιεχόμενό της. Είναι τό συνθητικό κείμενο μιάς γνήσιας και νέας αισθητικής».

Άν τό μανιφέστο αυτό άναπτύσσονταν σέ βιβλίο, θάχαμε επί τέλους σήμερα τήν πιό ζωντανή και σωστή σύνοψη τού τί εί-ναι και τού τί θάπρεπε νά είναι ή Ποίηση. Οι λυρικοί ρεαλιστές διόρθωσαν, τωές δι-χως νά τό θέλουν, όλα τά σφάλματα και τίς παραδρομές τής κροταιανής αισθητικής και, περισσότερο, τά σφάλματα και τίς πα-ραδρομές τών έρμητικών, πού δέν έχουν,

στήν ουσία, νά επιδείξουν τέτιο έρμηνευτι-κό κριτικό κείμενο, παρά τίς διάφορες έρ-γασίες τών διάφορων Γκαρτζουλο, Ντέ Ρομ-πέρτι, Μπό, και Άνσεσι, κριτικών τής ευκαιρίας, σχολαστικών, άνατόμων, θεμένων στόν έρμητισμό μέ συμπόλαια, και συνεπώς προκατειλημμένων στά ζητήματα τής Τέ-χνης».

Ό άγώνας τών νεορεαλιστών για ένα έξανθρωπισμό τής Τέχνης συγκινεί και τίς τάξεις τού προλεταριάτου, στίς όποιες έ-χουν επιβληθεί εκ τών άνω σάν ήγέτες ποι-ητές, άκριβώς έκείνοι πού δημιούργησαν και δημιουργού άνάμεσα σό κοινό και στήν Τέχνη τού «χάος Πικάσσο», οι άπρόσιτοι, οι αίνιγματικοί, οι άκατανόητοι, πού μολο-ντότο, πέτυχαν νά χοντρήσουν τό όνομά τους μέ διάφορες έκδοτικές κομπίνες, επι-τήδετες καιροσκοπίες, δημοσιογραφικό σα-ματά και σκοτεινά μαγειρέματα στίς κου-ζίνες τών Έπιτροπών τών Κρατικών Βρα-βείων.

★

Τριλούσσα

Σέ ήλικία 78 χρονών πέθανε στή Ρώμη ό ποιητής Τριλούσσα (Κάρλο Σαλουστρι) κι ή κήδεα του ήταν ένας πάνθημος συ-ναγέρος.

Η λογοτεχνική ιστορία τής Ίταλίας τόν έχει όριστικά τοποθετήσει στή σειρά τού Αισώπου και τού Λαφονταίν. Ό Τρι-λούσσα έγραψε πλήθος βιβλία μέ σατυρι-κούς στίχους και μύθους τής λαϊκής διάλε-ξης ρομανέσκο, και χαρακτηρίζεται ό μο-ραλιστας τής έποχής του. Ό λαός πού τόσο άγάπησε και πού είναι περισσότερο αισθηματίας από σοφός, προίκισε τόν Τρι-λούσσα σ' έξυνάδα σκαπτική φλέβα του και μέ μία σφαιρά πού ό ποιητής έπεξερ-γάστηκε μέ τή βοήθεια άλλων ηγών.

Η ποίηση του, παρ' όλη της τή λαϊκή έμφάνιση και τήν πληθώρα φωνή της, είχε τελευταία φτάσει στήν πιό λεπτή κορυφή τής. Ό Τριλούσσα πού έπαιζε και τήν ύποκρι-σία και ποτέ δέ σόναφε μαζί τής άναων-χ ή. Πολεμοδύσε τή νεαρή άστική κοινωνία, καγγάρζοντας ήρωικά κατά πρόσωπό της, σάν ένας πιό σοφός και πιό όργανωμένος αισθητικός Λασκαράτος, και τήν προκαλού-σαν μέ κάθε μέσο, τότε είμεθα ύποχρεω-σε σέ κάθε εύκαιρία και μέ κάθε τρόπο.

Η οάτρυ πού μαστίγωσε βασίλισσες, πα-πάδες, άριστοκράτες, άπέντες, τραπέζιτες. Μά και τούς κοινούς ανθρώπους τού λαού σάν τούς συλλεμάνες πονηρούς, άνακτους σε τήν έποχή τού Ζολά τού Ντρεφους, τού Στεκέντι και άλλων ήρωικών ποιητών, άφορεσμένων από τήν έκκλησία. Ό Τρι-λούσσα ήταν ή καθαρτήρια δύναμη πού δέν άνέχονταν πουθενά τή βρομιά.

Πριν άπ' αυτόν ή Ρώμη είχε γνωρίσει έναν άλλο λαϊκό ποιητή, τόν Πεσκαρέλλα, πού πολλά του τραγούδια έπιούδιν στήν Ίταλική ποίηση. Είχε άντικρύσει μικρό παιδί τόν Γαριβάλλη κι όλη του ή ζωή είχε φωτιστεί άπ' τή μορφή τού μεγάλου λαϊκού άγωνιστή. Η έποχή ήταν ένας ξε-σηκωμός τού Ίταλικού λαού για τό ρίξιμο τής φεοδαραρχίας και τήν ένοποίηση τών πριγκιπάτων και τών δουκάτων σ' ένα έθνος. Ό Τριλούσσα καθρέφτιζε τήν έπό-μενη έποχή, τή δική του, τήν άπογορευ-μένη, πού συχνά άκολουθεί τίς λαϊκές εξε-γέρσεις. Μεγάλλως στή Ρώμη, τήν πρω-τεύουσα τού νεαρού βασιλείου τών άστών, όργανωμένην όχι βέβαια μέ τόν τρόπο πού άνειρερότητά του, νά γίνεται κάθε μέ-ρα πιό υπαρήφανος για τήν άπόσταση πού τόν έχωρίζει από τό κοινό, έως ότου έπε-κράτησε μία πλήρης άσυναννοησία διανοη-τική και όπτική μέ αυτό. Οι άσκεμμένες

τήν έσωτερική αθλιότητα, τήν καταγγέλ-λει. Ό Έλεγχος τού Τριλούσσα δέν γίνον-ταν άπ' ύψηλο, μέ πλάι σό πλῆθος, στόν τόπο τού άδικήματος, στίς άγορές, στίς πλατείες. Πάντα θρισκόταν σό πλευρό τού κοροϊδισμένου και άποσταγγισμένου κοσμάκη. Κανέναν από τούς φταίχτες και τούς έκμεταλλευτές δέν άφηνε ή πένα του άτιμώρητο. Κανένα φαρισαίο και ύποκριτή δέν άφηνε τό δάχτυλό του, πού νά μήν τόν δείξει σό πλῆθος.

Γι' αυτό πολύ άγαπήθηκε άπ' τίς μάζες και πολύ οι ισχυροί και οι άδικοι τής έπο-χής του τόν ύπολόγισαν.

Μέσα στά βιβλία του μιλούν όλα τά δντα τού ζωικού και τού φυτικού βασιλείου. Στίς συνδιαλέξεις τους τίς πιότερες φορές είναι θέμα ό άνθρωπος, αυτό τό θηρίο πού δέν χορταίνει ποτέ, και πού όσο τρώγει τόσο όράγει. Παντού προβάλλεται: μόνο του τό ήθικό συμπέρασμα σάν κατακλιδα. Δίχως αυτό είναι περιττό νά γράψει ό Τριλούσσα. Ό στιχουργός τών τρόπος άφύσους και, άν και ξεπερασμένος και κάπως μηχανικός, συναρπάζει και κατακτά μέ τήν άμείραντη θροσιά του και τό λεκτικό του σπιτόβόλημα.

ΡΙΤΑ ΜΠΟΥΜΗ ΠΑΠΑ

●

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Ε Σ

«Αγαπητή «Αίωνα»,

Πάντα ήμουν και είμαι τής γνώμης, ότι ό καλλιτέχνης πού είναι άρραστομένος στή δουλειά του ποτέ δέν ζητά μέ τήν έπιχει-ρηματολογία νά επιβάλει τό έργο του. Αυτό επιβάλλεται μόνο του, χωρίς ρητορίες και χωρίς θεωρίες. Πιστεύω πώς τό καλύτερο μέσο επιβολής τό δίνει ή έρευνα, όταν γί-νεται μέ πίστη, γνώση και σιωπή, πού γεν-νώνται από τό μύθο μιάς έντατικής και ένουανέιτης προσπάθειας για τήν άνοδο.

Όταν όμως κάθε προσπάθεια τών ήθι-κών και πνευματικών δυνάμεων άντιμετω-πίζει τήν μήνιν έκείνων οι όποιοι αύταρέ-σκως διατείνονται ότι άντιπροσωπεύουν τήν αθηντική τέχνη, και μέ άφέλεια παιδιού όχι μόνον τό πιστεύουν αλλά και ζητούν μέ τόν έφημερο θέροδό τους νά επικρατή-σουν μέ κάθε μέσο, τότε είμεθα ύποχρεω-μένοι, από ένα αισθημα εθόννης, νά θυούμε από τή σιωπή μας, γιατί ή άχάλλιτως αυ-τή επιβουλή τους νά καταπνίξουν τά πάντα έγινε πλέον ένας δημόσιος κίνδυνος. Τό φαινόμενο αυτό τό παραστήτημένου και-ρού μας, δέν είναι παράξενο» όφείλεται στήν παντελή έλλειψη σεβασμού και άγάπης πρós ό τι καλλιεργήθηκε, μέ σοφή όπομονή και λατρεία, σό πέρασμα τού χρόνου από τόν άνθρωπο. Ποτέ άλλοτε όσον τώρα, ίσως, δέν παρουσιάστηκε ή άνάγκη τής άνασυντά-ξως τών άξιών, οι όποιοι δημιουργούν τήν χαρά και τήν προσητή τής ζωής. Γιατί πο-τέ άλλοτε δέν είχε παρουσιασθεί τόσο έν-τονα ή τυραννία τής άμειβολίας, τής άγνωσης και τού πόνθου τής έθνικής κατακτητήσεως.

Τήν άφορμή τών όσων λέγω μάς τήν έ-δωσε ή έπιστολή τού συναδέλφου κ. Ά. Κοκτοπούλου, ό όποιος άνεστατώθη έπειδή μέ ένα άποκαλυπτικό άρθρο τού Ντέ Κίρικο έμάθανε ό κόσμος τήν διαβολική όργάνωση τών έμπόρων τής τέχνης, πού μέ τήσ έξ-ειοτεχνία ύποδούλσαν κυριολεκτικά τήν πνευματική έλευθερία τού καλλιτέχνη για δικό τους όφελος. Άλλοτε γιατί ό καλλι-τέχνης όρισόταν στήν άπόγνωση, άλλοτε γιατί έόλεπε τόν έθολο όρόμο τού φτασί-ματος, τόν έκαναν παράλογα νά πιστεύει στήν άνωτερότητά του, νά γίνεται κάθε μέ-ρα πιό υπαρήφανος για τήν άπόσταση πού τόν έχωρίζει από τό κοινό, έως ότου έπε-κράτησε μία πλήρης άσυναννοησία διανοη-τική και όπτική μέ αυτό. Οι άσκεμμένες

αυτές κατευθύνσεις πού καλλιεργήθησαν από τούς έμπόρους αυτούς, δηλητηρίασαν θανα-τηφόρα τόν καλλιτέχνη, και έγιναν, σιγά-σιγά, μία ένωιστική τυφλή πίστη, πού μάς έδωσε τά άποτελέσματα τά όποια διαπιστώ-νουμε στίς σύγχρονες έκθέσεις, «τής προό-δου, τής πρωτοτυπίας και τής πνευματικό-τητας» όπως λέγονται. Έβώ όμως δέν πρό-κειται νά άναπτύξωμεν τās αντίληψεις μας περί τέχνης. Έπιφυλασσόμεθα γι' αυτό. Έ-δω θά μιλήσωμεν σάν «επαγγελματίαι» όπως μάς όνομάζει ό συναδέλφος, για νά τόν σεβασώσουμε ότι δέν θέλουμε, τό τονί-ζουμε αυτό, νά έγκαταλείψουμε τούς δεσ-μούς μας μέ τή φύση, και νά χαλάσωμε τίς σχέσεις μας μέ τόν άνθρωπο, τή ζωή του, και τήν Ιστορία μας, από τά όποια έμπνε-υόμεθα και άντλούμε τήν άληθινή άνεξαρτη-σία μας, και σάν άνθρωποι και σάν ζωγρά-φοι. Η πρόθεσή μας τώρα είναι και να πούμε μόνο μερικά πράγματα, χωρίς φόβο και χω-ρίς πάθος, στόν φίλον συναδέλφον. Κι πρώ-τα άπ' όλα θά πούμε, ότι όταν ό Ντέ Κί-ρικο συμπεριφέρεται τά έπίθετα «γελοτός» «ήλιθος» και άλλα, δέν όδρίζει, όπως νο-μίζει, ούτε είναι περισσότερο βίαιος από τόν άγανακτισάνα συναδέλφον» άπλως, δια-πνώνει τίς άρρώστιες από τίς όποιες πάσχουν οι «μεγαλοψύχοι» αυτές, και τίς κατονομάζει. Η διαπίστωση αυτή έγινε ύ-στερα από μία διάγνωση μακρόχρονης έ-ρευνας τού έργου και τής ζωής των.

Δεύτερον. Όταν γράφει ό συναδέλφος «ότι φανερώσει έλλειψη στοχασμού και πνευματικού βάθους» για τόν Ντέ Κίρικο, πώς συμβιβάζεται αυτό μέ ό τι δηλογοιεί ό ίδιος: πώς «δέν ύπάρχει άμφιβολία, ότι ό Ντέ Κίρικο, ύπηρες ένας τολμηρός νεωτε-ριστής, πού άφομοίωσε μέ μεγάλη έπιτυχία αισθητικά κινήματα τών πρώτων δεκαετηρί-δων τού αιώνας μας, μέ μία όνειρική προσ-πάθεια συρρελισμού και μάς έδωσε ένα λαμπρό έργο»; Κατόπιν, ό συναδέλφος εξε-τάζει τά κοινωνικά φρονήματα τού Ντέ Κίρικο, τής πολιτικής έπικαιρότητας, όπως τά όνομάζει, για νά μάς πει ότι «από διει-λία, νοηρότητα και συμφύρον έγινε συνόνο-χος τού φασιστικού καθεστώτος πού θέλη-σε νά ύποδουλώσει τήν Έλλάδα». Στήν περί-πτωση όμως αυτή τό θέμα μας είναι άλλο και όχι άν ό Ντέ Κίρικο είναι φασίστας, πράγμα τό όποιον άμφισβητού, αλλά άν ό Ντέ Κίρικο λέγει τήν άλήθεια πού μάς έν-διαφέρει. Και αυτό δέν μπορεί νά τό άμφι-σβήτησει κανείς.

Η άτυχής όμως παράθεσις τών έπιχει-ρημάτων του συνεγείρεται και γράφει παρα-κάτω για ένα όγμα ύποπτο (τόν διεθνών συναντήσεων) από τό όποιοι, ως λέγει, όλος ό πνευματικός κόσμος κατηγγίγεται τό προπα-γανδιστικό έργο τού Ντέ Κίρικο, όδοι φαί-νεται δέν άνήκει εις αυτούς, και είχε πά-ψει νά ύπηρετεί τούς πράκτορας τής άσχη-μίας και τούς έμπόρους της, και όδοι εί-χεν όχι μόνον άποκηρύξει τό παρελθόν του μέ παρηγοία αλλά και καταγγείλει πρό αυ-τών τίς πράξεις των.

Κατόπιν αναφέρεται ό έπιστολογράφος σέ μία «φωτιστή πορεία τής σύγχρονης τέχνης πού άρχισε έδώ και 70 χρόνια για τήν πνευματική εύτυχία τού ανθρώπου». Και έρωτώμεν τούς άντιπροσώπους τής αθηναι-κής τέχνης: Γι' ένα έθωσα αυτή ή πρωτο-πόρος αθηναιική τέχνη για νά μάς κάνει εύτυχεις; Τήν επάνστηση θά τήν άώσωμεν έμεις, πού δέν χαυόμεθα στά συνέπεια τών αθωαιρέτων θεωριών και δέν ύπηρετούμε τή διεθνομένη Τέχνη αλλά άπλως τήν Τέχνη; Μας έθωσα τό άσυνέητο, τόν διαχωρισμό και τήν άπομόνωση τών στοιχείων τής τέ-χνης σέ μεγέθυνση ύπερβολής, εις τρόπον ώστε νά χάνεται τό συγκροτημένο σύνολο, τό συγκεκριμένο, ή άρμονία, τό μέτρον, ή γνώση, ή αίσθηση και ό τι άλλο στοιχείο

δίδει σ' ένα έργο τέχνης την ανάπτυξη και την διάρκεια. Μας έδωσε την επανάληψη του ανυπόφορου, που υπερβαίνει κάθε όριο άνοχής, απασχόλησε την ψυχιατρική επιστήμη, μας έδειξε ότι πέραν απ' ό,τι έκαμαν οι αντιπρόσωποί της, δεν είναι δυνατόν να γίνει τίποτα χειρότερο. Τέλος, μας έπεισε ότι για ένα έργο της μορφής αυτής δεν χρειάζεται τίποτε εκτός από μίαν πρωτόγονον αντίληψη συνοδευόμενη από ανειλικρίνεια και άμετρον έγωισμόν.

Ζ., Θεσσαλονίκη.— Κατ' αρχήν, κανένας «υπεράνω κρίσεως». Απλώς αναγνώριση για δύο - τρεις (θέλετε πέντε; πέντε!) πώς η υπογραφή τους μάς καλύπτει. Και πάλι με την προϋπόθεση πως δεν πέφτουν στις στήλες μας κάτω απ' το γνώριμο μέσο τους όρο. Άλλιώς στην παρακάτω γειτονιά! Είναι τόσες...

Δ. Π.— «Απαραίτητο», όχι! Τίποτε απολύτως δεν είναι απαραίτητο, όταν δεν είναι καθ' έαυτο καλό.

Ποίηση είναι η ανάπτυξη ενός έπιφωνήματος, είπε ο Βαλερύ· δεν είπε η παράθεση όλων των έπιφωνμάτων, φίλε Μαν. Εκτός πλέον αν ποίηση πάψει να σημαίνει λόγος και σημαίνει μηχανική καταγραφή ανακλαστικών, αφού το έπιφώνημα περισσότερο από κάθε είδους λόγου βρίσκεται στην περιοχή τους. Τότε όμως θάταν άχρηστη η ποίηση. Γιατί στ' ανακλαστικά δά οι άνθρωποι είναι κι αν είναι ίδιοι, τωρινοί ή άλλοτινοί, μικροί ή μεγάλοι. Τί έργο μήνυμα, τί μυστικό θά κόμισε ο ένας του άλλου με δαύτα;

Α. Ψ.— Ποιό το δημοσιευμένο τόν Αύγουστο του '50! Κανένα ισάξιο, παρακαλούμε!

Β. Μυρ.— Όστε έτσι το είδατε σεις; Η όλη ανβολόγηση «πὸ τὴν βασιλικὴν δρῶν», δηλ. τὸν Παπαδιαμάντη; Ο κ. Η. Ν. Α. πολὺ χάριξε πού τοῦ τὸ εἶπαμε. Θά πρέπει νὰ μὴν εἶστε ἐξ ἐπαγγέλματος λόγιος γιὰ νὰ κάμετε μιὰ τόσο λεπτὴ παρατήρηση, πρόσθεσε καλοκάγαθα.

Ν. Βουρ.— Πάτε νὰ δώσετε τὸ ριγηλὸ «Βράδι στὸ ἐργαστάσι» μὲ ἀμετουσίωτο γενετισιακό. Ἀδύνατο! Καὶ ὅχι γιὰτὶ ἐνδιαφέρει διόλου ἡ πηγὴ τῆς συγκίνησης, πού μπορεῖ κάλλιστα νὰ εἶναι κ' ἐπιδερμική. Ἀρκεῖ ν' αὐτοτελεθεῖ απ' τὴ φαγούρα πού τὴν προκάλεσε. Ὁμως ἐσεῖς δὲν κάνετε ἄλλο απ' τὸ νὰ ξύνεστε!

Θ. Αἰγ.— Ὅχι κ' ἔτσι! Ὅχι κ' ἔτσι! Ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὴν ἀξία του, μόνο πού πῆγαινε γραμμὴ νὰ τὴν ἀγοραιοποιήσῃ, ἀφότου σιγουρευέτωκε γιὰ τὴν «ἀσυχίτητ» μεγαλοσύνη του. Θά συνέρρῃ! Καὶ θά δεῖτε μὲ πόση χαρὰ δυνατότερα απ' ὅλους ἐμεῖς θά τὸ φωνάζουμε.

Γ. Κ., Θεσσαλονίκη.— Ἰδιαίτερα ἐμᾶς τοὺς ἔλληνες ὡσὸτὶ εἶναι τὸ δημοτικὸ τραγούδι νὰ μᾶς πυρηνώνει, σ' αὐτὸ νὰ γυρίζουμε καὶ γύρω απ' αὐτὸ νὰ βοιοδέρνουμε ὅλη μας τὴ ζωὴ· ὅχι ὅμως γιὰ νὰ μᾶς δουλώνει, ὅχι γιὰ νὰ μπαίνουμε καὶ νὰ μένουμε στὸν κλειστὸ του κύκλο· χωρὶς καὶ νὰ σβήνουμε τὸν ἑαυτὸ μας, παρὰ γιὰ νὰ βαθαίνουμε καὶ νὰ πλαταίνουμε τόσο περισσότερο τὶς ρίζες μας ὅσο ψηλώνουμε τὸν κορμὸ καὶ πληθαίνουμε τοὺς κλώνους. Ἐπειτα, ποῖος εἶπε πὼς κάθε δημοτικὸ τραγούδι εἶναι κι ἀριστοῦργημα; Ὅπως στὴν ἀτομική, ἔτσι καὶ στὴν ὁμαδικὴ δημιουργία, ἡ ποιότητα δὲν εἶναι συμψηφὸς μὲ τίποτε. Τέλος, τὸ «λαϊκό» δὲν εἶναι «δημοτικὸ» τραγούδι, ὅσο κι ἂν ἔχει κάποτε κι αὐτὸ τὸ γούστο του καὶ τὴν ἀξία του. Συγκεκριμένα· δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι δημοτικὸ ἓνα τραγούδι μὲ τὴν ἀναιμικὴ ἐκείνη ἐπανάληψη τοῦ β' ἡμιστίχιου στὸν «Καημὸ τῆς ἀγάπης».

Α. Δεκ.— Οὐτε κ' ἐμᾶς ὅλους μᾶς ἐνθουσίασε. Μὰ κι ἀπὸ κείνους πού ἄρεσε λιγότερο, ἀναγνωρίστηκε πὼς εἶναι κριτικὴ μὲ τὰ ὅλα της. Μὲ «θέση», βέβαια, καὶ σὲ μετάφραση, παρὰ ταῦτα ὅμως, παρὰ ταῦτα!.. Τὸ πὼς ἀναφέρεται σ' ἀληθινὸ ποιητὴ, σὲ «μεγάλον» ἔστω,

Αὐτὴν τὴν εὐτυχία ἔδωσε. Σὰς τὴ χαρίζομε.

Ἐξ ἄλλου, ἂν ὁ συνθέτης τῆς ἐπιστολῆς πιστεῖται πράγματι σ' αὐτὰ πού γράφει, τότε πὼς γίνεται νὰ παρουσιάζεται διχοτομημένος στὴν ἐκθεσὶ του; Πὼς γίνεται νὰ ὕμνῃ μιὰ τέχνη ἀφρημένη καὶ νὰ μᾶς παρουσιάζει ταυτόχρονα ὠραιότατα συγκεκριμένα σχέδια; Τὸ τέχνασμα αὐτὸ δὲν εἶναι νέο. Εἶναι γνωστὸς, γνωστότατος, ὁ τρόπος αὐτὸς τῆς παραπλάνησεως. Ἐμεῖς, ὅμως, ἔβρομε ὁ ἀγαπητὸς συνάδελφος τί μπορεῖ

νὰ κάμει, ἔβρομε τὶς ἱκανότητές του, τὴν καλαισθησία του καὶ τὴν δεξιότητά του ἀκόμα, περισσότερο ἀπὸ τοὺς γύρω ὁμοῦ θεάτας του. Ἀλλὰ θὰ ἠθέλαμε νὰ μάθουμε καὶ τί πιστεῖται, γιὰτὶ ἡ πίστη καὶ ἡ γνώση μαζί κάνουν τὸν καλλιτέχνη νὰ ὑψώνεται πρὸς τὸ φῶς καὶ ὅχι ἡ φειμυθωμένη ἐπικαιρότης, τὴν ὁποῖαν μὲ τόσο περιεργὴ προθυμία ὑπηρετεῖ.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ (Ὁ Κρής)

ΔΕΛΤΑΟΓΡΑΦΙΑ

Εἶναι τὸ μόνο πού δὲ λογαριάσαμε· κ' οἱ ἀληθινὰ καὶ οἱ μεγάλοι ἔχουν τὶς μουσικεῖς καὶ τὶς χαζομάρες τους. Θεὸς κανεῖς! Ὅσο γιὰ τὸ αἷτημα τῆς ὁμογνωμίας, αὐτὸ τὸ ἀντιμαχόμεστε βρετικά. Καὶ θά τὸ κυνηγήσουμε ὅπου ξεμυτίσει. Γιατὶ καὶ «κακοποιοὶ» εἶναι καὶ κακοὺς προδίνει. Τὸ κάτω - κάτω, γιὰτὶ νὰ μᾶς χαλάσει τὴν καλὴ συντροφιά, ὅπου ὁ καθένας ἀρκεῖται στὸ νὰ συμφωνεῖ μὲ τὸν ἑαυτὸ του, χωρὶς κανὲν νὰ ἐγγυᾶται πὼς δὲ θά διαφωνήσῃ κιάλας, ὅταν ἔτσι τοῦρθεῖ; Ἀτράνταχτη, λοιπόν, ὁργανικὴ ἀσφάλεια γιὰ τὴν πλατύτερη δυνατὴ ἀνοχὴ τῶν ὁσίων γνωμῶν. Φτάνει ἐκεῖνοι πού τὶς ἔχουν νὰ μὴ εἶναι λιψὸι ἄνθρωποι, ν' ἀνέκουν στὸν ἑαυτὸ τους καὶ νὰ ἐκφράζονται τίμια καὶ καλὰ.

Α. Νεγρ. Καλοῦσαι καὶ ἡ «Πορεία» σας. Διστάζουμε ὡστόσο, γιὰτὶ κατὶ μᾶς λείπει πὼς θά μπορέσετε τὸ καλύτερο καὶ δὲ θά μᾶς σχωρναῖτε...

Τουρ. Πειραιᾶ. Ἐννοοῦμε τὴν ἀνυπομονησία σας, ἀλλ' ἀδύνατο νὰ τὴν ἱκανοποιήσουμε. Ὅλα καὶ θέλετε κι ἀμέσως! Ρωτᾶτε κι ἂν πρέπει; Κι ἂν μποροῦμε; Τόσον καιρὸ τὴν υπομένατε τὴν «ἐρημιά». Τώρα πού, ὅπως λέτε, «κάτι λαλεῖ», σὰς ἔπιασε ἡ ἀδημονία; Τὸ «Σύνθημα» ὅχι ἀπλῶς «συμπαθητικὸ», καλὸ. Ὅμως ἐμεῖς κωλύομαστε νὰ τὸ δημοσιεύσουμε. Ὅχι μόνο «τὰ ἐν οἴκῳ μὴ ἐν δήμῳ», ἀλλὰ καὶ «τὰ ἐν δήμῳ μὴ ἐν οἴκῳ». Ἐκτός ἐάν... Ἀλλὰ τότε ὅχι ἔτσι. Ὅλες τὶς σελίδες, καὶ δυὸ-τριὼν μὴνῶν ἂν χρειαστεῖ. Δὲν τὸ δίνετε ἄλλοι; Θὰ καμωθοῦν πὼς τὸ θεωροῦν σύμμαχό τους καὶ θά τὸ βάλουν. Ἐχουν τόση λίμα!..

Γ. Περ.— Γράφουμε.

Α. Βατ. Ν. Ἀρτάκη. Ἀριστοτεχνικὰ πρωτόλειο στὸ λιγώστιμο στάσιμον ἐκδρομικοῦ λεωφορείου; Μπορεῖ! Μὰ δὲν εἶναι ἡ περίπτωση σας. Ἡ ἐμπνευση —κι ἂν ἐπιτρέπεται νὰ τῆς ἔχουμε πολλὴν ἐμπιστοσύνη— δὲν ἔρχεται ποτὲ στοὺς ἀνέτοιμους νὰ τὴν καλοδεχτοῦν. Καὶ σεις εἶστε ἀκόμα ἀνέτοιμος. Τί πὼς ἦταν ὁλοζώντανο τὸ πρότυπό σας; Τὸ πορτραῖτό σας δὲν εἰκονίζει πλάσμα πού νὰ ἔζησε ποτέ. Κι ἂς θυμίζει τὴν γριά-Βασίλω τῆς Θεοτόκης - Παρρασκευοπούλου. Πρωτόλειο, ἂν δὲ σφάλουμε, κ' ἐκεῖνο. Μὰ τί!.. Ὅπως δὲ ποτε, ξαναδούλεψε τὴν κυρὰ-Σμάγδα σου. Μπορεῖ!..

Σ. Α. Βόλο. — Κ' ἐκεῖ; Τὸ ἴδιο στὴ Θεσσαλονίκη, στὴν Πάτρα· τώρα μᾶς γράφουν πὼς καὶ στὰ Τρίκκαλα. Ὅστε κακὰ ὑπολογίζαμε σ' ἐπιπροφές τῶν ἐπαρχιῶν. Μπερὶ - μπέρ! Τὶ ὁσφρησὴ λαγωνίκας ἦταν αὐτὴ! Γιὰ ἀνατόπω-ση, ὅχι, μὴν ἐλπίζετε. Τὸ κέφι μᾶς κάνουμε, ὅχι ἐμπόριο.

Κ. Σ.— Πολὺ εἰδικὸ ἐνδιαφέροντος οἱ «Σχέσεις κριτικῶν καὶ ἡθοποιῶν» τὴ στιγμή πού, ὅπως βλέπετε, δὲν ξεδιάλυνε ἀκόμα τὸ βασικότερο ζήτημα τῆς σχέσεως ἐκείνων πού κρίνουν μ' ἐκείνους πού κρίνονται. Τῆς κριτικῆς. Τοῦ ἐλέγχου.

Δεσφ.— Ὁ μόνος στίχος σ' ὅλη τὴ «Ροή» εἶναι ἀπόφραξις τοῦ θέμελιν: «ὅταν τὸ φεγγάρι ποὶ κοιτάζεται στὸν ὕπνον ἐνὸς παιδιοῦ». Κι ἂν μᾶς ξεφευγε —πού ἦταν πιθανότατο— λές θά ἔσωζε τὸ ὅλο σου ποίημα, κι ἂν τὸ ἔσωζε, θά σ' ἀθα-

νάτιζε; Χμ! Μᾶς ἔκανες μονάχα νὰ ξαναπληθθοῦμε δυὸ ὄρες σ' ὁρατοὺς ποιητικοὺς κόσμοις ψάχνοντας. Νὰ σ' εὐχαριστήσουμε, λοιπόν, καὶ γι' ἀντίχαρη σοῦ συσταίνουμε νὰ μὴν τὸ ξανακάνεις.

Γ. Σκαρ. Χαλκίδα. — Τὸ καταχαρήκαμε τὸ γράμμα σας. Καὶ τὴ συντριπτικὴ παρομοίωση ἰδιαίτερα. Φανταστεῖτε νὰ τὴ δημοσιεύαμε!..

Σὲ μεγάλο μελὰ βάλατε, φίλε Ἰ. Καρ., τὸν κριτικὸ μας τοῦ Πεζοῦ Λόγου μὲ τὴν παράκλησή σας. Εὐτυχῶς πού τάχε ὅλα κρατημένα. (Φοβεροί, τελοσπάντων, αὐτοὶ οἱ «ἀδιάφοροι» γιὰ τὴν κρίση τῶν ἄλλων! «Ἀδιάφοροι» απ' τὴ μιά, ὡστοῖ τυποῦνται απ' τὴν ἄλλη, γιὰ τὸ τί ἀκριβῶς, πού, πὼς καὶ πότε! Λές κι ὁργανώνουν μισοδικατικὰ τὴν ἐκδίκσή τους!..) Ὅπως δὲ ποτε, νὰ τὸ σημείωκα πού μᾶς ἔδωσε, μὲ ὅσα σχετικὰ εἶδαν τὸ φῶς, σ' ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ, ὡς τὶς 14-6-51: 1) Σχόλια τοῦ Ἀχ. Μαμάκη στὸ «Ἔθνος» τῆς 17-5-51, 24-5-51, 31-5-51, 7-6-51. 2) Σχόλια τοῦ «Ἐλευθερόστομου» στὴν «Ἐλευθερία» τῆς 18-5-51, 20-5-51, 3-6-51, 8-6-51, 10-6-51. 3) Σχόλια «Περὶ φιλίου» στὸν «Προοδευτικὸ Φιλελεύθερο» τῆς 25-5-51, 28-5-51, 7-6-51, 9-6-51, καὶ ἄρθρον τοῦ Γ. Μηλιάδη στὸ φύλλο τῆς 14-6-51. 4) Σχόλιον Νέστο. Μάτσα στὸν «Ἐθνικὸ Κήρυκα» τῆς 31-5-51. 5) Σχόλια καὶ ρεπορτάζ στὸν «Δημοκρατικὸ Τύπο» τῆς 3-6-51, 10-6-51. 6) Ἀρθρα τῶν Μ. Καραγάτση καὶ Γ. Θεοτοκά στὴ «Νέα Ἑστία» τῆς 1-6-51, 574, σ. 756-758. 7) Ἀρθρον τοῦ Πέτρου Χάρη στὴν «Ἐλευθερία» τῆς 31-5-51. 8) Ἐπιστολὴς: τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ κ. Κ. Ἀμάντου στὸ «Ἔθνος» τῆς 26-5-51, τοῦ Ἀστέρη Κοβατζή στὸ «Ἔθνος» τῆς 31-5-51 καὶ τοῦ Ρένου Ἀποστολίδου στὴν «Ἐλευθερία» τῆς 28-5-51, στὸ «Ἔθνος» τῆς 24-5-51, στὸ «Δημοκρατικὸ Τύπο» τῆς 3-6-51, στὸ «Ἔθνος» τῆς 7-6-51. 9) Παρωδία μὲ τὸν τίτλο «Ὁ Καλαθοῦνας», ἀπὸ τὸν κ. Ἀντ. Καραντώνη (ψευδώνυμο: Λουκάς Μέντος) στὸν «Αἴμα» τῆς 6-6-51. 10) Ἐμμετρὴ σάτιρα «Οἱ Δώδεκα», στὸ «Δημοκρατικὸ Τύπο» τῆς 10-6-51.

Καὶ βέβαια μπορεῖτε νὰ ρωτᾶτε τοὺς ταχτικούς μας συνεργάτες γιὰ ζητήματα τῆς ἀρμοδιότητάς τους πού νὰ ἐπιδέχονται σύνοψη ἀπάντησιν κ. **Εὐαγ.** καὶ θά τὴν παίρνετε ἀπὸ τὴ στήλη αὐτή. Μπορεῖτε, μάλιστα καὶ σεις νὰ ἀπαντᾶτε, θέλω νὰ πῶ: νὰ συμπληρώνετε τὶς ἀποκρίσεις μᾶς, ἀλλὰ καὶ νὰ διατυπώνετε ἀντιρρήσεις σ' αὐτὲς ἢ καὶ νὰ ὑποστηρίζετε, σύντομα πάντα, ἀντίθετες ἀπόψεις. Δὲ θά μᾶς δυσαρεστεῖτε, θά μᾶς εὐχαριστεῖτε, καὶ δὲ θά σὰς ἐκθέτουμε, φυσικά, ποτὲ σὲ τίποτε. Βλέπετε, ἄλλωστε, πὼς προσπαθοῦμε νὰ δώσουμε ἀτμοσφαῖρα φιλικῆς συγκέντρωσης στὴ στήλη αὐτή. Βοηθεῖστε μᾶς καὶ σεις!

Κ. Σαρ., Β. Ἀγαθ., Γ. Ἰ., Σ. Νικ., Ν. Καψ., Ι. Κακ., Σ. Ξανθ., Α. Μυστ.— Θὰ σὰς ἀπαντήσουμε στὸ ἐρχόμενο.

Τὰ ποιήματα «Μνήμη», «Μηνύματα», «Ἐνα παράθυρο δίχως πρόσωπο» καὶ τὸ διήγημα «Ἡ ξένη» ποικιλῶν εἶναι; Ἄς μᾶς πληροφορήσουν τοὺς παρακαλούμε.

Βιβλία πού μᾶς στέλνονται σ' ἓνα μόνο ἀντίτυπο ἀπλῶς ἀναγγέλλονται. Κρίνονται μόνον ὅσα στέλνονται σὲ δυὸ ἀντίτυπα, περὶ καὶ ποιητικά.

